

*Світлої пам'яті*  
*доктора філологічних наук, професора,*  
*члена-кореспондента НАН України*  
***Юрія Олександровича Карпенка***



Юрій Олександрович Карпенко

МІНІСТЕРСТВО ОСВІТИ І НАУКИ, МОЛОДІ ТА СПОРТУ УКРАЇНИ

Одеський національний університет імені І. І. Мечникова  
Universitas nationalis Odessae

# Записки з ономастики

Випуск 14

Збірник наукових праць

---

## Opera in onomastica

Fascicullum XIV

Одеса  
«Астропринт»  
2011

ББК 81.031.4я5  
3-324  
УДК 801.311/.313(066)

Видання засновано доктором філологічних наук, професором, членом-кореспондентом НАН України **Юрієм Олександровичем Карпенко** у 1999 році

Редакційна колегія:

д-р філол. наук **О. Ю. Карпенко** (*відп. редактор*),  
д-р філол. наук **Т. Ю. Ковалевська** (*заст. редактора*),  
канд. філол. наук **Е. В. Босва** (*відп. секретар*)

д-р філол. наук **О. І. Бондар**,  
д-р філол. наук **В. О. Горпинич**,  
д-р філол. наук **М. І. Зубов**,  
д-р філол. наук **В. М. Калінін**,  
д-р філол. наук **І. М. Колегаєва**,  
д-р філол. наук **Т. М. Корольова**,  
д-р філол. наук **В. В. Лучик**,  
д-р філол. наук **Ю. Л. Мосенкіс**,  
д-р філол. наук **Є. С. Отін**,  
д-р філол. наук **О. Б. Ткаченко**,  
д-р філол. наук **Є. М. Черноіваненко**

«Записки з ономастики» внесено до переліку № 4 наукових фахових видань, в яких можуть публікуватися результати дисертаційних досліджень на здобуття наукових ступенів доктора та кандидата філологічних наук: Постанова Президії ВАК України № 2-02/2 від 9.02.2000 // Бюлетень ВАК України. — 2000. — № 2. — С. 74.

Збірник зареєстровано в Державному комітеті телебачення і радіомовлення України 05.07.2004 р. Свідоцтво: серія КВ № 8934.  
(Мова видання: українська, російська, болгарська, англійська, польська, чеська)

© Одеський національний університет  
імені І. І. Мечникова, 2011

*ЮРИЙ АЛЕКСАНДРОВИЧ КАРПЕНКО —  
ВЫДАЮЩИЙСЯ ОНОМАСТ И СЛАВИСТ  
(1929–2009)*

Передо мною лежат книги Юрия Александровича Карпенко. И чувство, что оборвалось нечто великое, смешанное со скорбью по великой утрате, угнетает и меня, и моих коллег по ономастике. Совершенно нереальным кажется, что эти книги — последнее из грандиозного ономастического наследия, созданного кропотливым трудом Ю. А. Карпенко — прекрасного, скромного человека и блестящего ономаста. Он ушел из жизни так, как уходят воины: на своем боевом посту. Утром 10 декабря 2009 г. ему стало плохо прямо на лекции, он скончался, как только его привезли домой.

Юрий Александрович Карпенко родился в 1929 году в Житомирской области, в 1953 году окончил Львовский университет. Около 15 лет работал в Черновицком университете, где защитил кандидатскую (1956 г.) и докторскую (1967 г.) диссертации. Зарекомендовав себя блестящим специалистом как в области украинистики, так и в области славистики Юрий Александрович был приглашен на работу в Одесский университет, где и работал до последнего своего часа.

Ю. А. Карпенко — всемирно известный ономаст, активно работавший в самых различных областях ономастики: топонимике, антропонимике и литературной ономастике. Еще во время работы в Черновицком университете, но в большей степени потом, в Одесском университете, Ю. А. Карпенко сформировал собственную ономастическую школу, которой может гордиться не только Украина, но и вся мировая славистика. Им был создан прекрасный полупериодический международный научный сборник «Записки з ономастики», последний из которых, выпуск 12, вышел в год смерти Ю. А. Карпенко. По замыслу выдающегося ученого в этом сборнике не только печатались научные статьи, но и фиксировались

и рецензировались практически все новые ономастические работы ученых-славистов, причем в основном рецензии, а это один из самых трудных жанров в научной литературе, принадлежали перу основателя сборника, тщательно следившему за всеми новыми публикациями по ономастике.

Как один из родоначальников украинской ономастической школы, Ю. А. Карпенко мог дать пример любому своему ученику: им опубликовано более 500 научных работ, из которых 12 — монографии и учебники. Кропотливый труд с подрастающими поколениями ученых в итоге дал прекрасный результат: Юрием Александровичем подготовлено 60 кандидатов наук и 5 докторов наук.

Ю. А. Карпенко получил мировое научное признание: он являлся членом международного комитета по ономастическим наукам (ICOS). Его статьи и книги охотно печатались и продолжают печататься в разных странах мира.

С уходом Юрия Александровича Карпенко мировая филология понесла невосполнимую утрату, но истинные ученые твердо уверены, что память об этом человеке и ученом будет светла и долговечна.

*Заведующий кафедрой славянской филологии  
Воронежского государственного университета  
профессор Г. Ф. Ковалев*

УДК 811.161.2'373.2

*Н. М. Бербер*

**ДВІ МАРІЇ:  
ДО ПРОБЛЕМИ ОНОМАСТИЧНОГО ЗІСТАВЛЕННЯ  
(на матеріалі малої прози Марії Матіос)**

*Статтю присвячено розглядові бібліопоетонімів прозових творів Марії Матіос, зокрема біблійонімів з поетонімним компонентом. Аналізується поетика назв «Анна-Марія» та «Мама Маріца — дружина Христофора Колумба». Доведено, що ономастичне письмо Марії Матіос є однією з ознак її ідіостилю.*

**Ключові слова:** ідіостиль, поетонім, біблійонім, бібліопоетонім, асоціації, заголовок, антропоетонім, апеллятив, топопоетонім, поетонімопростір.

У науковій літературі спостерігаємо омонімію поняття біблійонім залежно від того, яке зі значень полісемічного препонента *бібліо-* взято за основу. Так, дослідники Л. Литвин, Л. Петрова, Л. Селіверстова, Г. Тимошик, Ю. Браїлко термін біблійонім кваліфікують як біблійну пропріальну лексику. Ми дотримуємось погляду дослідників Ю. Карпенка, Н. Веселової, Е. Боєвої, Т. Крупеньової, Т. Торчинської, М. Торчинського на тлумачення цього терміна як власної назви будь-якого твору. Попри очевидну різницю у трактуванні зазначеного поняття, наявний певний стійкий смисл у його семантичному обсязі: до біблійонімів належать власні назви, що експліковано у другому компоненті терміна — *-онім*. У нашій розвідці, услід за В. М. Калінкіним, ми будемо послуговуватись терміном *бібліопоетонім*, розуміючи його як власну назву — заголовок художнього твору.

Бібліопоетоніми Марії Матіос до цього часу не були предметом спеціального вивчення; автори робіт, присвячених творчості Марії Матіос, торкалися цієї теми лише спорадично, при цьому розглядаючи заголовки не як поетонімні одиниці, а як перший знак тексту (Я. Голобородько, Д. Дроздовський).

**Мета представленої статті** — проаналізувати роль бібліопоетонімів «Анна-Марія» та «Мама Маріца — дружина Христофора Колумба» як

актуалізаторів текстової інформації (включаючи категорію перспекції) та одного з чинників формування ідіостилю Марії Матіос.

Як зазначає В. Кухаренко, у біблійності актуалізуються категорії перспекції та прагматичності. При цьому біблійним-речення формуватиме стійкішу перспекцію на розгортання сюжету, ніж біблійним-слово, але, безумовно, будь-який з них є відірваним від змісту і являють собою «лише перший етап контекстуальної конкретизації значення» [8:109]. Цю думку спостерігаємо, аналізуючи бібліопоетоніми «*Анна-Марія*» і «*Мама Маріца — дружина Христофора Колумба*» в поетонімопросторі Марії Матіос.

За структурою бібліопоетонім «*Анна-Марія*» — однолексемний, двокомпонентний юкстапозит, антропонім. Однак подвійний антропоетонім *Анна-Марія* зафіксований у новелі лише 1 раз — у сильній, заголовковій, позиції. У тексті оповідання спостерігаємо вживання поетонімів *Анна і Марія*, які позначають два різні персонажі.

Відомо, що і *Анна*, і *Марія* — імена єдиного походження — давньоєврейські. Так само і персонажі оповідання з однієї сім'ї, рідні сестри *Гафтиняк*. *Анна* — означає «милість», «благодать», а ім'я *Марія* має понад 60 значень, серед яких «горемика», «заядла», «настирлива», «бажана», «печальна», «відкинута, сумна» тощо. Крім вищезгаданих варіантів, ім'я *Марія* перекладають як «гірка», «кохана» (до речі, в оповіданні *Марія кохана* — у фізичному плані — багатьма чоловіками, але справжнього, душевного, кохання у неї немає — вона «відкинута» першим своїм чоловіком *Іларієм*, як і всіма іншими, навіть із «*вивершеним... черевом*» [10: 201]!). Дослідники припускають, що, ймовірно, ім'я *Марія* походить від *māgā*, що означає «чинити опір», «відмовлятися», «заперечувати» [13: 158] (у Марії Матіос вела розпусне життя, яким вчинила «*ганьбу своїй фамілії*» [10: 196], *Марія*, — це і є, власне, *опір* патріархальним традиціям, *відмова* від батьківських настанов). Отже, спостерігаємо таку антитезу в семантиці імен *Анна* і *Марія*, як «милість, благодать» — «гіркота», що в тексті твору експлікується у дихотомійній фразі, вкладеній в уста *Іларія*, — «*Чому Анна, а не Марія*» [10: 196]: *Анна «біла...свіжа...неторкана»* [10: 193], «*була дроз при згадці про Анну*» [10: 193], «*оте дівчинице, — худеньке, несміле, як пес у чужих сливах*» [10: 193], «*опустила змертвілі руки*» [10: 194], така, що «*найстарший в селі парубок*» [10: 199] «*побоявся її невмілих, та нетерплячих дитинячих рук*» [10: 195], «*бідашка-солодашка*» [10: 199]



(наскрізний апелятив, яким Марія Матіос поіменовує «світлих» персонажів, як наприклад, *Михайлове чудо Матронку* з роману «Солодка Даруся») та *Марія*, яка «не є файна» [10: 196], «пуста» [10: 196].

Авторка акцентує на незайманості *Анни*, що підсилює лексичне оточення імен головних персонажів («неторкана» [10: 193], «оте дівчинище... худеньке» [10: 193], «її худе дівчацьке тільце й ота нетерпляча дитиняча ручка» [10: 194], «Побоявся її невмілих, та нетерплячих дитинячих рук» [10: 195], «дівчинище» [10: 196, 197], «треттячої дитини» [10: 197], «моє дівче» [10: 197], «напівдитинна Анна» [10: 198]), протиставляючи її сестрі *Марії*, яку «знав... Іларій у сорочці і без» [10: 195] (останні слова Марія Матіос виділяє курсивом, акцентуючи в такий спосіб на сюжетному підтексті). У реченні «Тепер *Марію* в селі знають багато» [10: 196], на нашу думку, відчуваються паралелі з ім'ям *Марії Магдалини*, яке стало крилатим. Так називають жінок легкої поведінки, які повернулися (або й не повернулися) на шлях чесного життя [6: 252–253]. Крім того, нерівноцінним вважаємо спосіб номінування обох сестер: зафіксовано досить високу частотність вживання антропоніма *Анна* (44 вживання) у порівнянні з ім'ям *Марія* (11 вживань). В тексті оповідання фіксуємо патронім на позначення *Анни* (4 рази): «*Гафтинякова Анна*» [10 :190, 192], «*Гафтинякова*» [10: 195], «*Гафтиняків мизинець*» [10: 193], «*Мизинець, щоправда, крім мизинних літ, мав неміряні татові ліси*» [10: 193]. Якщо відносно *Анни* спостерігаємо у мовленні батька безліч апелятивів для номінації дівчини: *вона, жінка, біданка, донька, дитина, дівка, молода, моє дівче, моє дівчинище*, до того ж апелятив *тато* вжито у тексті лише відносно *Анни*, то приналежність *Марії* до сім'ї зазначена лише 1 раз: «*Гафтиняк мав ще старшу доньку — Марію*» [10: 195]. Подібне згадування свідчить про погане ставлення батька до доньки. Натомість *Марія* у тексті іменується апелятивом *донька* (всього 1 раз), дейксистом *вона* (1 вживання). Полярне ставлення до обох дочок прослідковуємо не лише у номінації персонажів, а й у тексті оповідання: «...усі знають, що старий Гафтиняк по *Анниному* відданні лишить їй усі свої ліси, так само всі знають, що навіть коли хто й візьме *Марію*, то Гафтиняк не дасть їй нічого за ганьбу своєї фамілії» [10: 196].

Як відомо, Марія Матіос — неймовірний майстер інтригуючих наятків, навіювань: «У селі кожний пес знав, що Гуцуляк засватав *Гафтинякову*» (патронім *Гафтинякову* подано в оповіданні курсивом, який

у Марії Матіос завжди є сигналом, що привертає увагу читача!). *А як село дізналося та полегшено видихнуло «нарешиті...» — то так і лишило цю бесіду аж до весілля»* [10: 198]. Яку з *Гафтинякових*? Безперечно, *Марію*, міркували люди, «нарешиті...» вона одумалася, та й хіба може це бути *Анна*, про яку батько казав: «...моє дівчинице — воно таке, як вовк обмоклий серед літа» [10: 197]?!

Новоспечений наречений *Лларій* подивовано захоплюватиметься: «*Боже, яка пишна була Анна!*» [10: 197] і це абсолютно суперечить попереднім описам «худенької», «напівдитинної» *Анни*; прощаючись по сватанні *Лларій* «цілував тремтячу *Аннину руку*» [10: 197], а тепер вона «*подає вже не тремтячу руку*» [10: 200]. Як дізнаємось згодом, пишаний стан, тверда рука *Марії*, а не *Анни*, і це цілком збігається з попередніми описами розпусної сестри.

На нашу думку, *Марія Матіос* йде шляхом сугестивної «ємності образу», за терміном дослідника А. Веселовського, який, спираючись на англійську естетику, наполягав на підказувальній природі сугестії [2: 58]. Так, в оповіданні «*Анна-Марія*» сугестивно наповненими є образи очей: «*Хотів зазирнути в Анніні очі, які блукали по ньому весь вечір, поки він з Гафтиняком замочував сватання, — а втрапив у пропасницю Марійного блідого обличчя*» [10: 197] і згодом розв'язка «обманутого очікування»: «*Він схиляється над нею так само, як у сватанні, цілувати її й чує, що смертельна пропасниця пронизує всі його члени...*» [10: 200] — «*безжалісними, палаючими очима замість Анни дивиться на нього Марія*» [10: 201].

Спостерігаємо ще один «апокаліптичний» штрих: «*Лларій дав знак музиці грати зустрічної, та такої, що кололося вулиця й кололося голова*» [10: 199] і врешті — «*Він чує, як тисячі батогів цюхкають над головою, розколюючи обважнілий раптово карок*» [10: 201]. Погоджуємося з думкою дослідниці Т. Гребенюк, що «у центрі конфлікту твору «*Анна-Марія*» також лежить мотив своєрідного покарання героя за гріх», письменниця-«гармонізаторка» розглядає «архетипну по суті, ситуацію» і «зводить її до звичної схеми: порушення справедливості → її відновлення». [3: 484]. Розкіл же свідомості, роздвоєність персонажа подано стисло, проте дуже містко: «*А ще треба встати з коня і зняти до вінчання Анну... та ні... таки Марію*» [10: 201]. Подібні розмірковування персонажа (до речі, теж *Марії*, але поіменованої помолдавськи — *Марица*) знаходимо в повісті «*Мама Марица — дружина*

*Христофора Колумба»* [9], де в лімінальному стані перебуває головний персонаж, на цьому акцентують означальні лексеми «розбита» [9: 11], «нешасна» [9: 14], «сплакана» [9: 23], «бідна» [9: 42], «чорна з горя **Маріца»** [9: 39], «розіп'ята чорним людським піднебінням» [9: 45]: «**Ось він, молодший (ні, Боже праведний, він уже старший!) тулить до грудей плюшевого ведмедика з відірваною головою так самісінько, як тулив колись до себе **Маріцу** Христофор-старший (та ні, він залишився таки молодшим!)...**» [9: 33]. Перебування головної героїні — **Маріци** — у лімінальному стані експлікується в бібліопоетонімі, що вміщує полярні апелятиви — назви осіб за родинними стосунками — «мама» і «дружина» як показ переходу Маріци з одного соціального статусу до іншого. На нашу думку, **Марія**, як і **Маріца**, «є носієм певного інфернального начала, що в обох випадках пов'язується з мотивом причинності, божевілья [3: 484]: «**Підозріло розповніла, з диким блиском в очах і зі схрещеними під грудьми руками, стояла, приперта до печі і важко, що було чутно на всю хату, дихала»** [10: 196]. Порівняймо це із наступним контекстом повісті «**Мама Маріца — дружина Христофора Колумба:** «**Маріца, обезуміла від страшного й несподіваного лиха, безперестанку кричала: «Де мій Христофор?!»»** [9: 10].

Отже, називаючи своє оповідання «**Анна-Марія»** письменниця, ймовірно, торкається проблеми метаморфози як явища. «Проблема походження архетипу метаморфози, — зазначає дослідник Р. Крохмальний, — пов'язана з архетипом міфопростору та архетипом міжсвіття (лімінальної зони), а також із архетипом переходу через лімінальну зону і його активним впливом на перемену образу» [7: 37]. Так, при переході з одного вікового періоду в інший, особливо у шлюбний, тобто при разючій зміні способу життя, людину підстерігають смертельні небезпеки [7 :38], як-от: смертельна пропасниця, тисячі батогів над головою Іларія. Міжсвіття перетинає й **Маріца** (дружина → мама), зазнаючи врешті-решт смерті. Прикметним для ідіостилю Марії Матіос, за нашими спостереженнями, є «звернення до «серця» як тієї «неусвідомленої» сили, котра може вирішити внутрішні труднощі і суперечності мислення, світоглядних орієнтацій людини, її морального вибору, місця і призначення в суспільному житті» [7: 26]: «**розірвали невинне серце, спровадивши його зі щоденної життєвської каламуті в каламуть переляканої води»** [9: 46]. Відомо, що вода є лімінальним топосом, тобто проміжними простором, який

з'єднує реальний і потойбічний світи. Вода відділяє світ живих від світу мертвих. З материнського кохання й розпачу **Маріца** заподіює собі смерть, яка розцінюється нами як усвідомлена, проте фатумна сила, що володарює над людиною: «...в мент зрозуміла, що з цієї води їй вже ніколи на берег не вийти» [9: 42]. Спостерігаємо в антропоцентричному (що посилено біблїонїмом) оповіданні філософський погляд на те, що людське суспільство як одна з форм експлікації людської сутності є дуалїстичним: з одного боку, суспільство — це найбільш досконала форма існування людства, котра надає можливості для всебічного гармонїйного розвитку, самореалїзації особистості, а з іншого, — є витоком пригнїчення людської гідності, породжує соціальну несправедливість та злочинність. «Моралїзаторка» Матїос пояснює, нїби одягає «шовкові зашморги» [9: 44], причину загибелї **Марїци**: «...**УРИВКИ ЦИХ** (шрифт Марїї Матїос) *слизьких розмов на-здогнали бїдну Марїцу* [9: 42], «*несе її добра — добріша від людей — вода*» [9: 46], «*навіть ця каламутна вода солодша від людського погнїбельного голосу*» [9: 47] — «**розїп'ята** чорним людським пїднебїнням **Марїца**» [9: 45], «*Проте зчорнїла враз вода вже не могла видобути з розпластаної, нїбито й зовсїм розїп'ятої на водному хрестї, Марїци і звуку — бо всі живї звуки, притаманнї й приступнї людинї, розчинилися в розїрваному серцї бїдної жїнки.*» [9: 44]. Урельєфнюється образ **Марїї — Пресвятої Богородици**, син якої — Ісус Христос — був розїп'ятий на хрестї. Відповідно добирає Марїя Матїос й антропоетонїм **Христофор**, що в перекладї з грецької означає «той, що несе Христа» [15: 382]. Тїльки-от «несе» тяжкі муки щохвилинного вїдчуття, «що таке материнська безвихїдь і що таке материнська любов у час безвиходї» [9: 45] **Марїца**, яку «чорна і люта вода» [9: 46] визволила «з-пїд гнїту непосильної для неї брили» [9: 46], і слова людські виявилися «спасенними й смертельними одночасно» [9: 44]. Знов фіксуємо вже знайомий прийом Марїї Матїос — занурення персонажа в стан психологїчної лїмінальності, при якому героїня перебуває нїбито одночасно у свїті реальному, якому належить її тїло, й у свїті потойбічному (фантастичному, вимряному, вигаданому), куди вона лине мряями, думками, душею. У профанному свїті вона «ще нїбито хотїла коротко махнути комусь рукою, натякаючи на вїчне прощання...; «або хотїла дати потайний знак до скорої стрїчі ...» [9: 43] померлим родичам, які перебувають у свїті сакральному. **Марїца** лине думками «до веселого колись молдавського

містечка із назвою, що просилася в пісню чи танець — *Фрунзе Верде...*» [9: 43], «її зараз колише вода додому» [9: 47].

Підвищеною сугестивністю відзначається образ *Марії* (оповідання «*Анна-Марія*»): «Кінь під *Анною* якийсь лінивий і змучений, бо несе її так поволі, як ніс би *мерця, а не молоду*» [10: 200]. Натяк, що *Анна* сама не своя, вона ніби перетворюється у *Марію*, хоча сюжет оповідання не підтверджує реальної метаморфози; авторка навмисне ламає асоціацію *Анни* з життям, натомість навіює образ *Марії* — «з виокругленим обличчям і вивершеним — ніби перед самими пологами — червом...» [10: 201]. Навіювання поетичного образу, як пояснює Іван Франко у відомому трактаті «Із секретів поетичної творчості», відбувається за психічними законами зчеплення, асоціації образів та ідей [14], адже сугестія насамперед виявляється через незвичайний асоціативний ряд. Простежимо, наприклад, в оповіданні «*Анна-Марія*» гротескні образи-асоціації: «*кололася вулиця*» [10: 199] — «*кололася голова*» [10: 199], зорові асоціації: «*палкі очі*» [10: 200] *Анни* — «*безжалісні, палаючі очі*» [10: 201] *Марії* тощо. В цьому вбачаємо оригінальний авторський прийом гри образів, який відповідно позначився на доборі бібліопоетоніму, що фокусує увагу на метаморфозі *Анна* → *Марія*. *Марія* Матіос досягає в такий спосіб високої морально-дидактичної настанови беззаперечної спокути гріха: «*темний бунт крові*» [10: 191] *Іларії* спокутує, відчуваючи на собі «*темний і страшний жар*» [10: 199], що пашів з обличчя *Марії*.

Проведена специфічна паралель, асоціативне зіставлення звабленої колись «*старшої доньки*» [8: 195] *Марії* із цнотливою, «*мізинних літ*» [10: 199] сестрою *Анною* логічно вмотивовує глибину образів героїнь. Спостерігаємо поетичний прийом, коли психічні явища виступають асоціативно до фізичних явищ і, таким чином, увиразнюються: душевна зрада, яку відчуває *Марія*, асоціюється із «*згубленими дівочими вінчиками*» [10: 192]. Зауважимо, що *Марія* Матіос чітко розмежовує душу і тіло: «*вісьмома неділями тілесного посту*» [10: 201], «*...постив... не душею..., але тілом*» [10: 192].

Услід за філософом Григорієм Сковородою [12], *Марія* Матіос визначає три грані сутності людини — природну («хіть», яка стає причиною нещастя в оповіданні «*Анна-Марія*»), соціальну («чорні злі язики», що призводять до трагедії в повісті «*Мама Маріца — дружина Христофора Колумба*») і духовну (інтертекстуальна проблема у творчості письменниці).

Бібліопоетонім *«Мама Маріца — дружина Христофора Колумба»* прокламує ідею сутності людини не тільки як соціального (*«мама»*, *«дружина»*), а й як духовно-трансцендентного, кардоцентричного створіння (*«...бо поділилося її серце на ці дві безконечні любові — і подеколи вона думає, що сама травмована не менше, ніж її нещасна дитина і вбитий чоловік»* [9: 33]).

Семантичне розгортання бібліопоетоніма *«Мама Маріца — дружина Христофора Колумба»* знаходимо у поданому контексті: *«А тепер їй іноді здавалося, що в неї помутнився розум. / Коли вік сина переважив вік батька, Маріца подеколи плуталася думками: котрий із Христофорів насправді сидить перед нею?!»* [9: 33]. Таким чином, цей бібліопоетонім структурований як просте речення із суб'єктом та предикатом, які, крім власної назви — антропоетоніма, мають у своєму складі апелювати на означення назв осіб за родинними стосунками. Суперечливим і амбівалентним видається твердження дослідників Я. Голобородька, Т. Трофименко, Д. Дроздовського, К. В. Хижняк та ін., які, аналізуючи бібліопоетонім повісті Марії Матіос з формально-структурної точки зору, зазначають, що у кітчевій (на їхню думку) повісті *«Мама Маріца — дружина Христофора Колумба»* наявна тема інцесту. І дійсно: «твір відкритої структури характеризується смисловою незавершеністю при одночасній формовій цілісності й досконалості. Тому він стимулює різні прочитання, заохочує читача до активного смислотворення» [4: 117]. Сама ж «мольфарка» Марія Матіос заперечує наявність Едіпової лінії в повісті: «Адже я препарувала проблему брудного людського осуду, нічим не підтверженого (маю на увазі приписуваний персонажам інцест)» [11], із чим ми абсолютно згодні, але це тема наступної нашої розвідки. Вважаємо, що заголовок з опозиційними апелюваннями *«мама»* і *«дружина»* створює хибну пресупозицію, провокуючи не тільки зміщення авторських інтенцій, а й повну їх заміну при рецепції твору читачем, проте така конструкція була принадною для відтворення соціальної метаморфози головної героїні — *Маріци*. Пріоритетну позицію письменниці віддає апелювати *мама*, ймовірно, натякаючи в такий спосіб, що роль матері є першорядною для *Маріци*, а функція дружини була вичерпана із настанням смерті чоловіка. Цю тезу підтверджує присвята до повісті: *«кожній матері окремо...»* [9: 33]. У контексті *«...Хіба що на хвилю — до двох Христофорів Колумбів. Одному з них була матір'ю. І тільки обом... /...*

*Жоно-о-о-о-о!!!!!»* — хапає залишки душі безживна Христофорова рука в каламуті намулу. / А друга додушує: «*Мамо-о-о-о!!!!!»* [9: 47] еліптична фраза, що, на наш погляд, утворює разом із бібліопоетонімом ідейно-структурну рамку твору, «*І тільки обом...*» посилила перспекцію бібліопоетонімом хибної пресупозиції в одних читачів і призвела до явища так званого «обманутого очікування» в інших.

Вищезазначене дає нам підстави вважати, що, добираючи бібліопоетоніми «*Анна-Марія*» і «*Мама Маріца — дружина Христофора Колумба*», Марія Матіос виходила з ідейної настанови твору показати метаморфози життєвих колізій головних персонажів, що й споріднює самотній метод номінування зазначених творів авторкою. Як в оповіданні «*Анна-Марія*» бібліопоетонім приховує за одним (хоча й подвійним) ім'ям два персонажі — *Анну* і *Марію*, так і в повісті «*Мама Маріца — дружина Христофора Колумба*» одним поетонімом (*Христофор Колумб*) поіменовано два персонажі — батька і сина.

Частково єднає ці два твори (а, відповідно, й спосіб добору бібліопоетонімів) й філософська концепція розуміння людини як Мікрокосму, названа Григорієм Сковородою «Малим порядком»: «*Але ми ніколи не питаємо в інших про їхню любов... а лише — коли зі злорадною втіхою, а коли — із втішним злорадством — питаємо про гроші...*» (з повісті «*Мама Маріца — дружина Христофора Колумба*») [9: 45] або ж: «*Іларій справді не знав достеменно, що він сватав: Анну чи ліси?*» (в оповіданні «*Анна-Марія*») [10: 198]. В такому Мікрокосмі, вважав мислитель, зосереджуються всі позитивні духовні сили Макрокосму, внаслідок чого сама людина виступає носієм «*розумного серця*» і «*сердечного розуму*» [1]. «Сердце безумных во устах их, уста же мудрых в сердцѣ их,» — повчає нас мислитель. [12: 200]. Порухення законів буття («*злорадна втіха*» і «*втішне злорадство*»), за сприйняттям Марії Матіос, й призвело до трагедій: «*...Далі не було нічого, крім продовження драми...*» [9: 47].

Як бачимо, бібліопоетоніми «містифікаторки» (як її названо в книзі «*Нація*») Марії Матіос є суттєвою ознакою ідіостилі письменниці. Вони відтворюють використання авторкою сугестивних засобів, є витончено-ескізними, наповненими глибокими духовно-трансцендентними, метаморфозними смислами, є, за образним визначенням Ю. Карпенка, «заголовколомками». Можемо констатувати урельєфнення двох діаметральних образів Марії — розпусної і

пресвятої. І за кожним з образів (чи, радше сказати, в кожному) — загадкова і непередбачувана Марія-наратор — Марія Матіос.

Отже, проведене, так би мовити, крупним планом дослідження бібліонімів показує, по-перше, семантичну, структурну, функціональну й типологічну неоднорідність власне феномена бібліопоетонім та зумовлені цим розмаїті підходи до його осмислення, декодування читачем; по-друге, здатність бібліопоетонімів впливати на потенційного читача уже у «передтекстовий період», створюючи ефект очікування і формулюючи прогноз щодо твору у цілому, і, врешті, бути рушійною силою в процесі адекватної інтерпретації та розуміння авторських інтенцій.

У подальшому дослідженні плануємо розглянути поетику інших бібліопоетонімів Марії Матіос, передусім ідеться про всебічне, комплексне їх вивчення, систематику в контекстах різних методологічних підходів.

### Література

1. Багнюк А. Л. Концепція людини: підходи і тлумачення / А. Л. Багнюк // Науковий потенціал України — 2007. Матеріали другої Всеукраїнської науково-практичної інтернет-конференції 27–29 березня 2007 р.: В 2-х част. — К., 2007. — Ч. II. — 59 с.
2. Веселовский А. Историческая поэтика / А. Веселовский. — М., 1989.
3. Гребенюк Т. В. Мораль, гріх і провина в концептосистемі прози М. Матіос / Т. В. Гребенюк // Актуальні проблеми слов'янської філології: міжвуз. зб. наук. ст. — К. — Ніжин: ТОВ «Видавництво «Аспект — Поліграф», 2006. — Вип. XI: Лінгвістика і літературознавство. — 2006. — С. 480–487.
4. Завгородня Л. В. Типологія читача як комунікативно-теоретична проблема / Л. Завгородня // Стиль і текст / Інститут журналістики Київського національного ун-ту імені Тараса Шевченка — К., 2006. — Вип. 7. — С. 115–120.
5. Ільїн В. В. Український філософський гуманізм: контамінація раціонального та ірраціонального: Автореф. дис... д-ра філос. наук. / В. В. Ільїн. — К., 2000. — 35с.
6. Коваль А. П. Спочатку було слово. Крилаті вислови біблійного походження в українській мові / А. П. Коваль. — К.: Либідь, 2001. — 312 с.
7. Крохмальний Р. Проблема дослідження метаморфози на рівні семантичного коду / Р. Крохмальний // Вісник Львів. ун. — ту. Серія філол. — Львів, 2004. — Вип. 35. — С. 37–48.
8. Кухаренко В. А. Інтерпретація тексту / В. А. Кухаренко. — Одеса: Латстар, 2002. — 292 с.



9. Матіос Марія. Москалиця. Мама Маріца — дружина Христофора Колумба / М. Матіос. — Львів: ЛА «ПІРАМІДА», 2008. — 64+48 с.
10. Матіос Марія. Нація. / М. Матіос. — Львів: ЛА «ПІРАМІДА», 2007. — 256 с.
11. Матіос М. «У цьому житті найважче людям-егоїстам» / М. Матіос // Високий замок. — 17. 09. 2009. — Режим доступу: <http://www.wz.lviv.ua/pages.php?ac=arch&atid=76856>
12. Сковорода Г. Наркісс. Разглагол о том: узнай себе / Г. Сковорода // Повне збір. тв.: В 2-х т. — К., 1973. — Т.1. — С. 154–200.
13. Скрипник Л. Г., Дзятківська Н. П. Власні імена людей: словник-довідник [за ред. В. М. Русанівського] / Л. Г. Скрипник, Н. П. Дзятківська. — К.: Наукова думка, 2005. — 334 с.
14. Франко І. Із секретів поетичної творчості / І. Франко. — Львів, 1961.
15. Хигир Б. Ю. Тайные символы имени: как усилить или смягчить свойства своего имени с помощью фэн-шуй / Б. Ю. Хигир; сост. В. Р. Бычкова. — М.: АСТ: Астрель, 2008. — 383 с.

*Бербер Н. Н.*

***ДВЕ МАРИИ: К ПРОБЛЕМЕ ОНОМАСТИЧЕСКОГО СРАВНЕНИЯ  
(НА МАТЕРИАЛЕ МАЛОЙ ПРОЗЫ МАРИИ МАТИОС)***

*В статье рассматриваются библионимы эпических произведений Марии Матиос, в частности библионимы с онимным компонентом. Анализируется поэтика заглавий «Анна-Мария» и «Мама Марица — жена Христофора Колумба». Доказано, что ономастическое письмо Марии Матиос является одной из существенных особенностей её идиостиля.*

***Ключевые слова:*** идиостиль, оним, поэтоним, библионим, библиопоэтоним, антропоэтоним, ассоциации, аппелятив, топоэтоним, поэтонимпространство.

*Berber N. N.*

***TWO MARIA'S: TO THE PROBLEM OF ONOMASTIC COMPARISON  
(BASED ON MATERIAL OF STORIES WRITTEN BY MARIA MATIOS)***

*This article is devoted to research of personal names in epic novels of Maria Matios, particularly biblyonyms with onym component. We analyzed the poetics of title «Anna-Maria». We proved that the onomastic writing of Maria Matios is one of the features of her idiostyle.*

***Key words:*** idiostyle, onymic, poetonym, anthropoetonym, associations, appellative, topoetonym, poetonymspace.

УДК 413+417.312

*Е. В. Боева***«СОНЯЧНА МАШИНА» В. ВИННИЧЕНКА:  
ОНОМАСТИЧНІ ПОШУКИ ТА ЗНАХІДКИ**

*Статтю присвячено розгляду особливостей функціонування онімів у романі-утопії «Сонячна машина» В. Винниченка. Схарактеризовано образно-стилістичний потенціал використаних автором онімних класів, з'ясовано їхню роль у сюжетному розгортанні, створенні характерів, побудові художнього часу й простору, розкритті авторського задуму.*

*Ключові слова:* художній текст, заголовок, топонім, антропонім, власне ім'я, лексичне оточення, прийом «онімної гри».

Перший український утопічно-фантастичний роман «Сонячна машина», написаний В. Винниченком у 1922–1924 рр., став справжньою подією в мистецько-літературному житті 20-х років. М. Зеров відзначав, що «у нас ніколи не було великого роману з елементами авантюри і соціальної фантастики» [4:175]. «Сонячна машина» — візитова картка української літератури в Європі, за словами самого В. Винниченка, не має собі рівних ні в обсязі, ні в широкому охопті дійсності, ні в кількості персонажів, ні в сміливості мистецького пензля. В тому числі, на наш погляд, має рекордне число трансформацій заголовчих лексем, сполучуваних із *сонцем, сонцеїстами, сонячним хлібом, сонцем-матір'ю, Великою Матір'ю, сонячною пожежею, сонячним світлом, сонячною енергією* і великим тлом повторів з додаванням супроводжувальних лексем, у винайденні яких Винниченко не мав собі рівних. Написана в умовах еміграції й постійної гіркоти від вилучення з України, письменник присвячує утопію «*моєї Сонячній Україні*», вкладаючи в цю присвяту любов і тугу, нездійснені надії, мрії про повернення, про служіння Батьківщині і одночасно сполучаючи з обома важелями художнього тексту (ХТ) — заголовком і текстом, «пронизуючи» твір численними метаморфозами, де домінує, виграваючи усіма лексичними сполуками і барвами, *Сонце*.

Заголовок роману — це символічна назва, як і більшість у письменника. Ідея *Сонячної машини* — технічного винаходу, який має кар-

динально змінити характер суспільства, одержання й розподіл наслідків праці — веде Винниченка на пошук справедливої альтернативи буржуазному способу життя, на пошук гармонії і щастя. Заголовок виникає з природних для Винниченка морально-філософських позицій. Нам видається, що близькість до природи, до *сонця* — *Великої Матері життя* стають основою нової ідеї справедливого суспільства і породжують сам заголовок, безперечно, надто вдалий в даному контекстуальному розгортанні.

Наукова фантастика Винниченка щільно пов'язана з його розумінням і оцінкою соціально-політичних процесів, що відбувалися і в Радянському Союзі, і в країнах Європи. Уся його попередня творчість як найвище досягнення неореалізму початку ХХ ст. «засвідчила його силу в історично глибокому та художньо яскравому аналізі соціальних вад» [6:613]. Ось чому так яскраво й переконливо змальовано тодішню Німеччину «як залізобетонний дім божевільних, морально спустошених, хижо жорстоких і моторошно нещасних істот, над якими гнітюче панує.. черевата потвора з крихітною голівкою самозакоханого кретина і загребушними та немилосердними руками професійного ката» [6: 615]. У романі широким планом представлені **Німеччина**, **Берлін** як арена подій, і місцю дії підкорений весь онімний простір. Зазначимо, що реальні події життя самого Винниченка позначились на цьому творі, адже він довгий час перебував у Німеччині, і мовне оточення, безперечно, позначилось на ономастиконі роману.

В художньому просторі «Сонячної машини» найчисельнішими є два топонімічних центри — **Берлін** і **Німеччина**. Вжиті в поєднанні, посилюючи одне одного, вони стають центром просторових координат твору, звідки як промені розходяться зв'язки з іншими країнами, містами, материками. Хоронім **Німеччина** сполучається й так би мовити «підкріплюється» у романі топонімічною партією **Берліна** — розмаїтого, неосяжного, поділеного різними політичними уподобаннями, які нещадно протистоять одне одному. Та над усім править «*капітал пана президента Об'єданого Банку, еднаючи його з Берліном, Німеччиною, всім світом*» [2:8]. Персоніфіковане, наділене яскравими лексичними фарбами, промовистими порівняннями й епітетами, це місто має особливе значення в художньому просторі «Сонячної машини». Воно перетворюється на символ системи, панівної й всевладної системи, що душить все живе й інакомисляче: «*За муром саду глухо й без пере-*

*рви гуркотить кам'яно-залізний, багатомільйонний Берлін, наче клекоче велетенський казан під вогнем самої землі» [2:19–20]. Цей епітет повторюється, він для письменника надто важливий: «Лопотять мотори, гуркотить залізно-кам'яний Берлін, гримить, спішить, кричить» [2:77]. Вимальовуючи невблаганне «обличчя» серця **Німеччини**, митець іще не раз вдається до цих образних лексичних фарб: «ліфт з доктором Рудольфом летить на башту повітряної дороги й несеться в металічно-шипучому вагоні над морем палаючих спекою дахів, укритих, як бородавками, димарями; прожогом пірнає в підземні вогкі тунелі і з залізним ляскотом та гуркотом жене під **Берліном**; то знову виливається краплиною юрби в затінені, важкі, задушливі канали вулиць [2:220]; Гуде масивним гуркотом **Берлін**. Пашіть у вікно розпареним густим духом колодязя-вулиці» [2:244].*

Берлін — не єдине згадуване в романі місто Німеччини, тут можна знайти і **Гамбург**, і **Лейпціг**. Проте саме Берлін стає символом *тої Німеччини*, якою володіє некоронований король країни, пан президент і голова банди **Фрідріх Мертенс**, владика і господар Німеччини. В Берліні його лігво, на Берлін накладено його хижі пазурі, і Берлін відтворює його хижими звивами вулиць, залізністю й камінністю своїх обрисів. Це **Берлін Мертенса**, цього прообразу майбутнього фюрера і всіх фюрерів, які ще мають завоювати землю.

Метаморфози з астіонімом стають такими різючими, так змінюється залізно-кам'яне «обличчя» міста, наче йдеться про іншу країну й іншу столицю. Берлін Винниченкової утопії зазнає чарівних метаморфоз завдяки віднайденій доктором Штором Сонячній машині, і одразу змінюється мікроконтекстове оточення з цим топонімом: «Вже по головних лініях ходять трамваї, вже над Берліном пролітають рідні аера, вже куряться де-не-де димарі фабрик» [2:542]. І хоча боротьба ще не скінчена, і комендант міста звертається до громадян Берліна з відозвою, сповіщаючи, що округи Берліна оголошуються на стані військової окупації; в Берліні встановлюється Тимчасовий Уряд [2: 544], зміни безповоротні, і астіонім вписується в інший мікроконтекст: «Небо над Берліном для холодку запнуте легеньким сірим серпанком. Передвечірнє сонце жмуриться крізь нього тьмяною задумою. Безвинно, мирно пропливають вартові літаки» [2: 581].

Спокійні, пастельні лексичні фарби після перемоги сонцеїстів стають постійними, характерними для оновленого після боротьби

Берліна; і письменник повторює їх кілька раз на останніх сторінках роману: «*І сляво над Берліном так само, як і півгодини тому, мирно й задумливо впирається віялом у темно-сіру запону неба. І сад той самий, мирно шелестливий, спокійно дихаючий ніжно-солодким духом бузку...*» [2:598].

І навіть панікуючий крик — «*Летять палити Берлін!!*» — лише контрастно підкреслює свято перемоги в Німеччині, в Берліні [2:607]. Топонімічні фарби органічно пов'язані з усім сюжетно-тематичним рухом твору, вони неодмінний компонент оповіді, характеризують її й самі вбирають нюанси лексичного оточення, характеризуються плином сюжету. По суті, **Берлін** у творі — це той неодмінний компонент, що пов'язаний з усіма сюжетними лініями роману, супроводжуючи усіх без виключення дійових осіб як своєрідний топокомпонент, як той показник місця дії, де все й відбувається. Письменник часто вдається до топонімічних згустків і майже завжди пов'язує цю онімну концентрацію з найважливішими, центральними топонімами романної оповіді — з **Німеччиною** та **Берліном**, які у тексті, безперечно, головують, визначаючи інші чинники топонімічного простору. Як зазначає Г. П. Лукаш, «теренові оніми Винниченка відзначаються широкою парадигматикою. У топоніміконі письменника спостерігається явище багатой символічної семантизації внаслідок поширення конотативного значення топонімів» [5:10–11].

Справжній майстер словесного малюнка, Винниченко моделює топонімічні згустки, сполучаючи їх з мініхарактеристикою персонажа і не раз «жонглюючи» ними на сторінках роману: «...з різних країн Заходу позліталися приятелі й друзі... Уїллем Брайтян, нафтяний король Америки, Азії й Європи; брати Фуж'є, королі Франції; Фрідріх Мертенс, король Німеччини; англійські королі й магнати» [2:136].

Сполучення топоніма з ВІ дає автору можливість не лише розширити топопростір роману, а й мінімальним лексичним оточенням окреслити персонаж, виділити його серед великої «населеності» твору.

«Сонячна машина» з її величезною «географією», населена численними персонажами протиставних соціальних верств, багатьма епізодичними і лише згадуваними особами, набуває особливої правдивості не тільки завдяки побудованому на реальній топосистемі топонімічному тлу, а й тому, що в основі онімної побудови роману

лежить німецький антропонімікон, який щедро черпає письменник з оточуючого життя. Антропонімний простір «Сонячної машини» — великий і розгалужений, представлений різними формулами власних імен (ВІ), а більшість антропонімів вживана з варіантами, що утворюють онімні ряди, сполучаючись з ситуаціями сюжету.

Ім'я	Прізвища	Ім'я + прізвище
<i>Еліза</i>	<i>Штор</i>	<i>Ганс Штор</i>
<i>Йозеф</i>	<i>Шпіндлер</i>	<i>Йозеф Шпіндлер</i>
<i>Ерда</i>	<i>Штіфель</i>	<i>Рудольф Штор</i>
<i>Георг</i>	<i>Айхенвальд</i>	<i>Макс Штор</i>
<i>Фріда</i>	<i>Шванебах</i>	<i>Фрідріх Мертенс</i>
<i>Ріта</i>	<i>Менцель</i>	<i>Ріта Менцель</i>
<i>Сузанна</i>	<i>Фішер</i>	<i>Сузанна Фішер</i>

Сюжетно-тематичні повороти диктують варіант імені персонажа, і це стосується переважної більшості осіб цього насиченого ВІ твору. Величезну кількість персонажів — головних, другорядних, епізодичних, лише згадуваних — можна було задіяти в романному полотні тільки при умові лаконізму й чіткості онімного супроводжувального мікроконтексту. Саме це давало змогу митцеві створювати місткі й яскраві характеристики найрізноманітнішим дійовим особам, сполучати їх у певні групи, контрастно протиставляти, одночасно тримаючи в напрузі увагу читача.

Наведемо для прикладу онімні лінії деяких персонажів, різних за вагомістю в «Сонячній машині»:

1) *персонажі головні*: лабораторія **Рудольфа Штора, сина Ганса Штора**, хіміка-аскета, великого вченого — Рудольф Штор — бідний Руді — доктор Руді — наш Рудольф — доктор Рудольф — один доктор Рудольф козак — доктор Штор — пане Шторе — пане докторе — анахорет — син льокая...учений — кривий, чудний син льокая — усіх Рудольфів Шторів у першу чергу повісити на площах;

**Макс Штор** — Макс — такий любий, бідний Макс — Масі — бідний Масі, бідний хлопчинка! — якийсь там Макс — Макс, милий, симпатичний — той «якийсь там Макс» — кореспондент «Будучності» — соціал-демократ. Журналіст — з Максами можна буде ще поборотися!

2) *персонажі другорядні*: **князь Шванебах** — Шванебах, ця найкоректніша зануда — Шванебах — наречений Труди, князь Шване-

бах — князь Шванебах, секретар організації, високий, рівний і такий серйозний, точний та коректний, неначе зроблений на найкращій фабриці — високоповажний секретар — засушений, жовтий, рівний князь Шванебах;

**доктор Тіле** — найкращий детектив, відомий доктор Тіле — доктор Тіле, наш найенергійніший й найталановитіший детектив — Тіле — товариш Тіле — безпосередній «старий товариш» Тіле — доктор — детектив;

3) *персонажі епізодичні*: дідусь **Ягман**; поетка **Круг**; **Вінкельман**... артист; майстер **Кін**; пан **Горнфельд**; скульптор **Дорн**; пан **Німанд**; експансивний фон **Петц**; молодесенький, жовторотий **Шлюсель**; **Ерда** — покоївка — вірна людина? — козачина **Ерда**; пан професор **Лібгольд** — пане професоре; **Клара**, мила Клара — товаришка Клара — товариш секретар; професор **Лібгольд**; **Брук**, єдиний бас на весь світ, оперовий король. Той самий Брук, який на сцені в екстазі хамства упав на коліна перед ложею Мертенса, що зволив милостиво хитнути йому головою — цей суб'єкт у Сузанні за найпочеснішого гостя!

4) *персонажі лише згадувані*: магазин одягів **Гольдмана**; магазин **Кумпеля**; банкірський дім **Фогта**; райхсканцлер **Зайдель**; генерал **Левенфельд**; **Вайс**, банкір; гофмайстер барон **Лерхенфельд**; праці професора **Гайера**; прилад **Шімпфера**; барон **Роршадт**, склад **Гомнера** та інші.

Навіть з наведеного переліку видно, як володіє онімною палітрою митець, як вибудовує ряди для найрізноманітніших персонажів, як уміє використати для характеротворення мінімальний лексичний супровід і онімні фарби. В такому текстовому розгортанні онімні партії окремих персонажів можуть бути і концентровані й роздрібнені, але завжди присутній онімний натяк, взятий з попереднього лексичного оточення, що робить надзвичайно зримим і яскравим персонаж, наділений такими характеристичними ознаками, якою, наприклад, стає ассірійська борідка у красеня Макса, повторюючись то як ассірійська голова, то як ассірійське лице та інш. Це не виняток, а часто повторюваний прийом письма, який застосовується автором до численної групи персонажів. До ономастичних знахідок Винниченка відносимо також яскраві прізвиська персонажів, які у більшості випадків письменник пояснює: «*товариш Песиміст, прозваний так за свою здатність сміятись кожної хвилини дня й ночі*» [2:168]; «*голова зборів Брави*

*Паровоз... з кудлатою головою, подібною до клубів диму паровоза» [2: 178] та інші.*

Ім'я «Сонячної машини» В. Винниченко бере з життя, що його оточує, і митець наче радіє, коли зустрічає реального носія імені його персонажа. У «Щоденнику» занотований цікавий запис: «Нова прислуга, Ельза. Ім'я героїні «Сонячної машини» [3: 334]. Ім'я головної героїні роману — **Еліза**, варіант **ВІ Ельза**, і письменник ретельно й уважно будує онімний ряд цього персонажа, кількісно підкреслюючи його вагомість у контексті твору — 472 рази вживає ім'я Елізи разом з варіантами, додає характеротворче лексичне коло до нього — *золото-червона голова* [2:13], що теж має численні варіації від негативного — *голівка золотистої гадючки на тілі чорного лебедя* [2:14], *маленька червона голова золотистої гадючки на плечах чорного лебедя* [2:21] до акцентованого позитивного підкреслення цієї ознаки — *маленька червоно-золота голівка* [2:26], *витончена золота голівка* [2:29], *чудна дівчина з червоним волоссям* [2:39], *молода золотиста левиця* [2:63], *жінка, гарненька, от із такою лебединною шиєю й пожежею волосся на прекрасній голівці* [2: 67–68] тощо. Взагалі слід зазначити, що для цього персонажа письменник не лише такі характеристичні приклади підбирає — гадючка, лебідь, левиця, а й щедро вдається до цілого каскаду визначень і порівнянь, розсипаних протягом усього роману. Наведемо лише два абзаци з початку твору: «...в колишніх покоях Адольфа живе чудна дівчина з червоним волоссям і зеленими очима. Чудна дівчина обклала себе книжками, неначе студент при іспитах, цілком серйозно, уважно, розкривши по-дитячому уста, слухає кривого доктора Рудольфа, поводить, як королева, і живе, як черниця.

*Старий граф частенько заходить до молодій принцеси і, коли виходить од неї, не знає, в кого був: у королеви, в черниці, в засушеної старої дівки, в молодесенької наївної фантастки, в архаїчної героїні» [2: 30].*

Уся сюжетно-тематична напруга тримається на численних колізіях, пов'язаних з цим персонажем — пропажа **коронки Зігфріда** (і розвивається детективний сюжет), плутанина **доктора Рудольфа**, який в напівтемряві вечірнього саду помилково вважає її **покоївкою Мічі** (і розвивається любовна лінія сюжетного полотна обох персонажів), маячня **Мертенса**, якого вводить в оману червоне волосся принцеси, нагадуючи йому його хлопчачі пригоди й кохання до напівп'яної підстаркуватої **Марти Пожежі**. Такі сюжетні повороти стають визна-



чальними не лише для характеротворення **Елізи**, а й для **Рудольфа** і **Мертенса**, стикаючи їх не лише сюжетно-тематичними колізіями, а й іменами. Адже прізвище Рудольфа — Штор, що на німецькій мові Störrer має значення ‘той, що заважає якимсь заняттям’, або ‘порушник (спокою)’, що повністю збігається з сюжетними поворотами — винахід Сонячної машини та важкі випробування соціального плану в суспільстві не лише Німеччини, а й усїєї Земної кулі. Асоціативно з цим контрастує Ві Мертенс — від латинського mortalitas, що означає ‘смертність, тлінність’. Обидва імені — як два полюси, полярні, протиставні, що повністю відбиває сенс обох персонажів.

Винниченко невичерпний у «грї» з іменами. Імена у Винниченка стають такою важливою складовою текстового тла, що значно легше його назвати і цим самим видобути низку потрібних асоціацій і нюансів, ніж про них говорити: Ві концентрує в собі надто багато інформації найрізноманітнішого типу, що сполучається або діє на всі рівні ХТ. Письменник у романі наче грається з семантичними проявами німецьких Ві, вписуючи значеннєвість як визначальну фарбу — онімну в характеротворення персонажів. Тому нам видається важливим і цікавим фактором виявлення семантичного боку імен дійових осіб роману:

Ві персонажа	Німецький відповідник	Український відповідник
Шімпфер	Schimpfer	лайливець
Роршадт	Shaden	шкода, збиток
Брук	Brot	бульйон, відвар, соус
Зайдель	Seidel	кружка (для пива)
Дорн	Dorn	колючка, терен
Тіле	Teil	частина, порція
Шпіндлер	Spind, Spinde	шафа
Душнер	Dusche	душ
Шлюссель	Schlüssel	ключ, код
Німанд	niemand	ніхто
Кін	Kien	соснове дерево
Бравн	braun	коричневий, брунатний, засмаглий
Роте	Rotte	ряд, натовп, збіговисько, згря
Рінкель	Pindel	завиток, кільце
Гофарт	Hoffart	зарозумілість, чванство
Вінтер	Winter	зима
Штіфель	Stiefel	чобіт, черевик
Ягман	Jagd	полювання, цькування

Деякі ВІ є композитами, і це надає особливого ефекту такому іменуванню, причому іноді дві складові частини ВІ становлять непокєднувальну єдність: **Кравтурст** (Kraft — сила, Wurst — ковбаса), **Кестебавм** (ketten — прив'язувати, Baum — дерево), **Елленберг** (Elle — лїктьова кїстка, мїра довжини, Berg — гора), **Айхєнвальд** (Eiche — дуб, Wald, Wдlder — лїс), **Шванєбах** (Schwane — лебїдь, Bach — джерело), **Лєрхєнфєльд** (Lerche — жайворон, Feld — поле, поле дїяльностї), **Лєвєнфєльд** (Leben — життєя, їснуваннєя, Feld — поле, поле дїяльностї), **Горнфєльд** (Horn — рїг, гїрська вершина, Feld — поле, поле дїяльностї).

Як бачимо, письменник використовує внутрїшню форму ВІ для обїгруваннєя самої сутї персонажїв, і вже їм'єя стає тим сконцентрованим згустком характеру, з якого ї починаєтьєя лїплєннєя образу і який стає мїстким втїлєннєям найсуттєвїшого, що ї підкрєслєю мїтець пїд час розгортаннєя сюжєту. Прослїдувати цю «гру» лєгко, спїввїдносячи таке «прмовїсте їм'єя» (Е. Б. Магазанїк) з текстом роману.

Так, на початку твору письменник дає для другорядного персонажа — **секретарєя Мєртєнєса Вїнтерєя** досить велику ї нищївну характеристику: *«Вїнтер, секретар Мєртєнєса, високий, тонкий, з пїдбїганим животом і довгою фїзїономїєю хорта, безшумно ї лєгко то входить, то виходить їз дверей кабїнєту, пїдбїчних до царських церковних врат. І князь по лїнїях його тїла, по рухах рук і нахїлу собачої голови може судити про ступїнь значностї того, до кого Вїнтер пїдходить. Це надзвичайно чулий, удосконалений апарат, що зазначає в собї щонайменшу рїзницю в еманациї їстот у фотєлях. Вїн, як червєк, має здатнїсть то робитись їще довшим і тоншим од поштовостї, то зшуклюватись, утягти самого себе в себе, ставати товстїшим і меншим од погорди. От вїн виходить їз царських врат, з побожнїстю причинивши їх за собою. Нюхнув управо, нюхнув улїво, перегнув хорєчє тїло в поштиву затїнку ї безшумно, на собєчих лапах, пїдбїгає до князя...»* [2:7].

Вїданїсть, собєча покїрнїсть цього персонажа сполучаєтьєя з його вїдсторонєнїстю — це апарат, холодний, нечулий до почуттїв, а змїстова наповненїсть ВІ пїдкрєслєю його холоднїсть, недоступнїсть будь-яким людським почуттєям. Протєягом сюжєтного плїну письменник бїльше нїде не вдаєтьєя до його характеристики, навїть побїжної — вїн вїписаний на початку твору, і цього виявляєтьєя для нього достатньо. Отже, протєягом текстового розгортаннєя вживаєтьєя

лише ВІ без супроводжуючих лексем. І лише наприкінці твору дещо несподівано виявляється, що ця бездушна машина здатна на цілком природні людські почуття. Митець будує текст на суцільних контрастах — і до початкової характеристики Вінтера, і до його патрона Фрідріха Мертенса. Все це дає митцеві можливість узагальнювати («*мільйони таких же Вінтерів*» [2:470]) і ці узагальнення стають основою ХТ. Аналогічним чином **сім'я Наделів** наділена і своїми йменнями, виписаними в обраній митцем онімній палітрі — німецькій (**Лорхен, Грета, Маргарита, Густав, Герман, Фріц, Дітріх**), і розрізнявальними означеннями (*старий Надель, стара пані Надель, старий, маленький, рожево-чистенький Надель* [2: 73–75]), і узагальненим — **Наделі** [2:88] та *маленькі Наделята* [2: 316]. В один ряд з ними можна поставити **Бутлів** з оповідання «На лоні природи» [1: 732] **бутленят і кокосенят** [1: 738–739]. Подібна множинність створює свої онімні нюанси в контексті, має схильність позначати певну узагальненість і стає ще однією рисою онімного письма митця.

Текстові повороти не раз у Винниченка позначаються на імені. В умовах мітингуючого багатолюддя так логічно не дочути чітко ім'я, і митець обіграє це цілим напруженим епізодом: «*На приступку з юрби тиснеться товстенький, рудий, у буйному латовинні чоловік. Він махає капелюшем, шалено вертить великими очима в білих віях і кричить: — Панове! Товариші! Панове! Два слова! Товариші! Я жертвую на Сонячну машину всю свою фабрику скляних виробів у Різенгебірге. Всю фабрику. Рудольфе Шторе, я жертвую свою фабрику! Беріть. Заявіть Комітетові. Я, Фрідріх Імберг, жертвую. Я — капіталіст, але я розумію. Мій батько був сам робітником. Він ще щось кричить у нестямі екстазу, але слова його покривають оплески, крики, вигуки. — Браво! Слава! Як ім'я? — Імберг! Фрідріх Імберг моє ім'я! Комітет Сонячної машини... — Браво Гімберг! Слава!.. Не Гімберг, а Імберг! Імберг Фрідріх! — Браво! Імберг Фрідріх!» [2: 376–377].*

«Дбаючи про читабельність роману, Винниченко максимально насичує його динамічною фабулою, карколомними ситуаціями...» [6: 616], і онімне письмо стає лаконічним і гнучким способом прояву таких текстових поворотів. В газеті з'являються об'яви, надруковані на першій сторінці, обведені густою, чорною лінією, вони викликають у читачів тисячі здогадів усякого роду від гумористичних до трагічних. Їх читають усі: «*Того, хто весною помилився в саду, хто вмів дотримувати*

ти свого слова, об'єкт помилки під словом честі повної безпеки просить про побачення» [2: 315].

Йде узнавання без називання імен, і читач, обізнаний з попереднім сюжетно-тематичним плином, без особливих труднощів «розгадує», хто це той і хто об'єкт помилки. Невідомі для решти персонажів, для читачів **доктор Рудольф** і **принцеса Еліза** прочитуються за цим шифруванням, потрібним для «карколомної ситуації». Через тридцять друкованих сторінок, нарешті, об'ява, про яку точаться розмови й здогадки, потрапляє на очі тому, знову викликаючи цікаві сюжетні зіткнення, прояснюючи ім'я об'єкта помилки. ВІ стають вагомим проявником динамічності сюжету, і текстотворення в романі багато в чому залежить від таких численних різноманітних прийомів онімної «гри».

Зашифроване ім'я-пароль називає один з товаришів Макса по партії, намагаючись попередити про небезпеку: «— Гальо! Товариш Макс? — Так. Хто при телефоні? — Завзятий. Товаришу: негайно рятуйся. Рінкель утік...» [2: 356]. Через десять сторінок це ВІ — **Завзятий** згадуватиме Макс: «...тут же згадується **Рінкель, арешти, Завзятий, Рудольф**» [2:366]. Справжнє ім'я лишається невідомим, персонаж діє «за кадром», але він добре відомий «сценічним героям», а читачеві лишається лише зацікавлено слідкувати за карколомністю й винахідливістю митця, його майстерністю й численними онімними знахідками.

Отже, пошуки ономастичного еквівалента задуму й ідеї твору породжують постійну увагу «мовного образотворця» В. Винниченка до іменникб. ХТ, що народжується в лабораторії митця, поступово «обростає» іменами, і онімія стає тим вагомим виміром художності, з якого й починається та неподільність і цілісність контекстового плину, що й стає визначальною прикметою твору високого гатунку.

### Література

1. Винниченко В. Краса і сила: Повісті та оповідання. — К.: Дніпро, 1989. — 752 с.
2. Винниченко В. Сонячна машина. Роман. — К.: Дніпро, 1989. — 618 с.
3. Винниченко В. Щоденник. — Едмонтон, 1983. — Т. II (1921–1925 рр.). — 578 с.
4. Гнідан О. Д., Дем'янівська Л. С. Володимир Винниченко. — К., 1996. — 246 с.

5. Лукаш Г. П. Ономастикон прозових творів Володимира Винниченка: Автореф. дис. ...канд.філол. наук. — Дніпропетровськ, 1997. — 18 с.
6. Федченко П. М. Соціальна фантастика Володимира Винниченка [Післямова до «Сонячної машини»] // Винниченко В. Сонячна машина. Роман. — К.: Дніпро, 1989. — С. 610–617.

*Боева Э. В.*

**«СОЛНЕЧНАЯ МАШИНА» В. ВИННИЧЕНКО: ОНОМАСТИЧЕСКИЕ ПОИСКИ И НАХОДКИ**

*Статья посвящена изучению особенностей функционирования собственных имён в романе-утопии «Солнечная машина» В. Винниченко. Охарактеризовано образно-стилистический потенциал онимных разрядов, используемых автором в романе, определена роль онимов в сюжетном действии, создании характеров персонажей, в моделировании художественного времени и пространства. Доказано, что онимы в романе «Солнечная машина» являются своеобразными знаками-идентификаторами, при этом способствуют раскрытию подтекста и авторской концепции.*

**Ключевые слова:** художественный текст, заголовок, топоним, антропоним, собственное имя, лексическое окружение, приём «онимной игры».

*Boueva E. V.*

**«SUN MACHINE» BY V. VINNICHENKO: ONOMASTIC STUDY**

*The article is dedicated to the functioning of onyms in the utopia «Sun Machine» by V. Vinnichenko. The author determines imagery and stylistic potential used in the text, defines the role of different onymic classes in the development of the plot, analyzes the unfolding of the artistic time and space, revealing the author's intention.*

**Key words:** literary text, title, toponym, anthroponym, proper name, lexical environment, device of «onymic play».

УДК 811.161.2'373.2

О. П. Гоголенко

## ВІДТВОРЕННЯ УКРАЇНСЬКОГО ІМЕННИКА В АНТРОПОНОМІНАЦІЯХ ПАНАСА МИРНОГО

*У статті розглянуто відтворення українського іменника в антропонімінаціях Панаса Мирного. Схарактеризовано види онімів, визначено особливості функціонування та з'ясовано стилістичну роль антропонімів. Висвітлено значення антропонімічної системи у побудові художнього цілого.*

**Ключові слова:** онім, антропонімінація, стилістична функція.

Донині однією з найважливіших проблем сучасної української літературної ономастики є дослідження функціонально-стилістичних особливостей онімії в художньому творі. Добір антропонімів для митця — це прояв його літературної індивідуальності та художньої майстерності на фоні реальної суспільно-історичної дійсності. Проблеми, пов'язані з власною назвою, завжди належали до найактуальніших для людства.

Уже побачили світ докторська дисертація Л. Белея про антропонімію української літератури XIX–XX ст. й фундаментальне дослідження В. М. Калінкіна з теорії літературної ономастики «Поетика оніма», написані монографічні роботи Т. В. Немировської та О. Ф. Немировської про власні назви у творах М. Коцюбинського та О. Гончара, досліджені оніми історичної та гумористичної літератури в наукових працях Т. Б. Гриценко й Л. П. Кричун, захищено дисертації Г. П. Лукаш, М. Р. Мельник, Т. І. Крупеньовою, Л. І. Селіверстовою, А. Соколовою з ономастики творів В. Винниченка, Л. Костенко, Л. Українки, Г. Тютюнника, В. Земляка, П. Загребельного, П. Панча та Яра Славутича. Проте антропонімія художнього твору в україністиці вивчена вкрай недостатньо. Зокрема ще не були об'єктом дослідження у цьому плані твори Панаса Мирного, які досі розглядалися тільки з літературознавчих позицій. Отже, **актуальність теми** наукової розвідки визначається відсутністю праць, присвячених дослідженню ономастики Панаса Мирного.

**Метою дослідження** є комплексний структурно-семантичний та функціонально-стилістичний аналіз літературної онімії в системі творів Панаса Мирного.

**Джерельною базою дослідження** послужили тексти художніх творів П. Мирного: романи «Повія», «Хіба ревуть воли, як ясла повні?»; повість «Лихі люди»; новела «Лови»; «День на пастівнику», «Батьки».

Ономастика творів П. Мирного глибоко народна. Як письменник-реаліст, він використовує тільки існуючі в мові, загальнозживані оніми. Адже імена персонажів і назви місцевості в реалістичних творах повинні співвідноситися з тими, що використовуються в народній мові.

З ономастичної лексики у творах письменника зафіксовані антропоніми, топоніми, гідроніми, космоніми, міфоніми й зооніми. Найбільшу частину становлять антропоніми: особові імена, прізвища, імена по батькові, прізвиська.

Антропонімія творів письменника представлена здебільшого слов'янськими іменами, серед яких наявна велика кількість зменшено-пестливих імен, а також вживання здрібнених форм імен у функції повних (*Грицько* замість *Григорій*, *Чінка* замість *Нечипір*). Ще однією цікавою особливістю функціонування антропонімів у творах П. Мирного є велика різноманітність особових імен, крім того вони часто повторюються, тобто наявна велика кількість однойменних персонажів. Так ім'я **Грицько** є в романі «Хіба ревуть воли, як ясла повні?», цим ім'ям названий також головний персонаж оповідання «День на пастівнику». **Василь** — пастушок із того ж оповідання і пан **Василь Семенович** із роману «Хіба ревуть воли, як ясла повні?». Також повторюються імена **Іван**, **Онисько**, **Петро**, **Тимофій**, **Галя**, **Мотря**, **Христя** та інші. Чи не найчастіше зустрічається ім'я **Оришка**. Воно функціонує в романах «Хіба ревуть воли, як ясла повні?» й «Повія», новелі «Лови», творі «Батьки».

Панас Мирний слідує народній традиції у виборі структури найменування для своїх персонажів. У своїх творах він використовує одночленну, двочленну і тричленну антропоформули. Вибір тієї чи іншої залежить від соціального статусу персонажа, його походження, віку, від того, чи у мові автора, чи у мовній партії персонажа вжита ця антропоформула. Тобто вживання дво- і тричленної формули найменування певним чином характеризує персонаж, тоді як одночлен-

на формула (ім'я або прізвище) здебільшого виконує номінативну функцію.

У досліджених нами творах наявні 29 випадків найменування персонажів двочленною антропоформулою «ім'я + ім'я по батькові». З них — 19 випадків називання персонажів-чоловіків і 10 — персонажів-жінок. Імена по батькові утворені звичайним способом: чоловічі — за допомогою суфікса *-ович-*, що додається до особового імені, жіночі — за допомогою суфікса *-івн-(а)*. Наведемо декілька прикладів використання такої формули у текстах: «*Талан!...талан, Іване Мойсейовичу, — казав батько пузатенькому; як і сам, столоначальникові*» [1; 68]; «*Отака ловись! — каже голова. — Був Чінка, а став — Никифор Іванович. Що то значить — гроші*» [1; 291].

Двочленною формулою «ім'я + ім'я по батькові» найменовано переважно поміщиків, міських чиновників, священників, учителів, а також їхніх дружин. Остання з наведених цитат яскраво відображує не типовість двочленною формули для народного середовища. Українському селянству було властиве сприйняття цієї антропоформули як чужої і панської. І навпаки, двочленною формулою ім'я + прізвище найменовано переважно персонажів-селян. Таких випадків 17: *Василь Будненко, Василь Воля, Онисько Грицай, Яків Грицай, Іван Гудзь, Данило Вернигора, Улас Загнибіда, Микита Здоренко, Назар Кобила, Іван Кнур, Грицько Куцієнко, Пилип Притиха, Петро Ксенко, Іван Швець, Дмитро Шкарубкий, Грицько Хоменко, Грицько Чупруненко*. «*Іван Кнур хвалився, що бачив його в шипку; Грицько Хоменко розказував, що вони водилися з Уласом Загнибідою; Дмитро Шкарубкий казав, що бачив на самого Миколи, як Пилип виходив з міста*» [2; 199].

У досліджених текстах використання прізвища поруч з власним ім'ям зумовлено необхідністю розрізнити персонажів з однаковим ім'ям. У цих випадках прізвища виконують диференціюючу функцію.

У творах П. Мирного наявні також 8 випадків найменувань персонажів тричленною антропоформулою «ім'я + ім'я по батькові + прізвище»: *Петро Гаєрилович Книш, Данило Павлович Кряжов, Іван Микитович Ливадний, Микита Іванович Ливадний, Григорій Петрович Проценко, Антон Петрович Рубець, Петро Федорович Телепень, Петро Степанович Шведов*. «*Григорій Петрович Проценко, бідного чиновника син, скінчивши школу, незабаром поступив на службу*» [2; 226].



Тричленною формулою іменуються виключно персонажі-чоловіки. Кожне таке називання наявне в текстах лише в одному вживанні, під час знайомства читача з персонажем. Переважно це головні герої творів. Починаючи розповідь про героя, автор прагне дати якомога більше інформації про нього. Вживання тричленною антрополоформули виконує соціально-характеризуючу функцію, бо таким способом найменовано персонажів-заможних поміщиків, дворян, багатих городян.

Антропонімний простір творів Панаса Мирного характеризується великою кількістю й різноманітністю особових імен (63 особове ім'я — 31 чоловічих і 32 жіноче). Обрані нами для дослідження твори присвячені темі зображення українського села й міста, отож імена у персонажів українські.

Переважна більшість імен — українські, серед яких вживаються як повні офіційні форми імен, так і зменшено-пестливі їх варіанти. Імена виконують номінативну функцію, а їх зменшено-пестливі варіанти — стилістичну (виражають ставлення до персонажа автора чи інших дійових осіб). Більшість чоловічих імен вжито у повній офіційній формі: *Андрій, Василь, Григорій, Іван, Йосип, Карпо, Кирило, Костянтин, Максим, Миколай, Мирін, Нечипір* (варіант — *Никифор*), *Остан, Панас, Пилип, Петро, Семен, Сидір, Спиридон, Степан, Тимофій, Федір, Яків, Яким* — усього 22 імені. «*Андрію, поганяй! Та гляди панича в дорозі,*» — гукнув він на парубка» [1; 62], «*Петро!* — скрикнув він, схоплюючись. — *Де ти взявся?*» [1; 84].

Дослідник мови творів П. Мирного зазначає: «У зв'язку з загальною експресивністю стилю Панаса Мирного, піднесеністю, емоційністю його мови значна роль у загальній системі мовних засобів письменника належить лексиці емоціональній» [5; 457]. Це стосується й ономастичної лексики. У творах Панаса Мирного наявна велика кількість зменшено-пестливих варіантів чоловічих імен. За основу їх класифікації ми взяли класифікацію І. І. Ковалика [4; 219]. Чоловічі імена у досліджених нами творах поділяються на такі словотворчі типи:

1. Здрібніло-пестливий суфікс-флексія *-а-* (-я) сполучається з першим або другим складом здекомпонованої основи: *Костя* ← *Костянтин* : «*Не дуже, Костю, не дуже! Щоб, бува, губ не попик!*» [2; 108].

2. Утворення із суфіксом **-ик-**, який додається до основи повного офіційного імені: **Іваник** ← **Іван**, **Карпик** ← **Карпо**: «*Се ти, Карпику?*» [1; 51].

3. Здрібніло-пестливий суфікс **-к-** (о) / **-к-** (а), який додається до:

а) повних офіційних імен: **Андрійко** ← **Андрій**, **Пилипко** ← **Пилип**, **Миколка** ← **Микола**: «*Пилипко усміхнувся, повернувся боком до матері*» [1; 181];

б) середнього складу імені: **Чіпка** ← **Нечипір**: «*Утишиться трохи Чіпка, сяде на коліна у баби або приляже голівкою*» [3; 24];

в) здрібніло-пестливих форм: **Грицько** ← **Гриць**, **Тимошка** ← **Тимош**: «*Тимошка — добрий молодець...*» [3; 318];

г) усіченої основи повного офіційного імені: **Омелько** ← **Омелян**, **Онисько** ← **Онисій**, **Панько** ← **Пантелеймон**: «*Одгуляли весілля, молоду привезли до Ониська*» [1; 177].

4. Суфікс **-ок-** із демінутивно-гіпокористичним функціонуванням: **Васильок** ← **Василь**.

5. Здрібніло-пестливі імена на **-усь-**, **-сь-**: **Івась** ← **Іван**, **Петрусь** ← **Петро**: «*На чотирнадцятому році мов переродився Івась*» [1; 63].

6. Фонетичні зміни: **Улас** ← **Влас**: «*Ледве виліз Улас за ворота та загадався*» [3; 31].

Жіночих імен у досліджених творах нараховуємо 31. Деякі з них ужито в повній офіційній формі: **Єфросинія**, **Килина**, **Марина**, **Марія**, **Мокрина**, **Наталія**, **Олена**, **Орина**, **Парасковія**, **Уляна**, **Харитина**, **Христина** — усього 12. «*За два роки Марина надбала повну скриню усякого добра*» [2; 83].

Решту жіночих імен вжито у зменшено-пестливих варіантах, що утворюються такими способами:

Зменшено-пестливий суфікс-флексія **-а-** поєднується:

а) з першим складом здекомпонованої основи повного офіційного імені: **Галя** ← **Галина**, **Хрестя** ← **Христина**: «*Галя висковзнула — і скрилася*» [3; 243];

б) з середнім складом імені: **Настя** ← **Анастасія**: «*Гарна була та Настя — Настею звалася — весела, співуча*» [2; 204].

Такі здрібнілі варіанти закріпилися дуже давно і живаються в народній мові поруч з повними офіційними формами імен. На базі таких усічень утворюється більшість зменшено-пестливих варіантів

з вищим ступенем емоційності. У творах Панаса Мирного вони виконують номінативну функцію.

Зменшено-пестливі варіанти із суфіксом **-к-(а)**, що додається:

а) до основи повного офіційного імені: **Оленка** ← **Олена, Маринка** ← **Марина**: «*Ба-ба, ба-ба-ба... — своїм нетвердим ще язиком вимовляла невеличка дівчинка Оленка, простягаючи до баби свої рученятка*» [2; 41]. Як бачимо з наведеної цитати, письменник використовував такі варіанти для називання маленьких дітей. Ці варіанти характеризуються значним ступенем експресивності;

б) до усіченої основи повного офіційного імені: **Параска** ← **Парасковія, Химка** ← **Хима**: «*Пішло у Параски життя коромислом*» [1; 194].

Варіанти такого типу вживаються у функції повних офіційних імен. Їх Панас Мирний використовує для номінації персонажів.

1. За допомогою зменшено-пестливих суфіксів: **-с-(я) — Ория, Парася; -ус-(я) — Катруся, Маруся; -очк-(а) — Варочка, Галочка, Наталочка, Парасочка; -еньк-(а) — Орисенька** : «*Не бійся, Варочко, не бійсь, голубочко!*» [1; 198]. Ці варіанти мають найвищий ступінь вияву експресивності. Вони використовуються зрідка, в невеликій кількості і тільки у мові персонажів.

2. Фонетичні варіанти: **Педоря, Пидоря** ← **Федора**: «*Отак обійди хлопця та й води його за собою! — сказала назенька таранкувата Педоря*» [2; 38]. **Педоря** і **Пидоря** — два рівноцінні варіанти імені **Федора**, вони функціонують у романі «*Повія*» як зі звуком [е], так і зі звуком [и]. В них відбувається заміна початкового [ф] → [п], тому що звук [ф] не характерний для української мови. Також відбувається заміна [р] → [р']. Автор використовує саме ці варіанти, що найбільш наближені до народно-розмовної мови, для передачі сільського колориту.

У досліджених творах переважна більшість чоловічих і жіночих імен оформлено за допомогою суфікса **-к-**. Цей суфікс надає іменам таких відтінків у значенні:

1) пестливості: **Оленка, Маринка**;

2) згрубілості: **Петрушка, Стьопка**. Такі варіанти імен використовуються з певною стилістичною метою: вони виражають відношення автора до своїх персонажів, а також стосунки між героями творів;

3) нейтральне: **Омелько, Чіпка, Варка**. Такі утворення вживаються в народно-розмовній мові у функції повних офіційних імен. У мові досліджених творів використовуються для номінації персонажів.

У творах Панаса Мирного із 81 прізвищ асоціативно-характеризуючими є такі: *Лушня, Матня, Пацюк* — це персонажі роману «*Хіба ревуть воли, як ясла повні?*». Їх прізвища утворені автором від загальних назв: *лушня, матня, пацюк*. У романі ці прізвища отримали злодії — грабіжники і вбивці. «*Поробилися вони п'яницями, волоцюгами, злодіями*» [3; 161].

Панас Мирний у творах дуже вдало використовує «промовисті» прізвища (*Порох, Кривинський* — «*Хіба ревуть воли, як ясла повні?*»; *Загнибіда* — роман «*Повія*»; *Попенко* — повість «*Лихі люди*»). В основі цих прізвищ лежить семантика їх основ. Вони виконують характеризуючу функцію.

Важливу роль для характеристики персонажів відіграють і структурні особливості їх прізвищ. Експресія прізвищ багато в чому залежить від семантико-стилістичних особливостей різноманітних морфологічних компонентів суфіксального типу, які беруть участь у творенні прізвищ, хоч і не належать до твірного слова. Так, прізвища, оформлені за допомогою певних суфіксів, виконують у досліджених творах соціально-характеризуючу функцію: вказують на походження, соціальний статус персонажа, його національність. У досліджених творах наявні такі типи прізвищ:

1. Патронімічні прізвища з суфіксом *-енк-(о)*:

а) прізвища, утворені від прізвищ (прізвиськ) батька: *Будненко, Варениченко, Гудзенко, Здоренко, Куцієнко, Марченко, Луценко, Педченко, Попенко, Прищенко, Насенко, Ксенко, Шкандибенко, Чупруненко* — усього 14;

б) прізвища, утворені від власних імен батька: *Грицасенко, Демиденко, Йосипенко, Карпенко, Костенко, Остапенко, Пилипенко, Супруненко, Хоменко, Якименко* — 10 прізвищ.

2. Прізвища, утворені від назв ремісників за професіями, родом занять, предметів, речей. Сюди відносять усі непатронімічні прізвища:

а) прізвища, утворені лексико-семантичним способом.

Матеріалом для творення цих прізвищ були такі групи слів:

— назви живих істот (*Голуб, Горобець, Деркач, Жук, Засець, Кнур, Кобила, Комар, Пацюк, Пугач, Тхір, Чижик, Хрущ*);

— назви рослин (*Верба, Гарбуз, Лоза*);

— назви страв, предметів домашнього вжитку (*Вареник, Гудзь, Довбня, Гиря, Лушня, Матня, Ступа*);

- назви людей за родом діяльності (*Лимар, Швець*);
- імена (*Грицай, Супрун*);
- назви абстрактних понять (*Воля*);
- назви індивідуальних ознак (*Телепень*);
- б) непатронімічні прізвища із суфіксом *–ник–*: *Колісник, Сотник*;
- в) прізвища із суфіксом *–ець–*: *Кабанець, Кібець*;
- г) українські прізвища з суфіксами прикметників: *Безродний, Ли-вадний, Маленький, Шестерний, Шкарубний*;
- г) двоосновні прізвища, які утворені з двох основ, перша з яких є дієсловною, а друга іменникова: *Валивода, Вернигора, Загнибіда, Свєр-биніс*.

Словотворчі особливості прізвищ у творах Панаса Мирного охоплюють усі типи словотворення реальних прізвищ — морфологічний, словоскладання, безафіксне утворення. Серед антропонімів досліджених творів прізвища становлять найбільшу і найважливішу групу. Вони виконують номінативну і характеризуючу функції.

У досліджених творах широко представлені народні форми найменування жінок за родинними ознаками: патроніми й андроніми. Патроніми — найменування людини, утворене від імені, прізвища або прізвиська батька або предків по батьківській лінії [6;104].

Найменування жінок за батьком здавна побутували на території України в одній формі — вони утворювалися від імені, прізвища, прізвиська чи роду занять батька за допомогою суфікса *–івн–* (а). У творах Панаса Мирного функціонують 11 патронімів, з них 8 утворені від прізвищ батьків за допомогою суфікса *–івн–*(а): *Трівна, Гудзівна, Жуківна, Зайцівна, Педьківна, Притиківна, Чопівна, Чубівна*: «Він таки тебе щиро любить, хоч батько його за це й лає, — сказала Горпина Педьківна, подруга Христі...» [2;37].

Особливістю функціонування патронімів у творах Панаса Мирного є те, що у більшості випадків вони використовуються в епізодах сватання дівчини. Цим підкреслюється важливість для українців того, з якої родини походить дівчина, хто її батьки: «Знаю, добре, що була б тобі жінка, а мені невістка... А коли вже Гудзівну сподобав, то щастя Боже!» [3;264].

Андроніми — найменування дружини за ім'ям, прізвищем або прізвиском чоловіка [6;14]. У досліджених творах функціонує 17 андронімів, які утворені такими способами:

1. Від прізвища чоловіка за допомогою суфікса *–их-(а)* **Барабашиха, Вовчиха, Грицаїха, Загнібідиха, Зайчиха, Здориха, Книшика, Лимариха, Луценчиха, Очкуриха, Рубчика, Ткачиха, Шкандибиха**: «Хіба правда тому, що Лимариха хвалилася?» [1;358];

2. Від прізвища чоловіка за допомогою суфікса *–ин-(а)*: **Лазорчишина**;

3. Від прізвища чоловіка за допомогою суфікса *–ев-(а)*: **Ткалева**: «Тут були: Феська Лазорчишина, Килина Чопівна, Горпина Ткалева, Маря Бубирка — все то свої, знайомі» [2;57].

Вживаються такі найменування у випадках, коли є потреба вказати на конкретну жінку і коли одного особового імені недостатньо, щоб зрозуміти, про кого йде мова. Таким чином, крім номінативної, андроніми й патроніми виконують також диференціюючу функцію. Вони також вказують на сімейний статус жінок, адже патронімічні найменування отримують незаміжні.

Прізвисько — вид антропонімів. Додаткове неофіційне найменування, що надається людині оточуючими відповідно до її характерної риси, якоїсь обставини, що супроводжує життя цієї людини, за якою-небудь аналогією, за походженням та з інших причин [6;110].

У досліджених нами творах Панаса Мирного прізвиськ небагато — усього 4. Але вони надані дуже влучно і відіграють у творах важливу роль, додаючи до образів персонажів додаткові характеристики. Прізвиська перш за все показують ставлення дійових осіб до персонажа, названого за прізвиськом. У творах Панаса Мирного функціонують такі прізвиська:

**Шестірня** (повість «Лихі люди») — це прізвисько походить від прізвища персонажа — **Шестерний**. Шестірня — це зубчате колесо, що передає рух. Маленька деталь у механізмові [8; 11, 876]. Прізвисько закріпилося за персонажем зі школи. Виражає презирливе ставлення до нього однокласників. Шестерного не любили за те, що він завжди скаржився на своїх товаришів учителеві. Згодом Шестірня працював у царській поліції. Він переслідував людей, що виступали проти царської влади. Так Шестірня став маленькою деталлю у великому безжалюньому механізмові державного устрою.

**Ченіга** — це дитяче прізвисько головного героя роману «Хіба ревуть воли, як ясла повні?» **Чинки Варениченка**. «Новий тлумачний слов-

ник у 4-х т.» дає таке визначення: «Чепіга — рукоятка в плузі» [8; 4, 811]. Таке прізвисько дали Чіпці сусідські діти. Вони не любили його, завжди били й ображали. Вжите в тексті роману всього 1 раз, це прізвисько показує нам ставлення до Чіпки вже в дитинстві, що й формує його характер. Самотність, прихована злість на всіх людей пригаманні Чіпці з дитинства: «*Ти Чепіга, а не Чіпка! — крикне хтось із середини і вскубне Чіпку*» [3;24].

**Ящучур** (оповідання «*День на пастівнику*»). Так називає маленький хлопчик свого товариша, який полюбляв полювати на ящірок, а потім вбивати їх, щоб ретельніше розгледіти: «*Для сього разу він і нове прозвище пригадав Василеві: Ящучур!*» [1;154]. У «Новому тлумачному словнику української мови у 4-х т.» подається значення слова «дівчачур» — той, хто любить дівчат» [8; 1, 765]. Мабуть, саме за аналогією до цього слова було утворене і дане прізвисько — **Ящучур**. Можливе інше трактування походження цього прізвиська. У «Словарі української мови» за ред. Бориса Грінченка подається значення слова «цур»: Цур — 1) Геть з чим-небудь, ким-небудь (виражає бажання позбавитися чогось, не мати діла з чимось); 2) чур, стій, зачекай (виражає заборону, обов'язкову умову, напр. у грі) [8; 4, 437]. О. О. Потебня вважає, що в різних виразах з «чур» є значення *межі, краю*; родовий відмінок у висловах рос. «чур меня», укр. «цур дурня» означає *предмет, від котрого відбувається віддалення*, те ж у вислові «цуратися когось» [7;1221–1222]. Даючи прізвисько **Ящучур**, хлопчик так висловив своє негативне ставлення до захоплення товариша.

Отже, українські іменники в художньому творі — це не тільки знак індивідуалізації персонажа, але і його яскрава експресивно-оцінна характеристика. В антропонімах відбивається фантазія автора, його спостережливість, уміння виокремити в людині риси, які дуже влучно характеризують її позитивні чи, навпаки, негативні риси, увиразнюючи іронічне або й саркастичне ставлення автора.

### Література

1. Мирний Панас. Твори в 2-х т. — К.: Дніпро, 1985. — Т.1. — 552 с.
2. Мирний Панас. Твори в 3-х т. — К.: Дніпро, 1976. — Т.3. — 512 с.
3. Мирний Панас. Хіба ревуть воли, як ясла повні? — К.: Дніпро, 1977. — 335 с.

4. Ковалик І. І. Словотвір особових імен в українській мові (здрібніло-пестливі утворення)// Територіальні діалекти і власні назви. — К.: АН УРСР, 1965. — С.216–225.
5. Михайлов В. Н. Системная организация русской ономастической лексики // Русское языкознание. — 1989. — Вып. 19. — С. 129–134.
6. Пеньковский А. Б. Русские личные именованья, построенные по двухкомпонентной модели «имя + отчество» // Ономастика и норма. — М.: Наука, 1976. — С. 79–107.
7. Преображенский А. Г. Этимологический словарь русского языка. — М.: Государственное издательство иностранных и национальных словарей, 1978. — 1284 с.
8. Словник української мови: В 4 т. / НАН України. Ін-т укр.мови; Упоряд., з додатк. власного матеріалу Б. Грінченко. — Репринтне вид. — К.: Лексикон, 1996. — Т.1–4.

*Гогуленко Е. П.*

**ВОСПРОИЗВЕДЕНИЕ УКРАИНСКОГО ИМЕННИКА В АНТРОПОНОМИНАЦИЯХ ПАНАСА МИРНОГО**

*В статье рассматривается воспроизведение украинского именника в антропономинациях Панаса Мирного. Охарактеризовано виды онимов, обозначены особенности функционирования и определена стилистическая роль антропонимов. Выяснено значение антропонимической системы в построении художественного целого.*

**Ключевые слова:** *оним, антропономинация, стилистическая функция.*

*Gogulenko O. P.*

**REPRODUCTUION OF THE UKRAINIAN ANTHROPONYMIC SYSTEM IN PANAS MYRNY'S ANTHROPONYMIC NOMINATIONS**

*This article deals with the reproduction of the Ukrainian anthroponymic system in the personal names used in Panas Myrny's works. The types of onyms, their peculiarities of functioning and stylistic functions are determined here. The value of the anthroponymic system for the creation of the artictic whole is estimated.*

**Key words:** *onym, anthroponymic nomination, stylistic function.*



УДК 811.161.1'373.2

*Л. Н. Гукова, Л. Ф. Фомина*

## НОМИНАТИВНАЯ ПАРАДИГМА КОНЦЕПТА *ПЕТЕРБУРГ* В ДИСКУРСЕ А. С. ПУШКИНА

*В статье представлены способы именованя концепта Петербург в дискурсе А. С. Пушкина, их структура и семантика, обеспечивающие презентацию фрагмента картины мира русского гения.*

**Ключевые слова:** когнитивный, концепт, номинация, топоним, парадигма.

Включённость Петербурга в систему русских культурных концептов и существование «Петербургского текста» не только как темы в русской литературе, но как особой категории объективировано работами В. Н. Топорова (ему принадлежит и термин-понятие «Петербургский текст») [16], Н. П. Анциферова, Т. А. Космеды, Ю. М. Лотмана, В. А. Николаевой. Однако параметры характеристики и когнитивные составляющие этого концепта на материале его именованй в дискурсе А. С. Пушкина, который был одним из зачинателей «Петербургского текста», в лингвистике, насколько нам известно, не представлены. Этим обусловлена новизна темы и наше обращение к ней.

Исследование номинаций концепта *Петербург* в творчестве А. С. Пушкина объясняется как необходимостью изучения языка художественных произведений в аспекте лингвокогнитивной поэтики, так и потребностью осмыслить данный фрагмент в языковой картине мира великого писателя.

Е. С. Кубрякова определяет концепт как единицу, которая служит для объяснения «единиц ментальных или психических ресурсов нашего сознания и опыта человека... Это сведения о том, что индивид знает, предполагает, думает, воображает об объектах мира» [7: 90]. М. В. Пименова характеризует концепт как «представление о фрагменте мира или о части такого фрагмента, имеющее сложную структуру, выраженную разнообразными языковыми способами и средствами» [10: 10]. То есть, хотя концепт представляет собою ментальную единицу, обнаружение и объективирование его структуры и

содержания осуществляется с помощью языковых средств. Как отмечают исследователи, эта единица включает в себя, помимо предметной отнесённости, всю коммуникативно значимую и прагматическую информацию языкового знака, связанную «с его экспрессивной и иллокутивной функциями, что вполне согласуется с «переживаемостью» и «интенсивностью» духовных ценностей, к которым отправляет концепт [2: 66]. Это особенно хорошо просматривается, когда сферой бытования концепта оказывается художественный дискурс, в котором репрезентированы личностные смыслы и эстетические интенции автора [9: 45].

Специфика исследуемого нами концепта заключается также в том, что его исходным именем является топоним — имя собственное, изучение которых в когнитивном аспекте только начинается [см., напр., 6]. При этом в число функциональных особенностей топонимической семантики входит, прежде всего, соотносённость имени с одним референтом, а также объём и корреляция лингвистической и энциклопедической информации о географическом объекте, о его значении в истории и культуре страны расположения. И изучение топонима-концепта в идиостиле того или иного писателя предполагает, следовательно, выявление личностного аспекта в его содержании.

Анализируя номинации концепта *Петербург* в творчестве А. С. Пушкина, мы ставим задачу проникнуть в художественный мир писателя, осмыслить механизм авторской категоризации объективной действительности и выявить средства языковой объективации одного из фрагментов его картины мира.

Именем изучаемого нами концепта является слово *Петербург*, полное официальное название — *Санкт-Петербург* (у А. С. Пушкина используются также варианты *Питербург*, *П. Б.*, *Питер*, *Санкт-Питер*).

Имя собственное *Санкт-Петербург* представляет собой агитопоним, то есть такой топоним, значение которого связано с именем святого. А именно: *Санкт-Петербург* — это город имени апостола Петра. Царь Петр I назвал создаваемое им «творенье» в честь своего святого покровителя. Подобными являются топонимы: г. *Борисоглебск*, *Александров-Невская лавра*, *о.Святой Елены*, *г.Санта-Роса* и др.[11: 128].

Петербург — крупнейший город на севере России, основанный в 1703 году. Первоначальное *Sankt-Piterburg* было имитацией голланд-

ского произношения *Sint-Petersburh*. Первой значимой постройкой в нем стала Петропавловская крепость, которая была заложена на Заячьем острове в дельте реки Невы в нескольких километрах от Финского залива. Как увидим далее, эти фрагменты информации, как и некоторые другие, последовательно включаются в семантику номинативной парадигмы исследуемого концепта.

Почти 200 лет (с 1712 по 1918 г.) Петербург был столицей России. В связи с началом Первой мировой войны на волне патриотических настроений 18 (31).08.1914 г. город был переименован в *Петроград*, хотя и задолго до этого в творчестве А. С. Пушкина эта номинация используется как поэтоним. После смерти В. И. Ленина (26.01.1924) переименован в *Ленинград*. А 6.09.1991 городу было возвращено его историческое название — *Санкт-Петербург* [3: 259].

Слово *Петербург* — композит, в нём две части: *Peter* — личное имя собственное, имеющее в разных языках разную огласовку (в европейских — Петер, Питер, Пьер, Петруччо; в славянских — Пётр, Петро, Петрусь) и *Burg* (в немецком языке имеет значения 'укреплённый замок, крепость', 'оплот'; 'защита, прибежище'). Кроме того, компонент *-бург* выступает как суффиксоид в топонимах типа *Магдебург*, *Марбург*, *Регенбург* и носитель значения 'город'. Составом компонентов обусловлено то, что название города *Петербурга* имеет варианты, обусловленные разным звучанием первой части и переводом компонента *burg*: *Петроград* (*град* — старославянский вариант), *Петрополь* (*полис* греч. — 'город'). Все эти названия А. С. Пушкин использует в своих произведениях.

*Петербург, по обстоятельствам, уже утвержденный надежно за Россией, быстро отстраивался* (История Петра; IX, 396). [Все примеры из произведений А. С. Пушкина приводим по: 12]. *Над омраченным Петроградом Осенний ветер тучи гнал* (Езерский; IV, 341). *Падут, падут затворы, И в пышный Петроград Через долины, горы Ретивые примчат* (К сестре; I, 49). *И всплыл Петрополь, как тритон, По пояс в воду погружён* (Медный всадник; IV, 387).

Название *Петрополь* использует и Н. И. Гнедич, которого А. С. Пушкин цитирует в своих примечаниях к «Евгению Онегину»: *Тогда над Невой и над пышным Петрополем видят Без сумрака вечер и быстрые ночи без тени* (Евгений Онегин, Примечания автора; V, 193).

Интересно отметить, что полное, официальное название исследуемого нами концепта А. С. Пушкин употребляет редко. Гораздо чаще в его дискурсе используются два типа именовании, отличающихся от нейтрального: 1) в той или иной степени редуцированное и 2) в той или иной степени расширенное. Редуцированными являются именовании *Петербург, С. — Петербург, Питер, Санкт-Питер, П. Б.*, а расширенными — *Питербург-городок* (здесь наблюдаем дублирование компонента и семы 'город', но редуцирован компонент *санкт-*). *Град Петра, град Петров, город Санкт-Питер* — номинации, совмещающие расширение и редукцию. Расширение происходит за счёт раздельнооформленности и изменения лингвистического статуса единицы именовании: *Петроград* — слово; *град Петра, град Петров, город Санкт-Питер* — словосочетания. Расширенные номинации представлены также большим рядом топонимических перифраз (о них — ниже).

*Народ их* (братьев Орловых — Л. Г., Л. Ф.) *знал за силачей — и никто в П. Б. с ними не осмеливался спорить, кроме Шванвича, такого же повесы и силача, как они* (История Пугачева; Из ранних редакций; VIII, 486). *Шумит ли Питер? что твой приезд и что «Онегин»?* (Письма, 94. Л. С. Пушкину; X, 106) *Надо помянуть, непременно помянуть надо: /.../ Всех православных христиан города Санкт-Петербурга* (Надо помянуть...; III, 400). *Что пирует царь великий В Питербурге-городке?* (Пир Петра Первого; III, 350)

Сокращение именовании осуществляется за счёт элиминации одного из структурных и семантических элементов: редуцируется либо указание на соотносённость с именем святого — *Санкт-* (*Петербург, Питербург, Петроград, Петрополь*); либо сема укрепленности города и её знак — *бург*; либо то и другое (*Питер*). Редукция отражает закон экономии речевых усилий и художественно-эстетические интенции автора.

Примечательно и то, что некоторые художественные именовании Санкт-Петербурга в произведениях А. С. Пушкина отличаются амбивалентностью, они могут быть интерпретированы двояко: и как город имени святого Петра, и как город, созданный царём Петром I. Таковы перифрастические именовании *град Петра* и *град Петров*: *На тройке принесенный Из родины смиренной В великий град Петра, /.../ Два года всё кружился* (Городок; I, 99). *Такого уже не помнил град Петра*

*От лета семьдесят седьмого* (Медный всадник; Стихи, не вошедшие в окончательную редакцию; IV, 541). *Красуйся, град Петров, и стой Неколебимо, как Россия* (Медный всадник; IV, 382).

В то же время А. С. Пушкин считает необходимым подчеркнуть роль Петра Великого в создании города-крепости на севере России, назначение и роль этого города в истории и культуре страны. *И думал он: Отсель грозить мы будем шведу, Здесь будет город заложен Назло надменному соседу. Природой здесь нам суждено В Европу прорубить окно* (Медный всадник; IV, 381). С помощью открытых определённо-личных конструкций выражается отношение автора к «творению Петра»: *Люблю тебя, Петра творенье, Люблю твой строгий, стройный вид, Невы державное течение, береговой ее гранит* (Медный всадник; IV, 381). *Люблю, военная столица, Твоей твердыни дым и гром* (Медный всадник; IV, 382).

Концептуальной природой восприятия Санкт-Петербурга обусловлено то, что А. С. Пушкин использует много таких словесных и фразовых номинаций города, в которых фиксируются его разнообразные когнитивные признаки и объективируется их знаковая природа. А именно: молодость города, его столичный статус, географическое положение и предназначение. Здесь уместным оказывается широкое использование «функциональных онимов» [15: 63] — топонимических перифраз, в создании которых обнаруживается непревзойденное изобразительное мастерство А. С. Пушкина: *новоначинавшийся город; новый укрепленный городок; юный град, полнощных стран краса и диво; столица, новорожденная столица, младшая столица, северная столица, дальная столица, военная столица.*

*Меншикову, как генерал-губернатору завоеванных городов и земель, поручено надзирание над новоначинавшимся городом* (История Петра; IX, 116). *Между тем короли датский и польский должны были в одно время войти в Померанию, дабы произвести диверсию и облегчить царю завоевание провинции, которой он давно добивался и от которой он уже успел отлупить Нарву, дабы защитить Петербург — новый укрепленный городок, выстроенный им на реке Нерве (Nerva) в начале войны* (Записки бригадира Моро де Бразе; VIII, 407). *Прошло сто лет, и юный град, Полнощных стран краса и диво, Из тьмы лесов, из топи блат Вознесся пышно, горделиво* (Медный всадник; IV, 380–381). *Темно-зелеными садами Её покрылись острова, И перед младшею столицей Померкла*

*старая Москва* (Медный всадник; IV, 381). *Ибрагим с любопытством смотрел на новорожденную столицу, которая подымалась из болота по манию самодержавия* (Арап Петра Великого; VI, 21). *От суеты столицы праздной, От холодных прелестей Невы /.../ Меня зовут холмы, луга* (N. N. (В. В. Энгельгардту); I, 353). *Далече северной столицы Забыл я вечный ваш туман, И вольный глас моей цевницы Тревожит сонных молдаван* (Из письма к Гнедичу; II, 35). *Утра луч Из-за усталых, бледных туч Блеснул над тихой столицей* (Медный всадник; IV, 392).

Мы разделяем позицию Н. Д. Арутюновой и В. И. Супруна об орнаментальной интенции перифраз [1: 107; 15: 68] в речи, в художественном тексте, но добавим, что топонимические перифразы, по нашему мнению, вместе с тем вербализуют определённые слоты в семантическом пространстве именуемого ими концепта и тем самым объективируют, углубляя и расширяя, его содержание.

Характеризуя Петербург, А. С. Пушкин не только указывает на его положение на севере (*северная столица*) и его достойное положение среди других северных населённых пунктов (*полнощных стран краса и диво*), но создаёт для его именованья перифразы, включающие названия водных объектов, которые пересекают пространство города, и называет его *брегами Невы, невскими берегами, берегами Мойки и Фонтанки* и даже, метонимизируя водный источник и город, именем *Нева* или *река Нева*.

*Онегин, добрый мой приятель, Родился на берегах Невы* (Евгений Онегин, гл. 1, ст. II; V, 10). *Иди же к невским берегам, Новорожденное творенье* (Евгений Онегин, гл. I, ст. LX; V, 35). *В полноте сердца своего положили они уведомить о себе членов православного братства, украшающих берега Мойки и Фонтанки* (Письма, 14. Арзамасцам; X, 20). *И что ж? Гербовые заботы Схватили за полы меня, И на Неве /.../ Прикованным остался я* (К Языкову; III, 68). *Онегин вечер целый Татьяной занят был одной, Не этой девочкой несмелой, Влюбленной, бедной и простой, Но равнодушною княгиней, Но неприступною богиней Роскошной, царственной Невы* (Евгений Онегин, гл. 8, ст. XXVII; V, 177).

Наряду с молодостью Петербурга и его столичным статусом (*юный град, младшая столица, младший брат Москвы*), А. С. Пушкин объективирует в описательных, расширенных номинациях-перифразах его функциональную предназначенность (*окно в Европу, новая пристань, военная столица*) и антитетичность Москве. *Природой здесь нам суж-*

дено *В Европу прорубить окно* (Медный всадник; IV, 381) *Люблю, военная столица, Твоей твердыни дым и гром* (Медный всадник; IV, 382). *Он манифестом пригласил европейские народы в свою новую пристань, обещая льготы и выгоды.* (История Петра; IX, 315–316)

Москва в дискурсе А. С. Пушкина также характеризуется широко и разносторонне; достаточно вспомнить его высказывание: *Москва...как много в этом звуке для сердца русского слилось! Как много в нём отозвалось!*, которое стало прецедентным текстом. Но в семантической оппозиции номинаций Москва противопоставляется Петербургу, с одной стороны, в аспекте возвышения — как *первопрестольная столица, древняя столица, страны родной глава и мать градов России*, а с другой — в снисходительно-ироническом ключе и сострадательной тональности: как *старая столица, старушка Москва и премилая старушка*. Например: *Надменный Петербург издали смеялся и не вмешивался в затеи старушки Москвы* (Путешествие из Москвы в Петербург; IV, 273). *В почтенной кичке, в шушуне Москва премилая старушка* (Всеволожскому; I, 368). *Темно-зелеными садами Её покрылись острова, И перед младшею столицей Померкла старая Москва* (Медный всадник; IV, 381). *И ты, Москва, страны родной Глава, сияющая златом! И ты уже пред младшим братом Поникла в зависти немой* (Медный всадник, черн. рукопись; Бонди С., 173)

Величие и красоту Петербурга, образное включение его в ряд символов мировой культуры А. С. Пушкин выразил в номинации *северный Стамбул*: *Скоро ли увидите вы северный Стамбул? обнимите там за меня милого нашего муфти Александра Ивановича* (Тургенева — Л. Г., Л. Ф.) и *мятежного драгомана брата его* (Письма, 22. С. И. Тургеневу; X, 30). По этой семантической модели — сопоставление и выявление сходных релевантных признаков у географических объектов из разных частей света и разных стран — позднее были созданы общеизвестные ныне топонимические перифразы *Северная Пальмира* и *Южная Пальмира* (*Петербург* и *Одесса*).

В то же время отношение русского гения к Петербургу не могло быть однозначным, что обусловлено восприятием этого города как центра тиранического государства с его жестокой карающей системой (достаточно вспомнить, в частности, о судьбе друзей А. С. Пушкина — декабристов, об отношении царя к самому писателю, о его ссылках). И вполне закономерно, что в содержании исследуемого

концепта отражено не только логическое познание окружающей действительности, но также эмоционально-критическое осмысление жизненного опыта, художественные оценки действительности, пропущенные сквозь «призму человеческой души» [8: 37]. Вследствие этого обнаруживаем именованная-характеристики типа *Чухландия, моё чухонское уединение; мертвая область рабов, капральства, прихотей и моды; дух неволи* и под.

*К новому году, вероятно, явлюся к вам в Чухландию* (Письма, 269. А. А. Дельвигу; X, 253–254). *Итак, от наших берегов, От мертвой области рабов, Капральства, прихотей и моды Ты скачешь в мирную Москву* (Всеволожскому; I, 368). *Город пышный, город бедный, Дух неволи, стройный вид, свод небес зелено-бледный, Скука, холод и гранит* (Город пышный, город бедный; III, 79).

Индивидуально-авторская номинация *Чухландия* имеет множественную мотивацию. В связи с наличием в слове компонента —*ландия* (от общегерманского *land* — 'страна, край, земля') она презентует город как весьма значительное пространство, мир с особым укладом. Компонент *чух* — соотносит данный оным с устаревшим ныне этнонимом *чухна, чухонцы* — 'пренебрежительным и насмешливым прозвищем финского населения, жившего исконно в окрестностях Петербурга' [14, IV: 389; 13, IV: 695], петербургским «прозвищем пригородных финнов» [5, IV: 616]. (*По миистым, топким берегам Чернели избы здесь и там, Приют убогого чухонца* — Медный всадник).

Учёт парадигматического, «вертикального» контекста и исторической памяти актуализирует в сознании денотативные семы 'неблагоприятный климат', 'бедность, убожество' и коннотативные семы 'насмешливое, пренебрежительное отношение', которое, однако, адресовано в данном случае не «*убогим чухонцам*», а столичному обществу. При такой соотнесённости название *Чухландия* воспринимается не только как шутливая [см. 14, IV: 958], но и как сардоническая номинация. При этом Пушкину, видимо, нравилась апелляция к этой последней мотивации, что и побуждало его возвращаться к номинациям, включающим «чухонский мотив». Так он создаёт грустно-шутливую, экспрессивно-прагматическую перифрастическую номинацию Петербурга — *мое чухонское уединение*, представленную в одном из его писем княгине В. Ф. Вяземской, где в элегическом слове *уединение* актуализируется значение 'одиночество' с его семами



‘иметь мало общего с окружающими, быть чуждым им, быть далёким от них’: *Во-первых, позвольте повергнуться мне к ножкам Вашего сиятельства и принести всеподданнейшую мою благодарность за собачку /.../, присланную мне в мое чухонское уединение* (Письма, 258. Из Петербурга в Москву В. Ф. Вяземской; X, 246).

Таким образом, топоним-концепт *Петербург*, будучи культурным феноменом, представляет собою многомерное смысловое образование, в котором присутствуют понятийная, ценностная и образная стороны, нашедшие отражение в его именовании. Совокупность же разнотипных номинаций этого концепта в дискурсе А. С. Пушкина формирует его семантико-стилистическую парадигму [4], в которой презентуется большой объём разнотипной информации — собственно лингвистической, лично-языковой, энциклопедической и экспрессивно-прагматической. Среди этих номинаций имеются общеязыковые, общеречевые и художественно-поэтические, индивидуально-авторские. Номинативная плотность, разнообразие именовании концепта *Петербург* в творчестве А. С. Пушкина, отражение в них значительного числа когнитивных признаков, входящих в содержание данного концепта, являются объективным показателем коммуникативной релевантности и эстетико-культурной ценности данного феномена как для индивидуальной картины мира классика литературы, так и для русского сообщества в целом.

Мысли и чувства А. С. Пушкина о Петербурге, выраженные, наряду с другими средствами, разнообразными номинациями, отражают диалектичность мировосприятия великого писателя, его философское и в то же время эмоциональное и эстетическое осмысление действительности. Некоторые из его художественных именовании стали фактами системы языка — моделями для построения аналогичных номинаций (*окно в Европу, северный Стамбул, военная столица, северная столица*), стали прецедентными текстами и знаками (символами) русской национальной культуры.

### Литература

1. Арутюнова Н. Д. Дескрипция и дискурс: от текста к смыслу//Н. Д. Арутюнова. Язык и мир человека. — М.: Языки русской культуры, 1999. — I — XV. — 896с.

2. Воркачѳв С. Г. Счастье как лингвокультурный концепт: Монография/ С. Г. Воркачѳв. — М.: Гнозис, 2004. — 235 с.
3. Гукова Л. Н., Фомина Л. Ф. Многоаспектная характеристика топонимов в творческом наследии А. С. Пушкина: Словарь/ Л. Н. Гукова, Л. Ф. Фомина. — Одесса: Астропринт, 2008. — 392с.
4. Гукова Л. Н., Фомина Л. Ф. Семантико-стилистическая парадигма топонима: постановка вопроса / Л. Н. Гукова, Л. Ф. Фомина //Мова: Науково-теоретичний часопис з мовознавства. — Одеса: Астропринт, 2010. — № 15. — С. 131–138.
5. Даль В. И. Толковый словарь живого великорусского языка: В 4 томах/ В. И. Даль. — М.: Русский язык, 1978.
6. Карпенко О. Ю. Проблематика когнитивной ономастики/ О. Ю. Карпенко. — Одеса: Астропринт, 2006—328 с.
7. Кубрякова Е. С., Демьянков В. З., Панкрац Ю. Г., Лузина Л. Г. Краткий словарь когнитивных терминов / Под общ. ред. Е. С. Кубряковой. — М., 1997. — 245 с.
8. Мейлах Б. С. «... Сквозь магический кристалл...»: Пути в мир Пушкина. / Б. С. Мейлах. — М.: Высшая школа, 1990. — 399 с.
9. Петрова Л. А. Лингвокогнитивные основы художественной картины мира / Л. А. Петрова — Симферополь: ОАО «СГТ», 2006. — 284 с.
10. Пименова М. В. Предисловие // Введение в когнитивную лингвистику / Под ред. М. В. Пименовой. — Вып. 4. — Кемерово, 2004. — 208 с.
11. Подольская Н. В. Словарь русской ономастической терминологии. 2-е изд., перераб. и доп./ Н. В. Подольская. — М.: Наука, 1988. — 192 с.
12. Пушкин А. С. Полное собрание сочинений: В 10-ти т. / А. С. Пушкин. — М: Изд-во АН СССР, 1962—1966.
13. Словарь русского языка в четырёх томах / Гл. ред А. П. Евгеньѳва. — М.: Русский язык, 1981—1984.
14. Словарь языка А. С. Пушкина: В 4-х т. — М.: Госиздат. иностр. и нац. словарей, 1956—1961.
15. Супрун В. И. Ономастическое поле русского языка и его художественно-эстетический потенциал / В. И. Супрун — Волгоград: Перемена, 2000. — 172 с.
16. Топоров В. Н. Миф. Ритуал. Символ. Образ: Исследования в области мифопоэтического: Избранное/ В. Н. Топоров — М.: Издательская группа «Прогресс» — «Культура», 1995. — 624с.
17. Фасмер М. Этимологический словарь русского языка: В 4 томах. Перевод с нем. — 2-е изд., стереотип./ Макс Фасмер — М.: Прогресс, 1964—1973.

*Гукова Л. М., Фоміна Л. Ф.*

**НОМИНАТИВНА ПАРАДИГМА КОНЦЕПТУ ПЕТЕРБУРГ У ДИСКУРСІ О. С. ПУШКІНА**

*У статті викладені способи іменування концепту Петербург в дискурсі О. С. Пушкіна, їх структура та семантика, що забезпечують презентацію фрагменту картини світу російського генія.*

**Ключові слова:** когнітивний, концепт, номінація, топонім, парадигма.

*Gukova L. N., Fomina L. F.*

**NOMINATIVE PARADIGM OF THE CONCEPT PETERSBURG IN A. S. PUSHKIN'S DISCOURSE**

*The article is dedicated to the ways of nomination of the concept Petersburg in A. S. Pushkin's discourse, to their structure and semantics which represent a fragment of the Russian genius's picture of the world.*

**Key words:** cognitive, concept, nomination, toponym, paradigm.

УДК 811.161.2'373.23

*К. Д. Долбіна***ОНОМАГЕННІ КЛАСИ ТВАРИН**

*Статтю присвячено актуальним проблемам зооніміки, зокрема необхідності розробки детальної класифікації зоонімів. Виокремлено ономагенні класи тварин, запропоновані відповідні термінопозначення.*

**Ключові слова:** зооніміка, зоонім, термінопозначення.

Онімічний простір не є гомогенним за своєю природою, тому вчені підрозділяють його на певні частини — розділи, поля, сектори і т.ін. — однією з яких є зоонімія. М. І. Сюсько ще у 1985 році відмічав, що зоонімія — «не хаотична безліч і навіть не окремі розрізнені факти, а цілі, тісно пов'язані між собою групи», однак «в слов'янській зооніміці немає поки що задовільної класифікації» [5:29]. Актуальним завданням літературно-художньої ономастики (і не тільки літературно-художньої — К. Д.), на думку Я. М. Шебештян, є «подальше вдосконалення терміносистеми, до якої є всі підстави зараховувати й терміни літературно-художньої зооніміки» [9:2]. У 2010 році М. М. Торчинський не знаходить істотних зсувів у вирішенні цієї проблеми: «Малодослідженою і недостатньо розвинутою є терміносистема зооніміки» [8:97], тож розробка досконалої класифікації зоонімів видається актуальною.

Термін, що закріпився за позначенням власних назв тварин — **кличка** — «є образливим, що оцінює тварин досить низько ... термін **кличка** є явно пейоративним — таким, як прізвисько, тільки помітно експресивнішим [1:55]. О. В. Суперанська розділяє онімічний простір на іменування живих істот та тих, що сприймаються як живі, іменування неживих предметів, власні назви комплексних об'єктів [4:173–174]. Саме до першого розділу автор відносить поряд з антропонімами та міфонімами **зооніми**, тобто «наймення різних тварин, птахів і т.ін.» [4:178]. Н. В. Подольська вважає, що **зоонім** — «власне ім'я (кличка) тварини, у т.ч. свійської, такої, що утримується у зоологічному саду, що «працює» у цирку, в охороні, піддослідної або дикої» [3:59], та виокремлює **кіноніми**, **гіпоніми**, **бізонтоніми**, **орнітоніми**

та деякі інші класи зоонімів. В. П. Шульгач дефінує **зоонім** (від грец. ζῴο(v) — тварина і ὄνομα — ім'я) як власну назву (кличку) тварин: *Рябо*, *Сірко* (собаки), *Мурчик* (кіт) тощо [10:218]. В останні роки термін **зоонім** досить часто вживається недоречно, бо він позначає саме **власне** ім'я тварини, а не її біологічну віднесеність до певного роду чи виду, те, що Є. С. Отін позначає як «зоологічну номенклатуру».

М. І. Сюсько визначає **зооніми** як «номінативні одиниці зі статусом слова, що мають усі ті категорії, які властиві словам мови взагалі, підпорядковані законам мови і, таким чином, підлягають лінгвістичному вивченню» [6:13]. М. І. Сюсько розподіляє семантичні групи зоонімів на основі спільної семантичної ознаки, що розкриває мотивацію номінації. Так, дослідник виокремлює такі різновиди зоонімів з семантичною ознакою «тварина строкатої, рябої масті»: клички тварин красистої масті, строкатої масті, перістої масті, смугастої і т.д. [5:32–46]. Доречно додати, що мотивованість зоонімів є проблемною зоною, бо для її розуміння часто необхідно отримати інформацію в людини, що генерує власну назву тварини, щодо витоків останньої. Наприклад, якщо не знати біографічних особливостей життя Г. Стерлігова, про його улюблену вівчарку *Алісу*, про те, що це саме ім'я на честь собаки отримала перша на пострадянському просторі біржа «*Аліса*», мотивація останньої назви — **відзоонімного ергоніма** — залишиться нез'ясованою.

Так, у Польщі було проведено експеримент, під час якого респондентам було запропоновано надати ім'я сільськогосподарським тваринам та домашнім улюбленицям (на кшталт *корови* та *кішки*), а також надати пояснення, чому саме ці власні назви було обрано. Приблизно 30 % опитуваних не були у змозі пояснити свій вибір. Вони коментували так: «Тому що мені це подобається» (попуга отримала ім'я *Сара*), «Я не знаю» (собака отримав ім'я *Ардакс*). Тобто такі іменування є семантично немотивованими [11].

М. М. Торчинський пропонує денотатно-номінативну систематизацію власних назв, що пов'язана з характеристикою пропріальних одиниць за типом іменованих об'єктів [7:9] та складається з шести полів: вітонімів, топонімів, космонімів, прагматонімів, ідеонімів, ергонімів, з подальшим розмежуванням на дрібніші структурні одиниці [7:92–93]. **Вітоніми** — «власні назви об'єктів живої при-

роди» [7:93], які дослідник відрізняє від **біонімів** [3:43], обіймають антропоніми, зооніми, фітоніми і міфоніми. Далі М. М. Торчинський розподіляє клочки свійських тварин — **пеконіми**, наприклад, гіпоніми, бовісоніми (всього 15 підрозділів), диких тварин — **фероніми**, причому **інсектоніми** та **орнітоніми** виділено окремо, наприклад, арахноніми, псітаконіми (всього 30 підрозділів), а також окремі розділи дельфінонімів, елефантонімів, іхтіонімів, мустангонімів, ренонімів, сіміонімів.

Хотілося б зауважити, що розподіл тварин на свійських та диких є досить умовним, про що також каже М. М. Торчинський [8:98], тому є сенс удосконалити подану денотатно-номінативну систематизацію власних назв згідно із біологічною таксономією еукаріотів у тій частині, що стосується царства тварин. Тільки багатоклітинні, переважно хребтові тварини можуть одержати власне ім'я, однак деякі безхребтові (маються на увазі комахи) також володіють такою здатністю. До тварин, крім ссавців, належать риби, амфібії, рептилії та птахи. Людина також належить до цього царства, але традиційно розглядається окремо, як у біології, так і в ономастиці. Згідно із біологічною класифікацією хребтових тварин маємо п'ять секторів, представники яких потенційно можуть отримувати власні назви — ссавці, птахи, рептилії, амфібії, риби, та один сектор безхребтових — комахи. Поміж тварин, що традиційно отримують власні назви (звичні людині *Мурки* та *Мухтари*), час від часу з'являються істоти, що раніше імен не отримували. Наприклад, на Чемпіонаті світу з футболу у 2010 році цікавинкою став восьминіг *Пауль*, який вдало прогнозував результати матчів. Через кілька тижнів у Австралії вомбата, один з символів цієї країни, на ім'я *Флоренс* спробували змусити напророкувати результат виборів — і розумна *Флоренс* відмовилася це робити. Ще можемо пригадати дитячі анекдоти про таргана *Петровича*, вірші про *Муху Цокотуху*, агресію павучихи *Шелоб* у сазі «Володар Перснів» і т.ін.

Власні назви тварин, що тимчасово не отримали свого терміно-позначення, пропонуємо називати наступним чином: ссавців терміном **маммонім**, риб — **іхтіонім**, амфібій — **амфібіонім**, рептилій — **ерпентонім**. Загальний вигляд базової зоонімної терміносистеми має бути таким:

Таблиця 1

## Класифікація зоонімів

Термін	Тварина	Приклад
Маммонім	Ссавець	Акелла (вовк)
Іхтіонім	Риба	Немо (риба)
Амфібіонім	Амфібія	Деніел Вебстер (жаба)
Ерпетонім	Рептилія	Каа (пітон)
Орнітонім	Птах	Рухх (птах)
Інсектонім	Комаха	Арагог (павук)

Вважаємо за необхідне подальшу розробку детальної класифікації зоонімів з урахуванням наявних узуальних чи віртуальних іменувань тварин, бажаним також було б передбачити (наскільки це можливо) появи нових класів зоонімів, беручи до уваги їх ономагенність. Це завдання виявляється важливим, бо своєрідність зоонімічного простору у семантичному континуумі мови відбиває формування наївної картини світу та демонструє величезну роль тварин у самопізнанні та світосприйнятті людини [2:171]. Зооніми — клички домашніх тварин — відносяться до **домінувального** кола індивідуального фрейму, а зооніми — клички тварин, власниками яких є друзі або сусіди — до **активного** кола [7:162–163], що доводить актуальність даного напрямку вивчення власних назв.

## Література

1. Карпенко О. Ю. Організація індивідуального зоонімічного фрейму // Вісник Донецького ун-ту, 2008. — Сер.Б: Гуманітарні науки. — Вип.1. — С.55–59.
2. Луговой Д. Б. Русский ономастикон Ставропольского края : На материале антропо-, топо- и зоонимии Северо-Западного региона : диссертация ... канд. филол. наук: 10.02.01. — Ставрополь, 2003. — 254 с.
3. Подольская Н. В. Словарь русской ономастической терминологии. — М.: Наука, 1988. — Изд.2-е, пер. и доп. — 189 с.
4. Суперанская А. В. Общая теория имени собственного. — М.: Изд-во ЛКИ, 2007. — Изд.2-е, испр. — 368 с.
5. Сюсько М. І. Взаємовідношення власних і загальних імен /зооніми і апеллативи/ в українській мові. — Ужгород: УжДУ, 1985. — 63 с.
6. Сюсько М. І. Традиційні і сучасні погляди на природу власного імені. — Ужгород: УДУ, 1999. — 32 с.

7. Торчинський М. М. Структура онімного простору української мови. Частина II. Функціонування власних назв. — Хмельницький: ХНУ, 2009. — 374 с.
8. Торчинський М. М. Структура, типологія і функціонування онімної лексики української мови // Дис. ... докт.філол.наук. Спеціальність 10.02.01. — К., 2010. — 502 с.
9. Шебештян Я. М. Сучасна українська літературно-художня зоонімія: функції, склад та структура // Автореф.дис. ... канд-р філол. наук. Спеціальність 10.02.01 — українська мова. — Чернівці, 2008. — 20 с.
10. Шульгач В. П. Зоонім // Українська мова. Енциклопедія. — Вид.3-є. — К.:Українська енциклопедія, 2007. — 853 с.
11. Frankowska-Kozakр В. Methods of Nominating in Animal Proper Names (Zoonyms) // Respectus Philologicus, 2002. — #1(6). — // <http://filologija.vukhf.lt/102/kozak.htm>

*Долбина К. Д.*

#### **ОНОМАГЕННЫЕ КЛАССЫ ЖИВОТНЫХ**

*Статья посвящена актуальным проблемам зоонимики, в особенности необходимости разработки детальной классификации зоонимов. В статье выделяются ономагенные классы животных и предлагаются соответствующие термины.*

**Ключевые слова:** зоонимика, зооним, термин.

*Dolbina K. D.*

#### **ONOMAGENIC CLASSES OF ANIMALS**

*The article is dedicated to the urgent problems of zoonymics, especially to the necessity of development of detailed zoonymic classification. Onomagenic classes of animals are differentiated, and corresponding terms are introduced.*

**Key words:** zoonymics, zoonym, term.



УДК 811.161.2'373.231

*T. I. Dombrovan*

## THE SEMANTICS OF MODERN ENGLISH PERSONAL NAMES OF CELTIC ORIGIN

*The article deals with structural, semantic and conceptual analyses of more than 100 modern English personal names of Celtic origin.*

**Key words:** *anthroponyms, Celtic languages, historical onomastics*

Names surround us in their myriad multiplicity, the common and the rare, the ancient and the new, the parochial and the alien. Anthroponyms, or personal names, constitute a very important part in every culture. For a long time they have been of paramount importance both for the name-bearer and the name-giver(s). Thus, for instance, in tribal cultures newborns can be given a name or names, reflecting their ethnic background and closely connected with the tribal totems and family/tribe history. Children can also bear a name with a certain magic power to ward off evil spirits from them and/or from the people of the family/tribe. Names are also believed to be able to bestow upon their bearer certain positive characteristics, such as physical health, strength, stamina, as well as happiness and good luck, honesty, wealth, etc. Compare modern English names such as *Laura* (of Latin origin, meaning «triumph»), *Victor* (from Lat. «winner»), *Vivian / Vivien* (from Lat. «lively»), *Maxim* (from Lat. «the greatest»), *Rose, Rosa, Rosabel, Rosabella, Rosabelle, Rosalia, Rosalie* — all meaning «as beautiful as a rose», *Justin* (m) and *Justina/Justine* (f) (from Lat. «just, fair, honest, morally correct»), etc.

Every nation has its own naming traditions, and the naming trends are changeable and are often preconditioned by outer factors, such as important political events, changes in social life and/or in religious beliefs, etc. When Christianity ousted paganism and became widely spread, it not only introduced new values and a new philosophy, but also influenced existing naming trends. As a result, babies started to be christened in churches and given names after saints (hence the term *Christian name*). First names of Biblical origin are still very common nowadays in all Indo-European languages, the most popular in Great Britain being *John, Mary, Sarah, Mathew,*

*Paul, Peter* to mention but a few. Another vivid example is connected with drastic social changes caused by October revolution of 1917 in Russia. To commemorate the outstanding communist leaders and a new doctrine, the most devoted citizens gave their newborns such names as *Lenina, Stalina, Octyabrina, Bronislava*, etc. Nowadays these names are not used.

Some American studies of psychological effects of names show that having an unusual name can help a child's development and can boost a child's confidence and self-esteem. Strange as it may seem, but there is also evidence that a student's name even can influence a grade at school that a teacher gives that student. Today many parents, especially in the USA, create new names for their children. People are choosing nicknames as formal first names, e.g. *Carrie* (from *Caroline*), *Candy* (from *Candida*), *Ray* (from *Rachel*), or *Tanya* (from *Tatiana*). There are a quite a few so-called unisex names, such as *Denny, Edie, Jody, Jule, Marty, Terry, Tonie* and others. There are also many parents who turn to their ethnic roots and want to reflect them in the child's name by naming the baby after his/her ancestors or giving the names originating from ancient languages.

In modern English, anthroponyms represent a heterogeneous by origin group of onyms. This can be explained by the fact that the vocabulary of the present-day English language is cosmopolitan as it consists mostly of borrowed words: «The English language has vast debts. In any dictionary some 80 % of the entries are borrowed. The majority are likely to come from Latin, and of those more than half will come through French. A considerable number will derive directly or indirectly from Greek. A substantial contribution will come from Scandinavian languages, and a small percentage from Portuguese, Italian, Spanish and Dutch.» [14, p.xv]. Such a motley picture is a result of numerous remarkable reconfigurations that the stock of English words has undergone within the past 1500 years, the most influential historic events being the Scandinavian invasions, the Norman Conquest, and the Christianization of Britain. Each of those events brought about certain changes in the linguistic situation in Britain, so to say 'shaped' the language on different levels (phonetic, morphological, syntactic, etc.), thus contributing to the lexical diversity of English.

Personal names, like any other part of the vocabulary of a language, can be viewed as a historical repository in which the culture of the past is stored. In the United Kingdom people use a wide variety of names, mostly of Latin and Germanic origin. However, there are a number of first names

of Celtic origin. Though they are not as numerous and common as other anthroponyms, personal names of Celtic origin are still used and constitute a very important part of English anthroponyms. To such belong *Alan, Cadel, Duncan, Neal, Doreen, Fiona, Rowena* to mention but a few. Studies of the semantics of personal names can, to a certain degree, restore the changeable but imperishable lexical 'map' of the history of a people, 'a map of the objects, concepts, processes and relationships about which the culture needs to communicate' [12, p.80].

So, how much did this lexical map change? And what were the «objects, concepts, processes and relationships» about which the ancient Celtic culture needed to communicate? These are the questions to which the present study is seeking an answer.

The starting point of our investigation lies within the historic background, as we consider it both reasonable and profoundly valuable to outline the demographic situation of the time.

The first inhabitants of England — Paleolithic humans — are supposed to have come to Great Britain from the European continent on dry land until around 6000 BC. At that time the English Channel had not yet been formed and Great Britain was an extension of the continental land-mass. Excavations in the south and east of England showed that the people were semi-nomadic hunters and fishers. It was two millenniums later that they started to farm the land and build permanent settlements. Unfortunately, nothing is known about their language.

The earliest people in England who have left their linguistic trace were the Celts. It is assumed that some 2000 years ago the Celts occupied most of Western Europe. The Celtic-language community in central Europe is known as the Urnfield Culture (around the year 1200 BC), its label derived from large-scale burial sites with the burnt remains of cremated bodies placed in urns. The archaeological finds showed that it was a warrior society, with strong emphasis on personal display. In the later centuries BC, with the expansion of Greek colonies and the rise of republican Rome, the centre of continental Celtic culture had moved further west [for more details see: 6, p. 27–29; 7, p.20–21]. The coming of the Celts to the British Isles marks the transition from the Stone Ages to the Iron Age. The language, or languages, that the Celts spoke belonged to the Indo-European family. By around 1000 BC early forms of the Celtic speech had evolved and by 600 BC these were being spoken in the Iberian Peninsula, in Ireland, and in North Italy. The language of

England has been given the name Brittonic, to correspond with the people's own name for that land which was Prydein, «Britain». In other parts of the British Isles a different branch of the same group was spoken — Goidelic, a precursor of present-day Gaelic in Ireland and Scotland. [5, p.20]. It is from the Celts that the ancient languages of Britain are derived, namely Welsh, Irish Gaelic, Scots Gaelic, Manx and Cornish, as well as Breton, still spoken in Brittany (France). A traditional genetic classification divides Celtic languages into two groups: 1) Gaelic, including Irish, Manx (the extinct language of the Isle of Man), and Scottish; and 2) Brythonic, including Welsh, Breton, and the extinct Cornish and Pictish [14, p.xxi].

More than one Celtic tribe invaded the British Isles: the Picts penetrated into the mountains in the North, the Britons occupied most of the island, and the Scots as well as some other tribes of Picts crossed over to Ireland and settled down there. Later the Scots returned to the north of the main island and settled down there along with the Picts, giving the territory the name of Scotland. From Greek manuscripts it is known that the British Isles were called the Tin Islands, for tin was mined from very early times in Cornwall, and ancient Greek and Phoenician traders constantly went there for tin. A more detailed report of the country and its inhabitants was given by Julius Caesar in his *Commentaries on the Gallic War*. He described the island and the Celts and their mode of living. In Caesar's words, in the 1<sup>st</sup> c. BC the Celts lived in tribes, and were ruled by powerful military leaders, called kings. The Celts lived in villages, farmed the land, and cultivated corn, using light ploughs and hoes. In war time they used two-wheeled chariots and were armed with metal swords and spears. The Celts made money out of gold and silver; they also began to build roads to make easier trading. The Celts were pagans; they worshipped Nature, and personified the sun, the moon, the sky, the sea and all nature elements. The polytheistic Celts also believed in the magic power of their priests — druids, called so because they used to live near oak groves.

The Celts were both skilful workers and brave warriors. They praised wise and courageous women, as well as men; sometimes women were made tribal chiefs — queens. Such traits of character as courage and strength can still be traced in some of surviving feminine personal names of Celtic origin, such as *Bridget*, *Donalda*, *Glady*, and *Meredith*, though male names with the similar meaning and connected with warfare outnumber the latter almost 9 to 1, e.g. *Arthur*, *Barry*, *Barrie*, *Brian*, *Casey*, *Chad*, *Cadel*, *Cadogan*, *Cadwalader*, *Galahad*, *Kimball* and many others (see Tables 2 and 3 below).

There are also a number of names that are connected with a place of origin or a living place of a person. These include mostly male names, e.g.: *Albion, Brendan, Doran, Dougal, Duane, Duncan, Dylan, Emlin, Emlyn, Lachlan*. Very few names, such as *Cassidy, Gilroy, Sholto* (and they all are male names) stand for a person's preoccupation by trade. A few male names and by far more female names indicate something in a person's appearance, e.g. the colour of the skin as in *Dougal, Duane, Duncan*, or the colour of the hair, as in *Roy*, certain defects, as in *Comyn*, or handsomeness, as in *Kenneth*. Semantic analysis of female names shows that the idea of beauty, perfectness in appearance and moral purity is closely connected with the white colour. To such belong the following female names: *Bronwen, Cairine, Fenella, Fiona, Guinevere, Gwendolen, Gwyneth, Olwen* and some others.

The analysis of the nomenclature of concepts reflected in the personal names under consideration has revealed the following: in the surviving personal names the basic concepts are differently rated. There are concepts that are mostly reflected in male names and are seldom present in female names, and vice versa (see table 1). In Table 1 below we list main concepts employed in the existing first names of Celtic origin, the abbreviation *Fa* stands for 'absolute frequency'.

Table 1

**Concepts reflected in personal names of Celtic origin**

No.	concept	Male names, Fa	Female names, Fa
1.	Leader, or possessing a leader's qualities	11	5
2.	Warfare	10	-
3.	Courage, reliability	9	1
4.	Glory, fame	8	2
5.	Place of living or origin	8	2
6.	(Certain traits of) character	7	3
7.	Appearance	6	-
8.	Beauty, perfection	1	6
9.	Faultlessness, purity	-	11
10.	Happiness, good luck	1	3
11.	Preoccupation, skills, trade	3	-
12.	Love, affection	2	3
	other	14	5
	Total:	80	41

The information given in Table 1 allows us to conclude that the Celts were keen on everything connected with warfare. This accounts for the fact that in a man the ancient people highly appreciated leadership qualities, courage, and reliability. In female names the concepts of faithfulness, purity, inner and outer beauty, care and love are foregrounded and highly rated. Tables 2 and 3 list still existing personal names of Celtic origin by gender criterion. Each name is accompanied by etymological information based on [2, 3, 4, 8], and translation into Ukrainian.

The analysis of the morphological composition of the Celtic anthroponyms has shown that modern English first names for men and women fall into three groups:

(1) simple, i.e. those consisting of one root morpheme only, e.g. *Brice, Bruce, Chad, Evan, Ivor, Kean, Keane, Owen; Enid, Fiona, Isolda, Isolde, Linne, Mab, Morna*, etc.

(2) derived, i.e. the names consisting of one root morpheme and one suffix, e.g. *Aneurin, Llewelyn, Llewellyn, Merlin, Merlyn, Tristram, Tristam, Tristan*, etc.;

(3) compound, consisting of two root morphemes, as *Blodwen, Cadwalader, Cadwallader, Gareth, Kimball, Morgan; Bronwen, Branwen, Guenevere, Guinevere, Olwen* and others.

The conceptual analysis of the surviving personal names has shown that it is possible to distinguish between **simple** (or *one-concept*) names and **composite** (*two-concept*) names. Thus, *Alan, Alun, Barry, Barrie, Dilys, Goronwy, Mungo, Roy*, and *Sholto* can be included into the first group. Two-concept-based names can be illustrated by such male names as *Idris, Kendrick, Llewellyn, Morgan*, and female names such as *Fenella, Guenevere, Murie, Rowena, Winifred*. It is because of semantically composite names which represent a combination of concepts that there exists the discrepancy in the quantity of the names listed in tables 1, 2, 3.

Table 2

**The semantics of modern English male names of Celtic origin**

No.	Personal Name	Derivative(s)	Origin and Meaning	Translation
1.	<i>Aidan</i>		(Celtic) aodhnait ‘во-гонь’	Ейдан
2.	<i>Alan, Alun</i>	Al, Allie, Ally	(Celtic) alun ‘злагода’	Алан

## Continuation of table 2

No.	Personal Name	Derivative(s)	Origin and Meaning	Translation
3.	<i>Albion</i>	Al	(Celtic) Alba 'Шотландія'	Албiон
4.	<i>Aneurin</i>	Nye	(Celtic) an- 'все' + eur 'золото' + зменш.суф. — in	Анайрiн, Еньюрiн
5.	<i>Angus</i>		(Celtic) 'aonghus' = 'the only choice'	Ангус, Ангюс
6.	<i>Arthur</i>	Art, Arth, Artie, Arty	(Celtic) art, arth 'ведмiдь'	Артур
7.	<i>Barry, Barrie</i>		(Irish) Bearrach 'spear', 'спiс'	Баррi, Беррi
8.	<i>Brian</i>	Bri	(Celtic) brigh 'сила'	Брайан
9.	<i>Blodwen</i>		(Welsh) 'white flower' 'бiла квітка'	Блодуен
10.	<i>Brendan</i>		(Irish) Brenainn 'Той, що мешкає бiля маяка'	Брендан
11.	<i>Brice, Bruce</i>		(Celtic) brys 'швидкий, спритний'	Брайс, Брюс
12.	<i>Cadel, Cadell</i>		(Celtic) cad 'битва, бiй'	Кадел
13.	<i>Cadogan</i>		(Celtic) 'бiй мiсцевого значення'	Кадоган
14.	<i>Cadwalader, Cadwallader</i>		(Celtic) cad 'битва, бiй' + gwaladr 'розпорядник, керiвник'	Кадуоладер
15.	<i>Caradoc</i>		(Welsh) Caradwg 'коханий'	Карадок
16.	<i>Carmichael</i>		(Celtic) Caer Michael 'фортеця Михайла'	Кармайкл
17.	<i>Casey</i>		(Celtic) 'славетний'	Кейсi
18.	<i>Cassidy</i>		(Celtic) 'майстерний'	Касiдi, Кесiдi
19.	<i>Chad</i>		(Celtic) cad 'битва, бiй'	Чад
20.	<i>Comyn</i>		(Irish) comyn 'кривий, згорблений'	Комiн
21.	<i>Denzil, Denzell</i>		(Celtic) dinas 'фортеця, оплот'	Дензiл, Дензел
22.	<i>Dermot</i>		(Irish) Diarmaid 'вiльна людина'	Дермот

Continuation of table 2

No.	Personal Name	Derivative(s)	Origin and Meaning	Translation
23.	<b>Dillon, Dilwyn</b>		(Welsh) Dillwyn ‘хоробий’	Діллон, Ділвін
24.	<b>Dilys</b>		(Welsh) ‘істинний’	Діліс
25.	<b>Donald</b>	Don, Donnie, Donny	(Gaelic) Domhnall, Donnall ‘владетелін світу, наймогутніший у світі’	Доналд, Дональд
26.	<b>Doran</b>		(Irish) Deoradhan ‘чужинець’	Доран
27.	<b>Dougal</b>		(Gaelic, Irish) Dubhgal ‘Смуглий чужинець’	Дугал
28.	<b>Duane</b>		(Irish) Dubhan ‘смугла людина’	Дуейн
29.	<b>Duncan</b>	Dunc	(Gaelic) Donnchadh ‘смуглий воїн’	Данкан, Дункан
30.	<b>Dylan</b>		(Welsh) Dylan ‘син моря’	Ділан, Делан
31.	<b>Emlin, Emlyn</b>		‘Той, що мешкає біля кордону’	Емлін
32.	<b>Evan</b>		(Celtic) Eoghain ‘юнак’	Еван
33.	<b>Farquhar</b>		(Gaelic) Fearchar ‘мужний, сміливий, найдоржчий’	Фаркуар, Фаркар
34.	<b>Fergus</b>	Fergie	(Celtic) ver gusti ‘важливий вибір’	Фергус
35.	<b>Finlay, Finley</b>		(Gaelic) Fionnlagh ‘прекрасний герой’	Фінлі, Фінлей
36.	<b>Galahad</b>		(Celtic) ‘бойовий яструб’	Галахад
37.	<b>Gareth</b>		(Welsh var. of Gerard) gēr ‘спис’ + hart ‘сильний, міцний’	Гарет
38.	<b>Garret, Garrett</b>	Garry, Gary	(Irish var. of Gerard) gēr ‘спис’ + hart ‘сильний, міцний’	Гарет
39.	<b>Gavin</b>		(Welsh) Gwalchmai ‘Яструб долини’	Гевін, Гавін
40.	<b>Gilmour</b>		(Gaelic) Gille Moire ‘слуга Диви Марії’	Гілмор



Continuation of table 2

No.	Personal Name	Derivative(s)	Origin and Meaning	Translation
41.	<b><i>Gilroy</i></b>		(Gaelic) Giolla ruaidh ‘слуга рудої людини’	Гілрой
42.	<b><i>Goronwy</i></b>		(Welsh) (букв.) ‘герой’	Горонуї
43.	<b><i>Griffith</i></b>		(Welsh) Griph-iud ‘вождь, господь, господин’	Гріфіт
44.	<b><i>Harvey</i></b>	Harve	(Breton) ‘боєздібний’	Харві
45.	<b><i>Havelock</i></b>		(Welsh var. of <i>Oiver</i> < Osc Anleifr — (букв.) ‘предок залишається’	Хавлок
46.	<b><i>Idris</i></b>		(Welsh) iud ‘господь, господин, вождь’ + ris ‘вогненний’	Ідріс
47.	<b><i>Ivor</i></b>		(Welsh) Ifor ‘господин’	Айвор
48.	<b><i>Kean, Keane</i></b>		(Manx) ‘воїн’	Кін
49.	<b><i>Kegan</i></b>		(Manx) ‘син поета’	Кіган
50.	<b><i>Kendrick</i></b>		(Welsh) Сунwгіг сун ‘начальник, головний’ + (g)wr ‘чоловік, герой’	Кендрік
51.	<b><i>Kenneth</i></b>	Ken, Kennie, Kenny	(Gaelic) Caioneach ‘статний, гарний’	Кенет
52.	<b><i>Kimball</i></b>	Kim	1. (Welsh) Сynbel < сун ‘начальник, головний’ + bel ‘війна’; 2. ОЕ Сунеbeald < сунп ‘рід, народ, плем’я’, + beald ‘сміливий, відважний’	Кімбал
53.	<b><i>Lachlan</i></b>	Lachie, Lachy	(Gaelic) Lochkan, Lachlan — ‘Мешканець країни озер, вікінг, скандинав’	Лаклан, Локлан
54.	<b><i>Llewelyn, Llewellyn</i></b>	Llelo, Llew, Lyn	(Welsh) Ллев ‘лев’, також Луу ‘вождь’ + eilun ‘подібність’	Ллуелін, Ллуеллін
55.	<b><i>Lloyd</i></b>		(Welsh) Llwyd ‘сірий’	Ллойд
56.	<b><i>Madoc</i></b>		(Celtic) ‘madawg’ ‘щасливий’	Мадок, Медок

Continuation of table 2

No.	Personal Name	Derivative(s)	Origin and Meaning	Translation
57.	<i>Malcolm</i>	Mal	(Gaelic) mael Colum 'служитель Св. Колумба'	Малком, Малькольм
58.	<i>Marmaduke</i>	Duke, Marmy	(Celtic) meriadoc 'морський вождь'	Мармадьок
59.	<i>Merlin, Merlyn</i>		(Welsh) Merddin, Myrdin 'морська фортеця'	Мерлін
60.	<i>Morgan</i>		(Welsh) Morcant < mawr 'великий' + can 'світлий, яскравий'	Морган
61.	<i>Mungo</i>		(Gaelic) mungo 'дорогий, коханий'	Манго, Мунго
62.	<i>Murdoch</i>		(Old Irish) Muireadhach 'морський ватажок'	Мердок
63.	<i>Neal, Neale, Neil</i>		(Old Irish) Naill, (Gaelic) Niall < niadh 'воїн-переможець'	Ніл
64.	<i>Nolan</i>		(Irish) nuallan 'благородний, шляхетний, відомий'	Ноулан
65.	<i>Owen</i>		(Welsh) Owain 'шляхетний'	Оуен
66.	<i>Phelim</i>		(Irish) Feiolim 'завжди хороший, добрий'	Філім
67.	<i>Rhys</i>		(Welsh) Rhys 'завзятість, старанність, запал'	Ріс
68.	<i>Roy</i>		(Gaelic) rhu 'рудий, червоний'	Рой
69.	<i>Sholto</i>		(Gaelic) Sioltaich 'сіяч, сівач, сіяльник'	Шолто
70.	<i>Tristram, Tristam, Tristan</i>	Tris	(Celtic) drest, drust 'шум, гуркіт'	Трістам, Трістам, Трістан

The etymological analysis of modern English female names of Celtic origin has revealed, among other interesting things, that, unlike male first names, most female names express only one concept, whereas only a few names denote two concepts (see Table 3).

Table 3

## The semantics of modern English feminine names of Celtic origin

No.	Personal Name	Derivative(s)	Origin and Meaning	Translation
1.	<i>Aithne</i>	Aina, Aine	from (Celtic) aodhnait ‘вогонь’	Ейтне
2.	<i>Alana</i>	Lana	(Celtic) alun ‘злагода’	Алана
3.	<i>Bridget</i>	Biddy, Bride, Bridie, Brigid, Brita	(Celtic) brigh ‘сила’	Бріджет
4.	<i>Bronwen, Branwen</i>		(Welsh) bronwen ‘білі груди’	Бронуїн
5.	<i>Cordelia</i>		(Celtic) Creiryddlydd ‘дочка моря’	Корделія, Корділія
6.	<i>Cairine</i>		(Scottish) ‘чиста, ясна’	Кайрін
7.	<i>Caryl, Caryll</i>		(Welsh) ‘кохання’	Каріл, Керіл
8.	<i>Catriona</i>		(Scottish) ‘чиста, ясна’	Катріона, Катріна
9.	<i>Colleen</i>		(Irish) cailin, caile ‘дівчина’	Коллін
10.	<i>Deirdre, Deedra, Derdriu</i>		(Celtic) derdriu, deoirid ‘з розбитим серцем, вбита горем’	Дірдре, Дірдрей, Дейдрре
11.	<i>Donalda</i>	Donaldina	(Gaelic) Domhnall, Domnall ‘владетелін світу, наймогутніший у світі’	Доналда, Доналдїна
12.	<i>Doreen</i>	Dor, Dore, Dorrie	(Irish) Doireann ‘сердита’	Дорїн, Дорурїн
13.	<i>Enid</i>		(Celtic) enaid ‘життя, душа’	Інід, Еніда
14.	<i>Eveleen</i>	Evie	(Gaelic) Eiblin ‘приємна’	Івлїн
15.	<i>Fenella</i>		(Irish) Fiongualla ‘білі плечі’	Фенелла
16.	<i>Fiona</i>		(Gaelic) finn, fionn ‘білий, прекрасний’	Фіона, Фіоуна
17.	<i>Gladys</i>	Glad	(Welsh) gwledig ‘правитель, владетелін’	Гледїс, Гладїс
18.	<i>Guenevere, Guinevere</i>	Gwinny	(Welsh) Gwenhwyfar ‘біла хвиля’	Гвіневір, Гіневір, Джіневра, Гвіневера

Continuation of table 3

No.	Personal Name	Derivative(s)	Origin and Meaning	Translation
19.	<b>Gwendolen, Gwendoline</b>	Gwen, Gwenda, Gwennie, Gwynne, Wendy, Wynne, Wynette	(Welsh) gwyn ‘білий’	Гвендолен, Гвендолін
20.	<b>Gwyneth</b>	Gwinny, Gwyn, Gwynne	(Welsh) gwynedd ‘та, яка має благословіння’	Гуїнет, Гвінет
21.	<b>Isolda, Isolde</b>		(Welsh) Essyllt ‘гарна, прекрасна’	Ізолда, Ісолде, Ісоулд, Ісоулде
22.	<b>Linne</b>	Linnet	(Gaelic) linne ‘озеро’	Лін(н)
23.	<b>Mab</b>		(Irish) Meadhbh > meave ‘радість’	Меб, Маб
24.	<b>Melva</b>		(Welsh) melfa ‘миле, дороге місце’	Мелва
25.	<b>Meredith</b>	Merry	(Welsh) Meredydd, Maredudd ‘велич, верхівний ватажок’	Мередіт
26.	<b>Merlin, Merlyn</b>		(Welsh) Merddin, Myrdin ‘морська фортеця’	Мерлін
27.	<b>Morgan</b>		(Welsh) Morcant < mawr ‘великий’ + can ‘світлий, яскравий’	Морган
28.	<b>Morna</b>		(Old Irish) Muirne ‘кохана’	Морна
29.	<b>Muriel</b>		(Celtic) ‘muir’ море + ‘geal’ блискучий	Мьюріель, Мьюріел
30.	<b>Myfanwy, Myvanwy</b>		(Welsh) ‘моє прекрасне дитя’	Міванві
31.	<b>Olwen</b>		(Welsh) Olwen ‘біла стежка, білі сліди’	Олвен, Олуен
32.	<b>Oonagh, Una</b>		(Irish) Oonagh < uan ‘ягнятко, молода вівця’	Уна
33.	<b>Rowena</b>	Rhona	(Celtic) Rhonwen ‘струнка й прекрасна’	Ровена, Роїна

Continuation of table 3

No.	Personal Name	Derivative(s)	Origin and Meaning	Translation
34.	<i>Winifred</i>	Freda, Win, Winnie, Wyn	(Welsh) Gwenvfrewi ‘щасливе примирення’	Вініфред, Уніфред
35.	<i>Wynne</i>		(Welsh) ‘прекрасна, щаслива’	Уінн

Out of the above listed names some are still popular nowadays; the others are not so frequently used. Research has shown that the most favourite ones are 1) for boys — *Alan, Alun, Arthur, Brendan, Brian, Brice, Bruce, Dylan, Dermot, Gareth, Garret, Griffith, Fergus, Kenneth, Llewelyn, Llewellyn, Morgan, Neal, Neil, Owen*; 2) for girls — *Bronwen, Caryl, Catriona, Deirdre, Fiona, Fenella, Gwendolen, Gwyneth, Morgan, Morna, Muriel, Rowena*. [see also: 4, p.14].

As a result of the Germanic invasions, which started in the middle of the fifth century and lasted for about one hundred and fifty years, by the end of the 6<sup>th</sup> century the Celts had been either killed, or driven into Wales, or enslaved, and the Anglo-Saxons were securely established. English held sway in England. Only some place-names and a few ordinary words of the Celts remained. As well as a number of personal names — a linguistic echo of the far-off past.

Personal names of Celtic origin constitute a minor though a very important part of today’s English anthroponyms. Its importance lies within the historic plane, casting light upon a formerly mighty and successful people and a thriving ancient culture. Why Celtic languages — once the most extensive group of the Indo-European family — gave in before Italic and Germanic languages, leaving scarce trace of their existence, has been a mystery for philologists and one of the inexplicable phenomena of history.

### Література

1. Зайцева К. Б. Английская антропонимия и ее стилистическое использование. — АҚД. Одесса, 1979.
2. Левицкий В. В. Этимологический словарь германских языков. — т.1. — Винница: Нова книга, 2010. — 616с.
3. Левицкий В. В. Этимологический словарь германских языков. — т.2. — Винница: Нова книга, 2010. — 368с.

4. Леонович О. А. В мире английских имен. — М.: ООО Изд-во Астрель; ООО Изд-во АСТ, 2002.
5. Росс Д. Англия. История нации. — СПб.: КАРО, New Lanark: Geddes & Grosset, 2006.
6. Росс Д. Уэльс. История нации. — СПб.: КАРО, New Lanark: Geddes & Grosset, 2006.
7. Росс Д. Шотландия. История нации. — СПб.: КАРО, New Lanark: Geddes & Grosset, 2006.
8. Рыбакин А. И. Словарь английских личных имен. — М.: ООО Изд-во Астрель; ООО Изд-во АСТ, 2000.
9. Baugh A. C., Cable T. A History of the English Language. — London: Routledge & Kegan Paul, 2006.
10. Burnley, D. The History of the English Language. — London: Longmans, 1992.
11. Crystal, D. The Cambridge Encyclopaedia of the English Language. — Cambridge: Cambridge Univ.Press, 1995.
12. Fowler, R. Language in the News. — London: Routledge and Kegan Paul, 1991.
13. Huges, G. A History of English Words. — Blackwell Publishers, Mass., 2000.
14. New Webster's Dictionary and Thesaurus of the English language. — Lexicon Publications, Inc., 1993. — 1149 p.

*Домброван Т. І.*

#### **СЕМАНТИКА СУЧАСНИХ АНГЛІЙСЬКИХ ВЛАСНИХ ІМЕН КЕЛЬТСЬКОГО ПОХОДЖЕННЯ**

*У статті розглянуто структурні й семантичні характеристики сучасних англійських антропонімів кельтського походження. Аналізу підлягали 70 чоловічих імен і 35 жіночих імен.*

**Ключові слова:** антропонім, кельтські мови, історична ономастика

*Домброван Т. И.*

#### **СЕМАНТИКА СОВРЕМЕННЫХ АНГЛИЙСКИХ ЛИЧНЫХ ИМЕН КЕЛЬТСКОГО ПРОИСХОЖДЕНИЯ**

*В статье рассматриваются структурные и семантические характеристики современных английских антропонимов кельтского происхождения. Проанализировано 70 мужских и 35 женских имен.*

**Ключевые слова:** антропоним, кельтские языки, историческая ономастика

УДК 811.161.2:929Карпенко«1961/1981»

**В. М. Калинин****С ТОЧКИ ЗРЕНИЯ Ю. А. КАРПЕНКО:  
I. НАЧАЛО (1961–1981 гг.)**

*В серии статей, освещающих творческий путь Ю. А. Карпенко — одного из основоположников поэтонимологии как науки о собственных именах в художественной литературе — представлен путь ученого от поиска собственного пути до вершин, достигнутых главой первой и наиболее представительной на Украине школы литературной ономастики. В статье, открывающей серию, дан аналитический обзор первых работ Ю. А. Карпенко, посвященных литературной ономастике. Прослежен путь ученого от конкретных наблюдений функционирования топонимической лексики до первой работы, ознаменовавшей поворотный пункт в развитии науки о собственных именах в художественном произведении. Показана последовательность появления в концепции ученого первых теоретических посылок, поиска методических подходов, апробации приемов исследования, составляющих сегодня подпочву методологического базиса поэтонимологии.*

**Ключевые слова:** заголовок, литературная ономастика, оттопонимное образование, топоним.

Сотрудничать, обмениваться мнениями, доброжелательно и вместе с тем взаимно принципиально рецензировать исследования, выполненные в любимой им и мною области филологии, обсуждать и воплощать в жизнь исследовательские и издательские проекты — к этому за двадцать два года общения с Юрием Александровичем Карпенко я привык. Привык к его голосу в телефонной трубке, чуть замедленному темпу речи человека, тщательно продумывающего и анализирующего все, о чем говорит. Привык вместе с Евгением Степановичем Отиным читать, иногда преодолевая трудности почерка, замечательные письма Юрия Александровича. Привык. Больше, увы, этого не случится. Но были, есть и останутся многочисленные публикации профессора Ю. А. Карпенко, ставшие для меня и моих учеников непременным атрибутом рабочего стола. Остался несколько лет назад совместно задуманный и тщательно спланированный (теперь — мой долг Юрию Александровичу) про-

ект учебного пособия «Введение в литературную ономастику, или Поэтонимология». Есть, наконец, необходимость и потребность определить огромный вклад большого ученого в филологическую науку Украины. Не смея браться за решение этой задачи в целом, хочу еще раз поделиться собственным мнением об одной части его (снова — увы!) творческого наследия — вкладе Юрия Александровича Карпенко в развитие поэтонимологии или, как он сам называл, литературной ономастики.

Изучая историю Черновицкой и Одесской ономастических школ, у истоков которых стоял Юрий Александрович Карпенко, готовя к публикации материалы о них для журнала «Λογος ονομαστικῆ», я обратил внимание на логику развития Ю. А. Карпенко как специалиста по литературной ономастике. Должен заметить, что в определенной мере она характерна и для всего научного творчества ученого. В своей работе он стремился заниматься только тем, что, по его убеждению, либо еще не делали другие, либо, если и делали, то не так. Несмотря на то, что ему, по-видимому, были известны некоторые исследования онимии литературно-художественных произведений (возможно, статьи и диссертация В. Н. Михайлова), Ю. А. Карпенко не бросился «очертя голову» в это необъятное «море» проблем. Оставив литературную антропонимию как объект исследования М. В. Карпенко, Юрий Александрович заинтересовался *топонимией в литературных произведениях*.

С 1961 по 1964 год ученый пятикратно обращался к этому вопросу, а затем, к сожалению, на долгие 11 лет отошел от исследования не только топонимии в художественной литературе, но и литературных собственных имен вообще.

Первые результаты литературно-ономастических наблюдений были доложены Юрием Александровичем участникам межвузовской научной конференции, прошедшей в 1961 г. в Черновцах. Внешним поводом для исследования, скорее всего, послужило 90-летие известного украинского писателя и общественного деятеля Василия Семеновича Стефаника<sup>1</sup> (1871–1936), жившего на Буковине (с. Русов, ныне Снятинский р-н Ивано-Франковской обл.). Как специалист по топонимии Буковины Юрий Александрович, естественно, обратился

---

<sup>1</sup> Творчество В. С. Стефаника высоко оценивали Л. Украинка, И. Франко, М. Горький.



именно к этой группе лексики в творчестве юбиляра, и, обнаружив «крайне редкое употребление топонимов», заинтересовался их дериватами. Доклад назывался «Відтопонімійні утворення в мові В. Стефаника» [1, с. 40–42] и посвящался, как следует из названия, именам прилагательным и народным названиям территорий, образованным от официальных топонимов.

Любопытно, что уже в этой, очень небольшой (всего лишь тезисы) первой публикации, посвященной литературной онимии, определились некоторые характерные черты исследовательского почерка Карпенко-поэтонимолога. После, в общем-то, тривиального утверждения: («топонимы и их дериваты являются источником лексического обогащения языка писателя»), докладчик «берёт быка за рога» и формулирует своё методологическое кредо, касающееся целесообразности рассмотрения оттопонимных дериватов «по группам». Их Ю. А. Карпенко предложил три: а) образованные от названий стран и территорий, б) образованные от названий населенных пунктов, в) образованные от других топонимических названий. Этот подход — «анатомирование» во имя таксономических выводов по любому исследуемому явлению — обнаруживается практически во всех публикациях ученого, более того, становится приметой исследовательского почерка.

На основании предложенной классификации был сделан вывод, что в произведениях В. Стефаника *наиболее продуктивны* оттопонимные образования первой группы. Затем Ю. А. Карпенко привел количественные данные о распределении дериватов по группам («из 90 названий населенных пунктов только 27 имеют производные образования — названия территорий и прилагательные»). Замечу, что внимательнейшее отношение к количественным параметрам изучаемого явления навсегда осталось еще одной характерной чертой как работ самого ученого, так и исследований большинства его учеников. Причина, очевидно, в жизненных коллизиях. Тут и юношеские колебания в выборе профессии (математика или филология), и дань, отданная исследованию имен числительных. Завершением доклада стал отнюдь не тривиальный вывод о том, что оттопонимные образования в языке В. Стефаника имеют выраженные признаки народного словообразования [1, с. 40–42]. Это уже нужно было не только увидеть, но и обосновать.

Приблизительно к 1963 году Ю. А. Карпенко заинтересовался стилистическими возможностями топонимических названий и начал исследования в этом направлении. Надо заметить, что было это «хождением по целине», потому что исследователи собственных имен в художественной литературе старательно избегали изучения топонимии как обладающей незначительным стилистическим потенциалом. Подводя первые итоги, Ю. А. Карпенко в тезисах доклада, посвященного этому вопросу, попытался усомниться в правильности их взгляда, в справедливости приговора, утверждающего, что стилистический потенциал собственных имен, а особенно топонимов, незначителен. Вначале он согласился с тем, что топонимы составляют важный компонент стиля только в географической и топонимической литературе. Не стал возражать и против того, что «в прочих текстах топонимы стилистически существенны <...> только при отклонении от обычного употребления». В то же время, ученый, в уже отмеченной мною манере, предложил видеть в топониме, с лингвистической точки зрения, три стороны: а) топонимическое значение, б) этимологическое значение, в) звучание. Затем на различных примерах показал, что, как правило, стилистическое (эмоциональное) отношение к топониму связано не с самим названием, а с соответствующим географическим объектом. Одновременно было отмечено, что в случаях, когда этимологическое значение реальных топонимов не удовлетворяет авторов, они употребляют вымышленные топонимические названия, а также, что во многих случаях наибольшую стилистическую весомость приобретает звучание топонима. Вывод, к которому пришёл Ю. А. Карпенко на основе анализа разнообразного материала (примеры из творчества А. С. Пушкина, А. Т. Твардовского, В. В. Маяковского, К. Симонова, М. Е. Салтыкова-Щедрина, И. А. Ильфа и Е. П. Петрова, Ю. Федьковича, С. Гудзенко) носил характер обобщения, «благословляющего» развитие направления исследований в области литературной ономастики: «В целом, таким образом, внутренние стилистические возможности топонимов весьма значительны» [2, с. 20]. Спустя десятилетия, Ю. А. Карпенко, оснащенный разработанным им методическим аппаратом, явит ученому миру вершинные образцы анализа топонимической лексики, функционирующей в художественных произведениях. Но об этом в другой статье.

Вторым писателем, заинтересовавшим ученого, стала буковинка (родилась в с. Гура Гумора Кимполунгского уезда в Южной Буковине) О. Кобылянская (1863–1942). К столетию со дня ее рождения в Черновицком университете была организована конференция, на которой Ю. А. Карпенко выступил с первым докладом, посвященным топонимической стилистике в её творчестве на материале нескольких рассказов. В следующем, 1964 году Юрий Александрович на XX научной сессии университета выступил с докладом, развивающим предшествующие наблюдения. На этот раз материалом стала повесть О. Ю. Кобылянской «В неділю рано зілля копала...».

В докладе 1963 года Ю. А. Карпенко сразу начинает с изложения методологических оснований, вводит понятия топонимических названий «переднего» и «заднего» плана. В тезисах доклада стремление избегать топонимических названий «переднего плана» отмечает как тенденцию творчества О. Ю. Кобылянской, способ обобщения и типизации. В случаях, когда топонимы все-таки употребляются, они либо называют объект, известный общественности по какому-либо событию, либо предназначены различать несколько однотипных объектов. Определена еще одна особенность: топонимия переднего плана используется преимущественно в произведениях, герои которых — простые люди. Она, как правило, отсутствует в произведениях об интеллигенции. Заявленный в докладе вопрос о топонимической стилистике был рассмотрен на примере использования названий гор *Магура* и *Рунг* в новелле «Некультурна». Заметил Ю. А. Карпенко, в частности, что писательница вводит топонимы в текст исключительно осторожно, а часто попросту избегает именованья: «Навіть гірський потік, що протікає між Магурою і Рунгом не названий по імені» [3, с. 60]. Здесь (внимание!), как мне кажется, отнюдь не вскользь брошенное замечание, а уже всерьез и надолго «погруженное в почву зерно», наблюдение, которое через 30 лет «прорастет» в работе «Безымянность как ономастический прием А. А. Ахматовой». Писательница же, пользуясь тем, что имена гор имеют разную родовую принадлежность: *Магура* (ж.р.), *Рунг* (м.р.) создает динамические образы ««гарного велета, високого і широкого» та зажуреної гори-жінки, які «здавалося... розділені навіки», хоч місцями «майже злучалися», «поборені красою своєю взаємно»» [3, с. 60].

В докладе 1964 года отмечены особенности употребления топонимов в повести О. Ю. Кобылянской. Незначительное количество топонимов «заднего (второго? — В. К.) плана» и еще меньшее названий «переднего плана», по мнению Ю. А. Карпенко, придаёт им весомость, усиливает их содержательную и выразительную нагруженность. В художественном тексте собственные географические имена выполняют две функции: стилистическую, или выразительную, и номинативную, или собственно топонимическую. Не знаю, понимал ли Юрий Александрович тогда с той ясностью, с которой это осознается поэтономологами в настоящее время, то, что следующее его утверждение закладывает краеугольный камень в основание изучения поэтономосферы художественного произведения как целостной системы, но прозвучало оно так: «<...> та невелика кількість топонімійних назв, що все ж потрапляє до твору, функціонує саме як топонімійні назви, утворюючи свою певну топонімичну систему. Тому топоніміка художнього тексту може розглядатись як модель загальномовної топонімичної системи» [4, с.77]. Во всяком случае, мне кажется, что именно из этого постулата родились теоретические установки диссертации А. Ф. Немировской «Ономастическое пространство в художественном тексте (на материале романа О. Т. Гончара «Твоя заря»)» (научн. рук. проф. Дроздовский В. П.). — Киев, 1989, и выполненных под руководством самого Ю. А. Карпенко исследований (1) О. О. Порпуліт. Ономастичний простір українських чарівних казок (у зіставленні з російськими казками). — Одеса, 2000. 2) Г. В. Шотова-Ніколенко. Онімний простір романів Ю. І. Яновського). — Одеса, 2006).

После этой работы в литературно-ономастическом творчестве Ю. А. Карпенко началась одиннадцатилетняя пауза. Не берусь утверждать это с полным основанием, но мне кажется, что Юрий Александрович «уступил» поле литературной ономастики своей жене, Музе Викторовне Карпенко, выступившей в эти годы с целым рядом поэтономологических работ. Очевидно, он продолжал интересоваться проблемой и хорошо знал обо всех вышедших в СССР в это время работах, посвященных собственным именам в художественной литературе. Именно в этот период в литературной ономастике появляется знаковая фигура Э. Б. Магазаника, публикуются первые работы С. И. Зинина, продолжает работать первопроходец поэтономи-

логии В. Н. Михайлов. Во всякой случае, мне хорошо известно, как ценил исследования и с каким пиететом говорил Юрий Александрович об Эммануиле Борисовиче Магазанике. В 1975 году Ю. А. Карпенко возвращается к литературной ономастике, публикуя в «Повідомленнях Української ономастичної комісії» статью о названиях произведений как объекте ономастики [5]. В ней он постулирует ряд теоретических положений. 1) Филологической традиции известны работы, анализирующие заголовки в «вертикальном» (связь названия с текстом) плане и практически отсутствуют работы, исследующие названия произведений в «горизонтальном» (сопоставление одного названия с другим) плане. 2) Название произведения — это лексическая единица, его собственное имя, которое следует изучать в специальном разделе ономастики. 3) Заголовок одновременно является синтаксической единицей (предложением), составной частью, элементом произведения. 4) Изучение смысла названий условно можно назвать этимологическим подходом. 5) Содержание названия с предметной точки зрения — исключительно сложная и многоплановая проблема и цель изучения заголовков. Затем предлагает структурно-синхронический подход к изучению заголовков, реализованный преимущественно на материале творчества М. Бажана. Отмечает, что множество лирических произведений (П. Тычина, В. Сосюра) названия не имеют, а у поэта-эпика М. Бажана произведений без названий нет. Заголовки, с одной стороны, лаконичны, с другой — несут большую смысловую нагрузку. Художественная информация названий многопланова, семантически многослойна, целенаправленна и точна. Я уже говорил о «фирменном» приеме анализа любого материала Юрием Александровичем. Так вот, все заголовки он условно разбил на группы: а) указывающие на объект изображения, б) обозначающие место действия, в) определяющие жанр произведения, г) указывающие на героя произведения, д) обрисовывающие предметную обстановку, е) подчеркивающие время действия, ж) выделяющие художественную деталь, з) формулирующие идею произведения. Последнюю группу составляют названия-адреса и заголовки-посвящения.

Потом снова наступает перерыв в шесть лет. И вот в 1981 году Ю. А. Карпенко в Польше, на 13 Международном конгрессе ономастических наук, обнародовав свой доклад «Специфика имени собственного в языке и речи» [6], совершил, по моему убеждению,

революцію в літературній ономастиці. Но это уже тема другой статьи.

В очень небольшом (в сравнении со всем наследием ученого в области поэтонимологии) количестве публикаций, среди которых половина представляет собой тезисы, Ю. А. Карпенко сумел поставить несколько задач, на долгие годы определивших «лицо» науки о собственных именах в художественной литературе, прежде всего, конечно, в области исследования топонимии, и ввел в научный оборот литературной ономастики особый предмет исследования — заголовки художественных произведений.

Присмотревшись к стилю представленных здесь работ, можно «между строк» прочитать подаренное каждому наблюдательному ученику правило, которому неукоснительно в течение всей жизни следовал Ю. А. Карпенко: наблюдайте, сравнивайте, классифицируйте, считайте — и вы на верном пути!

### Література

1. Карпенко Ю. О. Відтопонімійні утворення в мові В. Стефаніка // Творчість Василя Стефаніка. Тези доповідей міжвузівської наукової конференції. — Чернівці. — 1961. — С. 40–42. (То же в: Юрій Карпенко. Літературна ономастика. Збірник статей. — Одеса: Астропринт, 2008. — С. 16–18.)
2. Карпенко Ю. А. Стилистические возможности топонимических названий // Питання стилістики української мови в її взаємозв'язку з іншими слов'янськими мовами. Тези доповідей міжвузівської наукової конференції. — Чернівці. — 1963. — С. 17–20. (То же в: Юрій Карпенко. Літературна ономастика. Збірник статей. — Одеса: Астропринт, 2008. — С. 19–22.)
3. Карпенко Ю. О. Функції топонімічних назв у творах О. Ю. Кобилянської (До питання про топонімічну стилістику) // Творчість Ольги Кобилянської. Тези доповідей республіканської наукової конференції. — Чернівці, 1963. — С. 59–60. (То же в: Юрій Карпенко. Літературна ономастика. Збірник статей. — Одеса: Астропринт, 2008. — С. 22–24.)
4. Карпенко Ю. О. Топоніміка художнього тексту (на матеріалі повісті О. Ю. Кобилянської «В неділю рано зілля копала...») // Тези доповідей ХХ наукової сесії. Секція філологічних наук. — Чернівці, 1964. — С. 73–77. (То же в: Юрій Карпенко. Літературна ономастика. Збірник статей. — Одеса: Астропринт, 2008. — С. 24–28.)
5. Карпенко Ю. О. Назва твору як об'єкт ономастики (переважно на матеріалі творчості Миколи Бажана) // Повідомлення Української ономастичної комісії. — К., 1975. — Вип. 13. — С. 3–10. (То же в: Юрій Карпенко.

- Літературна ономастика. Збірник статей. — Одеса: Астропринт, 2008. — С. 29–37.)
6. Карпенко Ю. А. Специфика имени собственного в языке и речи // Proceedings of the 13-th International Congress of Onomastic Sciences. — Warszawa; Kraków, 1981. — V.1. — P. 79–89. (То же в: Юрій Карпенко. Літературна ономастика. Збірник статей. — Одеса: Астропринт, 2008. — С. 221–236.)

**Калінкін В. М.**

**3 ТОЧКИ ЗОРУ Ю. О. КАРПЕНКА: І. ПОЧАТОК (1961–1981 рр.)**

*Поданий аналітичний огляд перших праць Ю. О. Карпенка, присвячених літературній ономастиці. Простежений шлях вченого від конкретних спостережень за функціонуванням топонімної лексики до першої публікації, яка ознаменувала поворотний пункт у розвитку науки про власні імена у художньому творі. Показана послідовність появи у концепції вченого перших теоретичних посилок, пошуку методичних підходів, апробації тих прийомів дослідження, які становлять сьогодні підґрунтя методологічного базису поетонімології.*

**Ключові слова:** заголовок, літературна ономастика, відтопонімне утворення, топонім.

**Kalinkin V. M.**

**FROM YU. O. KARPENKO'S VIEWPOINT: I. BEGINNING (1961–1981)**

*The state-of-the-art review of the first works of Y. A. Karpenko devoted to literary onomastics is presented. The way of the scientist is tracked from concrete supervision over functioning of toponymic lexis to the first publication which has marked a turning point in the development of onomastics of a literary work. The sequence of occurrence of the first theoretical premises, search of methodical approaches, approbation of those ways of research which make today the fundamental principle of methodological basis of poetonymology are shown in the concept of the scientist.*

**Key words:** caption, detoponymic formation, literary onomastics, toponym

УДК 811.111'373.2

*T. L. Karavaeva***STRUCTURAL AND SEMANTIC TYPES OF EPONYMS**

*The article is dedicated to the analysis of modern eponymic processes. Structural and semantic classifications of eponyms are suggested. The first classification embraces six traditionally deciphered types, and a new one is added — abbreviations, while the second classification is enlarged from two to eight types.*

**Key words:** *eponym, eponymic name, structural type, semantic type, source.*

People can give an individual name to any entity or concept, but we do this in a very selective way. There seems to be an intuitive scale of ‘nameability’ which motivates us to name things on the basis of their closeness or relevance to our lives [2:154]. Many ways exist that makes elements of the language turn into names — but there is a contrary process when names are used in the formation of new lexemes. When a personal name is used in this way, it is known as an **eponym**, and the process as **eponymy** [2:155]. In science the most famous laws, rules, theories are eponymous: they are known by the names of the scientists who invented or discovered them. Still the natural history of eponymy displays some unexpected and unusual patterns according to D. de B. Beaver [1:89].

A new paradigm for the interpretation of Plato’s early and middle dialogues as a unified literary project, displaying an artistic plan for the expression of a unified world view is suggested by Ch.H. Kahn, who states: «The relation Plato calls **eponymia**: that sensible things are ‘named after’ the corresponding Form ... Some such semantic relation may be regarded as implicit in the distinction between beautiful things and Beauty itself, when taken in conjunction with the claim that only the Form itself is truly beautiful [3:353].

R. E. Allen and, more recently, Thomas W Bestor, have each argued that Plato’s **eponymy theory** of ordinary predication implies that self-predication statements are identity statements, logically different from ordinary or eponymous predication statements. Their thesis thus implies that the theory of Forms is unscathed by the attack of the third man argument. In this dissertation it is argued that although self-predications are in fact identity



statements, the eponymy theory requires that Forms be classified with their participants — contrary to the claims of Allen and of Bestor — because the two sorts of statements are of the same fundamental kind. Thus, **eponymy** does not rescue the theory from the third man. C. Steinberg offers a solution to the problem of self-predication in Plato's middle theory of Forms. By examining *Cratylus*, some of Plato's philosophical concerns during the middle period, and a very promising recent analysis of Plato's notion of a name, the author shows that Plato views a name as a non-descriptive linguistic tag having only denotation [6].

Structurally and semantically eponyms differ. Eponyms may be grouped traditionally into at least six structural types: simple eponyms, compounds and attributive constructions, suffix-based derivatives, possessives, clippings and blends, the division being suggested by McArthur [4:378]. Though development of new scientific branches, namely computer engineering and programming, calls for the creation of one more type of eponyms — abbreviations — that is used increasingly.

Simple eponyms are proper nouns that have been re-categorized as common nouns, often having the plural form, such as: *boycott* — the practice of boycotting is named after the British land agent, Charles C. Boycott, in County Mayo, Ireland, ostracized in 1880 for refusing to reduce rents. Such common nouns may also be part of collocations: to impose a *boycott*, to lift a *boycott*; it may also behave as a transitive verb: (to) *boycott* — to avoid or prevent trade or dealings with, as a means of intimidation or protest: to *boycott* the elections <sup>1</sup>.

According to Th. McArthur's pattern, the eponym in compound nouns is the modifier of the common noun, for example, *Turing machine* named after Alan Turing, a contemporary British mathematician, *Wagner Act* (1935) which enabled unions to grow into extremely large and powerful organizations, named after the U. S. politician Robert F. Wagner, or *Gallup poll* — a representative sampling of public opinion awareness concerning a certain issue, named after the U. S. statistician G. H. Gallup.

Possessive constructions include compounds consisting of personal names in the possessive case associated with different terms. The examples are numerous, most well-known among which being *Abraham Lincoln's Ru-*

---

<sup>1</sup> Examples are mostly selected from Trahair R. C. S. From Aristotelian to Reaganomics: a Dictionary of Eponyms with Biographies. — Westport: Greenwood Publishing Group, 1994. — 721 p.

*mination*: Tell the truth and you won't have so much to remember; *Murray's Law*: If written correctly, legalese if perfectly incomprehensible; *George Bernard Shaw's Observation*: Those who can — do. Those who cannot — teach; *Taft's Law*: If «pro» is the opposite of «con», then «Progress» is the opposite of «Congress», *Brooks's Law*: «Adding manpower to a late software project makes it later».

Often eponyms are the result of suffixation, which are added to proper names, producing nouns, adjectives and adverbs. The active suffixes in the creation of eponyms are mainly -ian, -ism, and -ist, for instance, *Machiavellian*, *Machiavellianism*, *Machiavellism*, *Machiavellianly*, *Leninism*, *Marxism*, *McCarthyism*, *Gaussian X* (a computing term named after Johann Carl Friedrich Gauss), *comstockery* — an overzealous censorship of literature and other forms of art, was coined by George Bernard Shaw in reference to Anthony Comstock.

Clippings are used to create eponyms much less frequently, though are still observed: *dunce* was coined from the middle name and beginning of the last name of the Medieval Scottish theologian John Duns Scotus, whose rivals called him a fool, or *Casper* is a colloquial word for a computer protection program Caspersky, named after the founder of the company and inventor of this program Eugene Caspersky.

A blend or portmanteau word is a word made by putting together parts of other words. Examples in case are: *Nixonomics* (Nixon + economics) refers to President Nixon's economic policies, especially from an opposing political viewpoint; *Reaganomics* (Reagan + economics) is used to denote and describe the economic policies of U. S. President Ronald Reagan during the 1980s [5], *gerrymandering* is the practice of dividing a city, state, or country into voting districts in an unfair way to enable the party in power to retain its control. This word entered the English language in 1812 to describe the redistricting of Massachusetts by its governor, Elbridge Gerry, *marconigram*, *marconigraph* — he great electrical engineer and inventor Marchese Guglielmo Marconi (1874–1937) gave the world wireless telegraphy, a form of communication of extreme usefulness, *marmalade* appeared when Mary, the Queen of Scots (1542–1587), was out of sorts, the only food that could tempt her was a conserve of oranges, for which she had an inordinate fondness. Hence the name of this jam after the queen's indisposition: *Marie malade* («sick Mary»), which, with time, became marmalade.

It appears necessary to introduce one more structural group of eponyms — those based on abbreviations. The recent growth of science, especially computing, has brought into existence this new way of eponymic formation, for example, *AWK* is named after Alfred Aho, Peter Weinberger, Brian Kernighan and denotes a Unix-based text/handling/macro programming language, *KPM algorithm* acquired its name due to Donald Knuth, Vaughn Pratt, James Morris, meaning a very efficient string matching algorithm that minimizes the number of matches that are tried, *LZW compression* got named after Abraham Lempel, Jakob Ziv, Terry Welch, who invented a widely used and efficient data compression algorithm, *RSA encryption* owes its name to Ronald Rivest, Adi Shamir, Leonard Adleman, inventors of a widely known and used asymmetric encryption algorithm.

As can be judged from the examples, abbreviation rarely functions separately. More frequently abbreviation functions as the modifier to another noun. Notable is the source for the abbreviations — names of creators only.

The donor areas for the creation of eponyms are different [7:18–19], because proper nouns comprise different classes of names: names of people or anthroponyms, geographical names or toponyms, names of beings connected with some religion or mythology or theonyms, etc. First names function as the donors for eponymous words quite frequently, although last names fulfill this function more often. First names as well as middle names and nicknames have one common feature from the viewpoint of their ability to turn into eponyms — a prominent bearer, as in the examples below:

*Platonic* (love) comes from the name of the Latin philosopher Plato and stands for a nonphysical attraction between a man and a woman, sometimes called platonic friendship. This notion of friendship is loosely derived from views stated in Plato's *Symposium*, in which he tells of the pure love of Socrates for young men. In 1626 in England, platonic love, the love of friendship only, came to be applied only to a love between a man and a woman, and the talk between them was called *platonics*.

*Simony* is the crime of buying and selling ecclesiastical offices or favors. The word is seldom used today, and then only in a religious context. Simon Magus, a Samaritan sorcerer, is responsible for this eponymous term.

Last names are incredibly productive in the creation of eponyms, which is well understood, since it is the last name that better individualizes the person, simultaneously allowing his family, creations, inventions, etc. «to borrow» the name:

*Ohm* is used as a physical term, acquiring its name from Georg Simon Ohm.

*Pasteurize* owes the name to the inventor of the process, Louis Pasteur, French chemist and microbiologist

*Pickle* can be traced to one William Beukelz or Beukel, a fourteen-century Dutch fisherman who was known as the first to «pickle» food. Though Beukel pickled fish, his name, mispronounced slightly, came to apply to pickled cucumbers.

In the previous paragraph the given examples were based on real people's names, possessing though different degrees of prominence. At the same time it should be stated that unreal, virtual, mostly literary characters sometimes donate their names to eponyms, as in the following examples:

*Pantaloons, pants* — the forebear of these articles of dress can be traced to the baggy trousers worn by a character in the Italian commedia dell'arte, who in his turn got the name from the patron saint of Venice—San Pantaleone.

*Tam-o'-shanter, tam*, the standard headgear of Scots ploughmen, was a shortened form of tam-o'-shanter. This cap was usually made of wool or cloth, and while fitting snugly to the head and around the brow, it was wider than the headband. Its distinctive mark was a pompom or a tassel in the center. Its name derives from Tam O'shanter, the hero of a Robert Burns poem (1789).

Mythological and religious conscience is an inherent part of the human brain. Consequently, names of gods, angels, demons, all types of mythological creatures have always been well-known, widely used and a considerable percentage of them turned into eponyms.

Names of gods from various religions often produced eponyms, either naming connected with them relatives or some distinctive artefacts, features, etc.:

*Panic, pandemonium* — are both connected with the name of Pan, in the Greek religion a god of forests and fields, of flocks and shepherds, came from disputed parentage. He is represented with the torso of a man and the legs, horns, and ears of a goat. Because he dwelt in the woodlands, any weird sound or eerie sigh emanating at night from the mountains or valleys was attributed to him. Pan was a mischievous creature and loved to dart out of underbrush and shout at people just to startle them. A panic is caused by overpowering fear.

*Panacea, hygeia* — the Roman god of medicine, Aesculapius, had seven daughters, among them Panacea and Hygeia, both of whose names have passed into common usage in English.

*Phaeton* is an open four-wheeled carriage drawn by a pair of horses and designed to accommodate two persons plus driver. It was a popular means of transportation during the nineteenth century. It is also the name for an early type of open automobile. The name for these means of transportation was taken from the name Phaeton, the son of Helios, god of the sun.

*Panaceas's* name means «all-healing.» The Greek form of her name was *Panakeia*, from *pan*, meaning all, and *akeisthai*, to heal. Hence the word *panacea* came to mean a cure-all, a universal medicine or remedy.

Heroes also gave their names to the noble task of enlarging the English word-stock, though it happened quite rarely, for example:

*Berserk* came from Norse mythology has come the word *berserk*, meaning «deranged» or «raging» or «crazed.» Berserk, a legendary Norse hero of the eighth century, always went into battle without armor and was famed for the savagery and reckless fury with which he fought. In old Scandinavian, *ber-serk* probably meant «bear-shirt,» that is, one clothed only in his shirt and not protected by armor or heavy clothing.

Besides gods mythology and religions comprise a variety of other creatures, sometimes giving life to eponyms. Below are several well-known eponymous words based on their names:

*Chimeric, chimerical* in today's language means visionary, fantastic, unreal, or wildly improbable. The word stems from a mythological story of a she-monster named Chimera. This fire-breathing monster was represented as spewing flames and usually as having a lion's head, a goat's body, and a dragon's tail.

*Siren* is the sound-producing device that was invented by the French physicist Charles Cagniard de la Tour in 1819. His invention determined the frequency, or number of vibrations per second, corresponding to a sound of any pitch. Sirens are now used only as signals. In Greek mythology, Sirens (from *sirenes*, meaning «entanglers») lived on an island off southern Italy. They were mythical monsters, half woman and half bird, who, by their sweet singing, lured mariners to destruction on the rocks surrounding their island.

Not only living or quasi-living beings possess the ability of creating eponyms, but place names, or toponyms, as well. A certain phenomenon being connected to a certain area might acquire its name, as in the examples:

*Sybarite* comes from a region in southern Italy, and founded a city that they named Sybaris. Its inhabitants followed such a liberal policy of admitting people from all lands that the city flourished and was soon noted for its wealth and luxury. In fact, no other Hellenic city could compare with Sybaris in prosperity and splendor.

*Solecism* — a grammatical mistake, a blunder, or any deviation from correct idiom is, in English, termed a solecism. The word's history can be traced to the Greek city of Soloi in ancient Cilicia, which was in what is today southern Turkey.

*Bikini* — a skimpy two-piece swimsuit appeared in 1947, when bikinis were first seen on the beaches of the French Riviera, a year after the United States began testing atom bombs on the Bikini atoll of the Marshall Islands.

*Cologne*, a city on the Rhine, where «*eau de cologne*» was first made, was founded in 38 B. C. as Ara Ubiorum. When the city became a Roman colony in A. D. 50 its name was changed to Colonia Agrippina in honor of the Roman empress Agrippina Minor, who was born there. Later the French modified the name to Cologne, and that is the way it has remained in English.

Cities, islands, some larger geographical units cannot boast with the exclusive right to produce eponyms. So-called **microtoponyms**, i.e. names of streets, lanes, parks, buildings, monuments and the like once in a while demonstrate the same ability, the examples though being scarce:

*Pasquinade* is a witty lampoon or squib, having ridicule for its object, written anonymously, and posted for all to see, or a satire mocking someone that is published in a vehicle of general circulation. Anyone who pins up an unsigned note on the bulletin board, hoping the boss will see it, has posted a pasquinade. In 1501 in Rome a mutilated ancient statue was unearthed, restored, and placed near the Piazza Navona. Some say it was a statue of a Roman gladiator named Pasquino. Others contend that the statue was named after Pasquin, a barber noted for his caustic wit, whose shop was near the field where the statue was found.

Fictitious toponyms, i.e. those that appeared in a myth or literary work, rarely serve as donors to eponyms:

*Serendipity, serendipitous* — Horace Walpole coined the word serendipity, which he used in a letter addressed to a friend dated January 28, 1754, and formed from the title of a Persian fairy story, The Three Princes of Ser-

*endip*. This was a happy coinage, for in their travels the princes of Serendip repeatedly discovered, by chance, rewards they were not seeking.

Examples of things, lifeless objects having proper names are known, as the *Holy Grail* or *Big Ben*. Such names are called **chrematonyms**. Several eponyms are known to have originated from chrematonyms, as in the following paragraph:

*Palladium, Palladian* — Pallas Athena, called Pallas Minerva in Latin, perhaps is so named from the spear she brandished. In classical legend, the wooden statue of Pallas, in the citadel of Troy, which was said to have fallen from heaven, preserved the safety of the city. From this notion has come the general meaning of palladium—a safeguard on which anyone or anything can depend. The Trojans knew this legend well. After Odysseus and Diomedes stole the statue, Troy fell.

Another source of eponymy is presented by **ergonyms** or names of groups of people, united by their educational, professional, ideological, confessional, etc. interests. Names suited to the occupations of their owners in this way are sometimes known as **aptonyms**, as *Draper* is understood as a dealer in dry goods, *Dresser* as a surgeon's assistant in a hospital. The difference between aptonyms and eponyms lies in the opposing **nomination::denomination** processes, the latter turning into appellatives completely, for example:

*Zeal, zealot* — is defined as earnest enthusiasm, especially for a cause. The original Zealots, members of a religious sect, were dedicated to protecting a piece of ground, even at the expense of their lives. The Zealots, first-century fundamentalists, were a Jewish sect founded by Judas of Gamala, who fiercely fought for God's law against the Romans, who opposed it.

*Eponymy* is the new Park Slope store that has one of New York's finest small collections. Prada eveningwear mingles with Chanel jackets from the 1940s and there is a fluffy selection of cocktail frocks that are pure fifties froth.

Ideonyms are the names of spiritual and intellectual human creations, such as names of literary works, musical pieces, sculptures, paintings. They might become eponyms, but it happens very seldom:

*Pamphlet* — a Latin poem titled Pamphilus was famous in the twelfth century. The author of this Latin poem is unknown, but the verses, some three pages in length, became the best-known piece of literature in the Middle Ages.

Brand names of popular products create a huge variety of eponyms. Any sweet gas water may be called Coca-Cola, any car may be (ironically)

names Mercedes, the list being almost endless. A **proprietary eponym** could be considered a brand name (trademark or service mark) which has fallen into general use. Some very widely used eponyms based on trade marks/brand names are offered in the next paragraphs:

*Xerox* — a photocopy produced by an electronic xerography machine produced by Xerox Corporation or a machine itself.

*Lego* — plastic, snap-action building block(s) produced by The Lego Group.

*Levis, Levi's* — jeans created by Levi Strauss during the California Gold Rush.

*Google* — to perform a Web-based search-engine query powered by Google, Inc.

As may be seen from the article various types of proper names are able to turn into eponyms. The donor areas for the creation of eponyms are different, because proper nouns comprise different classes of names: names of people or anthroponyms, geographical names or toponyms, names of beings connected with some religion or mythology or theonyms, chrematonyms, ergonyms, ideonyms and commercial brand names.

### References

1. Beaver D.de B. Reflections on the Natural History of Eponymy and Scientific Law // Social Studies of Science, 1976. — # 6. — P.89–98. Электронний ресурс. Режим доступу: [http://sss.sagepub.com/cgi/pdf\\_extract/6/1/89](http://sss.sagepub.com/cgi/pdf_extract/6/1/89)
2. Crystal D. The Cambridge Encyclopedia of the English Language. — Cambridge: CUP, 2006. — 2-nd Ed. — 499 p.
3. Kahn Ch.H. Plato and the Socratic Dialogue: The Philosophical Use of a Literary Form. — Oxford: Oxford University Press, 2006. — 431 p.
4. The Oxford Companion to the English Language // Ed.by T. McArthur. — Oxford: Oxford University Press, 1992. — 1184 p.
5. Popescu F., Maftai C. Eponyms in Politics. — Электронний ресурс. Режим доступу: [http://www.inst.at/trans/16Nr/14\\_1/popescu16.htm](http://www.inst.at/trans/16Nr/14_1/popescu16.htm)
6. Steinberg C. Eponymy and Self-Predication in Plato's Middle Theory of Forms. — Электронний ресурс. Режим доступу: <http://digitool.fcla.edu/R>
7. Stockwell R. D., Minkova D. English Words: History and Structure. — Cambridge: Cambridge University Press, 2001. — 208 p.
8. Trahair R. C. S. From Aristotelian to Reaganomics: a Dictionary of Eponyms with Biographies. — Westport: Greenwood Publishing Group, 1994. — 721 p.



*Каравасва Т. Л.*

### **СТРУКТУРНО-СЕМАНТИЧЕСКИЕ ТИПЫ ЭПОНИМОВ**

*Статья посвящена анализу современных эпонимических процессов. Предложены структурная и семантическая классификации эпонимов, причем первая включает шесть традиционно выделяемых типов и один новый, а именно аббревиатуры; в то время как семантическая классификация ранее состояла только из двух типов, а предлагаемая в статье — из восьми.*

**Ключевые слова:** эпоним, эпонимическое название, структурный тип, семантический тип, источник.

*Каравасва Т. Л.*

### **СТРУКТУРНО-СЕМАНТИЧНІ ТИПИ ЕПОНІМІВ**

*Статтю присвячено аналізу сучасних епонімічних процесів. Запропоновані структурна та семантична класифікації епонімів, зокрема до першої до шести традиційно виокремлюваних типів додається ще один, а саме аббревіатури, семантична ж класифікація раніше складалася лише з двох типів, а та, що пропонується у статті — з восьми.*

**Ключові слова:** епонім, епонімна назва, структурний тип, семантичний тип, джерело.

УДК 811.111'373.232.2

*E. Karpenko***STAGES OF DE-ONYMIZATION PROCESS**

*The article is dedicated to three stages of de-onymization process, starting with onymic play and ending with a refusal from the name.*

**Key words:** *antonomasia, mesolex, connotonym, appellative.*

The process of **de-onymization**, which is transition of proper names to common, has three stages. The first stage is a type of onymic play with stylistic consequences termed **antonomasia**, defined as a trope, which consists in metaphoric application of a proper name to a person having identical qualities, for instance, *Othello* or *Don Juan* for a jealous or flirtatious person respectively [5:52–53, 2:50, 8:31]. The process of de-onymization is not complete here, since proper names preserve some degree of their primary onymic meaning.

Yu. Skrebnev deciphers between **metaphorical antonomasia** — the use of the name of a well-known figure applied to a person with resembling characteristic features (a ladies' man deserves the name of *Don Juan*), and **metonymic antonomasia** — a personal name stands for something connected with a bearer of that name (I am fond of *Dickens* = the books of Dickens). Besides, the linguist includes eponyms into antonomasia (*hooligan*) [9:117]. By the way, I. Arnold attributes eponyms to **metonymy**: «Common names may be metonymically derived from proper names as in *macadam* — a type of pavement named after its inventor *John McAdam* ... and *diesel* or *diesel engine* — a type of compression ignition engine invented by ... *Rudolf Diesel*» [14:68]. The scholar observes in the process of nomination **included ellipsis** (*Diesel engine* — *diesel*) or, in other words, **semantically condensed onyms** [3:9]. An adequate interpretation of antonomasia is formulated by O. Morokhovsky: «a type of metaphoric transfer of the name» [4:179]. Most researchers understand antonomasia in a broader sense, including into it «transfer of proper names into common (*Don Juan*), or transformation of a word which reveals certain character's traces into a proper name, as in R. Sheridan's comedies» [1:128] or «periphrastic, metonymic or metaphoric nomination of a person without employment of his proper name,

which establishes a hidden co-reference» [11:33]. Thus antonomasia superimposes two different concepts which results in a specific blend. Proper names acquire the ability of creating plural forms or being defined by articles: «All wives start out as *Juliets* and end up as *Lady Macbeths*» [18:139]; «*A Mona Lisa*» (the title of Clarissa Scott Delany's poem) [21:1169]; «...one of the *Peter Lings* or *Jimmy Quongs*, youngsters insane enough to think they could wage guerilla warfare» [17: 15].

When a proper name reincarnates into a common noun a trace of its uniqueness remains, which creates specific expressiveness: a connotative name or **connotonym** appears. E. Otin in his «Dictionary of Connotative Proper Names» states that «connotonyms ... function in speech as proper units. It distinguishes them from proper names that have undergone the process of de-onymization, which partially had no conceptual (referential) connotations, ... or made a full transition to common nouns (appellatives), having lost their additional co-meanings» [7:13]. Connotative proper names rank between absolute («pure») onyms and appellatives, hence E. Otin terms them **mesolexes** (from Greek μέσος «transitional»), that can remain in the status of connotative proper names ..., or lose their referential connotations, becoming absolute PN, or turn into connotative appellatives with lost motivation [6:362].

Thus, the second stage of de-onymization consists in complete transition of a proper name into an **eponym**. N. Podolskaya defines this term in the following way: «**Eponym** is a famous person whose name served for the formation of another onym ... or term» [8:150–151]. The scholar differentiates **eponym** and **eponymic name** — «name, derived from an eponym» [8:151]. A. Superanskaya gives such examples of eponyms as ancient Greek patronymic family names which came from the forefather-hero-eponym of the family: *the Buthads* are called after *Buthes*, *Julius Caesar's* daughter is called *Julia* [10:23–24]; *cardigan* acquired its name after James Thomas Brudenell, seventh Earl of *Cardigan*, who led the troops dressed in warm knitted jackets during the Crimean war [10:41, 16:155]. O. Akhmanova's *Dictionary of Linguistic Terms* presents the following definition: «eponym is a person, from whose name the name of the people, place, etc. is derived» [2:528] as the estuary of *Kuyalnick* gave its name to *Kuyalnick* mineral water [12:140].

Differences in the mentioned above definitions do exist, though being not dramatic. Generalizing the quoted efforts we might suggest treating both the donor slot and the recipient slot as eponyms, for example, *Wash-*

*ington the President* and *Washington the capital*. Notable is the degree of their onymic character loss — some eponymous words still remain proper names — *Washington*, the city of *Yaroslavl*, *Big Ben*, some become **appellatives** — *cardigan*, *dollar*, *bikini*, *leopard*, the latter constituting the second stage of de-onymization process.

It might turn into its opposition — eponyms undergo the next semantic change becoming proper names, compare: «Adorning every one-*dollar* bill in circulation, the Unfinished Pyramid waited patiently for its shining capstone ... « [14:161] and «Find *Dollar's* best online rates at *Dollar.com*, guaranteed, or we'll give you 10 % off the online rate you found at another site» [23].

Names of Internet sites sometimes undergo an interesting process of two stages — first, the proper noun created an eponym, second, this eponym becomes the name of the site — an **ideonym** — thus turning into a proper name again, for instance: [www.football-hooligans.info](http://www.football-hooligans.info), [www.dollar.com](http://www.dollar.com).

In all the examples above no connection of eponymous names with their donors is implied whatsoever. When speaking about *dollars* the authors do not arouse in the mind of the reader links to, for instance, *Joachimstaler*, which is an eponym to the word *dollar*: appeared in 1553, from Low Ger. *daler*, from Ger. *taler* (1540, later *thaler*), abbrev. of *Joachimstaler*, lit. «(gulden) of *Joachimstal*,» a coin minted 1519 from silver from mine opened 1516 near *Joachimstal*, town in Erzgebirge Mountains in northwest Bohemia. Ger. *Tal* is cognate with Eng. *dale*. Ger. *thaler* was a large silver coin of varying value in the Ger. states (and a unit of the Ger. monetary union of 1857–73 equal to three marks); it was also a currency unit in Denmark and Sweden. Eng. colonists in America used the word in ref. to Spanish pieces of eight. Continental Congress July 6, 1785, adopted *dollar* when it set up U. S. currency, on suggestion of Governor Morris and Thomas Jefferson, because the term was widely known but not British. But none were actually used until 1794 [22].

To illustrate the two analyzed stages of de-onymization process the following examples may be compared:

1. *Brutus*, a historical character — *Brutus*, a traitor

*Don Quixote*, a fictitious character — *Don Quixote*, a defender

2. *Champagne*, a province of France — *champagne*, a sort of wine

Jean *Nicot*, a French diplomat and scholar — *nicotine*, a component of tobacco

Eponyms *Champagne* and *Nicot* are proper names, their derivative eponymous names *champagne* and *nicotine* are **common nouns**, while proper names *Brutus* and *Don Quixote* in some particular context partially change their meaning, acquiring a second referent, but preserve the status of **proper names**.

At present Ukraine is striving to create a zone of free trade with the EU, the main result of this desire being an unexpected demand to terminate the use of some product names, for instance, *champagne*, *cognac*, *pizza*, *gorgonzola*, *spaghetti*, etc. The source of these terms were toponyms, where once upon a time the mentioned products were invented and manufactured. With the flow of time such products and their recipes spread to other places, gained popularity and integrated into the word stock of various languages, becoming eponyms. Today they constitute an inalienable part of the Ukrainian vocabulary, so, linguistically speaking, the current eponymic war does not make sense. Economically speaking, it does make perfect sense — the terms are protected by patents, which grant their owners profits. Consequently, soon we will buy either *champagne* produced by the patent holder or *sparkling wine* produced by Odessa Champagne Factory.

It is possible to state that substitution of one onym by another includes two different phenomena. On the one hand, antonomasia identifies one referent with the other, which involves the appearance of connotative semantic shifts of the subject of antonomasia, while the object undergoes denotative shifts. On the other hand, eponyms mostly lose all visible connections with the primary referent, notwithstanding the viewpoint of the EU.

The third and ultimate stage of de-onymization is a total loss of the proper name — either voluntary or not. Both are vividly depicted in Ursula K. Le Guin's short story «She Unnames Them», which is based on the first book of the Bible «Genesis»:

«[19] And out of the ground the LORD God formed every beast of the field, and every fowl of the air; and brought them unto Adam to see what he would call them: and whatsoever Adam called every living creature, that was the name thereof.

[20] And Adam gave names to all cattle, and to the fowl of the air, and to every beast of the field; but for Adam there was not found an help meet for him [14:2].

[20] And Adam called his wife's name Eve; because she was the mother of all living» [14:3].

The author's vision allowed Le Guin to continue the story in her own way: Eve takes back all the names of all the living beings as a sigh of a complete termination of her relationship with Adam and His Father:

*«MOST of them accepted namelessness with the perfect indifference with which they had so long accepted and ignored their names ... This was more or less the effect I had been after. It was somewhat more powerful than I had anticipated, but I could not now, in all conscience, make an exception for myself. I resolutely put anxiety away, went to Adam, and said, «You and your father lent me this—gave it to me, actually. It's been really useful, but it doesn't exactly seem to fit very well lately. But thanks very much! It's really been very useful.» [19]*

The Eden animals are deprived of their generic names of species assigned to them by Adam, so the narrator — Eve — must do the same to herself, abolishing divisive linguistic labelling—the gift she is returning must be the label 'helpmeet', 'woman', 'wife' (the biblical Eve did not receive her name until after the fall). However, it is not clear that this is not a post-lapsarian story, and the conclusion, in which 'she' leaves Adam, raises the possibility that her personal name is also redundant, making her no longer be Eve, the mother of all living. After that she was free to revalue language and herself. Namelessness enables her to do both for she has wrested control of language and names from the first patriarch, the first logothete and nomothete [20:3–4].

Thus a complete refusal of the proper name signifies to the bearer a complete change of his/her future existence, a new stage of life or death. Fascinating is the fact of the popularity of a music band *Refuse Thy Name (R. I. P)*, that is evidently involved into tanatal creativity. Absence of the name leaves a nominee open for the acceptance of a new name or designates termination of his physical and, moreover, spiritual subsistence.

### Literature

1. Арнольд И. В. Стилистика. Современный английский язык. Учебник для вузов. — 4-е изд. — М.: Флинта; Наука, 2002. — 383 с.
2. Ахманова О. С. Словарь лингвистических терминов. — М.: Советская энциклопедия, 1966. — 607 с.
3. Дергач Д. В. Лінгвостилістика онімів сучасних українських медійних текстів // Авгореф. ... канд-р філол. наук, 10.02.01. — Київ, 2010. — 18 с.

4. Мороховский А. Н., Воробьева О. П., Лихошерст Н. И., Тимошенко З. В. Стилистика английского языка. — К.: Выща школа, 1991. — 271 с.
5. Никитина С. Е., Васильева Н. В. Экспериментальный системный толковый словарь стилистических терминов. — М.: Фонд Сороса, 1996. — 172 с.
6. Отин Е. С. Коннотативные онимы и их производные в историко-этимологическом словаре русского языка // Е. С. Отин. Труды по языкознанию. — Донецк: Юго-Восток, 2005. — С. 361–389.
7. Отин Е. С. Словарь коннотативных собственных имен. — 3-е изд., перераб. и дополн. — Донецк: Юго-Восток, 2010. — 517 с.
8. Подольская Н. В. Словарь русской ономастической терминологии. — М. Ж Наука, 1988. — 192 с.
9. Скребнев Ю. М. Основы стилистики английского языка. — М.: Астрель-АСТ, 2003. — 222 с.
10. Суперанская А. В. Общая теория имени собственного. — М.: URSS, 2007. — Изд. 2-е, испр. — 368 с.
11. Селіванова О. О. Лінгвістична енциклопедія. — Полтава: Довкілля-К, 2010. — 243 с.
12. Українська мова. Енциклопедія. — К.: Українська енциклопедія, 2007. — 854 с.
13. Arnold I. V. The English Word. — М.: Высшая школа, 1986. — 295 p.
14. Bible : King James Version. — <http://quod.lib.umich.edu/k/kjv/>
15. Brown D. The Lost Symbol. — L.: Bantam Press, 2009. — 509 p.
16. Crystal D. The Cambridge Encyclopedia of the English Language. — Cambridge: CUP, 2006. — 2-nd Ed. — 499 p.
17. Gillette P. The Chinese Godfather. — N. Y.: Fawcett Gold Medal, 1980. — 415 p.
18. Jarski R. Wisecracks. — L.: Prion, 1998. — 251 p.
19. Le Guin U. K. She Unnames Them. — <http://www.newyorker.com/archive/1985>
20. Maguire L. Shakespeare's Names. — Oxford: Oxford University Press, 2007. — 256 p.
21. The Norton Anthology of American Literature. — N. Y., L.: W. W. Norton & Company, 1989. — 2883 p.
22. Online Etymology Dictionary. — <http://www.etymonline.com/index.php?l=d&p=15>
23. [www.dollar.com](http://www.dollar.com)

*Карпенко О. Ю.*

**СТУПЕНІ ДЕОНІМІЗАЦІЙНОГО ПРОЦЕСУ**

*Статтю присвячено аналізу трьох ступенів деонімізаційного процесу, починаючи з онімної гри й закінчуючи відмовою від особистого імені.*

**Ключові слова:** антономасія, мезолекс, конотонім, апелятив.

*Карпенко Е. Ю.*

**СТЕПЕНИ ПРОЦЕССА ДЕОНИМИЗАЦИИ**

*Статья посвящена анализу трех степеней деонимизации, начиная с онимной игры и заканчивая отказом от имени собственного.*

**Ключевые слова:** антономазия, мезолекс, коннотоним, аппелятив.



УДК 811.161.1'373.2

*Г. Ф. Ковалев***АВТОБИОГРАФИЗМ ОНОМАСТИКИ Н. В. ГОГОЛЯ**

«Никто из читателей моих не знал того,  
что, смеясь над моими героями,  
он смеялся надо мною...»

*Н. В. Гоголь*

*Данная статья посвящена детальному исследованию ономастики Н. В. Гоголя.*

*Ключевые слова: автобиографизм, ономастика, Н. В. Гоголь.*

Писатель С. П. Залыгин в свое время очень отрицательно высказался о возможности биографизма героев Н. В. Гоголя: «Вот, скажем, Толстой очень автобиографичен, и его прототипы вы можете легко найти среди его знакомых и родных. А найдите что-нибудь автобиографическое у Гоголя. Это был сравнительно застенчивый человек, не очень преуспевающий, с болезненным, я бы сказал, самолюбием. И незаметный, в общем-то, и не блиставший. И вдруг он пишет «Тараса Бульбу», или «Игроков», или «Ревизора». Мне кажется, он никогда не мог перевоплотиться в Тараса Бульбу и понять его. И мне так представляется, когда он его писал, он исходил из обратного. Он искал не то, что свойственно ему, а то, что ему не свойственно, искал не в себе, а во вне, в другом. Он находил героя или явление с противоположным знаком самому себе» [9 : 184].

Да и Андрей Белый говорил об некоей фантазмагоричности, оторванности Н. В. Гоголя от реальной жизни: «Людей — не знал Гоголь. Знал он великанов и карликов; и землю Гоголь не знал тоже — знал он «сваянный» их месячного блеска туман или черный погреб. А когда погреб соединял он с кипящей месячной пеной туч, или когда редьку соединял он с существами, летающими по воздуху, — у него получалось странное какое-то подобие земли и людей; та земля — не земля: земля вдруг начинала убегать из-под ног, или она оказывалась гробом, в котором задыхаемся мы, мертвецы; и те люди — не люди: пляшет казак — глядишь — изо рта побежал клык; улетает галуш-

ки баба — глядишь: вылетела в трубу; идет по Невскому чиновник — смотрит: ему навстречу идет собственный его нос» [3 : 306].

Нужно ли говорить, что в этом анализе маститые писатели были не совсем правы. Именно Н. В. Гоголь-то и был способен воплотиться в любой образ, поскольку он был с детства наделен недюжинным актерским талантом. В детстве и ранней юности он блестяще играл ... старух (не отсюда ли женоподобность образа Плюшкина?). Его актерское мастерство было отмечено многими людьми, любившими театр и знавшими в нем толк [22 : 45]. Среди них — знаменитый российский актер, современник и друг Н. В. Гоголя — М. С. Щепкин. Поэтому прав был другой русский писатель Валентин Распутин, когда сказал: «Флобер прожил жизнь мадам Бовари, Толстой — Анны Карениной, Гоголь должен был перевоплотиться в своих чертей. Иначе дело дальше портретного сходства не пойдет...» [24 : 218].

Кроме того, Н. В. Гоголь был жаден до множества ролей, как в бытовом, так и в писательском мире. Можно согласиться с мнением А. К. Жолковского: «Гоголь присваивал себе все мыслимые роли. Один из его современников видел в нем типичного «хохла», который хочет быть сразу всем — музыкантом, художником, актером; и действительно, Гоголь пробовал себя во множестве жанров (в поэзии, в прозе — романе и рассказе, в критике, журналистике, истории, проповедничестве). Он восхищался Сенковским, который сам вел все рубрики своего журнала, и (с неслучайным пристрастием) высмеял подобный тип личности в фигуре Хлестакова» [8 : 74].

Многое в ономастике великого писателя позволяет узнать из его родословия. Родословная Н. В. Гоголя интересна тем, что позволяет понять, откуда брались некоторые персонажи великого писателя. Предками Н. В. Гоголя были довольно известные и на Украине, и в России, и в Польше люди. По линии отца: полковник подольский, наказной гетман Правобережной Украины Остап Гоголь, упоминаемый в летописных документах XVII в.; гетманы Петр Дорошенко и Иван Скоропадский; представители известных фамилий Танских и Лизогубов, в разные времена, занимавшие высокое положение в казацкой иерархии, проявившие себя как на воинском, так и на дипломатическом поприщах, обладавшие и литературными талантами. «В одном из дальних ответвлений гоголевской родословной встретим и имя гетмана Ивана Мазепы, в родстве с которым был Матвей

Трошинский, прадед Дмитрия Прокофьевича Трошинского, «казака-вельможи», как назвал его Шевченко, министра и сенатора, приходившимся двоюродным дядькой матери писателя, Марии Ивановне. И любимая бабушка Татьяна Семеновна, урожденная Лизогуб, и благодетель семьи Трошинский, в имении которого в Кибинцах Никоша проводил много времени, были живыми хранителями памяти рода, семейного предания, неразрывно связанных с национальной памятью и историей» [1: 32–33].

Имя рассказчика в «Вечерах на хуторе близ Диканьки» и «Миргорода» связано с дедом Н. В. Гоголя — *Афанасием* Демьяновичем. В украинской огласовке Афанасий будет звучать как *Опанас*, что дает гипокористическую форму *Панько*. Понятно поэтому, откуда взялся рассказчик ранних произведений Н. В. Гоголя — *Панько* Рудый. Один из родственников Гоголя писал о книге, подписанной этим псевдонимом: «Мы весьма знаем, что присланная вами книга есть сочинение ваше». Эти слова, как писал П. А. Кулиш, «показывают, что многие лица и обстоятельства, представленные Гоголем в «Вечерах на хуторе», были общеизвестны в его родном околотке: иначе каким бы образом там сделалось так рано известно, что под псевдонимом Рудого Панька скрывается Гоголь?» [16 : 180–181].

Родословная Н. В. Гоголя проливает свет и на происхождение Остапа и Андрия в «Тарасе Бульбе»: «Остап Гоголь был на польской службе в числе многих и многих представителей казачества Украины, вошедшей, согласно Люблинской унии 1569 г., как часть Великого княжества Литовского в состав Речи Посполитой, позднее — Правобережной Украины, которую Москва вскоре же после Переяславских договоренностей «уступила» в 1667 г. Польше по Андрусовскому перемирию» [1 : 33]. Да, Остап Гоголь сражался под командованием легендарного гетмана Петра Дорошенко, а потом участвовал в битвах под руководством польского короля Яна Собесского. Интересно, что в одном из документов *Остан* Гоголь фигурировал как *Андрей* [16 : 86–87]. С. П. Шелухин обобщив материал родословной Н. В. Гоголя, и сделав акцент на факте причисления дедом писателя, Афанасием Демьяновичем Гоголем-Яновским к польской нации ради получения дворянства, писал: «Хотя это типичные явления в среде малорусского панства XVII и XVIII в., но сама собою напрашивается мысль, что Гоголь некоторые черты для Андрея взял из своих фамильных преда-

ний. Гоголю эти отращения от народности были столь противными, что он отбросил от своей фамилии польскую приставку «Яновский» [29 : 90–91].

В роду Гоголей-Яновских главной была вторая часть фамилии, идущая от священника Яна (Ивана) Гоголя. Бывший хутор Купчинский назывался Яновщиной, а большинство родственников — Яновскими. Сам Н. В. Гоголь, будучи в гимназии, именовался Гоголем-Яновским или просто Яновским. Известный русский историк и библиограф М. Лонгинов, у которого Гоголь в 1831 г. был домашним учителем, вспоминал, что писатель с самого начала «сильно протестовал», когда дети, затрудняясь двойной фамилией, называли его господином Яновским. «Зачем называете вы меня Яновским? — сказал он. — Моя фамилия Гоголь, а Яновский только так, прибавка; ее поляки выдумали» [17 : 87]. Об отрицательном отношении писателя ко второй части своей фамилии вспоминал и Н. В. Кукольник [15 : 74]. Впоследствии Н. В. Гоголь даже выскребывал вторую часть своей фамилии из своих ранних записных книжек. Эта подчистка, видимо, была связана с польским восстанием 1830 г.

Тот же Ю. Барабаш замечает: «Писательское имя определилось не сразу, были романтичный В. Алов, таинственный «0000», подчеркнуто будничный Г. Янов, ернический Глечик, безымянный «дьячок Покровской церкви», было и так, что вовсе никакой подписи не значилось (публикация стихотворения «Италия» в «Сыне Отечества»), но первая книга, «Вечера на хуторе близ Диканьки», увидела свет под фамилией Гоголь» [1 : 34].

В. Набоков, кажется, правильно расшифровал своеобразный псевдоним Н. В. Гоголя под его незаконченным романом: «Главы исторического романа подписаны «0000». Четверка нулей, как говорят, произошла от четырех «о» в имени Николай Гоголь-Яновский. Выбор пустоты, да еще умноженный вчетверо, чтобы скрыть свое «я», очень характерен для Гоголя» [18 : 49].

Среди персонажей повестей цикла «Вечера на хуторе близ Диканьки» поименованы не все, а лишь 104 (остальные 62 персонажа лишь упомянуты без ономастической номинации). Поскольку действие проходит на Украине, то и, естественно, что основной именник повестей исключительно украинский. Здесь употреблены характерные украинские формы православных имен: *Грицько* (Григорий), *Левко*

(Лев), *Оверко* (Аверкий), *Петро, Петрусь* (Петр), *Омелько* (Емелиан), *Панас* (Афанасий), *Ганна* (Анна), *Ганка* (Агафия), *Оксана* (Ксения), *Ониська* (Анисия), *Парася* (Параскева), *Хвеська* (Феодосия) и др. Гоголь очень заботился о том, чтобы имена украинцев были реальными, то есть чтобы он сам выбирал из богатого именного наследия украинского народа те имена, которые наиболее подходят его персонажам, его творческим замыслам. Хутор *Диканька* — это литературное воплощение реального села Диканька с двумя (!) церквями. Название это происходит от *диких* лесов, да еще от диких кабанов, водившихся там (кстати, кабан по-польски — dzik).

Еще в Нежине, будучи гимназистом, Никоша Гоголь завел тетрадку «Книга всякой всячины», в которую он переписал из «Грамматики малороссийского наречия» А. Павловского раздел «Имена даемые при крещении». Неудивительна поэтому его просьба из Петербурга в письме к матери: «Прошу также, добрая и несравненная маминька, ставить как можно четче имена собственные и вообще разные малороссийские проименования».

Н. В. Гоголь многое брал для своего творчества из истории Украины. В. В. Вересаев полагал, что «Для повести «Тарас Бульба» Гоголь пользовался сочинениями по истории, быту и нравам украинского казачества: «Описанием Украины» Боплана, «Историей Руссов» Гергия Конисского, «Историей о казаках запорожских кн. Мышецкого и др.» [6 : 29].

Н. В. Гоголь страстно любил украинский фольклор, особенно народные песни. Возможно, и отсюда писатель черпал свой оригинальный именник. П. А. Кулиш писал: «Приглашая своего земляка и знатока народной поэзии, О. М. Бодянского, на вечера к Аксаковым, которые он посещал чаще других вечеров в Москве, он обыкновенно говаривал: «упьемся песнями нашей Малороссии», и действительно он упивался ими, так что иной куплет повторял раз тридцать сряду, в каком-то поэтическом забытьи, пока наконец надоедал самым страстным любителям малороссийских песен [16 : 551–552]. Тот же П. А. Кулиш приводит список наиболее любимых Гоголем песен. Среди них эротическая песня: «Казала Солоха прыйды, Щось дам, щось дам...» [16 : 552]. И уж не из этой ли песни и пришла любвеобильная Солоха в гоголевскую «Ночь перед Рождеством»?

Возможно, что некоторые сюжетные линии этой повести навеяны Гоголю ... творчеством его отца, Василия Афанасьевича. Дело в том, что Василий Афанасьевич был талантливым и творческим человеком. Свои творческие позывы он реализовывал в комедиях на украинском языке, которые он сочинял и разыгрывал в домашнем театре своего родственника и соседа, бывшего министра юстиции, Дмитрия Прокофьевича Трошинского. Кроме всего прочего, Василий Афанасьевич был в этом театре еще и дирижером, и главным актером. Сцена Солохи и дьячка у Гоголя-сына очень напоминает аналогичную сцену комедии Гоголя-отца «Роман и Параска». П. А. Кулиш приводит эту сцену, почти дословно благодаря пересказу, сделанному Марией Ивановной, матерью великого писателя [16 : 96]. Проанализировав текст этой комедии, П. А. Кулиш верно отмечает: «Итак вот происхождение семинариста в Сорочинской ярмарке», Фомы Григорьевича, героя предисловий к «Вечерам на хуторе», дьяка и великолепной Солохи в «Ночи перед Рождеством» [16 : 97].

Имя, за которым скрылся Н. В. Гоголь — Панас, посоветовал придумать автору П. А. Плетнев. Об этом сообщает П. Кулиш: «...он присоветовал Гоголю, на первый раз, строжайшее инкогнито и придумал для его повестей заглавие, которое бы возбудило в публике любопытство. Так появились на свет «Повести, изданные пасичником Рудым Паньком», который будто бы жил возле Диканьки, принадлежавшей князю Кочубею» [20 : 45].

Прозвища, употребленные Н. В. Гоголем в повестях, несут в себе не только яркий украинский элемент, но и изрядный заряд юмора: Вискряк, Голопуцек, Коростявый, Пузатый Пацюк, Переперчиха, Цыбуля и др. Фамилии не отстают в юморе от прозвищ, да они и сформированы на базе прозвищ: Деркач-Драшпановский, Кизяколупенко, Ледачий, Свербыгуз, а также Шпонька, Курочка, Хлоста и др.

*Пузатый Пацюк* — прозвище запорожца, поселившегося в Диканьке. О нем Н. В. Гоголь писал в повести «Ночь перед Рождеством»: «...Пацюк, несмотря на небольшой рост, в ширине был довольно увесист. Притом шаровары, которые носил он, были так широки, что какой бы большой ни сделал он шаг, ног было совершенно не заметно, и, казалось, винокуренная кадь двигалась по улице. Может быть, это самое подало повод прозвать его Пузатым». *Пацюк* же по-украински значит 'крыса'.

Загадочно имя Басаврюка — персонажа из повести «Вечер накануне Ивана Купалы». У Н. В. Гоголя это дьявол в людском обличье. В. А. Бушаков полагает, что «Великий писатель, который глубоко знал богатства украинского фольклора и своеобразные народные обычаи, не выдумывал своего Басаврюка. Образ Басаврюка и его имя имеют параллели в мифологии других народов. Венгры верят в существование ведьм, которые называются *босоркань* (*boszorkany*) или *босорка* (*boszorka*). Они также особенно гадают людям именно на Иванов день. Венгерское название ведьмы заимствовали словаки и карпатские украинцы, ср. словацкие слова *bosorka* 'чародейка, ведьма', *bosorak* 'волшебник' и *босурканя*, *борсуканя*, *пошурканя* 'ведьма', 'ворожея' в бойковских говорах украинского языка» [4 : 71].

Имя Пульхерия Ивановна — биографично. Оказывается, когда Н. В. Гоголь еще учился в лицее, он действительно встретился с женщиной, которая своим поведением его здорово насмешила, только звали ее Пульхерия Трофимовна: «Сцена сама по себе забавная, казалась для меня еще смешнее оттого, что сосед мой (Н. В. Гоголь — Г. К.) передразнивал то Пульхерию Трофимовну, то заику, добавляя к их речам свои слова очень кстати и строил гримасы» [28 : 51]. А кроме того Гоголь отдал Пульхерии Ивановне, которую звали еще и *Товстогубиха*, характер своей бабушки, Татьяны Семеновны, из семейства *Лизогуб*, а прозывали *Лизогубихой*. Да и супруг Пульхерии Ивановны *Афанасий* Иванович получил имя супруга Татьяны Семеновны *Афанасия* Демьяновича.

Исторический фон в этом цикле представлен следующими персонажами: царица *Екатерина II*, князь *Потемкин*, также упомянуты: писатель *Котляревский*, поэт и композитор *Гулак-Артемовский*, гетман *Полтора Кожуха*, казацкий гетман *Конашевич-Сагайдачный*, гетман *Хмельницкий*, князь *Безбородько* (Безбородко — секретарь Екатерины II и крупный дипломат), пан *Степан*, князь *Семиградский* (польский король Стефан Баторий), а также французский поэт *Лафонтен*. В тексте повестей упомянуты и трое святых: святой Пантелей, великомученица Варвара и евангелист Лука.

На первый взгляд, такой образ, как Тарас Бульба, мог быть выдуманным. Однако же в киевском Летописце (за XVI-XVII вв.) есть такое упоминание: «1628. Козаки ради тягостей и озлоблений, не только им, но и церквам русским чинимых, обравши гетмана Тараса,

побили множество поляков под Переяславом и потом примирились». Историк Н. Костомаров также говорит о гетмане Тарасе: «...поляки назначили над реестровыми казаками предводителем Грицка Черного, человека, преданного полякам; но самовольные казаки, собравшись в Сечи, избрали гетманом Тараса и двинулись на Украину». Конечно, Тарас Бульба не был списан с гетьмана Тараса, да и чин ему Гоголь дал лишь полковничий, то есть не сечевика, а чин реестровых козаков, у которых было шесть полков.

Н. В. Гоголь не сразу пришел к имени *Бульба*. В первой редакции повести старый Тарас имел прозвище *Кульбаба*. В украинском языке *Кульбаба* имеет значение 'одуванчик', есть это слово и в словаре В. И. Даля, и в Словаре русских народных говоров, причем в последнем имеет и еще одно значение: «неловкий медлительный человек» с пометой «курск.» [25 : 73]. Это прозвище не удовлетворило Н. В. Гоголя, как полагает Л. И. Колоколова, из-за слишком прозрачной семантики составляющих элементов: *куль* и *баба* [13 : 127]. С этим трудно согласиться, поскольку более прозрачна тюркская подоплека этого имени: *qul* — 'раб' и *baba* — 'дед, отец (с почтительностью)' [2 : 192, 242], то есть 'раб предков'. Так что, видимо, Гоголю помешала откровенная тюркскость данного имени, а не его народно-этимологическая прозрачность.

Поэтому *Кульбаба* был заменен на *Бульбу*. На первый взгляд, можно было бы бросить упрек Н. В. Гоголю (находились и такие исследователи), что он назвал «картофельным» именем человека, жившего в докартофельную эпоху. Литературовед С. В. Невольниченко, поддерживая мнение В. Н. Михайлова о естественности имен второстепенных персонажей повести, завершает это абсурдом: «Не являются исключением и главные герои повести, носящие фамилию *Бульба* («картошка»)» [19 : 247]. Но дело в том, что слово *бульба* существовало в украинском, белорусском, да и в диалектах польского языков задолго до ввоза в Европу и культивирования в ней картофеля. Это значение слова *бульба* оказалось уже вторичным, а первичным в этом заимствованном из латинского (*bulbus* — 'луковица, клубень, лук, чеснок') через посредство польского языка (*bulba*) было значение 'клубень, утолщение, пузырь', что хорошо укладывалось в габариты гоголевского персонажа.

Имена главных героев: *Тарас* из греч. *tarasso* — 'возбуждать'; *Ostman* (укр.) из Ефстафий (из греч. *eu* + *staios* — 'хорошо построен-



ный, крепкий’); *Андрій* (укр.) из Андрей (из греч. *andrejos* — ‘мужественный’).

В повести очень много антропонимов, обозначающих запорожских казаков, но документально исторические среди них, как полагают А. И. Карпенко, только: *Балабан, Шило, Колопер* [11 : 153].

Как-то А. О. Смирнова-Россет, современница и хорошая знакомая А. С. Пушкина и Н. В. Гоголя, в разговоре с Н. Д. Киселевым сказала так об именах гоголевских персонажей:

«... Вот это имена, а Гоголю это было совершенно натурально. У него в родстве Боб и Чечевица, Пищи-Муха, Миклуха-Маклай, а в «Тарасе Бульбе» есть воевода Кисель, ваш предок — а так как вы недостаточно энергичны, вы истинный Кисель; есть Голопупенко, Белокопытенко, а в России есть Гнилосоыров и Серопупов.

... Я прибавлю только, что эти господа (Пушкин и Мятлев. — Г. К.) не могли найти рифму к Юсупову, но однажды Мятлев вошел, торжествуя и говоря ему: «Нашел!»

Князя Бориса Юсупова

И полковника Серопупова.

Это в «Инвалиде» о приезжающих и отъезжающих. Гоголь всегда читает эти имена, и поэтому в «Мертвых душах» и «Городничем» («Ревизоре» — Г. К.) нет выдуманных имен, все это подлинные фамилии» [26 : 172–173].

Имена интересовали Н. В. Гоголя всегда и везде. Так, Е. С. Смирнова-Чикина отметила, правда без каких-либо ссылок: «Он всегда обращал внимание на встречающиеся ему фамилии: так, Чичикова он нашел на одной вывеске» [27 : 121].

П. А. Кулиш отмечал: «Известно заподлинно, что в Миргороде действительно существовали — разумеется, под другими именами — Иван Иванович и Иван Никифорович, поссорившиеся за гусака. Они впрочем ссорились и мирились неоднократно и нередко езжали в одном экипаже подавать друг на друга жалобу. Они находили удовольствие в том, чтоб их увещевали помириться и вовсе были чужды чувства злобы и вражды» [16 : 181].

Правда, В. В. Вересаев очень возмущался нерусскостью фамилий русских персонажей у Гоголя: «И что за «русские» фамилии, — Яичница, Земляника, Коробочка, Петух, Сквозник-Дмухановский, Добчинский и Бобчинский, Держиморда, Неуважай-Корыто,

Пробка, Доезжай-Недоедешь? Откуда столько украинцев в русской глуши?» [6 : 64]. И в какой-то степени В. В. Вересаев прав. Хотя ряд из таких фамилий можно встретить и в русской среде. Вот только по данным И. А. Королевой в Смоленской губернии бытовали такие фамилии: Бобошинский, Дмуховский, Петух [14 : 47, 59]. Кроме того, *Пробка, Неуважай-Корыто, Доезжай-Недоедешь* — не фамилии, а прозвища крестьян. Некоторые могли потом стать фамилиями, сравните: Нечай > Нечаев, Незамай > Незамаев, Докучай > Докучаев, Заломай > Заломаев [14 : 148–149]. Но многие из перечисленных В. В. Вересаевым фамилий явно не украинского, а польского происхождения. А уж польской шляхты и мещан в российской провинции было довольно много, сравните хотя бы такие известные фамилии, как *Пржевальский* (Смоленск) или *Циолковский* (Калуга).

П. Палиевский, размышляя по поводу имени главного героя гоголевской «Шинели», приходит к выводу: «Исследователи возводят имя Акакий (Незлюбивый) из его «Шинели» к Св. Акакию, одному из мучеников, чтимых православием. Но не менее важным было то, что «акакием» назывался мешочек пыли, который держал при коронации (символ бренности, ничтожности земного) византийский император. (Гоголь, не забудем, был еще и историком, увлекавшимся Средними веками)» [21 : 8].

Фамилию же *Плюшкин* обычно производят от *плюха*, но для Плюшкина, живущего паразитом, можно найти и другое прочтение. Дело в том, что предки Н. В. Гоголя служили Речи Посполитой, видимо, поэтому в семье Гоголей польский язык, как отмечает В. А. Десницкий, не был чужим [7 : 105]. В письме к своей матери Н. В. Гоголь обращается: «Дрожайшая маминька!» Форма «дрожайшая» взята явно из польского языка, поскольку по-русски будет *дорог-*, по-старославянски — *драг* и только по-польски — *drog-*. На мысль о знании Н. В. Гоголем польского языка наталкивает желание прочитать польский текст А. Мицкевича в оригинале, о чем он просил из Рима А. С. Данилевского (11 апр. 1838 г.): «Еще, пожалуйста, купи для (меня) новую поэму Мицкевича — удивительнейшую вещь: «Пан Тадеуш». Она продается в польской лавке». Думается, очень хорошим этимоном для фамилии *Плюшкин* могло стать польское слово *pluskwa* — ‘клоп’.

Интересно, что, благодаря своей поэтической интуиции, В. В. Маяковский пришел к такому же выводу:

«А ты,  
    как был,  
            такой и есть  
ручною вшой  
            копошащийся Плюшкин».

Кстати, фамилию Собакевича тоже можно «расшифровать». На первый взгляд, и расшифровывать нет никакой нужды. Однако русский помещик все же носил бы фамилию *Собакин*. А тут непонятное: *Собакевич*. Если же разложить фамилию *Собакевич* по семантическим элементам, то выясняется, что таковыми являются: *собака* ('сука') + *евич* ('сын, потомок') = '*сукин сын*' [12 : 143]. Интересно, что тот же смысл «проскакивает у Гоголя в «Женитьбе». На ошибку Жевакина с яичницей Иван Павлович Яичница отвечает:

«Нет, кажется, вы не так поняли: это фамилия моя — Яичница.

Жевакин, *кланяясь*. Ах, извините, я немножко туговат на ухо! Я, право, думал, что вы изволили сказать, что покушали яичницы.

Иван Павлович. Да, что делать! Я хотел было уже просить генерала, чтобы позволил назваться мне Яичницын, да свои отговорили; говорят: будет похоже на «собачий сын»».

Гоголь не объясняет фамилию Манилова, но косвенно показывает ее смысл через название деревни Маниловки и его обыгрыш в контексте: «Деревня Маниловка немногих могла заманить своим месторасположением».

А как попал в список помещиков некий *Свиньин*? В сцене, когда П. И. Чичиков, заблудившись в дороге, спрашивает у Коробочки об окрестных помещиках, последняя называет и Свиньина: «Бобров, Свиньин, Канапатьяев, Харпакин, Трепакин, Плешаков». Фамилия Свиньин — не придуманная. Она принадлежит известному человеку — Павлу Петровичу Свиньину. На первых порах пребывания Н. В. Гоголя в Петербурге тот «покровительствовал» никому пока не известному малороссу. «Покровительство» его заключалось в том, что очерк «Полтава», написанный Гоголем, был после небольшой переработки опубликован в издаваемом П. П. Свиньиным журнале «Отечественные записки» под подписью издателя, а повесть «Басварюк, или Вечер накануне Ивана Купала» — вообще без подписи

автора. Как известно, П. П. Свињин и стал, несмотря на разницу в возрасте, прототипом Хлестакова в комедии «Ревизор».

Да и, если присмотреться повнимательней, в этой комедии имена детей Земляники почти полностью совпадают с именами детей семейства Гоголей-Яновских: *Николай* (ср.: *Никоша*), *Иван*, *Елизавета*, *Марья* (выпадает только Перепетуя).

При выборе фамилии и создании образа Копейкина Гоголь пользовался источниками песенного творчества, записанными П. В. Киреевским в Орловской губернии. Говоря о песнях, посвященных разбойнику Копейкину, издатель и редактор Песен, собранных П. В. Киреевским, П. А. Бессонов писал: «Предлежащие образы чрезвычайно любопытны еще и в том отношении, что вместе с преданиями, их окружающими, породили под пером Гоголя знаменитый рассказ о проделках необыкновенного Копейкина в «Мертвых душах»; герой является там без ноги именно оттого, что по песням остутился ногою (то левою, то правою) и повредил ее... (мы помним лично слышанные живые рассказы Гоголя на вечере у Дм.М. С[вербеева]». Вот фрагмент одной из песен о разбойнике Копейкине (песни, собранные П. В. Киреевским):

На славном острове на Стрижове...  
Собирался вор Копейкин-сын  
Со своим прибором со любимым, —  
Со своим со шурином со Грибовым,  
Со названным своим братом с Соколовым».

Парадоксально, а может быть и закономерно, что другой Копейкин был вполне реальным лицом при жизни Н. В. Гоголя. Вот как этот факт во время трагического наводнения, запечатленного А. С. Пушкиным в «Медном всаднике», описывал известный актер П. А. Каратыгин: «...на Петербургской стороне, по Каменноостровскому проспекту, был тогда дом какого-то Копейкина. Этот скряга сидел во время наводнения у себя на заборе, с багром в руках, и, пользуясь даровщинкой, ловил приплывающие к нему дрова. Иные несчастные, застигнутые водою на улице, искали спасения и карабкались на его забор, — и он не только не подавал им помощи, но с жестокостью спихивал их багром в воду. Этот отвратительный скаред не остался, однако, без наказания: по приговору суда, он был посажен в тюрьму и лишен доброго имени» [10 : 213].

Н. В. Гоголь много работал с самыми разными именами, прежде чем они перекочевывали в его произведения. Доказательством служат его записные книжки, в которых мы находим и списки различных ономастических единиц. Личные имена, которые он записывал, имеют словообразовательную парадигму, чаще украинскую: *Андрій, Андрійко, Андрусь — Андрей; Ві'вдя, Овдю'шка, Евдо'ха — Евдокия; Ганна, Галя, Галька — Анна; Га'на, Га'нка, Гапу'ся — Агафия; Горпи'на, Горпиночка, Горпинка — Агриппина; Грицько', Гри'цик, Гриць — Григорий; Левко', Леву'сь — Лев.*

Н. В. Гоголь часто вписывал в свои записные книжки интересные фамилии: *Беспримеров — Арефа Самусевич Кикша, Черствак — Невриверигорский, Перговутинский — Распопов и Беспримеров; Овечинский — Андрей Непопал-Собачий; Глуздарев, Подкопильников — Лудин; Салотеров — Патермурьев; Самосвитов — Глиста; Сладкоподъедов — Философ Александрійский; Разбираев — Варвара Николаевна Безрылова.*

В. Я. Пропп справедливо высказался в отношении комического характера имен в творчестве Н. В. Гоголя: «...требование вероятности как одного из условий комизма распространяется и на имена. Нам не важно, имелись ли в действительности те странные прозвища, какими своих героев наделяет Гоголь. Возможно, что некоторые из них выдуманы или созданы самим Гоголем. Но если это так, они все же созданы по образцу слышанных и действительно имеющих в русском и украинском языках имен и фамилий. Маленькие преувеличения не меняют сущности, но усиливают комизм» [23 : 211].

Принято считать, что писатели придумывают имена своим героям. Это отчасти действительно так, однако гораздо чаще писатели лишь выбирают фамилию или имя персонажа из того богатого наследия, что составляет национальную и мировую антропонимию. Показательно в этом смысле, что на 1983 г. только в Днепропетровской области Украины проживало (прямо-таки по Н. В. Гоголю!) более 100 Чичиковых, 100 Маниловых, 26 Ноздревых, 14 Плюшкиных, 12 Коробочек, 2 Тараса Бульбы.

Изложенный материал доказывает биографические корни творчества Н. В. Гоголя.

### Литература

1. Барабаш Ю. Гоголь и Шевченко. Антиномии национального сознания / Ю. Барабаш // Изв. АН. Сер. лит. и яз., 1996, № 1.
2. Баскаков Н. А. Русские фамилии тюркского происхождения / Н. А. Баскаков. — М., 1979.
3. Белый А. Критика. Эстетика. Теория символизма / А. Белый. — Т.1. — М., 1994.
4. Бушаков В. А. Образ Басаврюка в повісті М. В. Гоголя «Вечір проти Івана Купала» / В. А. Бушаков // Slavica та baltica в ономастиці України. Кіжв, 1999. — С. 71–73.
5. Ваншенкин К. Г. Писательский клуб / К. Г. Ваншенкин. — М., 1998.
6. Вересаев В. Как работал Гоголь / В. Вересаев — М., 1934.
7. Десницкий В. А. Статьи и исследования / В. А. Десницкий. — Л., 1979.
8. Жолковский А. К. Блуждающие сны и другие работы / А. К. Жолковский. — М., 1994.
9. Залыгин С. За или против биографии / С. Залыгин // 15 встреч в Останкине. — М., 1989.
10. Каратыгин П. А. Записки / П. А. Каратыгин. — Л., 1929.
11. Карпенко А. И. О народности Н. В. Гоголя / А. И. Карпенко Киев, 1973.
12. Ковалев Г. Ф. Ономастическое комментирование на уроках русской словесности / Г. Ф. Ковалев. — Воронеж, 2005.
13. Колоколова Л. И. Лексико-семантические источники антропонимии в повести Н. В. Гоголя «Тарас Бульба» / Л. И. Колоколова // Русское языкознание, Киев, 1984, вып.8.
14. Королева И. А. Словарь фамилий Смоленского края / И. А. Королева. — Смоленск, 2006.
15. Кукольник Н. В., Орлай И. С. (Из памятной книжки). Лицей князя Безбородко / Н. В. Кукольник И. С. Орлай. — СПб., 1859.
16. Кулиш П. А. Записки о жизни Николая Васильевича Гоголя, составленные из воспоминаний его друзей и знакомых и из его собственных писем / П. А. Кулиш. — М., 2003.
17. Лонгинов М. Воспоминания о Гоголе (по поводу его биографии) / М. Лонгинов // Современник, 1854. — № 3–4.
18. Набоков В. В. Лекции по русской литературе / В. В. Набоков. — М., 1996.
19. Невольниченко С. Мир и антимир Запорожья в повести Н. В. Гоголя «Тарас Бульба» / С. Невольниченко // Вопросы литературы, 2008. — № 4.
20. Николай М. (П. Кулиш). Опыт биографии Гоголя / М. Николай. — Пб., 1854.

21. Палиевский П. Пушкин в движении европейского сознания / П. Палиевский // Лит. газ., 2004. — № 22.
22. Пашенко Т. Г. Гоголь в воспоминаниях современников / Т. Г. Пашенко. — М., 1952.
23. Пропп В. Я. Проблемы комизма и смеха / В. Я. Пропп. — М., 1999.
24. Распутин В. Натяжение таланта / В. Распутин // 15 встреч в Останкине. М., 1989.
25. Словарь русских народных говоров. — Т. 16.
26. Смирнова А. О. Из «Записок А. О. Смирновой» / А. О. Смирнова // А. С. Пушкин в воспоминаниях современников. М., 1985, т.2.
27. Смирнова-Чикина Е. С. Поэма Н. В. Гоголя «Мертвые души». Комментарий / Е. С. Смирнова-Чикина. — Л., 1974.
28. Стороженко А. П. Воспоминание / А. П. Стороженко // Гоголь в воспоминаниях современников. — М., 1952.
29. Шелухин С. П. Гоголь и малорусское общество / С. П. Шелухин // Сборник, изданный Имп. Новороссийским ун-том по случаю столетия со дня рождения Н. В. Гоголя. — Одесса, 1909.

***Ковальов Г. Ф.***

***АВТОБІОГРАФІЗМ ОНОМАСТИКИ М. В. ГОГОЛЯ.***

*Дана стаття присвячена детальному розгляду ономастики М. В. Гоголя.*

***Ключові слова:*** автобіографізм, ономастика, М. В. Гоголь.

***Kovalyov G. F.***

***ONOMASTIC AUTOBIOGRAPHY OF N. V. GOGOL***

*The article represents the detailed analysis of onomastics of N. V. Gogol.*

***Key-words:*** autobiography, onomastics, N. V. Gogol.

УДК 811.133.1'373.2

*Л. Г. Ковалева*

**ТЕНДЕНЦИИ ВЫБОРА ИМЕН  
СОБСТВЕННЫХ В ПРОИЗВЕДЕНИИ  
(на материале романа А. Труайя «Семья Эглетьер»)**

*Цель исследования выявить основные тенденции выбора имен собственных для романа, что позволяет раскрыть связь имени персонажа с его художественным образом. Выявлены также социо-культурные особенности именованья.*

*Ключевые слова:* ономастика, литературная ономастика, антропоним, имя собственное.

Развитие ономастики, в частности литературной ономастики, ведет к изучению не только имен собственных, но и к выявлению особенностей употребления имен собственных в художественном тексте и за его пределами.

Антропонимический массив трилогии известного французского писателя Анри Труайя «Les Eygletière» («Семья Эглетьер»), написанной в 1965–1967 гг., представлен довольно сложной структурой. Анализ антропонимов трилогии позволяет проследить некоторые тенденции в выборе автором имен персонажей и прочих онимов своего романа. В данной статье рассмотрим лишь на нескольких антропонимических примерах (всего же, без учета вариантов и повторов в начальном романе 92 различного типа наименования персонажей) первой части трилогии эти тенденции.

Писатель вкладывает в каждого литературного героя определенный образ, смысл и, уже исходя из этого, подбирает ему имя, которое соединяется воедино с образом персонажа, с самим персонажем. Прежде всего, писатель выбирает те имена, которые содержат внутри себя информацию:

- 1) которая лежит на поверхности, здесь могут быть говорящие имена, фамилии или целые антропонимические комплексы;
- 2) писатель использует имена или фамилии, «расшифровка» которых требует некоего интеллектуального размышления.



Однако в обоих случаях эта информация в имени автором подается специальным образом, так, чтобы она могла быть распознана читателем. В случаях, когда имя внутри себя не содержит дополнительной информации, писатель делает ставку на другие факторы: ассоциативная связь имени с предметом, явлением или событием, фразеологические обороты, устойчивые выражения с именем собственным, социокультурная обусловленность онима (культурно-исторические характеристики, заложенные в имени собственном), популярность имени (статистические данные имени собственного, которые отражают антропонимический реализм) и т.д. В дополнение ко всему, практически всегда, писатель искусно использует цветовую палитру для создания визуальной картины. Поэтому важно рассмотреть наименования некоторых персонажей, исходя из этих структурных авторских предпочтений.

*Patrick Tronchet* (Патрик Тронше) — двадцатилетний молодой человек Франсуаза, с которым она была помолвлена. Его имя — от латинского *patricius* — знатный человек, патриций, представитель родовой знати. Сам же Патрик из очень простой семьи, его родители служащие. Патрик религиозен, он действительно достойный, положительный молодой человек. Фамилия *Tronchet* происходит от топонима, места, где много пней, а точнее уроженца этой местности, а французское слово *tronche* означает ‘пень, чурбан, бревно’ [4 : 578–579]. Но есть также и выражение: *avoir de la tronche* — ‘быть башковитым, умным’. Исходя из этого выражения данная фамилия идеально подходит ему, так как он действительно умный молодой человек, но совершенно лишен тонких чувств, буквально как бревно (чурбан). Франсуаза впоследствии говорит о нем так: «он может быть, и умен, но не слишком тонок...» [3 : 240] (*Au fond, il est peut-être intelligent, mais pas très fin...* [6 : 234]). Он собирается жениться на Франсуазе не испытывая к ней никаких чувств и открыто говорит об этом. Он сдает экзамен на степень лицензиата в области геологии, «очень умный, лояльный, прямой» — так говорит о нем Франсуаза. Тем не менее, Мадлен замечает, что он достаточно посредственный, заурядный молодой человек. Сама Франсуаза, разочаровавшись в нем, говорит: «Он думает только о своей учебе, о том, чего он добьется в жизни». Просто удивительно сочетание этого атропонима, но именно такое сочетание имени и фамилии создает необходимый автору образ.

Здесь автор использует противоречашие по значению говорящие имя и фамилию, чтобы лучше и ярче раскрыть образ персонажа.

Ономастический портрет персонажа автор усиливает визуально, как заправский живописец он использует цвет: 1) «Глаза у него были *тусклые*, подбородок безвольный» [3 : 49] (Il avait des yeux *éteints*, un menton fuyant [6 : 47]); 2) «Будто подчиняясь какому-то странному проклятию, он жил в мире, *лишенном красок*, запахов и вкуса!» [3 : 89] (Peut-être, frappé d'une étrange malédiction, vivait-il dans un univers *incolore* et sans saveur? [6 : 85]); 3) «Тетрадь в *черной* клеенчатой обложке, мелкий почерк Патрика (он писал *зелеными* чернилами), две руки на столе...» [3 : 113] (Le cahier-classeur, relié en toile cirée *noire*, l'écriture minuscule de Patrick (il utilisait une encre *verte*), deux mains étalées sur le guéridon) [6 : 110].

Это имя занимает двадцатое место по популярности среди французских имен XX века. По статистике INSEE (Institut national de la statistique et des études économiques — Национальный институт статистики и экономических исследований) в 1945–46 гг., имя набирает популярность (что соответствует дате рождения Патрика) [5].

*Allegra* (Аллегра) — девушка, у которой будет происходить «сногшибательная вечеринка» («Il y aura une soirée formidable chez Allegra» [6 : 128]). Имя это происходит от латинского *alacer* — ‘бодрый, радостный, веселый’, затем перешло в *alecrus*, от него пошло итальянское *allegro*, из которого французское *allugre* — ‘веселый, бодрый, живой’. Это имя вполне отражает сущность этой девушки.

М. *Bergeron* (господин Бержерон) — преподаватель. Фамилия *Bergeron* уменьшительная форма от названия профессии *berger* — пастух, в религиозном плане: пастырь (священник, как руководитель паствы), наставник, советник. Казалось бы, две разные профессии, но их объединяет одно: они ведут за собой [4 : 38].

*Jean-Marc* (Жан-Марк) — старший 20-летний сын Филиппа. Как отмечает автор: «Он — естественная утонченность, как и его отец» [3 : 35] (Une élégance naturelle, comme son père [6 : 32]). Жан-Марк хочет получить степень лицензиата филологических наук, потому что ему нравится эта область и одновременно учится на юридическом факультете, поскольку так хочет его отец. Филипп хочет, чтобы он стал продолжателем дела отца и отмечает, что у Жан-Марка есть «ум, хороший вкус, трудолюбие, и некоторая представительность, которая

просто необходима юристам» [3 : 43] (Il avait tout ce qu'il fallait pour réussir: l'intelligence, le gout de l'effort, une certain prestance...[6 : 41]). Но сожалеет, что у него нет той храбрости, которая есть у его младшего брата Даниэля. Отец признается сыну: «Твой главный недостаток, Жан-Марк — это нехватка мужественности. Посмотри на Даниэля, он ничего не боится!» [3 : 63] (Ton principal défaut, Jean-Marc, c'est, si j'ose dire, ton manque de virilité, continua Philippe. Regarde Daniel, il n'a peur de rien! [6 : 61]). Первенец Филиппа старается во всем походить на отца, он восхищается им. Даниэль так характеризует своего брата: «Он красивый, утонченный, умеет говорить». В действительности Жан-Марк — глубокая натура, он тяжело переживает взлеты и падения, свою любовь к Кароль (второй жене Филиппа), понимая, что это подло, но ничего не может с собой поделать. Сам Жан-Марк сравнивает себя с Иудой. Он страдает.

Jean-Marc — имя святого апостола Марка, автора второго Евангелия. Сначала он носил имя Jean (Иоанн), затем за ним утвердилось второе имя Marc (Марк), вследствие его близкого соотношения с римским миром. Само имя Жан имеет религиозное происхождение (др-евр. Johanaan), которое означало 'Бог (Яхве) милует' [4 : 343]. Речь идет о евангельском персонаже, Иоанне Крестителе (Иоанн Предтеча), русский вариант имени Иван. Жан-Марк объединяет детей, он для них — безоговорочный авторитет, без него дети не могут быть единой семьей. Но следует обратить внимание на то, что имя Жан-Марк состоит из двух антропонимов: Jean и Marc. *Marc* — из латинского *Маркус* — римское личное имя, возможно, из *мартиус* — родившийся в марте — месяце, посвященном богу войны Марсу [2 : 232]. Эта двойственность (отнюдь не двуличность) присуща и его характеру: из-за отца он учится на юридическом, хотя ему близка филология; отрицательно относится к Кароль, а затем сам в нее влюбляется; понимает, что неправильно поступает, что встречается с женой отца, но ничего не может с этим поделать, так как влюблен в нее; уважает отца за его взгляды и успех в карьере и презирает его за отношение к женщинам.

Устами Даниэля автор передает игру слов, связанную с именем этого персонажа: Sais-tu comment j'appelle Jean-Marc, Madou? «J'en ai Marc...» [6 : 157] — «Маду, знаешь, как я называю Жан-Марка? «J'en ai Marc...» (перевод наш — Л. К.). Здесь автор играет словами: *Jean-*

*Marc* и *J'en ai Marc*, что слышится почти одинаково. Здесь, возможно, А. Труайя ассоциативно использовал идиоматическое выражение: *j'en ai marre* — ‘мне надоело, осточертело, приелось, хуже горькой редьки’.

Визуально для этого персонажа А. Труайя использует следующие цвета. Глаза Жан-Марка разными людьми воспринимаются по цвету различно: 1) «Длинные *черные* ресницы затеняли *зеленовато-синие* глаза Жан-Марка [3 : 35]»; 2) «Мадлен прикурила и затянулась едким дымом, в упор глядя на племянника. В глубине его *темно-синих* глаз она увидела растерянность, страдание, мольбу» [3 : 297].

Парадоксально, но именно только к имени Жан (Jean) во французском языке имеется множество фразеологизмов. Фразеологический словарь Я. И. Рецкера дает следующие дефиниции, связанные с этим именем: 1) *Jean farine* (тоже самое *Jean fait tout*; *Jean logne*; *Jean lorgne*; *Jean tout a droit*) — просторечное Жан-простак; 2) *Jean Guktrü* — простой мужик; 3) *Jean de Paris* — переодетый принц, сорящий деньгами; 4) *Jean de la suie* — просторечное трубочист; 5) *Jean des vignes* — просторечное, устаревшее козел отпущения (королю Иоанну Доброму приписывают вину за разгром французских войск в сражении при Пуатье в 1356 году, среди виноградников) [1 : 579]; 6) *jour de la Saint-Jean Baptiste* — аргю день казни [1 : 589/579]; 7) *être* (или *redevenir*, *rester*) (*Gros-*) *Jean* (или *gros Jean*) *comme devant* — разговорное остаться у разбитого корыта [1 : 579]; 8) *c'est Jean de Lagny qui n'a point de hate* — устаревшее: он ужасный копун, копуша, канительщик; 9) *c'est (un) Sant-Jean* (или *saint Jean*) *Bouche d'Or* (или *bouche d'or*) — а) он всегда говорит правду; он всегда искренен и говорит то, что думает; б) ироническое: это болтун, нескромный человек [1 : 579] и так далее. Количество дефиниций, связанных с этим именем, многочисленно, по сравнению с другими именами, что говорит о явной популярности данного имени в народе. Более того, четко прослеживается значение «искреннего, простого человека».

Культурные смыслы для автора и для читателя не всегда совпадают, поэтому автор стремится «разбудить» эти ассоциации имплицитно. А помогает ему в этом соответствие антропонима тенденциям эпохи, так, например, *Жан-Марк* — сложная форма имени собственного, которая получила распространение в 60–70 гг. XX века, тогда как раньше преимущественно были простые имена (*Francoise*, *Philippe*).

По статистике, имя Жан является самым популярным в XX веке, а имя Марк имеет 44 место. Оба эти имени начинают свою популярность в 1943–44 годах. [5].

Возможно, что автор использует составное имя Жан-Марк из-за того, что в 1963–1966 годах оно имеет стабильную популярность. Оно находится на пике популярности в 1964 г. А в 1943–54 г. начинается возрастание популярности этого имени [5].

Каждый антропоним тщательно продуман автором, каждый несет определенный смысл, создает персонаж, облачает в оболочку, и читатель незаметно для себя представляет образ героя именно так, как этого хочет сам писатель.

Данные проведенного анализа только этих имен показали, что в своем романе писатель далеко не случайно использовал имена или набирающие популярность, или находящиеся на пике популярности по статистическим данным, безусловно, писатель старался учитывать реальную ситуацию популярности имен во Франции и стремился как можно ближе и ярче показывать реальную жизнь. Можно сказать, что А. Труайя прекрасно использовал имена персонажей и как хронотопы социума, времени и этнического пространства.

### Литература

1. Рецкер Я. И. Французско-русский фразеологический словарь / Я. И. Рецкер — М.: Государственное Изд-во Иностраных и Национальных словарей, 1963. — 1110 с.
2. Суперанская А. В. Словарь личных имен / А. В. Суперанская — М.: Изд-во Эксмо, 2004. — 544 с.
3. Труайя А. Семья Эглетьер / А. Труайя. / Пер. Н. Столяровой. — Ч. I, 1969. — М.: СЛОВО, 2002. — 348 с.
4. Dauzat A. Dictionnaire étymologique des noms de famille et prénoms de France / A. Dauzat. — Paris: Larousse, 2001. — 624 p.
5. Rapoport S. L'Officiel des prénoms [Электронный ресурс] / S. Rapoport. — 2009. — [www.meilleursprenoms.com](http://www.meilleursprenoms.com)
6. Troyat H. Les Eygletière / H. Troyat — Paris: Flammarion, 1965. — 346 p.

*Ковальова Л. Г.*

**ТЕНДЕНЦІЇ ВИБОРУ ВЛАСНОЇ НАЗВИ У ТВОРІ (на матеріалі роману А. Труайя «Родина Еглетьєр»)**

*Метою дослідження є виявлення основних тенденцій вибору власних назв для роману, що дозволяє розкрити зв'язок ім'я персонажа з його художнім образом. Виокремлені також соціо-культурні особливості найменування.*

**Ключові слова:** ономастика, літературна ономастика, антропонім, власна назва.

*Kovalyova L. G.*

**TENDENCIES OF PROPER NAMES' CHOICE IN FICTION (on the basis of H. Troyat's «Les Eygletiere»)**

*The aim of the research is to reveal primary tendencies in the choice of proper names for the novel that allow to expose the connection between the name of the character and his artistic image, based on the analysis of the characters' anthroponyms in the novel. Moreover, it also covers sociocultural peculiarities of naming.*

**Key-words:** onomastics, literary onomastics, anthroponym, proper name.

УДК 410 + 417 + 4 Укр.

*Т. І. Крупеньова*

## СПЕЦИФІКА АНТРОПОНІМІВ У ТВОРАХ ОКСАНИ ЗАБУЖКО

*У статті проаналізовано особливості функціонування і стилістичну роль антропонімів у творах Оксани Забужко, висвітлено їх роль у побудові художнього твору.*

**Ключові слова:** *власна назва, онім, онімний простір, антропонім.*

Художній твір — це особлива форма відображення думок, почуттів людини. Він має свою організацію, свої елементи. Оніми займають у цій системі важливе місце. Функціонування власних імен у літературному творі підпорядковано своїм законам. Ці закони зрозумілі переважно тільки автору твору, оскільки свідомо або несвідомо письменник вкладає у кожену назву або ім'я своє тлумачення. Дослідження функціонування номінацій у мові художньої літератури — дуже велика й складна тема і є однією з актуальних проблем стилістики художнього мовлення. Для вивчення стилістичної ономастичної лексики потрібно глибше та детальніше розуміння художнього твору, тому що без аналізу онімів справжнє розуміння тексту неможливе, а їх вивчення є складовою частиною дослідження творчості письменника, особливостей його ідіостилю. Вибір письменником імені для свого персонажа, як правило, не буває випадковим. Називаючи свого героя тим чи іншим ім'ям, автор вкладає в нього певну оцінку, характеристику. Тим самим він має змогу використати власні імена як додатковий художній засіб для вираження ідейно-естетичного задуму. Проблемам антропонімії української літератури кінця XVIII — XX ст. присвячені роботи Л. О. Белея, В. М. Калінкіна, Ю. О. Карпенка, Є. С. Отіна та ін. Однак антропонімія художнього твору в україністиці вивчена недостатньо. Зокрема ще не були об'єктом дослідження у цьому плані твори Оксани Забужко, які досі розглядалися тільки з літературознавчої точки зору.

Мета нашого дослідження — аналіз номінацій у прозових творах Оксани Забужко, тобто функціонального навантаження, особли-

востей використання онімної та безіменної систем у творах. Нами було розглянуто прозовий доробок авторки: «Я, Мілена», «Дівчатка», «Казка про калинову сопілку».

Антропонімічна система художнього твору — це єдине ціле, внутрішньо організована сукупність способів та моделей, які ідентифікують особливість у громаді, специфічна для певної території, конкретної соціально-історичної епохи або народу. Система власних іменувань особи представляє собою не лише антропоодиночці, об'єднані в парадигми і категорії — особові імена, патроніми, прізвища, прізвиська, андроніми тощо, але й синтагматичні поєднання антропонімічних лексем у дво-, три- та багатолексемні найменування.

У творі «Я, Мілена» письменниця використовує тільки один антропонім — **Мілена**, який зустрічається у творі 169 раз. Власницею цього імені є головна героїня твору. Характер досить непостійний, емансипована жінка, що працює на телеканалі і є ведучою популярної телепередачі для жінок: «...чому Мілену, жінку навзагал беззахисну, як горобець, у принципі побоювались, і колеги, й начальство, і хоч вона ніколи не сваволила й завжди розфарбовувала новини саме тими кольорами, яких від неї сподівалися (Мілена всюди була відмінницею, і в школі, й в університеті),...Мілену побоювались, і навіть вважали за добру журналістку, тож якось десь в обшитих дубом кабінетах хтось узяв і надумався дати їй власну програму»[1:126]. У художньому тексті зустрічаємо пестливу форму імені **Мілюнчик**, яку вживає її чоловік, що свідчить про відношення до коханої дружини.: «...лапчик власноручно прибив за вікном спеціально придбану антену, щоб вечорами дивитися на свого Мілюнчика...»[1:126–127]. Антропонім Мілена є певним поєднанням двох імен Олена + Міла, що свідчить про двоїстість особистості. Характер героїні постійно змінюється, ніби в ній живуть дві жінки одночасно. За словником Олена від гр. *helē* — сонячне світло [2:169], а Міла від гр. *melaina* — чорна, темна [2:162]. Письменниця надає своїй героїні подвійне ім'я, протиставляючи два кольори, як дві сторони життя. Героїня з часом відчуває роздвоєння у житті: окремо одна від одної жила Мілена — телеведуча популярної жіночої програми, і Мілена — домашня дівчина, любляча дружина. Телебачення стало для Мілени другим Я: «Вона вперше запідозрила щось недобре: в телевізорі хтось оселився. Тоді вона ще не знала, хто саме, та й потім їй тільки здавалося, ніби дізналась...»[1:128]. Олена і Міла боролися за



право на існування в одній жінці: «*На Мілену глипнуло її власне обличчя, тобто не її, а тої другої з екрана...*» [1:146]. І тільки, коли героїня морально вбила в собі «темну» частину антропоніма, життя пішло абсолютно інакше. Мілена втратила частину себе, її програму закрили, але тепер вона була одна-єдина, фактично Мілена, але насправді — Олена.

У творі ми зустрічаємо ще одну діючу особу — чоловік Мілени. Протягом усього твору авторка використовує тільки апелювати для його позначення: «*...Вона задирає голову і відшукувала поглядом свої вікна й по тому, котре з них освітлене, дізнавалась що зараз, не підозрюючи про радість її наближення, робить лапчик (мурчик, хвостик-пухтик)*» [1:125]. Варіанти *лапчик, мурчик, хвостик, пухтик* вживаються по 6 раз. Така ситуація свідчить про емансиповану позицію Мілени. Героїня, навіть, не може визначитися з апелювативом щодо своєї другої половинки: «*...служба правилася на тридцять котромусь каналі, то лапчик (мурчик, котульчик, хвостик-пухтик) власноручно прибив за вікном спеціально придбану антену...*» [1:126]. Назва твору дуже своєрідна, О. Забужко не називає його просто іменем головної героїні, а робить акцент на тому, що Мілена змогла відстояти свою особистість, своє Я, щоб потім у кінці твору гордо заявити Я — Мілена.

Твір «*Дівчатка*» невеликий за обсягом, але є досить містким на вживання онімів. Тут письменниця нас знайомить з двома героїнями **Оленка** і **Одарка**, причому їх імена вживаються майже з однаковою частотою. Антропонім Одарка не зустрічається у повному варіанті, знаходимо зменшене **Дарка** (106 раз): «*...Дарка відводить очі, чомно туплячись за вікно, де якраз вигулькує з-поміж поплямленої сонцем зелені кам'яний бовванчик...*» [1:38]. Один з героїв вживає зменшену форму імені **Дар**: «*Знаєш, Дар, я часом до ранку не можу заснути, все думаю — голова іде обертом...*» [1:44]. Загалом даючи своїй героїні такий варіант антропоніма, авторка виказує своє ставлення до неї, адже варіантів імені Одарка може бути безліч: Даруся, Даринка, Одарочка, але письменниця не вважає за потрібним надати цій жінці демінутивну форму імені. Колюче, сухе Дарка вказує на її характер, такий же різкий як і форма імені, яке надала героїні Оксана Забужко: «*На той час, коли в їхньому 4-Б з'явилась Ленця, Дарка вже мала за собою біографію, цілком гідну майбутнього кримінального або політичного лідера (межа між цими двома, як відомо, вельми плітка й визначається*

не вдачею, а обставинами): аж дві дівчинки з її класу мусили змінити школу...»[1:40].

Антропонім другого персонажа подається у формі **Ленця**, а також прізвище — **Скальковська**. Подружка Дарка називає її — **Ленця** (95 раз): «Ленця не прийшла ззовні — вона розвинулась зсередини Дарки, як її власний орган»[1:42], інші персонажі — **Скальковська**: «...без грюку, в чому теж, аби охота, можна було б добачити натяк на знущальність, і тому, знову і знову, — вийди з класу, Скальковська!...»[1:57]. Авторка, даючи своїй героїні антропонім Ленця, ніби хотіла підкреслити її легковірність, легковажність: « з «великими» хлопцями, які все знають, і тому роблять з нею невідомо що, і вона це їм дозволяє»[1:53]. Зустрічаємо й інші варіанти оніма: **Лена**, **Леночка**, **Ленця-оленятко**, **Ленка-пенка**: «...оленя — від Олена: казати Лена, Ленка чи Леночка, як казали всі, Дарці не повертався язик: Лена — це Ленка-пенка, й нічого більше...»[1:37].

В антропоніміконі зустрічаються і другорядні персонажі: **Римочка Браверман** і **Маринка Вайсберг**: «... чорнява Римочка Браверман з величезними присинцево-білими бантами в лиснючих косах, яку батьків шофер підвозив до школи службовою, так само лиснючою чорною «Волгою»...»[1:40], а також **Вовка Лясота**: «Додому Дарку проводить Вовка Лясота»[1:64].

Окрім антропонімічних, використовує авторка й інші розряди власних назв: ідеонім «**Майстер і Маргарита**»: «... «Майстра і Маргариту» Ленця те прочитала першою — переповівши Дарці перед тим, як позичати, майже дослівно перший розділ...»[1:50]. Згадуючи про цю книгу, авторка підкреслила, що культурний рівень у дівчат був досить високим. Така зацікавленість російською літературою характеризувала їх, як володарок гарного смаку. Також зустрічаємо топоніми **Гагри** і **Копенгаген**: «...від неї пахло домашньою ванільною здобою, канікулами в Гаграх, конфіскованим у третьому поколінні антикваріатом і п'ятикімнатною квартирою...»[1:40], «У тебе таких нет і не будет, это мне папа привёз из Копенгагена» [1:41]. Вони вказують на матеріальні блага героїв, оскільки поїздка в Гагри була в той час доступна одиницям, а речі із-за кордону — то взагалі велика розкіш. Ці блага могли собі дозволити окремі люди, дочкою яких і була Римочка. Також, вживає авторка топоніми **Америка**, **Париж**, **Швейцарія**, які вказують місце проживання другорядних персонажів, але все ж знов відчуває-

мо різницю між соціальним станом людини, що проживає в Америці, та людини, що живе в Москві: «...*Миша Хазін емігрував до Америки..., Крайчин в Парижі на конференції...*»[1:59].

«*Казка про калинову сонілку*» — стародавня казка, яка обертається жіночою версією трагедії Каїна і Авеля, історії споконвічної боротьби сил зла за душу людини [3:41]. Події твору відбуваються в селі. Персонажі **Ганна, Марія, Василь, Олена** — представники простого селянства. Власні назви релевантні хронотопові та значною мірою створюють його. І при тому як літературні оніми вони вщерть виповнені притаманною цьому лексичному шару художніх творів інформацією та експресією. Онімна лексика, наділена власне номінативною функцією, постачає у текст різного роду інформацію (історичну, етнографічну, географічну, конотативну та іншу) бере участь у моделюванні хронотопа. Крім цього вона відіграє конструктивну та структурно-семіотичну роль у формуванні художньої картини світу.

На початку твору знайомимось з матір'ю головної героїні **Марією**: «...*Марія носила свої все ще гарні вуста зашпиляними, від чого вони по троху тоншали, а в хаті й коло хати в неї завжди був лад...*»[1:74].

Дочка **Ганна** (з д-євр. *shānan* — він був милостивий[2:128]) іменується демінутивом **Ганнуся** 133 рази: «... *а Ганнуся, горда, що її безмалю за дорослу почитають і «поворожила» — пішла і сказала: отут копайте, і так з'явилася в селі ще одна криниця...*»[1:86]. Для всіх оточуючих вона була «маминою дочкою», простою товариською дівчиною, та важко було іноді зрозуміти, що було у неї на думці. Для матері Ганнуся завжди залишалась коханою донечкою, тому інакше як в пестливій формі вона до неї не зверталась. **Ганна-панна** називали героїню за її гордовиту ходу, якої її мати привчила: «...*дівчинка навчалась високо підсмикувати підборіддя, виходячи на люди (нестеменно Ганна-панна), і люди, як завжди, все й бачили, бо ж від їхнього ока нічого не сховається...*»[1:73]. Хоч за вдачею була простою життєрадісною дівчиною, та мама все нашіптувала, що вона найкраща, найрозумніша і заслуговує тільки найкращого, виховувала в ній панну.

Ім'я сестри Ганнусі **Олена** також функціонує у творі тільки у демінутивній формі **Оленка** (60 разів): «*Воно й те правда, що підлітком Оленка не тільки витяглась, а й вилюдніла, — з неї робилось по-своєму славне дівча, вродою, однак, більше подобаючи таки на батька, ніж на матір...*». За натурою спокійна, лагідна, нагадає нам Оленку з відомої

дитячої казки, саме цей прототип вклала О. Забужко в образ дівчини, і антропонім використала відповідний. «*Оленка тим часом пряла — то була для неї наймиліша з усіх хатніх робіт...*»[1:87]. Та було щось в ній потаємне, гріховне, що показано апелятивом **зміючка-Оленка**: «... *зміючка-Оленка діставала яблуко, а її з рішучим, страхітливим сопінням перекидали через коліно, задираючи спідничку на голову...*»[1:78]. Дійсно, героїня ніби нагадує змію, що є спокійною, але в будь-який момент може напасти, вжалити болячи, так, як це зробила Оленка, спокусивши нареченого сестри.

У художньому просторі яскраве місце займають і чоловічі антропоніми **Василь** і **Дмитро**. **Василь** (26 разів) — батько Ганни, як кожен володар цього антропоніма дуже сімейна людина, порядна: «... *та друга дочка була вже татова — все одно що кинута Василеві на відчійного. Він і панькався з нею понад міру...*»[1:76]. **Дмитро** (12 разів) — залицяльник Ганни, а потім і наречений Оленки: «...*з тобою Дмитре, нівроку, не напонеділкуюєшся...*» [1:100]. Вживається також антропоформула ім'я+прізвище (10 разів): «...*Маркіячук Дмитро — красун парубок, що й казати, надто як підпережиться в неділю червоним поясом...*»[1:99]. Вживаючи прізвище та ім'я цього персонажа, авторка ніби наголошує, що не тільки вродою вдався парубок, а й поважною людиною планує стати в житті, такою, щоб тільки за прізвищем та ім'ям називали.

У художньому творі письменниці вживає агіоніми **Каїн** і **Авель** (16 разів): «...*Бог уперше зглянувся на Авеля і на жертву його, а на Каїна і на його жертву не зглянувся...*»[1:110]. Використання у «Казці про калинову сопілку» саме цих біблійних імен, досить закономірне і зрозуміле, адже за основу твору Оксана Забужко взяла легенду про Каїна і Авеля. Почувши назву твору «Казка про калинову сопілку», читач уявляє собі щось позитивне, фантастичне, добре. Як може бути інакше, коли мова іде про казку. Та все ж, сюжет твору абсолютно не казковий.

Отже, дослідивши лише три найпопулярніших твори Оксани Забужко, ми можемо говорити про багатогранність її таланту. Слід зазначити, що онімний простір творів цієї авторки досить розмаїтий. Кожний онім підібраний О. Забужко, виконує функціональне навантаження. Немає у текстах випадкових ономастичних називань, все впорядковано і має своє значення.

### Література

1. Забужко О. Сестро, сестро: Повісті та оповідання. — К.: Факт, 2004. — 240 с.
2. Скрипник Л. Г., Дзятківська Н. П. Власні імена людей: Словник-довідник/ за ред. В. М. Русанівського. — К.: Наукова думка, 1996. — 335 с.
3. Скуратівський В. Нельотна погода. Замість передмови та замість монографії// Забужко О. Сестро, сестро: Повісті та оповідання. — К.: Факт, 2004. — 240 с.

*Крупенёва Т. И.*

#### **СПЕЦИФИКА АНТРОПОНИМОВ В ПРОИЗВЕДЕНИЯХ ОКСАНЫ ЗАБУЖКО**

*В статье проанализированы особенности функционирования и стилистическая роль антропонимов в прозе Оксаны Забужко, определена их роль в построении художественного произведения.*

**Ключевые слова:** *имя собственное, оним, ономастическое пространство, антропоним.*

*Krupenyova T. I.*

#### **PECULIARITIES OF ANTHROPONYMS IN OXANA ZABUZHKO'S LITERARY WORKS**

*The article is devoted to the research of anthroponyms in the literary works by Oxana Zabuzhko, their role in the construction of the artistic work is reflected.*

**Key words:** *proper noun, onym, onomastic space, anthroponym.*

УДК 811'373.2+811.161.2

**В. В. Лучик****АКТУАЛЬНІ НАПРЯМИ  
УКРАЇНСЬКОЇ ОНОМАСТИКИ**

*Протягом п'яти десятиріч існування сучасна українська ономастика розвивалася переважно в традиційних лінгвістичних напрямках. З-поміж них найактуальнішими були й залишаються описова ономастика, компаративістика, типологія, когнітивістика, соціолінгвістика, літературна ономастика.*

**Ключові слова:** ономастика, напрям, власні назви, компаративістика, соціолінгвістика, когнітивістика, літературна ономастика.

Українська ономастика має давні витoki, але як окрема наукова галузь вона сформувалася на початку 60-их років ХХ століття. За півстоліття інтенсивного розвитку, поштовхом для якого став заклик Л. А. Булаховського до мовознавців України приділити належну увагу вивченню власних назв і проведення 1959 р. І Республіканської ономастичної наради в Києві, вона досягла досить високого рівня, що відображено у двотомній енциклопедії «Słowańska onomastyka» [6], українську частину до якої підготували Ю. О. Карпенко, В. В. Лучик, П. П. Чучка. Її основні напрями були традиційними: описова ономастика, компаративістика, типологія, соціолінгвістика, літературна ономастика, хоч зароджувалися й нові, часто започатковані в Одеській ономастичній школі, яку понад 40 років очолював Ю. О. Карпенко.

Особливість пропріальної лексики полягає насамперед у її специфічній семантиці, зумовленій диференційно-індивідуалізуючою функцією власних назв. У зв'язку з цим в українській мові налічуються мільйони онімів (точну цифру не встановлено), що зумовлює майже постійну актуальність характерних для ономастики напрямів. Як і в системі загальних назв, у пропріальній лексиці з найдавніших часів був і залишатиметься важливим на далеку перспективу напрям описової лінгвістики, пов'язаний з фіксацією, систематизацією, інтерпретацією будови, значення, функцій і т. ін. онімів. Цей напрям

ґрунтується на використанні описового методу та його різновидів і прийомів, тому аналіз матеріалу проводиться на синхронному зрізі.

У межах описової ономастики розвинулися деякі інші напрями. Одним з найактуальніших в українській ономастиці є соціолінгвістичний, що вивчає соціальні аспекти її розвитку, суспільні функції в синхронії та діахронії, механізми взаємодії власних назв як елементів мови і суспільства. Особливо актуальною в цьому плані є проблема відродження історичних назв в українській топонімії, позбавлення від заідеологізованості в топонімній номінації, розв'язати яку допоможе чітка система наукових принципів і критеріїв, закріплена на законодавчому рівні [див. 4].

Дотичними до цього та інших напрямів описової ономастики є структурно-математичний з виокремленим напрямом комп'ютерної лінгвістики, які пов'язані з вивченням статистичних показників (частотності, регулярності, продуктивності тощо) в системі сучасної чи історичної онімії або залученням електронної (комп'ютерної) форми опрацювання пропріальної лексики. Якщо статистичні методи широко використовуються в ономастичних дослідженнях, то комп'ютерна ономастика лише утверджується в Україні, зокрема завдяки працям представників Одеської ономастичної школи [див. 3].

Значного розмаху з 60-х років ХХ ст. набула літературна ономастика, біля витоків якої стояли В. М. Михайлов, І. Д. Сухомлин, Ю. О. Карпенко, П. П. Чучка, Є. С. Отін. У цьому напрямі українські ономасти зробили дуже багато, зокрема видали близько десятка монографічних праць, але залишається ще чимало нерозв'язаних проблем. Зокрема, конче необхідним є укладання словника і дослідження українських конотативних онімів, як це зробив уперше у слов'янській лексикографії на матеріалі російської художньої літератури, фольклору, публіцистики, народно-розмовного мовлення, жаргонів російської мови Є. С. Отін [5].

Ще одним актуальним напрямом у вивченні власних назв, започаткованим в Україні О. Ю. Карпенко [1], є когнітивна ономастика, в якій функціонування власних назв розглядається як різновид пізнавальної діяльності людини, як об'єкт ментального лексикону в структурі людської свідомості, як семантична наповнюваність онімних концептів унаслідок асоціативних реакцій. Когнітивна ономастика зародилася в надрах психолінгвістики і як важливий механізм

пізнання мовної картини світу створює нові перспективи для цього традиційного напрямку.

Людина як допитлива істота завжди прагнула пізнати природу слова, зокрема власних назв, їхню мотиваційну семантику, походження, тому ще задовго до виникнення порівняльно-історичного напрямку робилися спроби елементарного пояснення етимології онімів. Так, у перекладному давньоруському словничку XIII ст., виданому 1824 р. К. Калайдовичем, тлумачаться і власні імена на зразок Андрій — сила [6, I: 16], а ще раніше літописець Нестор у «Повісті временних літ» описово пояснив походження проміжних між онімами та апелятивами етнонімів, що називали найдавніші руські племена. З розвитком компаративістики в XIX — на початку XXI ст. здійснено етимологічний аналіз значної кількості пропріальних одиниць різних класів. У сучасній українській ономастичній компаративістиці найпомітнішими є праці Ю. О. Карпенка, О. С. Стрижака, І. М. Железняк, Є. С. Отіна, П. П. Чучки, В. П. Шульгача, О. П. Карпенко, С. О. Вербича, О. І. Гладі та ін. І якщо у зв'язку з укладанням етимологічних словників загальних назв у різних мовах цей напрям почав частково втрачати свою актуальність, то в ономастиці, зокрема українській, компаративістика ще довго залишатиметься провідним напрямом, бо невизначена кількість власних назв містить необмежену за обсягом етномовну та культурно-історичну інформацію, залишаючись водночас переважно етимологічно не поясненою або навіть лексикографічно не опрацьованою. З-поміж першочергових завдань ономастичної компаративістики — укладання фундаментальних історико-етимологічних словників антропонімів, ойконімів, гідронімів та інших класів власних назв, яких в українському мовознавстві бракує. Результати порівняльно-історичного вивчення онімів важливі для дотичних до мовознавства галузей, зокрема для розв'язання проблем етно- і голотогенезу українців, слов'ян та індоевропейців, для вивчення еволюції їхньої матеріальної та духовної культури, для встановлення хронологічних зрізів (стратиграфії) в процесі засвоєння українських земель різними етносами.

З порівняльно-історичним напрямом в ономастиці тісно пов'язані лінгвогеографічні дослідження пропріальної лексики, які покликані з'ясувати поширення та закріплення власних назв або їхніх елементів у просторі та часі. Кінцевим результатом спочатку регіональних,



а потім і загальнонаціональних досліджень повинно стати видання ономастичних атласів (гідронімного, ойконімного та ін.), яких конче потребує українське та слов'янське мовознавство. Таке завдання залишається пріоритетним для слов'янської ономастики, що підтверджують останні рішення відповідної комісії Міжнародного комітету славістів.

Розширення міжнародних зв'язків України робить усе актуальнішим розвиток типологічного та історико-типологічного напрямів в ономастиці, які стверджуються значною мірою завдяки зусиллям представників Одеської, Львівської, Донецької ономастичних шкіл, а також окремих учених (наприклад, О. Б. Ткаченка, Ю. Л. Мосенкіса).

Лінгвістичний талант Ю. О. Карпенка дозволив йому, значною мірою завдяки його ономастичним дослідженням, започаткувати в Україні невідомий досі напрям — футурологічне мовознавство [2]. Приєднатися до нього посильно не кожному, але спроби заглянути в майбутнє пропріальної лексики та науки про неї варті уваги.

### Література

1. Карпенко О. Ю. Проблематика когнітивної ономастики : [монографія] / О. Ю. Карпенко — Одеса : Астропринт, 2006. — 328 с.
2. Карпенко Ю. О. До проблеми футурологічної лінгвістики / Ю. О. Карпенко // Мовознавство. — 2004. — № 4. — С. 8–14.
3. Ковалевська Т. Ю., Сибільова О. І. Комп'ютерна ідентифікація метамодельних елементів / Т. Ю. Ковалевська, О. І. Сибільова // Записки з загальної лінгвістики : зб. наук. праць. — Вип. 6. — Одеса : ОРІДУ НАДУ, 2005. — С. 94–100.
4. Лучик В. В. Принципи й критерії номінації та відновлення історичних назв у топонімії України / В. В. Лучик // Українська мова. — 2009. — № 4. — С. 28–33.
5. Отин Е. С. Словарь коннотативных собственных имен / Е. С. Отин. — Донецк : Юго-Восток, 2004. — 410 с.
6. Słowiańska ornastyka : encyklopedia / pod red. E. Rzetelskiej-Feleszko i A. Cieślukowej. — Warszawa-Kraków : TNW, 2002. — Т. 1—535 s.; 2003. — Т. 2. — 616s.

*Лучик В. В.*

### **АКТУАЛЬНЫЕ НАПРАВЛЕНИЯ УКРАИНСКОЙ ОНОМАСТИКИ**

*На протяжении пяти десятилетий существования украинская ономастика развивалась в основном в традиционных лингвистических направлениях. Среди них наиболее актуальными были и остаются описательная ономастика, компаративистика, типология, когнитивистика, социолингвистика, литературная ономастика.*

**Ключевые слова:** ономастика, направление, имена собственные, компаративистика, социолингвистика, когнитивистика, литературная ономастика.

*Luchyk V. V.*

### **ACTUAL TRENDS OF UKRAINIAN ONOMASTICS**

*Within the period of 50 years of its existence contemporary Ukrainian onomastics has been developing mostly in traditional trends of linguistics. Descriptive onomastics, comparative linguistics, typology, cognitive linguistics, sociolinguistics and literature onomastics are among these trends and still remain the most actual ones.*

**Key words:** onomastics, trend, proper names, comparativistics, cognitivistcs, sociolinguistics, literature onomastics.

УДК 811.161.2'373.21

Г. І. Мельник

## ТОПОНІМ *УКРАЇНА* В ПОЕЗІЇ Є. МАЛАНЮКА АМЕРИКАНСЬКОГО ПЕРІОДУ

*Стаття присвячена аналізу топоніма «Україна» в поезії Євгена Маланюка американського періоду. Поетоніми найкраще виявляють свою багатифункціональну сутність саме в поезії, де вони, насамперед завдяки літературному роду, специфіці, мають, по суті, необмежені можливості щодо конотування, змістового та експресивного наповнення.*

*Ключові слова:* онімія, ідіостиль, Євген Маланюк, топонім Україна.

У 1949 р. Євген Маланюк відплив у свою другу еміграцію — з Європи в Америку. Іноді її називають третьою, рахуючи другою еміграцією його швидкий виїзд у 1945 р. з Чехії до Німеччини на чотири роки таборового життя. Цей від'їзд зумовлювався передусім тим, що за списками СМЕРШ його мали знайти і знищити [3: 21–22]. Але переїзди по Європі поет відбував не раз — Подебради (Чехія), Варшава та ін. А тут він змінив материк, оточення, спосіб життя. 1949–1968 рр. стали новим, досить плідним періодом його життя, коли тільки в галузі поезії (а були ж і важливі аналітичні, публіцистичні роботи) вийшло за життя поета п'ять збірок і шоста — «Перстень і посох» — у 1972 р. у Мюнхені. У Маланюка не було в житті такого періоду, коли він «пише вірші, та все гірші, та все гірші, та всі, як один». Зростання майстерності тривало все життя. Переїзд Маланюка до Америки прийнято розглядати в літературознавчих працях саме як другу еміграцію [12]. У своїх «Нотатках» цей переїзд називає так і сам поет.

Перша збірка Є. Маланюка «Влада», що вийшла в США у 1951 р., наймення **Україна** не згадує жодного разу. Поет ніби повертається до наявного в перших збірках свого табування оніма Україна. Україна у «Владі» є, й у великій кількості, але з описовим, переважно займенниковим найменням. У поемі «Побачення» Василь Тютюнник, «аскет і лицар», який «завжди бачив сяйвний лик Мадони-України» [9: 266], говорить поетові: «*Отже знов, / Поручнику, на нашу батьківщину / Війне вогонь вже близької війни*» [6: 385]. У вірші «**Батьківщина**» автор

розмірковує, хто в Україні переможе — Європа чи Азія: «*Як до Тебе протоптати тропи? / В сивій млі спостерегти мету? / Чи ж пропалить синій жар Європи / Азії проказу золоту?»* І далі — знову проклинати чи ні: «*Що ж Тобі — прокляття чи осанна? — / Мертві звуки, неживі слова*». Поки що Європу, конкретно готику нагадують тільки тополі: «*Твій єдиний готик — / Повстають жертвовники топіль*» [6: 373]. Цей вірш цілком міг би одержати назву «Україна», але поет так не вчинив. Знову діє табу. В іншому вірші, розташованому поряд: «*О, як забудь Тебе, єдину в світі! [...] Моя весна. Моя, моя Земля!*» [6: 372]. Займенники **Ти**, **Твій**, орієнтовані на Україну, зустрічаються і в інших місцях збірки.

Наступною поетичною книгою Маланюка стала поема «П'ята симфонія», видана в 1954 р. у Філадельфії. Хоч поема присвячена бойовим діям українського війська в захисті незалежності України у 1919 р. в районі Крем'янця, назва **Україна** з'являється тут лише раз у польському епіграфі до VII розділу «Ноктюрн»: «*Drzy Ukraina bodiakiem*», що має підпис «Польська поетка» (хто конкретно, зазначає сам Є. Маланюк у коментарі до поеми, автор забув [6: 639]). Вільний переклад поетичного виразу — «Україна намагається вивільнитися».

У тому ж 1954 р. у Нью-Йорку вийшла книга Євгена Маланюка «Поезії в одному томі», де окремий розділ містив нові, раніше не публіковані вірші і називався «Проща». Фактично «Проща» — наступна збірка віршів поета. Вони раніше не публікувалися, але, судячи за вказаними датами, написані, як це поет практикував і в інших своїх збірках, у різні часи. У виданні Т. Салиги 1992 р., де датується 79 творів, найбільше — 39 — написано в 1940-х рр. (серед них тільки в 1944 р. — 17 віршів), далі йдуть 1920-ті рр. (16 віршів), 1930-ті рр. (15 віршів) та 1950-ті рр. (9 віршів). Серед них наймення **Україна** вживається двічі. У вірші 1936 р. «Над Дністром», що написаний у Заліщиках (тоді це була Польща), говориться про «**чорну Україну**»: «*Мій вітре простору, заграй же / Про молодість і даль! Повій, / Повій на чорну Україну, / Де вод і зор давно чортма, / Де кожен рік, де кожна днину / Бездонна поглина тюрма*» [6: 413–414]. Епітет **чорна** не вказує на колір і не дає оцінки. Він говорить про страждання, про тяжку долю, про бездонну тюрму. Тут, на Дністрі, — теж Україна, але не чорна. У вірші «Друге посланіє», створеному 30 червня 1944 р., поет намагається розібра-

тися, чому Україна так страждає. Згадується і «недівоча пристрасть Мотрі», й інші подібні речі, але — і це головне — твердо формулюється: «*Та ти — не виграшка природи, / Не примха лиш земних стихій — / Ти не загинеш, мій народе, / Пісняр, мудрець і гречкосій*». Фінал: «*І небо сходить на країну / Крізь зойк заліз, крізь звіра рик, / Крізь дим руїни --- / — Україну / Новий узріє чоловік*» [6: 423]. Вже й узрів і 20 років зріє, але це — не зовсім те, про що мріяв Маланюк... Тижнем пізніше, 7 липня 1944 р., поет у вірші «Ісход II» знову розмірковує про долю, про життя України, звертається до неї тільки займенниково (**Ти, Твій** з великої літери): «*Деся рідний вітер гне / Твоїх топіль високі решти / [...]/ Чи ж затаїш, чи збережеш Ти / На дні ярів, у галявах дібров / Твій тихий рай / І сонцем н'яну кров?*» Це — пейзажний фрагмент. А ось кваліфікаційний: «*Ти залишилася за обр'ями миль, / І ось тепер Ти — привид і примара*» [6: 402]. «Привид і примара» — то не в натурі, а в душі поета, то суб'єктивне. І сутність — знову ж таки в епітеті **чорний**: «*І довга путь ось стелиться в безкрай — / Її не відвернуть, її не стерти, / Бо лиш вона веде в Твій чорний рай / З пустелі самоти і смерті*» [6: 403]. Тут прикметник **чорний**, що є епітетом до слова **рай**, не є еквівалентом вже розглянутої «чорної України». Можна припустити, що це оцінка (скептична оцінка!) триумфальних творів українських радянських письменників про звільнення всієї України від німецьких загарбників. У збірці згадується ще, як «*У безумі сліпої битви / Губився тихий голос Твій*» [6: 420]. І як остаточна і категорична констатація: «*Ніхто й ніщо нас не розлучить з Нею, / Ніхто й ніщо наш дух не встерече*» [6: 483]. Це вже написано в Америці у 1954 р.

Серед виданих в Україні фрагментів збірки «Остання весна» (1959) ім'я **Україна** не згадується жодного разу, але тим не менш у збірці вона широко представлена. Поет запитує в 1954 р.: «*Як навчитися маєш — забути Єдину? / Розрубати тугу пуповину вузла*» [6: 507]. А відповідь сформулював для себе ще в 1925 р.: «*Ні, не забудь святі родинні узи*» [8: 179].

Те саме в збірці «Серпень» (1964). При відсутності назви **Україна** вона тут присутня в багатьох віршах. Разом з гнітючим настроєм в Америці, особливо в перші роки «другої еміграції», з'являються й гнітючі думки про Україну: «*Ти гинеш, гинеш разом з Нею, / Самотній гасне спів*» [6: 518]. Найліпше підтримують згадки — знову ж про Україну: «*А на столику дихав чебрець. / ...І виворожував — з п'їтьми літ — /*

*Дідизну, степ, Синюху / [...] / І розкривались серця, і навіть папороть розквітала, / І той квіт / Був — любов»* [6: 527].

У цьому плані на особливу увагу заслуговує вірш «Голоси». До поета «пливуть день і ніч голоси. / То не пісня, не поклик, не клекіт. То зойк незбаганий — / Як останнє зітхання з останніх сил». А далі геніальний коментар: «Відчуваєш одне лиш: крізь роки, події і дати / Хтось болючо-близький, — хтось, хто мусів загинути, — ось зацілів!» І могутній фінал: «Скалічено й зганьблено тіло твоє, **Батьківщино**, / Та майбутніми бурями **дихає Дух**» [6: 549]. А найголовнішою у цьому вірші є дата: 15. III. 1963. Це ж шістдесяті роки! Це ж початок шістдесятництва, славетної епохи української літератури! Євген Маланюк почув, відчув цей тектонічний зсув українського Духу і сказав про це своїм безсмертним віршем. Поезію шістдесятників Маланюк виділив і високо оцінив одним з перших [5]. А як геніально високо він оцінив Ліну Костенко та її однодумців [4: 342–346], Василя Симоненка [9: 342–345; 345–350]!

У збірці «Перстень і посох» (1972) є, як і в поемі «П'ята симфонія», назва Україна польською мовою у прекрасних словах Юліуша Словацького, що фігурують у третій частині вірша «Без присвяти» і записані під текстом вірша: «*Boże, kto cię nie widział w Ukrainy błękitnych polach!*» [6: 590]. У текстах же самого Євгена Маланюка Україна з'являється багаторазово, але без своєї назви. Поет продовжує її уникати, уживаючи займенники другої особи або слово **Батьківщина** — те й те з великої літери. Пор.: «*Так. Без Тебе повільна, нестямна загибель, / Батьківщино моя, Батьківщино німа! / Навіть гіркість в черствому щоденному хлібі / Мстить, нагадуючи, що Тебе нема*»; про канадських українців, після відвідин Канади: «*Південні очі, як вікно / У Батьківщину. Рук смаглявих / Жагучий стиск [...] / Так втілилася Батьківщина / В уста, в шаблі крилатих брів*»; «*Ні, хай буду чорним ротом чорної / Виклятої, але — Батьківщини*» [6: 566, 587, 589].

Слід зупинитися ще на одній історичній згадці України: «*Так вежа закруглилася у сферу, / А Мікра Росія — в архіпелаг, / Оточений жорстоким морем степу*» [6: 567]. М. Старовойт у примітках до збірки подає лише: «**Мікра Росія** — Малоросія» [11: 645]. Це — мало, а тому й неточно. **Мікра Росія**, на відміну від Малоросії, — це епоха побудови Київської Русі, яка всупереч «морю степу» значно виросла, в основному на Північ, виділивши зі свого етнічного складу людність, що

розселялася на Півночі, ставши згодом за Прип'яттю **Білорусією**, а за Десною — **Росією**. **Мікра Росія** — це джерело, звідки пішла вся східнослов'янська людність. Ця назва тотожна згаданій перед тим у тому ж творі («Глава з поеми «Схід Європи») назві **Княжа Русь**: «*Так виросла, як вежа, Княжа Русь / Над Диким Полем просторів поземих, / І циркуль влади свій державний круг / Закреслював могутніше і ширше...*» [6: 567].

А в мріях поета Україна — все ж передусім мала рідна Батьківщина: «*І все частіш пригадується синь / Херсонщини, дитинства краєвиди, / Стихія степу, сонячна Синюха, / Граніти скель і вітер верховий*» [6: 598].

Збірка «Чорні вірші» опублікована останньою, у 1996 р. Але готувалася вона як п'ята і мала вийти після «Земної Мадонни», коли поетичні емоції Маланюка вирували навколо втраченої державності України. У збірці назва Україна не вживається жодного разу, але тема України звучить тут майже в кожному творі. Поет, можна сказати, виділяє три пов'язані напрямки своєї гострої критики — 1) українська еліта, 2) український характер, 3) Україна в цілому.

1. Українську еліту поет оцінює украй негативно: «*Здається, нібито боролись, / А глянть: отара втікачів. / На чорта їм варязький голос, / Сталевих слів дзвінки мечі? / [...] / А то ще затички — Тичини, / Прем'єри Гаркунівських труп, / Що їхньому чуттю вітчизни / Позаздрить міг би тільки труп*» [7: 28–29]. **Тичина** для Маланюка став «затичкою» ще в 1925 р., коли написано цей вірш. Утім, «пофарбована дудка» датується ще раніше — 1924 р. Таких «затичок» в Україні розвелося багато — прізвисько **Тичина** вжите в множині. А «прем'єри **Гаркунівських труп**» ідуть від Володимира Винниченка, який «створив образ антепренера **Гаркуна-Задунайського**, що є уособленням провінційності та «малоросійства» [3: 290]. Характеризуючи українця аж надто негативно: «*Тюхтій-хохол, що, хоч дурний, та хитрий*» [7: 29], Маланюк говорить про нього: «*Каліка, смерд — такий він і донині, / Сліпий Кобзар, що точить вічний жаль. / [...] / Зродив, але — дрібну плебейську шваль / Вошивих душ, що бабраються в слині*» [7: 21]. Уперше цей вірш було опубліковано в збірці «Перстень і посох», де поет вніс характерні зміни у наведений текст: «*Каліка виклятий — такий він і донині / Сліпий кобзар — співа свій вічний жаль, / [...] / Зродив вождів — дрібну плебейську шваль / Вошивих душ, що бабраються в слині*» [6: 588]. «*Зродив вож-*

*дів*» — конкретна вказівка на конкретну еліту української державності 1917–1920 рр. Серед найвищих вождів Маланюк шанував, здається, лише одного Симона Петлюру.

Вірш «*Nomina sunt odiosa*» (у римлян ця фраза вживалася із сенсом «не називаючи імен») прозоро адресується Володимирові Винниченку — видатному українському письменникові і політику, що був в УНР головою уряду, а за Директорії — її головою. Це він написав роман «Кирпатий Мефістофель» та оповідання «Краса і сила», дія якого відбувається в місті **Сонгороді** [2: 32]. Пор.: «*Все той самий кирпатий профіль, / І скитське чоло, й качий ніс; / Малоросійський Мефістофель / Або дрібний хохлацький біс. / Блукає, хмикає, шепоче, / Снує свою павучу сіть, / І нишпорять гадючі очі, / Де б ще заслинить і вкусить. / [...] / Лиш він у Сонгороді квітне, / І, не порушуючи сон, / Усі Грицьки й Гергени бідні / Йому ясають в унісон*» [7: 8–9]. Григорій Ключек глибоко й розумно схарактеризував опозиційну пару Винниченко (соціалізм) та Маланюк (націоналізм), показавши, що «національна ідея несе в собі більше істин, ніж ідея соціалістично-комуністична» [1: 331].

2. Український характер, уже певним чином схарактеризований у попередньому пункті, засуджується в окремому вірші «Народилися во время люте»: «*Рвав гарячий вітер революцій, / І війнула полум'ям війна / [...] / Ви ж по закамарках, по щілинах / Заячий ховали переляк, / І пливли століттями хвилини / Над болотом рідних Кобеляк*» [7: 10]. **Кобеляки** — райцентр Полтавської області — у Маланюка має узагальнююче навантаження, позначаючи усіяку глушину. Розмова ж про характер «інтелігенції» залучає М. В. Гоголя — одразу «Мертві душі» і «Ревізора»: «*І мертві душі удушють дух (яка розкішна алітерація! — Г. М.), / І Собакевич грає Хлестакова*» [7: 27–28].

3. Взагалі Україну, особливо через її поразку в боротьбі за незалежність 1917–1920 рр., поет критично оцінює в ряді віршів збірки, особливо яскраво — у вірші без назви: «*Ні, не покритка Катерина — Даремно плакав Тарас*» [7: 29–30]. Використавши уславлену поему Т. Г. Шевченка «Катерина», Євген Маланюк узагальнив ім'я героїні аж до позначення всієї України. Спираючись на фонетичну й словотвірну паралельність назв **Катерина** — **Україна**, поет називає ім'я **Катерина**, а його критичні закиди стосуються всієї **України** в при-таманному Маланюкові переліку її гріхів. Багато дослідників бачили



(на нашу думку, помилково) Україну в **Антимарії, Земній Мадонні**. А чи бачать вони її в **Катерині**? Пор.: *«Ти — масна монгольська перина, / Повіє племен і рас! / О неплодна стара розпусто, / Лоно твоє — базар! / Там лишили болотяну пустош / Хан і каган, і куркуль, і цар. / Це ж від них наскидала байстряг ти, / Що повіялись хто куди, / Ні, тебе ще не так карати, / Ще б з вогнем не такої біди... / [...] / Пий же, пий кров повстань, як воду, / Упивайся червоним вином! / Хай о б р і з тобі — богом свободи, / А бандитство — солодким сном!»* [7: 30].

Якщо узагальнити критику Євгеном Маланюком України [10: 12] у «Чорних віршах», то вона зрештою зводиться до того, що в українців, з погляду поета, замало рис варязьких і забагато — скитських (тобто скіфських) та еллінських. Утім, усі ці три етнічні означення мають у Маланюка дуже специфічний сенс, що приблизно відповідав поняттям «бойовитість», «темність» та «розслабленість». І терміни, обрані поетом, і їх осмислення, їх етнопсихологічна українська відповідність — усе треба брати під великий сумнів. Скажемо лише на завершення, що всі ці оцінки — з великої, безмежної любові Євгена Маланюка до України і бажання якомога більше їй конкретно допомогти. Скажемо також, що саме такий метод вираження своєї любові через негативні параметри, характерний і для попередніх збірок поета, особливо третьої та четвертої, призвів зрештою до того, що «Чорні вірші» (обрано дуже характерну назву, узгоджену із змістом збірки) так і не були опубліковані за життя поета.

### Література

1. Ключек Г. Д. В. Винниченко і Є. Маланюк як два полюси української ідеї // *Енергія художнього слова : зб. статей / Г. Д. Ключек.* — Кіровоград : КДПУ, 2007. — С. 325–333.
2. Куценко Л. Примітки (до «Чорних віршів» Є. Маланюка) / Л. Куценко // *Вежа.* — 1996. — № 2. — С. 32–33.
3. Куценко Л. Упорядкування, передмова та примітки // Є. Маланюк. *Невичерпальність : поезії, статті : для старшого шкільного віку / [упоряд., передм. та приміт. Л. В. Куценка].* — [2-е вид.]. — К. : Веселка, 2001. — С. 5–24, 270–307.
4. Куценко Л. Євген Маланюк про Ліну Костенко / Л. Куценко // Є. Маланюк. *Повернення : Поезії. Літературознавство. Публіцистика. Щоденники. Листи / [упоряд. та перед.: Т. Салига].* — Львів : Світ, 2005. — С. 342–345. — (До джерел / Ad Fontes).

5. Куценко Л. Євген Маланюк: над рядками поезій Ліни Костенко / Л. Куценко. — <http://www.day.kiev.ua/134144/>.
6. Маланюк Є. Поезії / [упоряд. Тарас Салига]. — Львів : Фенікс, 1992. — 680 с.
7. Маланюк Є. Чорні вірші / Є. Маланюк // Вежа. — Кіровоград, 1996. — № 2. — С. 8–32.
8. Маланюк Є. Невичерпальність : поезії, статті : [для ст. шк. віку] / [упоряд., пер. і прим. Л. Куценка]. — [2-е вид.]. — К. : Веселка, 2001. — 318 с.
9. Маланюк Є. Крути — народина нового українця / Є. Маланюк // Є. Маланюк. Повернення : Поезії. Літературознавство. Публіцистика. Щоденники. Листи / [упоряд. та перед.: Т. Салига]. — Львів : Світ, 2005. — С. 257–267. — (До джерел / Ad Fontes).
10. Салига Т. «Поезія і ніж» та строфи — «на шаблі» / Т. Салига // Літературна Україна. — 2005. — 20 жовтня. — С. 1, 4, 7.
11. Старовийт М. Примітки // Є. Маланюк. Поезії [упоряд. Тарас Салига]. — Львів : Фенікс, 1992. — С. 615–646.
12. Товстяк Н. Концепція долі України в поезії Євгена Маланюка часів другої еміграції / Н. Товстяк. — <http://www.ktf.franko.lviv.ua/~vivat/book3.html>.

**Мельник Г. И.**

#### **ТОПОНИМ УКРАИНА В ПОЭЗИИ Е. МАЛАНЮКА АМЕРИКАНСКОГО ПЕРИОДА**

*Статья посвящена анализу топонима **Украина** в поэзии Евгения Маланюка американского периода. Поэтонимы ярче всего выявляют свою многофункциональную сущность именно в поэзии, где они, в первую очередь в зависимости от рода литературы, специфики, имеют фактически неограниченные возможности в коннотировании, смысловом и экспрессивном наполнении.*

**Ключевые слова:** *онимия, идиостиль, Евгений Маланюк, топоним Украина.*

**Melnyk G. I.**

#### **TOPONYM UKRAINE IN E. MALANYUK'S POEMS OF THE AMERICAN PERIOD**

*The article deals with the analysis of toponym **Ukraine** in the works of E. Malanyuk of the American period. Poetonyms best display their multi-functional essence in poetry where they, due to the literature type, specificity, have unlimited possibilities as for connotation, content and expressive fulfilment.*

**Key words:** *proper names, individual style, Eugene Malanyuk, toponym Ukraine.*

УДК 811.111'1'373.2

*В. Ю. Неклесова*

**РЕАЛІЗАЦІЯ ВІРТУАЛЬНОГО СКРИПТУ  
У ХРОНОНІМІЇ  
(на матеріалі роману «Кінець Вічності» А. Азімова)**

*Проведено дослідження хрононімів у творі, що належить до жанру наукової фантастики, виявлено наявність концептуальних метафор, які використовують пересічні носії, і суто авторські.*

**Ключові слова:** хрононім, скрипт, концептуальна метафора.

Наукова фантастика стала популярним і поширеним жанром у пересічного читача у ХХ столітті, однак ті твори, які тепер вважаються взірцем, з'явилися значно раніше. Але чіткого визначення науковій фантастиці як жанру немає і досі: його визначають як підвид сучасної прози, що висвітлює можливі наслідки малоімовірних подій з головними проявами людського життя [18:230], або відмічають, що поняття настільки велике, що вміщує утопію і антиутопію, подорож у часі і паралельні світи, прогрес і регрес [19:791]. Безперечним є те, що цей жанр став невід'ємною частиною літературного процесу минулого століття. Наукова фантастика — це не просто спроба осмислити людину, світ, у якому вона існує або існуватиме, а намагання відповісти на питання «якими ми будемо та у якому світі» [17:62].

Однією з особливостей наукової фантастики є породження творчою уявою нових концептів, т.з. «*новит* (*нове*) — частина інформації, яка сприймається як неіснуюча (у теперішньому стані науки), але цілком ймовірна» [14: 14].

Читач сприймає *новит* у царині онімів не крізь лексичну призму, а крізь поняттєву: усі назви часових відрізків у романі А. Азімова — звичайні слова (*Eternity* (*Вічність*), *Time* (*Час*), *Reality* (*Реальність*)), незвичним є саме контекст, ситуації, де їх використано. Це робить їх цікавим як предмет когнітивного аналізу.

Хрононім — це розряд онімів, що позначає власні назви відрізків часу, які є важливими в історичному та культурному плані; хрононім, що вжито у художньому творі ми визначаємо як хронопоетонім. У ро-

мані А. Азімова хрононіми є одними з найважливіших компонентів сюжету, не тільки хронотопу.

Позиція автора перегукується із методом аналізу за врахуванням контекстів В. М. Калінкіна. «Мікроконтекст — це або одне слово, яке разом із онімом складає словосполучення, або один із членів простого непоширеного речення» [2:250]. Саме у мікроконтексті ми отримуємо інформацію для виявлення та дослідження концептуальної метафори. Дж. Лакофф стверджує, що ми розуміємо абстрактні домени за допомогою конкретних, і робимо це у нашій повсякденній діяльності [10:187].

У тексті твору було згадано наступні оніми на позначення часу: *Time (Час)*, *Eternity (Вічність)*, *Reality (Реальність)*, *Reality Change/Change/М. Н. С. (Зміна Реальності/Зміна/М. Н. С.)*, *Hidden Centuries (Приховані Сторіччя)*, *The Primitive (Примітивні Часу)*, *Basic State (Первинний Стан)*<sup>1</sup>. Усі наведені вище хронопоетоніми реалізовано скриптом. Належність до художнього твору визначає тип скрипту — віртуальний. Він є одним з 3 видів скриптів, що їх виокремлює О. Ю. Карпенко (сакральний, віртуальний та реальний). Скрипт — фрейм, складовими якого є послідовні типи подій [7:391; 5:17]. Ця структура є культурно зумовленою [13:1046]. Їх реалізація залежить не тільки від контексту, а й від слів, що є сигналом активації скрипту.

Усі хрононіми, що колись були згадані в усній чи писемній творчості будь-якої культури, всі вони належать до віртуального скрипту.

Поняття віртуальності розуміється найчастіше як те, що стосується новітніх технологій, тобто віртуальністю ми називаємо світ Інтернету, комп'ютерних ігор. Але це поняття ширше, воно, на нашу думку, охоплює все, що вигадав людський мозок протягом століть, коли комп'ютер — це лише надбання кінця ХХ століття. Віртуальний скрипт реалізується у вигаданих, альтернативних, можливих світах. Таким чином, віртуальний світ представлений не тільки у художній літературі, а й в Інтернет-спілкуванні, у піснях, фільмах, театральних постановках, міських легендах, анекдотах тощо. Адже все це і є творчість, породження уявного світу для того, щоб задовольнити філософсько-естетичні уподобання читача, слухача, глядача.

Перейдемо до аналізу віртуальних хрононімів.

---

<sup>1</sup> Усі переклади з англійської, наведені у даній статті, виконані автором.

*Time (Час)*. Онім не вигаданий автором, а взятий із щоденного вжитку. У світі роману це не просто час, він сам ніби становиться головним персонажем, виходить на перший план. Ми розуміємо, що час — є значно ширшим поняттям, він займає думки персонажів значно більше, ніж у звичайних людей.

Час мислиться як контейнер, таким чином реалізується метафора ЧАС — ЦЕ КОНТЕЙНЕР. «*Only a human being out of Time, a Timer, could become an Eternal; no one could be born into the position. (Тільки людина поза Часом, Мешканець Часу, могла стати Вічним; ніхто не міг бути Вічним від народження)*» [1]. Тут людина є ззовні часу, у звичайних обставинах ми так говоримо лише про якесь вмістище, про просторові відношення. Час має не тільки форму, а й двері, у нього можна увійти і вийти з нього: «*The doors between Eternity and Time were impenetrable (У двері між Вічністю і Часом не можна було пройти)*» [1]. Разом з онімом найчастіше вжито прийменники *in, on, through, to*, що також вказує на розуміння часу у просторовому коді: «*Physiologically Time passed, and in a physioyear within Eternity a man grew as much older as he would have in an ordinary year in Time. (Фізіологічно Час минав, й у Вічності людина за фізичний рік становилась старіше так, як вона стала би і за звичайний проміжок у Часі)*» [1].

ЧАС — ЦЕ ШЛЯХ ще одна концептуальна метафора, притаманна мові твору. «*On his desk was a sheet of perforated flimsy the length and intricacy of which told Harlan at once that this concerned no half-hour excursion into Time (На столі на Гарлана чекав дірчастий аркуш звіту, довжина та заплутаність якого обіцяла йому подорож у Час зовсім не на півгодини)*» [1]. У часі можна подорожувати, повертатися, йти уперед. У звичайному житті ми можемо перейти крізь шлях, або повз нього, бо ми фізично відчуваємо його і бачимо, час як вимір більш складний для нашого сприйняття, але ми теж можемо пройти крізь нього у реальному житті і у світі художнього твору: «*Harlan had seen many women in his passages through Time, but in Time they were only objects to him, like walls and balls, barrows and harrows, kittens and mittens. (Подорожуючи крізь Час, Гарлан бачив багатьох жінок, але в Часі вони були для нього лише об'єктами дослідження, дурницями та дрібницями)*» [1].

Зазвичай хрононіми не є дуже численними онімами у художньому творі, у світі роману майже зовсім немає топонімів, вони усі витіснені хрононімами [3:74], таким чином ми можемо стверджувати про

індивідуально-авторську метонімію. У повсякденному вжитку є звична метонімія МІСЦЕ ЗАМІСТЬ ЧАСУ (*Афіни 2004* замість *Олімпійські ігри у місті Афіни*), у художньому світі ми можемо говорити про зворотню метонімію ЧАС ЗАМІСТЬ МІСЦЯ, хоча і не дуже звичну: «*Computer Finge, I suggest that Miss Lambent be returned to Time* (Обчислювач Фінджі, я наголошую на тому, щоб місс Ламберт було повернуто до Часу)»[1]. Головну героїню Нойз хочуть повернути не кудись (місце), а десь (час). Хоча це суперечить принципу пояснення абстрактного завдяки конкретному [9:64], читач звикає до світу роману, до надзвичайної кількості хронопотонімів і його легше орієнтувати часовими координатами, ніж просторовими. Наприклад, у цьому реченні також жінок забирають не звідки (місце), а звідколи (час): «*They and only they could decide which women could be abstracted from Time without danger of significant Reality Change. (Вони і тільки вони мали змогу вирішувати яких жінок витягати з Часу без загрози значної Зміни Реальності)*»[1].

Усі випадки хрононіма *Time* реалізовані у суто віртуальному скрипті, але скрипти не ізольовані один від одного, зони їх впливу можуть перетинатися, і ми отримуємо змішані скрипти. Один із скриптів становиться фоном, інший фігурою; фокусом (у термінах Р. Ленекара [12:120–122]) є священність оніма, яку ми розуміємо завдяки ідіомам, у яких він використаний, а те, що він належить віртуальному скрипту, тобто художньому твору, відходить на другий план. Скрипт реалізується у тих випадках, де онім *Time* знаходиться в ідіоматичних висловах. Усі сталі вислови — це відображення емоцій: А) гніву: «*By Time, woman, I'm telling you as plainly as I can. You haven't lost any time out of your life. You can't lose any. (О Час, жінко, кажу тобі так просто, як можу. Ти не втратила ніякого часу твого життя. Ти не можеш його втратити)*» [1]; Б) здивування: «*Time, I never fully appreciated how right you was. . . ( Часе, я ніколи не міг повністю оцінити, наскільки ти правий...)*»[1]; В) відчаю: «*Can't you guess the additional superstition which these people have added to their belief in the actual eternal life of the Eternals? Great Time, Harlan! (Невже ти не можеш зрозуміти, що ці жінки зробили свої висновки з того забобону, з віри у справжність безкінечного життя Вічних? Часе мій, Гарлане!)*» [1]; Г) страху: «*Father Time, they must not harm her! (Всесильний Часе, вони не повинні завдати їй шкоди!)*»[1].

Вірування покинуті, але на їх місце прийшла нова ідеологія. Порівнюючи ці вислови із тими, що у творі, читач їх розпізнає, не див-

лячись на те, що сакральні компоненти *God, Heaven, hell* замінені на *Time(Час)*.

На таблиці 1 зображено відповідність ідіом у романі щоденній англійській мові:

Таблиця 1

**Відповідність ідіом у романі щоденній англійській мові**

for Time's sake	for God's/Christ's/Heaven's sake (заради Бога/Господа/усього святого)
Father Time	Heavenly/Almighty father (Всесильний Творцю/Всевишній)
what in Time / in Time	what in hell (у біса/якого біса)
by Time	by God/Jove ((о)Всеблагий/Всевишній)
great Time	great Heaven ((о) Господи/Боже (мій))
to Time with it	to hell with it (хай йому чорт/Бог із ним)
Time	Lord/God/Heavens/Jesus (Боже/Господи/Ісусе)

Оніми, що позначають нумерацію століть, ми вважаємо за можливе включити у клас власних назв тому, що вони іменують майбутнє, сьогоденному читачу їх доволі складно сприймати: «*He had boarded the kettle in the 575th Century, the base of operations assigned him two years earlier (Він увійшов у капсулу в 575-му Сторіччі, куди його призначили два роки до цього)*» [1]. Серед них є і цілком реальні століття із світової історії, вони у свою чергу — це змішаний реально-віртуальний скрипт, зображення реальних подій у художньому творі.

**Reality (Реальність).** Цей онім також реалізує метафору ЧАС — ЦЕ КОНТЕЙНЕР: «*With the combination of factors you handed me, I don't quite see how she fit in the old Reality. (Із тим набором показників, які ти дав мені, я не розумію як вона вписувалася у стару Реальність)*» [1]. Сприймається як контейнер, де ми уміщуємо фізичні і духовні речі, також людей і їх культуру. Реальність — фізичне тіло, над яким можна проводити експерименти, змінювати, вивертати, викривляти: «*... their abstraction from Time was from ten to a hundred times as likely to distort Reality as was the abstraction of a man (... їх викрадення із Часу у тисячі раз підвищував викривлення Реальності, ніж відрив чоловіка)*» [1]. Частото автор зображує реальність як деяку спрощену модель, як куб, ми переходимо від одного куба до іншого: «*For the first time he Observed (in the capital-O sense) the racks devoted to the 575th itself; its geographies, which*

*varied little from Reality to Reality, its histories, which varied more, and its sociologies, which varied still more. (У перший раз він Спостерігав (з великої літери С) плівки, що зображали саме 575-е Сторіччя; його географію, що майже не змінювалась від Реальності до Реальності, історію, яка мала більше розбіжностей та суспільство, яке мало небагато спільного)» [1].*

Варіантом оніма *Reality* є *13<sup>th</sup> Reality of the 222<sup>nd</sup>* (13-та Реальність 222-го Століття). Числовий компонент читач розуміє як змінений час у 13 раз, хоча ті, що знаходяться у цьому часі і не підозрюють про це. Нумерація також використана для найбільш чіткого зображення змін, тобто як їх інвентаризація: «*The 13th Reality of the 222nd was the key. It developed the Temporal Pressor and without that, this kettle could not have been built. (13-та Реальність 222-го Століття була ключем. У ній було винайдено Темпоральний Товкач, без нього капсули неможливо було б збудувати)» [1].*

Хоча персонажі мають змогу бачити множину реальностей, все ж таки вони дотримуються старої картини світу. Протягом твору ми зустрічаємо описи реальностей, що складаються у традиційну лінію минуле-теперішне-майбутнє: *past/previous/old — current/present/given — new*: «*I refer you particularly to the matter of the courtship characteristics of the society of the current Reality of this Century. (Твоєю справою буде дослідження міжстатевих відносин у поточній Реальності цього Століття)» [1].* При зображенні часових проміжків ми зустрічаємо традиційну ідеологічну точку зору [15:97], що обіймає ті аспекти картини світу, що розподіляє більшість членів будь-якої культурної, соціальної групи, сюди ж увіходять і поняття про сприйняття себе в оточуючому всесвіті: «*A great work of literature, a monument of Man's intellect and feeling, was never written in the new Reality... (Великий твір, пам'ятник почуттям та інтелекту Людини ніколи не був написаний у новій Реальності)» [1].*

***Eternity (Вічність)***. Це двоїстий онім, його можна розуміти і як хрононім, і як ергонім. Як ергонім це установа, уряд у часі. Використання аббревіатур *MNC (Minimum Necessary Change) (МНЗ(Мінімальна Необхідна Зміна))*, *MDR (Maximum Desired Response) (МБР(Максимальна Бажана Реакція))* вказує на систему, організацію діяльності. Ми маємо бюрократичну систему, і аббревіатура тут для зручності. *Eternity (Вічність)* зображена як система, що росте, втручається у життя людей, і через це її потрібно знищити: «*We searched back through time and came across the growing Eternity (Ми дуже детально розглянули минуле і натра-*



пили на зростаючу Вічність).» *«A dozen, a hundred men of every rating in Eternity had had a hand in this (Десятки, сотні чоловіків кожної посади у Вічності мали відношення до цього)»*[1].

Як хрононім *Eternity* реалізує метафору ЧАС — ЦЕ КОНТЕЙНЕР: *«He paused again at the infinitely thin curtain of non-Space and non-Time which separated him from Eternity in one way and from ordinary Time in another (Він ще раз зупинився перед нескінченно тонкою завісою не-Простору та не-Часу, яка відділяла його від Вічності з одного боку та звичайного Часу з іншого)»*[1]. *Eternity* (Вічність) — це протиставлення звичайному часу. Вічність як стала величина проти постійно змінюючогося плину часу, де зміни настільки часті, що їм навіть дали порядкові номери. *Eternity* захищена від цього, вона — безпечний контейнер: *«He adjusted the controls, a simple matter in passing into Eternity (and a very complicated one in passing into Time, a type of passage which was correspondingly less frequent). (Він встановив важелі, проста справа входження у Вічність (та дуже складна у Час, перехід, який був менш частий)»* [1].

**Reality Change, Change, MNC (Зміна Реальності, Зміна, МНЗ).** Ми об'єднали ці оніми в одну групу тому, що вони похідні і позначають одне й те саме: втручання людини у перебіг історії. У науковій фантастиці це звичайно зображується як одиничне явище, після якого читач спостерігає за подіями у світі твору. Однак тут ми маємо серійні номери V-5, F-2 у такого явища як *Reality Change* (Зміна Реальності): *«He chose Reality Change 2456–2781, V-5 for a number of reasons. (Він обрав Зміну Реальності 2456–2781, В-5 з багатьох причин)»*. *«Ever since the Reality Change 433–486, Serial Number F-2, which took place about a year — a physioyear ago, there has been evidence of the bringing into Reality of such an undesirable belief. (Після Зміни Реальності 433–486, Серійний Номер Ф-2, що сталася приблизно рік — фізіорік потому, існували докази якогось небажаного марновірства, яке з'явилося у Реальності)»* [1]. Також такі словосполучення як *projected Reality Change* (проектована Зміна Реальності), *work out Reality Change* (виробити Зміну Реальності) вказують зовсім не на природність процесу: *«Just remember that every time we make a Reality Change it's harder to find a good next one (Ти лише пам'ятай, що кожен раз ми впроваджуємо Зміну Реальності, тим складніше знайти добру наступну)»* [1]. Усі приклади складають суто авторську метафору ЧАС — ЦЕ АРТЕФАКТ, тобто час — це штучне створіння: *«The Reality Change he initiates may affect the lives of as many*

*as fifty billion people (Зміна Реальності, які він запускає, може вразити життя п'ятдесяти мільярдів людей)» [1].*

Індивідуальний стиль письменника так само відображено у метафорі ЧАС — ЦЕ ЗБРОЯ. Подія може мати фізичний ефект та інтенсивність дії, завдати шкоди життям людей, винищити реальність: «*We found, too, the Change that had destroyed Basic State (Ми також виявили Зміну, що винищила Первинний Стан)» [1]. «One Reality Change had hit the 482nd, but it was very minor (Одна Зміна Реальності вразила 482ст., але вона була незначна)» [1].*

***The Primitive (Примітивні Часу).*** Так у романі називають дійсний фізичний час, історію, яка відома читачу. Маються на увазі ХХ і попередні сторіччя. Та крім реального часу автор доповнює *The Primitive (Примітивні Часу)* три сторіччя до ХХІV, відрізок, коли з'явилася *Eternity (Вічність)*. Спостерігаємо перетин зон впливу реального і віртуального скриптів. Перший реалізовано, коли зображено ХХ та ХХІ століття, однак вони знаходяться у тексті твору, що само по собі розміщує їх під вплив віртуальності і письменник додає ХХІ- ХХІV сторіччя, що відносились до майбутнього на момент публікації роману, й на теперішній час також. Використано декілька синонімів: *Primitive era, Primitive times, Primitives*; усі вони реалізують метафору ЧАС — ЦЕ КОНТЕЙНЕР: «*In the Primitive era natural petroleum fractions were the source of power and natural rubber cushioned the wheels. (У Примітивні Часу джерелом енергії були фракції природної нафти, і натуральна резина використовувалася для покриття коліс.)» «Item One: At the 482nd he slowly packed his personal effects; his clothing and films, most of all his beloved and tenderly handled newsmagazine volumes out of the Primitive. (По-перше: у 482-му він збирав свої речі, одяг та фільми, більшість своїх улюблених та випестованих томів журналів із Примітивних Часів)» [1].*

***Hidden Centuries (Приховані Сторіччя).*** Цей онім описує сторіччя у майбутньому, які залишаються таємницею до кінця твору. Вічність не має змоги проникнути туди, тому їх називають прихованими. Вони — джерело страхів та забобонів. *Hidden Centuries* — це контейнер, куди увійти не можна, що вказує на метафору ЧАС — ЦЕ КОНТЕЙНЕР: «*Yes. We knew you had brought her to the Hidden Centuries (Так. Ми знали, що ти привіз її у Приховані Сторіччя)» [1].*

***Basic State (Первинний Стан).*** Хронопоетонім, що позначає початковий стан історії без змін. Головні герої знищують Вічність, і автома-

тично зникає все, що пов'язане з нею: зміни, організація, діяльність у майбутньому. Таким чином, ми повертаємося у ХХ сторіччя, всі описані події становляться лише альтернативним світом, вигадкою: «... *some Change initiated by Eternity in the far downwhen had managed, through the workings of statistical chance, to alter the Basic State all the way up to our Century and beyond (...деякі Зміни, викликані Вічністю у глибині сторіч, змогли, завдяки статистичним обчисленням, змінити Первинний Стан увесь час до нашого Століття та далі)*» [1].

Попередні дослідження концептуальних метафор проводилися на матеріалі загальної лексики. Наш аналіз онімів показав, що твердження теорії концептуальної метафори є повністю справедливими і для онімів. У всіх хронопоетонімах реалізуються ті ж самі когнітивні процеси: час сприймається у термінах місця. Найчастіше у романі зображено метафору ЧАС — ЦЕ КОНТЕЙНЕР. Як риси індивідуально-авторського стилю, притаманного твору виявлено наступні метафори: ЧАС — ЦЕ ЗБРОЯ, ЧАС — ЦЕ АРТЕФАКТ, та метонімію ЧАС ЗАМІСТЬ МІСЦЯ. Усі вище наведені структури діють в тексті твору таким чином, щоб дати читачу змогу якнайповніше зрозуміти перебіг подій, та більш правдоподібно зобразити художній світ.

### Література

1. Asimov A. The End of Eternity [Електронний ресурс]. Режим доступу: <http://www.wattpad.com/26575-The-end-of-eternity-Isaac-Asimov?p=1>
2. Калинин В. М. Поэтика онима. — Донецк: Юго-Восток, 1999. — 408с.
3. Карпенко О. Ю. Про літературну ономастику та її функціональне навантаження // Записки з ономастики. — Одеса: Астропринт, 2000. — Вип.4. — С.68–74.
4. Clute J. Isaac Asimov // A Companion to Science Fiction, ed. D. Seed. — Hong Kong: Blackwell Publishing Ltd., 2005. — P. 364- 374.
5. Croft W., Cruse D. A. Cognitive Linguistics. — New York: Cambridge University Press, 2004. — 356 p.
6. Duncan A. Alternate History // The Cambridge Companion to Science Fiction, ed. E. James and S. Mendlesohn. — New York: Cambridge University Press, 2003. — P. 239–248.
7. Fillmore Ch.J. Frame Semantics // Cognitive Linguistics: Basic Readings, ed. D. Geerearts, R. Dirven, J. R. Taylor. — Berlin: Walter de Gruyter GmbH & Co., 2006. — P. 373–400.

8. Hills M. Time, Possible Worlds, and Counterfactuals // *The Routledge Companion to Science Fiction*, ed. M. Bould, A. M. Butler, A. Roberts, S. Vint. — London and New York: Routledge, 2009. — P. 433- 441.
9. Kövecses Z. and Radden G. Metonymy: Developing a Cognitive Linguistic View // *Cognitive Linguistics*. — № 9-1. — 1998. — P. 37-77.
10. Lakoff G. The Contemporary Theory of Metaphor // *Cognitive Linguistics: Basic Readings*, ed. D. Geerearts, R. Dirven, J. R. Taylor. — Berlin: Walter de Gruyter GmbH & Co., 2006. — P. 185-238.
11. Lakoff G. and Johnson M. *Metaphors We Live By*. — Chicago: University of Chicago Press, 2003. — 276 p.
12. Langacker R. W. *Foundations of Cognitive Grammar*. — Stanford: Stanford University Press, 1987. — 516 p.
13. Palmer G. B. *Cognitive Linguistics and Antropological Linguistics* // *The Oxford Handbook of Cognitive Linguistics*. — Oxford, New York: Oxford University Press, Inc., 2007. — P. 1045-1073.
14. Shippey T. *Hard Reading: The Challenges of Science Fiction* // *A Companion to Science Fiction*, ed. D. Seed. — Hong Kong: Blackwell Publishing Ltd., 2005. — P. 11-26.
15. Semino E. A cognitive stylistics approach to mind style in narrative fiction // *Cognitive Stylistics: Language and cognition in text analysis*, ed. E. Semino, J. Culpeper. — Amsterdam, Philadelphia: John Benjamins B. V., 2002. — P. 95-122.
16. Stockwell P. *Cognitive Poetics: An Introduction*. — London: Routledge, 2005. — 194 p.
17. Suvin D. On the poetics of the Science Fiction Genre // *Science Fiction: A Collection of Critical Essays*, ed. M. Rose. — Englewood Cliffs, N. J.: Prentice-Hall, A Spectrum Book, 1976. — P. 58- 71.
18. *The Concise Oxford Dictionary of Literary Terms* / C. Baldick. — 3rd ed. — New York: Oxford University Press Inc., 2001. — 280 p.
19. *the Penguin Dictionary of Literary Terms and Literary Theory* / J. A. Cuddon. — London: the Penguin Group, 1998. — 5<sup>th</sup> ed. — 992 p.

*Неклесова В. Ю.*

**РЕАЛИЗАЦИЯ ВИРТУАЛЬНОГО СКРИПТА В ХРОНОНИМИИ (НА МАТЕРИАЛЕ РОМАНА «КОНЕЦ ВЕЧНОСТИ» А. АЗИМОВА)**

*В статье проводится исследование хрононимов в тексте, принадлежащему жанру научной фантастики. Были выделены концептуальные метафоры, принадлежащие повседневной речи и те, которые указывают на индивидуальный стиль писателя.*

**Ключевые слова:** хрононим, скрипт, концептуальная метафора.

*Neklesova V. Y.*

**VIRTUAL SCRIPT REALIZATION IN TIME-NAMES (ANALYSING A. AZIMOV'S «END OF ETERNITY»)**

*The article deals with the examining of time-names in science-fiction prose. There were identified conceptual metaphors belonging to everyday speech and also referring to the author's style.*

**Keywords:** time-name, script, conceptual metaphor.

УДК 811.161.2'3732:821

*О. Ф. Немировська***ТОПОНІМІЧНА ПАРАДИГМА І ХУДОЖНІЙ ПРОСТІР  
(на матеріалі історичної повісті О. Назарука «Роксоляна»)**

*У статті розглянуто топоніми повісті О. Назарука «Роксоляна», відповідно з топонімічною парадигмою їх згруповано за певними топонімічними полями, засвідчено продуктивність використання топонімічних масивів.*

**Ключові слова:** історична проза, топонім, топонімічна парадигма, топонімічний масив, художній простір.

В художньому творі (ХТ) відбувається втілення авторського задуму, реалізація естетичних та ідейних настанов митця. Цій меті підпорядковуються усі мовні й позамовні засоби, що в сукупності утворюють неповторний художній контекст — «цілісне і зв'язне повідомлення, організоване спеціальним чином, для передачі і зберігання інформації» [1:7], в якому все є взаємопідпорядкованим і взаємообумовленим.

Одним із базових аспектів жанро- і сюжетоутворення в будь-якому художньому тексті є простір, що, поряд із художнім часом, є «первинним і основним» [10:151]. «В художньому творі відбивається індивідуальна картина простору і часу, що формується у свідомості письменника, тобто простір і час свідомості становить основу простору і часу художнього світу» [3:268]. Саме художній простір (ХП) визначає локальність, що, в свою чергу актуалізує конкретні лексичні засоби, і т.ч. і онімні, зокрема топонімікон, який посідає особливе місце у системі власних назв (ВН). Топоніми є основними маркерами в окресленні художнього локосу, оскільки вони називають «конкретний об'єкт», який «має певне місце у мовленнєвій системі координат локативних та темпоральних відношень» [4:222]. Саме ця їхня особливість найбільше актуалізується в художніх творах на історичну тематику, що тяжіють до «створення ефекту об'єктивності й достовірності зображуваного» [8:100]. Зазначений аспект і досі залишається малодослідженим, оскільки увага мовознавців зосереджена, в основному, на стилістичних функціях топонімів у ХТ (К. М. Ірисха-

нова, Ю. О. Карпенко, І. І. Маруніч, С. В. Перкас, В. М. Топоров, О. І. Фоякова, М. В. Фененко). Розвідки, присвячені дослідженню засобів організації ХП у творчості окремих майстрів художнього слова (Л. І. Белехова, І. Є. Богданова, О. В. Виноградова, І. А. Дубашинський, В. А. Кухаренко, С. М. Лобода, Ю. І. Селезньов) стосуються, в основному, морфолого-синтаксичних аспектів вираження локативності у творах російських та західноєвропейських митців. На матеріалі української літератури подібні дослідження майже відсутні; крім того, поза увагою вчених знаходиться творчість українських майстрів слова, що в більшовицький період була штучно викресленою із загальнолітературного контексту. Такою постає сьогодні творчість західноукраїнського письменника першої половини 20 століття Осипа Назарука, зокрема його історична повість «Роксоляна», що є досить цікавою з т.з. організації ХП і побудови з цією метою топонімічної парадигми.

Отже, **тема** пропонованої статті — топонімічні засоби актуалізації ХП, **предмет** — топонімічна парадигма та її компоненти як локалізуючі маркери в жанрі історичної прози. **Матеріалом** дослідження послужила історична повість О. Назарука «Роксоляна» [7] (при цитуванні вказуватимемо лише сторінки). **Мета** розвідки — продемонструвати сюжетоутворюючу та стилістичну роль топонімікону в історичній повісті, основою якої послужила напівлегенда про султаншу-українку Роксолянну, визначну постать в історії Османської імперії.

Топоніми в «Роксоляні», що представлені різними розрядами, утворюють розгалужену парадигму, функціонуючи широко й різнопланово, насичуючи при цьому контекст численними експресивними нюансами й асоціаціями. Це наступні розряди:

- 1) назви материків, частин світу: *Європа; Азія;*
- 2) хороніми: *Австрія; Босна; Ватикан; Візантія; Галицько-Волинська держава; Гіндостан; Греція; Грузія; Єгипет; Ізраїль; Індія; Італія; Марокко; Мексика; Османська держава; Перу; Польща; Сербія; Туреччина; Угорщина; Україна;*
- 3) регіоніми: *Анатоль / Анатолія; Антіохія; півострів Аравійський; Балкани; Волинь; Геджас; Захід; Іверська земля; Кавказ; Київщина; Крим; Ліван; Магnezія; Мала Азія; Маріца; місцевість Мігтам-Бір-Ель-Абд; Морава; Перекоп; Північ; Поділля; Румілія; Самбірщина; Старія; Схід; Східна Галичина; Червона Русь;*

3) ойконіми: а) астіоніми: *Аден; Альгір; Ахлят; Багдад; Баден; Базра; Бакот / Бакота; Бахчисарай; Берхтольдсдорф; Бітинія; Брун; Бучач; Венеція; Відень; Володимир; Гайлігенштат; Галич; Гіттельсдорф; Гран; Дамаск; Деблінг; Енциенсдорф; Єрихон; Єрусалим; Жовква; Запоріжжя; Звенигород; Золочів; Ліхтенштейн; Каір / Каіро; Кам'янець; Кафа; Кашмір; Кизиль-Адляр; Львів; Медина / Медина-Ель-Набі; Медлінг; Мекка; Мемфіс; Могач; Москва; Моссуль; Ограшкей; Ор; Пенцінг; Перемишль; Рим; Рогатин; Самарканд; Самбор; Сіммерінг; Скутарі; Смирна; Смоленськ; Сокаль; Тавань; Тербовля; Трапезунт; Тріст; Ушиця; Флоренція; Царгород / Стамбул / Істамбул; Чернче; Шербан;* б) комоніми: *Бір-Ель-Маші; Бір-Ель-Нахль; Ель-Гамра; Ель-Ціят; Біярі-Алі;*

4) гідроніми: а) пелагоніми: *Босфор; Гелеспонт; Дарданелльський пролив; залив Дафні; Єлинське море; Золотий Ріг; море Мармара; Мертве море; Пропонтида; Суез; Червоне море; Чорне море;* б) потамоніми: *Алта; Дніпро; Дунай; Євфрат; Йордан; Ліпа; Ніл; Опор; Тигр; річка Швехат;* в) лімноніми: *Ель-Саффра; студня Ель-Хатім; студня Земзен; криниця Єлисея; джерела Мойсея;*

5) ороніми: *Афон; височини Петрасу; гори Алтаю; гори Синаю; гори Джебель-Атака; гори Джебель-Ет-Тіг; гори Джебель-Мокатеб; Карпатські гори; Чорні нижчі гори; Юдейські гори; гора Аарона; гора Агд; гора Арафат; гора Валі-Будра; гора Дзвін, по-арабськи Джебель-Накус; гора Ель-Нур; гора Ільдіз; Гора Купелів Фараонських; гора Мойсея; Голгофа / гора Голгофа; Джебель-Арріб; Джебель-Сербаль; Долина Солодких Від; долина Ізонца; Долина Ширшей; долина Етро, по-арабськи Вадієд-Дер; долина Міна; Ес-Сафсар; Капелюх з цукру; Перла Синаю; Рас-Магомед; Чатирдаг; рівнина Ер-Рага;*

6) інсулоніми: *острови Банда; острови Принців; острів Принців; Імброс; Кипр; Лемнос; Самотраке; Солунь; Тассос;*

7) сквалентоніми: *Пустиня Мандрівки; пустиня Гамуд; пустиня Нефуд;*

8) дромоніми: *Ваді-Гебран; Чорний Шлях; Шлях Фараонів;*

8) агрооніми: *степи Панталіхи; Дике Поле;*

9) урбаноніми: а) міські хороніми: *Авретбазар; Арсланхане; Баб-і Гумаюн; Бекішташ; Бін-Бір-Дірек; брама Адама і Еви, звана Ель-Алецмін; Брама Миру; Брама Фетви; Віденська гора; Галята; Гарам-Еш-Шеріф; Гарам-Ель-Меккі; Дері-Сеадеті; Джеляд-Одасі; Дівоча Вежа; Ені-*



*Батан-Серай; Льдиз-Кюск; Кертинертор; Мехтерхане; Мур Плачу; Пера; Прот; Серай Бурун; Соляна брама; Штубенрінг;* б) еклезіоніми: *Безетті-Моріяг; Бейт Аллаг; Бетесда; вежа св. Стефана; Гагія Софія; Ель-Батрак; Ісраїн; Кааба; Маздьяфаз; Макам-Ібрагім; Мамілля; Мегмель; чарівна Мошея; Мур Плачу; Санкт-Маркс; святиня Омара; Сітті Марям; Тринітарська церква; церква св. Духа; церква св. Юра у Львові; церква св. Феодора; церква святого Михайла; церква св. Стефана; Еш-Султана; церква Господнього гробу; монастир св. Пантелеймона; монастир Августинів; Іверський монастир; Синайський монастир; василіянський монастир в Чернчу; монастир тринітаріїв;* в) арконіми: *Високий Замок у Львові; замок Санкт-Файт; Кльостернайбург;*

10) екзоніми *Ереб; Мутесафірлік; Лехістан; Керван-Йолі;*

11) міфотопонім: *Едем;*

Закони реалістичного зображення дійсності зумовлюють використання реального топонімікону. В аналізованому творі майже всі топоніми є **реальними**, що є надзвичайно важливим для творів на історичну тематику. Як свідчить наведений перелік, топонімія «Роксоляни» виписана досить скрупульозно — завжди можна знайти на географічній карті чи в історичних хроніках місце, про яке йдеться в оповіді. Отже, топоніми в аналізованому творі є, перш за все, засобом просторово- та історико-диференціюючої характеристики [2:11–12].

Топонімікон повісті знаходиться у складній взаємодії з іншими складниками художньої образності. Чим відомішою є географічна назва, тим цікавіше вона вписується у контекст, утворюючи ілюзію реальності, прив'язки до певного місця, створюючи своє локально-семантичне поле, в якому даний топонім відіграє роль ключової лексеми, своєрідного стрижня, навколо якого концентруються інші онімні і безонімні компоненти. У досліджуваному творі зустрічаємо кілька виразних топонімічних полів (ТП): *України* (з підполем *Галичини*), *Криму*, *Османської імперії* (з підполями *Туреччини*, *Царгороду*, *Єгипту* та *Аравійського півострову*), *Західної Європи* з підполями *Австрії*, частково *Сербії* та *Угорщини*, *Афону*, *Італії*. Здебільшого такі підполя створюються завдяки топонімічним масивам (ТМ), причому досить часто у невеликих контекстах, створюючи емпфузу і градацію [6:40–41; 9: 13–15], і підсилюючи тим самим експресію оповіді. Так, у 2 розділі ТП *України*, яку постійно нищать татарські напади, чітко вибудовується у наступному контексті, що містить значний ТМ:

«Татаре мали звичайно три дороги, якими в своїх наїздах розливалися по **Україні**, вибігаючи спільно з-над **Чорного моря**. Один їх шлях ішов **волоським** пограничем, другий серединою **Поділля**, третій **Київщиною** й **Волинню**. А всі вони лучилися в **Східній Галичині**. В серце її, у **Львів** змагали всі навали татарські, що плили як повінь тими трьома шляхами. **Волоський** ішов проти **Львова** через **Бучач** і **Галич**, **подільський**, або кучманський, через **Теребовлю** й **Золочів**, **волинський** закручував на півночі і йшов проти **Львова** через **Сокаль** і **Жовкву**. Йдучи з трьох ріжних сторін, змагали вони до одної мети, до серця **Східної Галичини** і впилися в околицю **Львова**...» [22]. В іншому контексті, під час першої розмови **Насті** з **Сулейманом** актуалізується підполе **Галичини**: «І вже ввижався їй у далекій мрії рідний **Рогатин**, і **церковця св. Духа**, і сад біля неї, і луги над **Липою**, і великі стави, і білий шлях до **Львова**» [97].

ТП величезної **Османської імперії** демонструють контексти: «Яка доля ждала кожду з них? Одну ждала лучша, другу гірша — аж до страшних домів розкоші у **Смирні** та **Дамаску**, в **Марокку** й **Самарканді**» [70]; «На пишно заставлених столах стояли дактилі з **Багдада**, гранати з **Шербана**, риж із **Базри** і яблука з **Ахляту**...» [177]; ТП **Криму** репрезентує контекст спогадів **Насті**: «Там було і маленьке глиняне надщепенне горнятко, котрим у **Бахчисарая** і потому в **Кафі** з **Клярою** чисту воду пила. І пару засушених листочків, котрі під **Чатирдагом**, сидячи на возі, на пам'ятку з дерева зірвала» [185]. А трикратний дистантний повтор невеликого ТМ «від тихого **Дунаю** до **Базри** і **Багдада** і до кам'яних могил **фараонів**» [67; 99; 124] вибудовує чітку перспекцію прийдешньої могутності **Насті-Роксоляни**, що стане володаркою величезної території **Османської держави**.

ТП **Туреччини** спостерігаємо у контекстах: «Від **Чорного моря**, від берегів **Скутарі** й від **моря Мармара** тиснулися до **Золотого Рога** ріжні-преріжні судна...» [76]; «На **Дівочу вежу**, на береги **Скутарі**, на **Кизиль-Адаляр**, на анатольський **Гіссар** і на долину **Солодких Від** спадала рання мряка» [130]. В іншому контексті ТМ накреслює виразну перспекцію майбутніх подій в імперії у зв'язку з одруженням **Сулеймана** з **Роксоляною**: «Але не можна знати, чи попри **синопський берег** не йде вже вихор **Чорним морем** і чи не збурить він до дна **Босфору**, і **Золотого Рогу**, і **моря Мармара** і чи не вдарить сильно в **Серай Бурун**» [172].

Опис «святої» війни, джігаду, пов'язаний із ТП **Австрії** і взагалі **Європи**, яку прагне завоювати **Сулейман Великий**; опис кривавих подій,

поразки християн здійснюється за допомогою ТМ: «*Турецькі «бігуни й палії» розбіглися загонами не тільки по околиці Відня, але й по Долішній і Горішній Австрії та по цілій Старії, сіючи скрізь знищення і пожежу. Жертвою їх упали чудові винниці Гайлігенштату, і Деблінг, і Пенцінг, і Гіттельдорф, і замок Санкт-Файт, і Ліхтенштайн, і Медлінг, і Бертольдсдорф, і Брун, і Енценсдорф, і навіть сильно укріплений Баден, і долишня часть Кльостернайбургу разом із величавим монастирем над Дунаєм (...) війська Сулеймана доходили аж у прегарну долину Ізонца» [290–291].*

Хадж Роксоляни (розділ 18) пов'язаний із регіонами *Єгипту, Близького Сходу, Аравійського півострову* і ТП відтворює тогочасні географічні реалії; розділ насичений арабськими топонімами, які гармонійно сполучаються з давньоєврейськими, пов'язаними з історичними спогадами. ТМ спостерігаємо наприкінці розділу: 1) під час пророцтва майбутнього Роксоляни та її дітей: «*І піде син твій Баязед війною на батька (...) й Анатолі кине на Румілі. Заграють гармати, а син твій Баязед кривавими руками сягне від Скутарі на острови Принців, на Дівочу Вежу і на Долину Солодких Від. І зачне обступати пишну столицю Стамбул (...) розіб'є на три часті силу Баязеда, і чергою зіпхне в Чорне море, і в Босфор бурливий, і в море Мармара» [325]; 2) під час прямування султанки до Єрусалиму та перебування в ньому: «*Пісковою пустинєю Нефуд ішла каравана султанки в напрямі на північ і пустинєю Гамед дійшла до святої землі. А як побачила Єрихон, чудове «місто роз і пальм», серед диких яруг та печер, задержалася біля криниці Єлисея з солодкою водою. Тут спочила султанка Місафір і відси пішла оглядати глибокі береги Йордану (...) А з Єрихону йшла дикими ярами, поміж нагі гори, до Мутесафірліку (...) Була на горі Голгофі, була й на Безетті-Моріяг і бачила всі більші стави Єрусалима, Ель-Батрак, Ісраїн і Сітті Марям, і Бетесду, і Мамілю, й Еш-Султана (...) двічі переїхала попри дуже сумну й обдерту церкву Господнього гробу, але не вступала до неї. А як переїздила попри Мур Плачу, почула несподівано з товпи жінок жидівських оклик у своїй рідній мові...» [327–328].**

Окремі стилістичні функції припадають на ТП *Афону*, що пов'язаний з подорожжю *Насті* на *Святу гору* (розділ 13). Онімні засоби, гармонійно вписуючись у контекст, сприяють виникненню особливої тональності, що асоціюється з болісними ваганнями *Насті*, яка знаходиться перед складним, доленосним вибором: поворот додому в

невідомість чи майбутнє сходження на найвищий щабель турецької ієрархії ціною відречення від християнства. Експресія піднесеності, тихого смутку і прощання відчувається в кожному слові; географічні назви виявляють особливу, на перший погляд приховану експресію, яка підсилює основну тональність. Перш за все, це оронім *Афон*, в радіусі якого розгортається оповідь у розділі, і що зустрічається у різних варіаціях у контексті 13 розділу 23 рази (і лише 13 разів — протягом усього твору): *Афон* [126–3; 135; 136; 139; 142; 146; 153; 154–3; 155]; *Афон гора* [141]; *Свята гора Афонська* [175]; *свята гора Афонська* [129]; *святий Афон* [118; 119–5; 141; 143; 149; 152; 153; 162; 175; 185]; *Святий Афон* [136–2; 148]; *св. Афон* [137; 138; 139]; *Свята гора* [135–2; 136–2; 139; 140–2; 141; 143; 146; 148; 152]; святі стежки Афону [153]. Далі йдуть *монастир великомученика й ісцілителя Пантелеймона* [135] / *монастир св. Пантелеймона* [136; 137] / *монастир св. Пантелеймона ісцілителя* [145]; *Іверський монастир* [141] / *Іверська обитель* [142; 143; 146]; *залив Дафні* [135]; *Прот* [136]. Локальний простір навколо *Афону* підкреслюють топоніми *Гелеспонт* [148; 152; 154], *Пропонтида* [148], *Єлінське море* [148; 152] а також наступний ТМ: «*Настуня оглянула-ся ще раз в напрямі таємничого острова Самотраке, з котрого походила мати Олександра Великого. З гори було видно Самотраке й Лемнос, Імброс і Тассос, і ледве помітну полосу берегів Дарданельського проливу, Гелеспонту*» [146]. Ретроспекцію створюють топоніми, виписані над кам'яною брамою монастиря св. Пантелеймона: «*Святу обитель сію возобновил чоловік, що вірив у Бога: князь на Галичі, Перемишлі, Звенигороді, Ушиці і Бакоті, Ярослав Осмомисл, син Володимира*» [137]. Отже, топоніми у «Роксоляні» пов'язані як із сюжетом повісті, так і з більш-менш віддаленими часовими періодами.

В окремих випадках ТМ уживаються у складі розгорнутих онімних масивів (ОМ). «...включеність топоніма до хронікальної панорами часто маркується антропонімами» [2:11], та онімами інших розрядів, що стають у контексті виразними конотемами. Так, ТП *Італії* утворюється завдяки ОМ: «*З перейняттям слухала його оповідань про чудові будівлі італійські, про царицю моря — Венецію на 122 островах, про золоту книгу її родів, про її Велику Раду, про могутність Дожі, про олов'яні тюрми в підземеллях, про високі школи у Флоренції, про Ватикан у Римі та про всі дива епохи Відродження*» [57]. Першу зустріч *Насті* й *Сулеймана* автор змальовує за допомогою розгалуженого ОМ, акцентуючи

на могутності молодого султана, безмежжі його імперії: «*Перед нею став і стояв у блиску місячного світла, у всій красі і молодості своїй, первородний син і правний наслідник Селіма Грізного, — Сулейман Величавий, — пан Царгорода і Єрусалима, Смирни і Дамаска і сім сот міст багатих Сходу і Заходу, десятий і найбільший падишах Османів, халіф усіх мусульманів, володар трьох частей світу, цар п'ятьох морів і гір Балкану, Кавказу й Лівану, і чудних рожевих долин вздовж Маріци, і страшних шляхів на степах України, могутній сторож святих міст в пустині Мекки і Медини і гробу Пророка, пострах всіх християнських народів Європи і повелитель найбільших сил світу, що міцно стояли над тихим Дунаєм, над Дніпром широким, над Євфратом і Тигром, над синім і білим Нілом...*» [94].

Наступний контекст з ОМ пов'язаний із гіркими спогадами афонського старця: «... коли вже в десять днів по смерті **Владимира** убили на **Алті** сина його, праведного **Бориса** (...) Так само зраджений, погіб і **Гліб** під **Смоленськом**, і **Святослав**, в долині над **Опором**, серед гір високих (...) **Королеві Данилові**, першому розумом по **Соломоні**, на пирі, при чужих послах, для більшої наруги наш галичанин жбурнув чашу вина на обличчя... **А Ярослава Осмомисла** (...) взяли галичане на страшні тортури: живцем спалили перед очима його любу жінку...» [144—145]. Таким чином, оніми різних розрядів поряд із топонімами стають у повісті виразними локально-темпоральними маркерами.

Для художнього слова характерним є образне сприйняття дійсності, підпорядкування кожної мовної одиниці основній меті — розкриттю авторського задуму, створенню високохудожнього літературного твору. І топоніми в цьому розумінні теж не стоять окремо, навпаки, будучи тісно взаємопов'язаними з іншими мовно-образними засобами, вони розгортають свої приховані, потенційні можливості. «... топоніми (...) опинившись в оточенні засобів художньої характеристики, відкривають такі грані своїх виразових можливостей, які до того часу були приховані від спостерігачів» [5:530—531]. Так, використання кількох номінацій одного й того ж топонімічного об'єкту, «різних за часом виникнення чи засобом оформлення» [2:14] — **Європа** [58] — **Ереб** [145; 180]; **Польща** [225] — **Лехістан** [54]; **Єрусалим** [7] — **Мутесафірлік** [327]; **Царгород** [48] — **Стамбул** [62] — **Істамбул** [76]; **Чорний Шлях** [21] — **Злий Крок** — **Шлях Незримий** [22] — **Керван-Йолі** [157; 232] — утворює неповторний локальний та історичний колорит,

підсилює художню виразність. Наприклад, хоронім *Ереб* гармонійно вписується у контекст опису великого натовпу невольниць, які прибувають до Стамбула звідусіль — «струнки і делікатні дівчатка з *Еребу* (...) і огнисті дочки *Балкану*, і прекрасні білі жєнщини з *Кавказу* (...) і росли та сильні жєнки з гір *Алтаю*» [180], а також накреслює асоціації-паралелі з *Олександром Великим*, якого *Сулейман* називає: «найбільший завойовник *Еребу*» [146]. Уживання турецької назви *Єрусалиму Мутесафірлік* є закономірним при описі паломництва Роксоляни до Мекки: «А з *Єрихону* йшла дикими ярами, поміж нагі гори, до *Мутесафірліку*» [327].

Цікаво контрастують у контексті повісті топоніми-варіанти *Польща* і *Лехістан*, *Чорний Шлях* і *Керван-Йолі*. Хоронім *Польща* уживається у контексті роздумів *Роксоляни* про пошуки рідних в цьому краї [225] та при розмові з купцями, які привезли до неї матір [261], у розповіді матері про подорож [246], у мовленні купців [262]. Тюркський варіант ВН *Лехістан* закономірно вписується у відповідні «турецькі» контексти: це міркування *Насті* про вчителя-італійця, який побував усюди, також і у *Лехістані* [54], роздуми *Сулеймана*, який зацікавився невольницею «з далекого *Лехістану*» [109], мовлення *Абдуллага*, що завжди шанував «білу квітку з *Лехістану*» [182]. Уживання в наведених контекстах ВН *Польща*, призвело б, на нашу думку, до штучності, шаблонності, тоді як *Лехістан* є тою єдиною і неповторною конотемою, що збагачує оповідь, насичує контекст виразною експресією. З аналогічною настановою, відповідно в «українських» і «турецьких» контекстах, уживаються *Чорний Шлях* і *Керван-Йолі*; причому друга ВН містить виразну експресію заздрості, ненависті до майбутньої султанки: «Тоді уперто переслідував її привід *Чорного Шляху*» [30]; «Настуня вже освоїлася з думкою про все, навіть про чорну смерть на *Чорнім Шляху*» [31]; «знайда з *Чорного Шляху*» [164]; «молода чужинка з далекої країни, що прийшла *Чорним Шляхом* на землю Османів...» [166]; «Там був і кривавий платочок, котрим свою зранену ніжку на *Чорнім Шляху*, на Дикім Полі обтирала» [184]; «Калим знайді з *Керван-Йолі*» [157]; «Та приблуда з *Керван-Йолі*» [232].

Деякі паралельні топонімічні варіанти у складі описових конструкцій; це локальні топоніми *Аравійського півострову*: «святи гора *Мойсея*, звана *Синайського* або *Горою Божого Закону*» [307]; «долина *Етро*, по-арабськи *Вадієд-Дер*» [309–310]; «гора, звана *Дзвін*, по-арабськи *Джебель-Накус*» [310]; «брама *Адама й Еви*, звана *Ель-*

*Алецимін»* [316]. Ці варіанти разом з іншими топонімами підсилюють місцевий колорит, сприяють достовірності зображуваного і докладності опису, підсилюють прагматичну спрямованість історичної повісті. Письменник ретельно добирає кожен географічну назву, враховуючи явний та прихований потенціал топонімів і відповідно до цього вводить їх у мовну тканину твору.

Таким чином, топоніми в історичній повісті О. Назарука є вагомим засобом актуалізації художнього простору; вони утворюють парадигму, яка охоплює всі яруси оповіді. «Географія» «Роксоляни» зумовлюється сюжетом, ідеєю, всім смыслом повісті. Топонімія є невід'ємною частиною контексту, вмотивованою, тісно пов'язаною з авторською концепцією твору. Топонімічні масиви сприяють масштабності зображення, з їхньою допомогою вимальовується широка локальна панорама, а окремі компоненти топонімічної парадигми створюють зовнішній і внутрішній асоціативні ефекти і діють у чітко запрограмованому автором ключі, сприяючи реалізації творчого задуму письменника.

### Література

1. Арнольд И. В. О понимании термина «текст» в стилистике декодирования // Стилистика художественной речи: Сб. науч. труд. Л., 1980.
2. Гукова Л. Н., Фомина Л. Ф. Многоаспектная характеристика топонимов в творческом наследии А. С. Пушкина: Словарь. — Одеса, 2008.
3. Діц В. О. Онімний простір роману Юрія Винничука «Мальва Ланда» // *Studia Slavica*: Вип.9: Ономастика. Антропоніміка [Текст]: Зб. наук. стат. — Ужгород, 2009.
4. Єриш Л. О. Просторово-часова рамка існування онімних одиниць у тексті // Антологія поетоніміологічної думки. — Т.1: В. Н. Михайлов: збірник. Михайловские чтения 2007–2008. — Донецьк, 2008.
5. Калинин В. М. Отклики и отражения (Вместо рецензии) // Восточноукраинский лингвистический сборник. — Вып. 9. — Донецьк, 2004.
6. Кухаренко В. А. Лингвистическое исследование английской художественной речи. — Одеса, 1973.
7. Назарук О. Роксоляна: Іст. повість. — К., 2008.
8. Наконечная О. Авторизация описания в историческом романе // Исследования целого текста: Тезисы докл. и сообщ. совещания. — М., 1986.
9. Перкас С. В. Парадигматические и синтагматические аспекты лингвострановедческого потенциала топонимов в современном английском языке: Автореф. дис. ... канд. филол. наук. — М., 1980.

10. Сипайло Е. В. Категория пространства в Романе А. Платонова «Чевенгур» // Русистика и современность: Сб. науч. стат. по мат. IX Междунар. конф., посв. 100-летию со дня рожд. акад. Д. С. Лихачева, г. Одеса, 4–7 октября 2006. — Одеса, 2007.

*Немировская А. Ф.*

**ТОПОНИМИЧЕСКАЯ ПАРАДИГМА И ХУДОЖЕСТВЕННОЕ ПРОСТРАНСТВО (НА МАТЕРИАЛЕ ИСТОРИЧЕСКОЙ ПОВЕСТИ О. НАЗРУКА «РОКСОЛЯНА»)**

*В статье рассматривается топонимикон повести О. Назарука «Роксоляна», в соответствии с топонимической парадигмой топонимы группируются в определенные топонимические поля; показана продуктивность использования топонимических массивов.*

**Ключевые слова:** *историческая проза, топоним, топонимическая парадигма, топонимический массив, художественное пространство.*

*Nemyrovska O. F.*

**TOPONYMIC PARADIGM AND ARTISTIC SPACE (BASED ON O. NAZARUK'S «ROKSOLYANA»)**

*The article analyses the toponyms of the historical novel by O. Nazaruk «Roksolyana» grouped according to their toponymical spheres. It highlights productivity of usage of toponymic massives.*

**Key words:** *historical prose, toponym, toponymic paradigm, toponymic massive, artistic space.*



УДК 811.161.2'373.2:821

*А. П. Романченко*

## ОНОМАСТИЧНИЙ ПРОСТІР ЛІТЕРАТУРНОЇ КАЗКИ ВСЕВОЛОДА НЕСТАЙКА

*Статтю присвячено розглядові онімікону літературної казки «Дивовижні пригоди в лісовій школі» В. Нестайка, проаналізовано прийоми трансформації онімів у художньому тексті.*

**Ключові слова:** *онім, власна назва, персонаж, антропомодель.*

Всеволод Зіновійович Нестайко, якому нещодавно виповнилося 80 років, — це метр, класик української дитячої літератури, Лицар своєї справи. Понад 55 років він пише для дітей, ось чому його називають найдитячішим письменником України. Твори В. З. Нестайка перекладено двадцятьма мовами світу. Книгу «Тореадори з Васюківки» внесено Міжнародною радою з питань дитячої та юнацької літератури до Особливого списку Ганса Хрїстіана Андерсена як один із видатних творів сучасної літератури для дітей. Крім цього, письменник має багато інших нагород і регалій, які заслужив за більш ніж 30 книг, виданих загальним накладом кілька мільйонів примірників.

Його світ — тонкий візерунок дитячої казки, сплетений із тисячі чарівних образів: найдивовижніших створінь. Його світ — ніби золотаве мереживо саява кожного з поколінь [15]. Рисами стилю В. Нестайка є казковий сюжет із перетворенням і подорожами в часі, вигадана історія з пізнавальним елементом, комічні ситуації [8].

Окреме місце в творчому доробку В. Нестайка посідають «Дивовижні пригоди в лісовій школі», які складаються з чотирьох книг і за які автор був удостоєний премії імені Лесі Українки. Зараз вони ввійшли до списку літератури, рекомендованої Міністерством освіти і науки України для читання учням молодшої школи. Жанр книги досить складно визначити. Вважають, що це серія казкових оповідань або повість-казка. «Дивовижні пригоди» складаються з окремих казок із різними сюжетами, але ті чи інші персонажі, які діяли раніше, з'являються в кожній казці. Основна сюжетна лінія розгортається навколо лісової школи для звірят та лісею (бо розташований він у лісі)

для птахів. Усі інші сюжетні лінії пов'язані з учнями цих навчальних закладів.

Ця розвідка є спробою вивчення специфіки називання персонажів й функціонування онімікону В. Нестайка на матеріалі одного з його творів для дітей. Відомі ономасти зауважують, що власні назви — істотний, функціонально значущий складник творів усіх родів літератури [5:5]. Такої ж думки дотримуються й інші дослідники, вважаючи, що онімі є вагомим компонентом ідіостилю майстра художнього слова [9:1].

Ю. О. Карпенко виокремив й обґрунтував три принципи художнього застосування власних назв: ліричний, епічний, гумористичний, кожен з яких має підтипи [6:74–75]. Названі принципи буття літературної онімії характерні для широкого кола національних літератур чи взагалі належать до ономастичних універсалій [6:12]. Як і ліричний принцип, що відзначається різновидами відповідно до літературного напрямку і характеризується певними ознаками, названими вченим, гумористичний принцип теж має специфічні прикмети.

Зазвичай дослідники онімії звертаються до художніх творів, що стали національної класикою. Гумористична (і дитяча) література мало приваблює мовознавців у зв'язку із скептично сформованим поглядом на її онімію. Ю. О. Карпенко вважає такий підхід несправедливим, бо в ономастиці гумористичних і дитячих творів «є чимало своїх труднощів і проблем, багато не вирішеного чи й просто не відкритого» [6:176]. Саме цим фактом зумовлено актуальність досліджуваної теми.

У складі літературних онімів виокремлюють реальні та вигадані імена. Другі, створені уявою письменника, називають фіктонімами. До таких уналежнюємо онімі казкових персонажів «Дивовижних пригод...» В. Нестайка.

Головними дійовими особами є недорослі тварини-школярі. Як і годиться в школі, для позначення учнів письменник використовує двокомпонентну антропомодель. Серед десяти персонажів, які з'являються в першій книзі [12], є шість хлопчиків і чотири дівчинки. За їх іменами та прізвищами читачі легко ідентифікують звірят і їх стать. Звісно, що *Кольком Колючкою*, *Косею Вуханем*, *Борею Суком*, *Рудиком Лисовенком*, *Михайликом Ведмеденком* та *Вовчиком Вовченком* можуть бути тільки їжачок, зайчик, борсученя, лисеня, ведмежа і вов-

чення. Їх імена або прізвища вказують на певні особливості звірят стосовно поведінки носія, кольорової характеристики, будови організму чи позначені фольклорною традицією називання тварин. Асоціації, які виникають у читачів, цілком виправдовують очікування казкаря, який розраховує на розуміння адресата.

Рисеня, козеня, лосеня і білчення — це дівчатка, яких звать *Раїскою Мняю*, *Зіною Бебешко*, *Сонею Лось* та *Вірочкою Вивірчук*. Дівчачі імена, як і хлоп'ячі, мають зменшено-пестливу форму із суфіксами *-к-*, *-ик-*, *-очк-* (*Раїска*, *Рудик*, *Михайлик*, *Вовчик*, *Вірочка*) або являють собою скорочений варіант імені (*Боря*, *Зіна*, *Соня*). Хлопчачі імена звірят-школярів в основному такі ж, як і в звичайних учнів. Виняток становить онім *Кося*, утворений від слова *косий*.

На перший погляд здається, що походження онімів звірят-хлопчиків цілком зрозуміле: *Колько* < *Микола*, *Боря* < *Борис*, *Михайлик* < *Михайло*, *Вовчик* < *Володимир* [14]. Проте при розгортанні сюжету твору виявляється, що батька *Колька* звать *Коляй*, батьків *Косі* й *Вовчика* — *Косянтин* і *Вовк*, та й *Рудик* походить не від імені *Рудольф*, а від прикметника *рудий*. Рисеня *Раїска* (з гр. легка [14], а *рись* — граційна й легка в русі тварина) має й відповідне прізвище, що вказує на належність до родини кошачих — *Мняю* (похідне від звуконаслідувального слова). Козеня *Зіна*, як часто називають кіз, має прізвище *Бебешко*, що мотивується звуконаслідувальним словом (*бе-е-е*), а в творі ще й тим, що, розмовляючи, козеня повторює склад *бе* у словах (*бе-бе-безсовісний*). Найдобріші дівчатка в лісовій школі — *Соня Лось* і *Вірочка Вивірчук*. Їх ніжні (із сонорними приголосними) імена пасують до лагідного характеру, а прізвища недвозначно вказують на належність до розряду тварин. До того ж білок називають *вивірками*.

Більшість прізвищ учнів має виразний національний колорит, бо ж події відбуваються в українському лісі. Це утворення із суфіксами, притаманними українським прізвищам: *Лисовенко*, *Ведмеденко*, *Бебешко*, *Вивірчук*, *Вухань*.

Згодом з'являються в школі *Хрюша Кабанюк* і *Вася Кицин* (відповідно у книзі другій та третій [11; 10]). Дике поросля — дівчинка, а котик — хлопчик. Походження їх імен і прізвищ цілком прозоре: поросля хрюкає і належить до родини кабанів, у хлопчика звичайне для котів ім'я *Вася*, а прізвище *Кицин* він успадкував від матері *Мури* — дикої очеретяної кицьки, тобто він *кицин син*. Щоправда пізніше виявля-

ється, що Вася — левеня, якого «укошенячила» *Мура*. Справжня мати його загинула, а батько — артист цирку, лев *Левко Львович Левченко*, тому Васька стає *Кициним-Левченком* за названою матір'ю і справжнім батьком.

Учнів лісового ліцею названо лише на ім'я. За одночленною моделлю утворено такі казкові оніми: пташеня з родини соколоподібних, син Кондорів, що належить до «роду найдавнішого і найславнішого з усіх пташиних родів» *Грифа*, каченя *Крякс*, гусеня *Гелгуш*, індиченя *Пиндик*, зозуленя *Кука*, шуліченя *Шуля*, шпаченя *Пак*, лелеченя *Льолік*, вороненя *Карпуша*, чирик *Пижик*, горобчики *Чик* і *Чирик*, синички *Цінь* і *Цвірінь*. За їх іменами, які переважно створено автором завдяки фонетичній обробці звуків, характерних для цих птахів, легко впізнати дійових осіб, а за формою імен — стать пташенят. На ім'я також казкар називає лисичку Лізу, сестру Рудика, студентку лісового технікуму легкої промисловості, та злодія-шакала Бацилу. Якщо у названих вище прикладах така формула прийнятна, бо свідчить про вік школярів чи студентки, то в останньому випадку — це вияв зневаги до вчинків казкового персонажа.

Уводючи нових дійових осіб, письменник привертає увагу читачів різними цікавими історіями з легенд чи з життя пернатих. Згадується і Рим, який врятували гуси, і динозаври, що є найближчими родичами індиків, і здібність до мов шпаків, й уміння прогнозувати майбутнє зозулями.

Усі звірята мають батьків, які їх виховують. Як правило, В. Нестайко дає їм наймення за трикомпонентною антропоформулою: ім'я + по батькові + прізвище. Це *Коляй Коляйович Колючка* (тато-їжак), *Косянтин Косянтинович Вухань* (тато-заєць), *Білобіл Білобілович Вивірчук* (тато білченяти), *Козел Козловія Бебешко* (тато козеняти), *Борис Борисович Сук* (тато-борсук), *Вепрій Кнурович Кабанюк* (тато-свин), *Левко Львович Левченко* (батько Васі), *Рудана Микитівна Лисовенко* (мати-лисиця). Виразною ознакою є називання тварин на честь батьків, що досить поширене при виборі імені для маляти. Такі моделі легко сприймаються, не дають плутатися маленьким читачам, хто є хто. Інших батьків названо на ім'я та по батькові (*Хавронія Вепрійвна*) чи на ім'я та прізвище (*Козулія Бебешко*). Якщо ж ім'я по батькові інше, то походження його зрозуміле (*Вепрій Кнурович*, *Хавронія Вепрійвна*). Імена матерів мають форму жіночого роду, закінчуються на -а, -я (*Пу-*

дана, *Козулія*), хоч і є вигаданими, утворюються за зразком жіночих онімів *Світлана, Валентина, Віталія, Вікторія*. Зрідка письменник звертається до іншого типу найменування, що властивий українсько-му етносу: тітонька Вухань, кумася Колючка, пані Зозуля.

Батьки школярів мають відповідні до їх поведінки та способу життя професії. Заєць-тато — співробітник Науково-дослідного інституту капусти, тато-їжак — завідувач відділу критики «Лісової газети», тато білченяти — верхолаз-висотник, мати козеняти — солістка лісової опери та балету, заслужена артистка, мама Рудика — товарознавець, тато-борсук — інженер, тато Хрюші — старий копач, мама Кабанюк — домогосподарка.

Для учителів, як і годиться, В. Нестайко обирає в більшості випадків таку антропоформулу: ім'я + по батькові. Патроніми — давня антропонімійна категорія, що виникла після особових імен ще в родо-племінному докласовому суспільстві. Раніше така форма найменування була властива більшості мов світу, але поступово вийшла з ужитку тому, що перетворилась на прізвища або була ними витіснена [6: 285].

В. О. Горпинич зауважує, що суфікс *-ич-*, який активно функціонував у 16 ст., мав такі значення: 1) «син тієї особи, яка названа твірним словом» і утворював похідні від апелятивів (*войтович — син вейта, судич — син судді*); 2) «син» і утворював похідні від особових чоловічих та жіночих імен (*Хомич — син Хоми, Кулинич — син Кулини*). Такі деривати згодом стали прізвищами; 3) «син» і утворював похідні на базі присвійних прикметників із суфіксом *-ов-* від особових імен (*Іван — Іванів син — Іванович*). У цьому випадку деривати спочатку були родинними прізвиськами, а пізніше частина з них стала прізвищами. Учений зазначає, що «на базі архаїчного суфікса *-ич-* сформувався суфікс *-ович*, за допомогою якого від чоловічих імен утворюються похідні зі значенням «по батькові» [2:63].

Отже, у східнослов'янських народів патроніми збереглися. Фольклорна традиція донесла до нас патроніми різних казкових персонажів, билинних героїв: *Михайло Потапович, Змій Горинич* та ін. Так, Ю. О. Карпенко зауважує, що двочленна антропоформула була північною моделлю найменування билинних героїв. У разі відсутності даних про батьків «для побудови окремого по батькові витворюється шляхом редуплікації імені» [7:14].

Такий самий спосіб називання фіксуємо й у творчості В. Нестайка, хоч тут маємо й відмінності, бо автор дозволяє собі творити незвичайні форми по батькові, які вказують на географічне походження чи особливості поведінки дійових осіб. Очолює школу директор *Бурмило Михайлович Ведмідь*, він викладає ведмежу мову, класний керівник *Пантера Ягуарівна* (іноді, як це буває у звичайній школі, учні-шибеники називають її просто *Пантерою*) — викладач лісової математики, *Лисавета Патрикіївна* (у спадок їй дісталася вміння патрати курей) — учитель лісознавства, *Мамонт Африканович* (він родом з Африки) — учитель лісісторії, *Жирафа Жирафіївна* викладає лісографію, *Макак Макакович* — учитель фізкультури, *Бегемот Гіпотамович* (батько — гіпопотам, що означає те саме, що й бегемот, велика наземно-водяна трав'яїдна тварина [1:65]) — викладач сольфеджіо.

Учителів лісею в останній книзі про лісові пригоди [13] теж величають на ім'я по батькові, рідко автор називає ще й прізвище, яке остаточно ідентифікує «особу» вчителя: *Шуліка Сапсанівна* (викладає орлину мову), *Тук Тукович Дятел* (математика), *Лелек Лелекович* (географія південних пташиних перельотів), *Гагара Альбатросівна* (географія північних пташиних перельотів), *Пилип Пилипович Пугач* (нічне бачення), *Сойка Сойківна Сойка* (пташина пильність), *Тьох Тьохкович Соловейко* (музика і співи), *Коршак Соколович* (фізкультура). Батьком шуліки, великого хижого птаха родини яструбних, може бути тільки сапсан — птах родини соколових, батьком гагари, великого північного водоплавного птаха, тільки альбатрос — теж великий морський водоплавний птах, а батьком коршака (те саме, що й шуліка) — сокіл, хижий птах родини соколиних. Дятел і жайворонок мають імена та по батькові, що відповідають їх специфічним звукам та діям. *Кар Карлович Воронюк* спочатку «відкаркувався» бути директором, проте таки обійняв цю посаду. Директор-ворон має звичайну для подібних собі особливість «вимови» складу *кра-*: *кар-картина ясна, кар-кара Божя, кра-кращих з кра-кращих*. Походження його імені очевидне. *Воронюк* викладає в лісеї історію. Він і сам частина історії: був знайомий із Наполеоном, якому накаркав у 1812 р. поразку та Катериною II, котру дзьобнув за те, що вона в 1775 р. ліквідувала Запорізьку Січ. Ці історичні факти цікаво обіграно письменником-казкарем, і вони є пізнавальними для дітей.

У лісеї викладають також іноземні мови. Для учителів цих предметів В. Нестайко влучно добирає відповідні антропомоделі, які однозначно вказують на мову, якої навчає учитель: *мадам Какаду*, *сеньйор Фламінго*, *гер Вальдшнеп*, де слова *мадам*, *сеньйор*, *гер* — звертання, що прийняті у Франції, Іспанії, Німеччині, а прізвища мають яскраво виражене іншомовне забарвлення.

Для інших поважних персонажів (за віком чи професією) казкар уживає двочленну або тричленну антропоформулу «ім'я + по батькові» та «ім'я + по батькові + прізвище»: *Сохат Сохатович* (дідусь лосеняти Соні), *Кріт Кротович* (бригадир прохідників), *Михайлина Вуйківна* (дружина директора), *Емма Еммануїлівна* (шкільна буфетниця), *Грифон Грифонович* Кондор (Президент Пташиної Республіки), *Грифонія Грифонівна* (його дружина), *Жабурин Жабуринович* *Квакварум* (професор комахознавства, доктор болотяних наук), *Бровко Барбосович* і *Сірко Барбосович* (колишній співробітник карного розшуку та сторож на колгоспній птахофермі), *Гадюк Питонович* *Аспид* (зміїний прем'єр-міністр). Усі оніми обіграно так, що зрозуміле походження його носія, спосіб життя, особливості поведінки тощо, напр.: *Сохат Сохатович* (лося в народі називають сохатим), *Михайлина Вуйківна* (утворене від імені чоловіка *Михайло* та від слова *вуйко*, як називають у діалектах дядьків), *Емма* (тут походить від назви птаха *ему*), *Грифонія Грифонівна* (теж утворено від імені чоловіка, а жінок часто називають за чоловіком), *Жабурин Жабуринович* *Квакварум* (жаби водяться в жабуринні — водоростях, що ростуть у стоячих водах [1:363]), *Бровко Барбосович* і *Сірко Барбосович* (брати, які мають типові для собак клички), *Зоя Зойківна* (патронім утворено від дієслова *зойкати* — тривожно кричати, квилити), *Гадюк Питонович* *Аспид* (перші два слова вказують на розряд тварини, а останнє — на страх перед родиною гадюк, де *аспид*, *гаспид* — чорт; диявол, дідько, біс [1:224]). Значне місце серед двочленних антропоформул «ім'я + по батькові» посідають редульковані форми.

Крім матерів їжачка й зайчика, на прізвище чи ім'я автор називає бабусь *Бебешко* і *Мня*, телеграфіста *Дятленка*, технічку пані *Зозулю*, сороку *Скрекекулю* (від скре-ке-ке!). Для дорослих персонажів Всеволод Нестайка рідко використовує антропомодель «ім'я+ прізвище»: *Козулія Бебешко*, *Степан Ковбасюк*, *Василь Приблудний* (чи *Базіліо Приблудний*). Уживання таких моделей у перших двох випадках

цілком виправдане, оскільки саме в такий спосіб називають артистів, дресирувальників, ким дійові особи є у творі. Останній приклад засвідчує авторське ставлення до батьків, які не дбають про своїх дітей.

У майстра слова оніми — могутній виразовий, характеристичний засіб. Добираючи наймення для того чи того персонажа, письменник свідомо або несвідомо «допасовує їх до створюваних образів, домагається гармонії образу та його імені» [3:67].

Власні назви персонажів літературної казки В. З. Нестайка вказують на стать, вік і навіть етнічну належність. Використані антропомоделі (одно-, дво- і тричленні) дозволили письменникові «передати широку інформаційну та емоційну амплітуду за десятками різних параметрів» [6:10].

Говорячи про гумористичну обробку реальних антропонімів, про їх «гумористичне переоснащення», Ю. О. Карпенко виокремив кілька груп прийомів обігрування власних назв [4; 6]. Спираючись на згадану класифікацію та виходячи із зібраного ономастичного матеріалу, окреслимо прийоми такої обробки, використані В. Нестайком.

До фонетичної видозміни письменник звертається порівняно рідко. Виявлено такий її тип, як вилучення літери з існуючого слова. Ім'я шпаченяти утворено від слова *шпак*, від якого усічено першу літеру, у результаті чого маємо *Пак*. Найменування зайця утворено від чоловічого оніма: *Кос(т)янтин Кос(т)янтинович*. Вилученням літери автор домігся асоціації зі словом *косий*, як називають зайців. Зафіксовано також фонетичне обігрування. Воно полягає в тому, що онім добирається або створюється таким чином, щоб бути схожим завдяки звуковим повторам з апелятивом на позначення тварини: *рисеня Раїска*, *козеня Зіна*, *ледеченя Льодик*, *лосеня Соня*, *борсученя Боря*, *дисичка Ліза*, *дев Левко Львович Левченко*. Повторюються тут сонорні та свистячі приголосні, які додають образам, створеним автором, ніжності, лагідності, чарівності.

Морфологічна трансформація у В. Нестайка зводиться до гри з категорією роду. Йдеться про чоловічі оніми, утворені від іменників, які формально мають ознаки жіночого роду: *Лелек* < *лелека*, *Макак* < *макака*, *Гадюк* < *гадюка*. Саме такі форми вказують на стать персонажа.

Словотвірна робота письменника посідає чи не перше місце в утворенні або обробці онімів. Багато власних назв аналізованого твору є авторськими утвореннями. Так, повні жіночі та чоловічі імена



утворено за допомогою суфікса *-ій*: *Грифонія, Козулія, Верпій*. Інші оніми на позначення персонажів утворено суфіксальним, флексійним, безафікським способом (*Рудана, Гелгуш, Сміюнець, Грифа, Шуля, Кося, Сохат, Жабурин*) чи шляхом зрощення звуконаслідувальних слів у поєднанні з суфіксацією (*Скрекекулія, Трататоля*).

Імена й прізвища школярів, їх батьків, інших дійових осіб «Дивовижних пригод...» утворено лексико-семантичним способом: *Вухань, Колючка, Сук, Мняу, Кицин, Кондор, Тук, Дятел, Сойка, Гагара, Тьох, Чик, Чирик, Цінь, Цвінь* тощо. Ряд прізвищ утворено за відомими словотвірними моделями: *Лисовенко, Вовченко, Ведмеденко, Вивірчук*. Найоригінальнішими утвореннями у творі є імена по батькові: *Ягуарівна, Жирафіївна, Верпіївна, Вуйківна, Грифонівна, Сапсанівна, Альбатросівна, Сойківна, Макакович, Гіпотамович, Африканович, Коляйович, Сохатович, Кнурович, Барбосович, Грифонович, Лелекович, Тьохкович*.

Всеволод Нестайко вдало використовує прийоми онімічної гри, передаючи юним читачам корисну інформацію про природу та історію, його ономастичність є яскравою прикметою ідіостилу. У наступних розвідках буде приділено увагу ще не розглянутим розрядам ономастичної лексики аналізованого твору.

### Література

1. Великий тлумачний словник сучасної української мови (з дод. і доп.) / Уклад. і голов. ред. В. Т. Бусел. — Київ; Ірпінь: Перун, 2005.
2. Горпинич В. О. Сучасна українська літературна мова: Морфеміка. Словотвір. Морфологія: Навч. посіб. — К.: Вища школа, 1999.
3. Карпенко О. Ю. Про літературну ономастику та її функціональне навантаження // Записки з ономастики: зб. наук. праць. — Одеса: Астропринт, 2000. — Вип. 4.
4. Карпенко Ю. О. Гумористичний принцип у літературній ономастиці // Записки з ономастики: Зб. наук. статей. — Одеса: Астропринт, 2003. — Вип. 7.
5. Карпенко Ю. О., Мельник М. Р. Літературна ономастика Ліни Костенко: Монографія. — Одеса: Астропринт, 2004.
6. Карпенко Ю. О. Літературна ономастика: Зб. статей. — Одеса: Астропринт, 2004.
7. Карпенко Ю. О. Проблеми мовної приналежності билин // Щорічні записки з українського мовознавства: Зб. наук. статей. — Одеса: Астропринт, 1995. — Вип. 2.

8. Круль М. М., Благун Н. М. Загальний огляд сучасної української дитячої періодики (жанрово- тематичне розмаїття) // Доступний з: [http://www.nbul.gov.ua/portal/Soc\\_Gum/Apsf\\_lil/2009\\_20/Krul.pdf](http://www.nbul.gov.ua/portal/Soc_Gum/Apsf_lil/2009_20/Krul.pdf)
9. Мельник Г. І. Онімикон у структурі ідіостили (на матеріалі поезії Євгена Маланюка): Автореф. дис. ... канд. філол. наук: 10.02.01 / ОНУ ім. І. І. Мечникова. — Одеса, 2009.
10. Нестайко В. З. Дивовижні пригоди в лісовій школі: Загадковий Яшка. Сонячний зайчик і сонячний вовк. — Х.: Школа, 2009.
11. Нестайко В. З. Дивовижні пригоди в лісовій школі: Секрет Васи Кицина. Унелолик, Уфа і Жахоб'як. — Х.: Школа, 2008.
12. Нестайко В. З. Дивовижні пригоди в лісовій школі: Сонце серед ночі. Пригоди в Павутинії. — Х.: Школа, 2009.
13. Нестайко В. З. Дивовижні пригоди в лісовій школі: Таємний агент Порча і козак Морозенко. Таємниці лісею «Кондор». — Х.: Школа, 2009.
14. Скрипник Л. Г., Дзятківська Н. П. Власні імена людей: словник-довідник / За ред. В. М. Русанівського. — К.: Наук. думка, 1986.
15. Сорокопуд В. Чарівний світ Всеволода Нестайка: від тридцятидвохрічної корови Контрибуції і чарки луципера до свиноферми «Рилос» і пошуку «скоробагатьковських» скарбів // Дзеркало тижня. — 2006. — № 30 (609). — 5–19 серпня. — Доступний з: <http://www.dt.ua/3000/3760/54146/>

*Романченко А. П.*

### **ОНОМАСТИЧЕСКОЕ ПРОСТРАНСТВО ЛИТЕРАТУРНОЙ СКАЗКИ В. НЕСТАЙКО**

*В статье рассматривается онимикон литературной сказки «Удивительные приключения в лесной школе» В. Нестайко, анализируются приемы трансформации онимов в художественном тексте.*

**Ключевые слова:** *оним, имя собственное, персонаж, антропомодель.*

*Romanchenko A. P.*

### **ONYMIC SPACE IN V. NESTAYKO'S LITERARY FAIRY TALE**

*The article is dedicated to the research of onymicon in V. Nestayko's literary tale «Amazing Adventures in the Forest School», individual transformations of onyms in the text are analyzed.*

**Key words:** *onym, proper name, character, anthropomodel.*

УДК 811.161.2'373.22

*О. О. Селіванова*

## ЕРГОНІМІКОН МІСТА ЧЕРКАСИ: КОГНІТИВНИЙ АСПЕКТ

*Стаття присвячена когнітивно-ономастологічному аналізу ергонімікону міста Черкаси. Розглянуто типи мотивації за параметрами статусу мотиваторів у структурі знань про позначене, раціональності / ірраціональності знань у мотиваційній базі та рівнем прецедентності мотиватора.*

**Ключові слова:** ергонім, ментально-психонетичний комплекс, мотиваційна база, мотиватор.

З огляду на домінування в сучасних мовознавчих дослідженнях когнітивно-дискурсивної наукової парадигми мова та її продукти розглядаються як знаряддя досягнення людиною успіху в різних видах діяльності, а співвідношення мови та свідомості отримує нові ракурси висвітлення, одним із яких є когнітивна мотивація номінативного процесу, спрямованого на задоволення потреб людини в сучасному світі.

Поширення й розвиток ринкових відносин в сучасній Україні висувають нові прикладні завдання перед лінгвістикою — оптимізувати вибір найменувань для різних ринкових реалій, посприявши тим самим не лише відповідності їхніх назв сутності й обсягові позначеного, а й приверненню споживчого інтересу до таких реалій. Розв'язання поставлених завдань насамперед може прислужитися рекламним цілям, створити умови для успіху у виробництві, торгівлі, банківській справі, сервісі тощо. Вивчення номінативних процесів, що обслуговують наведені вище сфери ринкової економіки, є актуальним і має прикладну цінність.

*Метою* нашої статті є дослідження мотиваційних механізмів, що відображають ергонімічну картину міста Черкаси й опосередковують творення однієї з найбільш поширених у мові сучасних міст лексичних груп — ергонімікону. Матеріалом аналізу послужили 500 сучасних ергонімів міста Черкаси. Ергоніми належать до найменш досліджених одиниць ономастикону, хоч сьогодні можна спостерігати своєрідний

«ергонімічний бум» [7] як вибух цікавості до найменувань фірм, організацій торгівлі, банків, різноманітних сервісних установ, підприємств тощо. Загалом вивчення цієї ономастичної групи лексики розпочалися у СРСР ще наприкінці 60-х — на початку 70-х рр. ХХ ст., хоч дотепер відсутнє єдине термінопозначення таких найменувань. Дослідники пропонують терміни мікротопонім, рекреаційно-ділова назва, рекламне ім'я, значно розширивши цю групу за рахунок позначень товару (прагматонімів), засобів масової інформації (гемеронімів), транспортних засобів (порейонімів). Менш поширеними є терміни кнематонім (В. Д. Бондалетов), коопонім (Т. О. Хейлик), ойкодонім (А. І. Мезенко), парагогонім (В. В. Лобода), фірмонім (А. А. Белей), ергоурбонім (Р. І. Козлов) і т. ін., які звичайно звужують сферу ергонімії.

Ергоніми реалізують такі функції: аттрактивну (привертання уваги споживачів), інформативну (передача інформації про тип установи, фірми тощо), сугестивну (впливу на підсвідомість), емотивну (впливу на емоційну сферу споживачів у рекламних цілях), оцінну (встановлення позитивного ставлення до об'єкта найменування), естетичну (апеляція до почуттів прекрасного, корисного, престижного), культурно-проективну (проекція на культуру, прецедентні феномени, стереотипи культури), ідентифікаційну (ототожнення установи з ім'ям або прізвищем власників або з іншими установами власника), криптофорну (шифрування задля створення загадковості, викликання цікавості — Т. П. Романова називає такі ергоніми шифровками або ребусами, а Н. Д. Голєв — індексами).

Вимогами до ергонімів вважаються евфонія, відносна короткість, інформативність, орієнтація на асоціації зі словами, що не мають пейоративних значень [5: 253], необхідність урахування прагматичних пресупозицій — оцінок фонду знань, зацікавленості, психологічного стану, характеру, спроможності розуміти адресата [6: 108–118], сугестивна здатність, естетичність, урахування особливостей національної культури, менталітету, стереотипів, явищ прецедентності тощо. Ергонім не повинен позначати вульгарне або грубе слово при перекладі на іноземні мови [3: 197].

Для дослідження мотивації ергонімів ми використовуємо авторську концепцію мотивації як наскрізної лінгвопсихоментальної операції формування ономасіологічної структури на підставі вибору

мотиватора (-ів) зі структури знань про позначене у складній системі зв'язків різних пізнавальних функцій свідомості, а також розроблену нами *методику* когнітивно-ономасіологічного аналізу, що ґрунтується на двовекторному підході: від слова до думки і від думки до слова — і передбачає два етапи: інтерпретацію ономасіологічної структури (ОС) номінативної одиниці та моделювання відповідної концептуальної структури знань про позначене, із якої на підставі активації у свідомості мотиваційної бази здійснюється вибір мотиватора (-ів) [8; 9; 10; 11].

Структура знань про позначене представлена у вигляді спрощеної моделі ментально-психонетичного комплексу (МПК), яка враховує кореляцію п'яти психічних функцій свідомості: відчуттів, почуттів, мислення, інтуїції та трансценденції — із колективним позасвідомим. Вибір структури МПК зумовлений, по-перше, конекційною природою знань, головним принципом використання яких є активація як збудження певної ділянки нейронів кори головного мозку в когнітивних процесах; по-друге, відмовою від абсолютизації мислення як єдиного пізнавального механізму людини. По-третє, МПК має синергетичну системну природу, організований шляхом взаємної детермінованості різних функціональних модулів свідомості й інтегрований зі знаковими, граматичними, прагматичними ресурсами природної мови, що сприяють переведенню інформації різних типів у мовний формат. По-четверте, МПК дає змогу звернутися до інтеграції свідомих і позасвідомих процесів, що здійснюється шляхом актуалізації в ОС відповідних психологічних і культурних архетипів.

Ядром МПК у вербалізованій частині мислення є пропозиції, пов'язані з асоціативно-термінальним компонентом метафоризованих знаків інших концептів, модусом як оцінним складником, образами, іншими психічними функціями й архетипами колективного позасвідомого. МПК є зразком тотальних моделей, які «охоплюють одночасно безліч самих різних аспектів аналізованого предмета», є «продуктом об'ємного мислення, що містить і компоненти фонового мислення, і процедури співвіднесення фігуративного й фонового мислення з невидимим» [2: 103–104]. Трансцендентне, інтуїтивне, чуттєве безпосередньо не експліковані в мові, важко піддаються описові, не маючи узвичаєних кодових назв, однак при встановленні типу мотивації треба вказувати на кореляцію з такими функціями.

За першим параметром диференціації мотиваційних відношень залежно від статусу обраного мотиватором фрагмента МПК ми виокремили пропозиційний, асоціативно-метафоричний, модусний і змішаний типи мотивації.

Пропозиційна мотивація характеризується вибором мотиваторів із ядра МПК — пропозиційних структур як мисленневих аналогів ситуації, що характеризуються відносною об'єктивністю, внутрішньою несуперечливістю й позначаються мовними одиницями у прямих значеннях. Мотиватором багатьох ергонімів міста є власне позначення об'єкта продажу, який отримує вторинне ергонімічне значення й нерідко має еквонімічний статус, тобто є гіпонімом у ряді інших видових назв. Приміром, *Коктейль* (назва кафе), *Самса* (назва установи харчування), *Ботфорт*, *Черевички* (назва магазину взуття), *Рубін*, *Золото* (магазин коштовностей), *Кераміка*, *Плитка*, *Вітражі* (магазини будівельних матеріалів), *Подушечка* (магазин постільної білизни), *Стіл і стілець* (магазин меблів). Інколи еквонімічний об'єкт ілюструє найнижчий рівень категоризації: *Аліса* (магазин пряжі, одним із видів якої є пряжа «Аліса»), *Лотос* (магазин побутової хімії, видом якої є сорт прального порошку «Лотос»).

Доволі поширеними є мотиватори суб'єкта виробництва — відомої фірми, що виготовляє продукцію: *Лавента* (магазин взуття), *Валента* (магазин одягу для вагітних), *Златокрай* (магазин продуктів). Функцію ідентифікації власника як суб'єкта виконують мотиватори в назві магазину *Еліс* (власницями є Лариса і Світлана), створеної шляхом змішаної абрєвіації із використанням єднального сполучника; у назвах магазинів, перукарень і барів *Людмила*, *Аліна*, *Валентина*, *Марина*, *Наталі* (застосовується переважно власне ім'я, рідко — прізвище за модусом обраної частини назви (*Сокол* — власник магазину Соколовський)).

У пропозиційно мотивованих ергонімах представлені різні компоненти предикатно-аргументних структур: локатив як показник місця (*Хрещатик* (ресторан на однойменній вулиці), *Фонтан* (бар біля фонтана), *У Богдана* (кафе біля пам'ятника Богдану Хмельницькому)); дестинатив як компонент призначення товару (*Садівник* (магазин для садівників), *Городник* (магазин для городників), *Турист* (магазин для туристів), *Карпуз*, *Пупсік* (магазини для немовлят), *Пані* — магазин одягу для жінок); компонент рівня якості (*Сладкарниця* — назва

кафе, *Комфорт* — магазин меблів); комітатив як компонент суміжності з об'єктом продажу (*Алло* — магазин мобільних телефонів, *Хто там?* — магазин дверей), суб'єктом власності (*Мішель* — перукарня названа ім'ям батька, колишнього перукаря, *Аринушка* — магазин іграшок за ім'ям дочки, *Дарина* — бар, названий ім'ям онуки, *Льдана* — телестудія за ім'ям онуків), локативом (*У бичка* — магазин біля м'ясокомбінату), партитивом (*Секунда* — магазин годинників, *Квадратний метр* — агентство нерухомості) тощо.

Чимало ергонімів є сполуками, мотиватори яких позначають кванторний об'єкт і дестинатив: *Все для жінок*, *Все для взуття*, *Все для дому*. У Черкасах великі магазини мають гіперонімічну назву будівлі взагалі, що корелює з позначеннями об'єктів продажу: *Будинок меблів*, *Будинок кофе*, *Будинок книги* — або дестинативом чи предикатом (*Бебі-будинок*, *Будинок торгівлі*).

Асоціативно-термінальна мотивація, на відміну від пропозиційної, за загальним механізмом є метафоричною. Метафоризація є найпродуктивнішим креативним засобом збагачення мови, виявом мовної економії, семіотичною закономірністю, що виявляється у використанні знаків однієї концептуальної сфери на позначення іншої, схожої з нею в якомусь відношенні або асоційованої з нею. Метафора заперечує належність об'єкта до того класу, у який він насправді включений, і стверджує його входження до категорії, до якої він не може бути віднесений раціонально [1: 17].

На позначення різноманітних установ використовуються знаки різних предметних сфер на підставі уподібнення здебільшого сценаріїв: *Партизан* — сауна, що розташована під мостом, що ускладнює її пошук; *Хамелеон* — солярій, у якому людина отримує загар, нібито змінює колір, як хамелеон; *Компас* — магазин книги, яка уподібнюється компасу у світі знань; *Ніагара* — клуб ігрових автоматів, у якому дзвін монет асоціюється з Ніагарським водоспадом. У останньому випадку використовується власна назва — гідронім, що може кваліфікуватися як прецедентний феномен, адже всім відомо, що Ніагарський водоспад — найбільший у світі.

Модусна мотивація характеризується застосуванням мотиваторів із позитивною оцінкою, які здебільшого не пояснюють його зв'язок із позначеним й інколи корелюють зі смаковими, одоративними відчуттями, почуттями схвалення (*Тріумф*, *Прогрес* — магазини одягу,

*Благо* — кредитна спілка, *Лакі-тур* — туристичне агентство від англ. *Lucky* — щастя, *Фаворит* — магазин, *Аромат* — магазин кулінарних виробів, *Фрагранс* (від фр. аромат) — перукарня, *Нірвана* — магазин одягу, *Браво* — піцерія). Позитивна оцінка в ергоніміконі міста пов'язується із королем (*Корона* — магазин продуктів, *Роял* — казино), елітністю та престижністю (*Еліт-стиль* — салон краси, *Еліт* — магазин і бар, *Еліт-персонал* — кадрове агентство, *Престиж* — агентство нерухомості). За позитивною стереотипністю реалій в етносвідомості українців мотивовано назви *Ромашка*, *Магнолія*, *Юність*, *Троянда*, *Смарагд* тощо.

Поєднання в ономасіологічній структурі мотиваторів різного статусу у структурі знань про позначене представляє змішаний тип мотивації: *Джинсовий коктейль* — назва магазину одягу репрезентує еквонімічний об'єкт продажу і метафоричний компонент — знак предметної сфери страв, що використовується в ергонімі на підставі суміжного поняття суміш як різноманітність асортименту. В ергонімі *Меблева країна* поєднуються пропозиційний мотиватор об'єкта із метафоричним компонентом, що застосовується на позначення величини магазину.

За другим параметром раціональності й ірраціональності знань про позначене, знаки яких обрані мотиваторами, виокремлено раціональну та міфологемну мотивацію. Міфологемна мотивація характеризується вибором мотиватора з некритично сприйнятим змістом, більш сильним для етносу й окремої людини, ніж раціональне, оскільки він ґрунтується на найпотужнішій силі, яка здатна опиратися будь-яким фактам, — вірі. Ознаками ірраціонального вважаються насамперед аксіоматичність і неверифікованість, спрощене бачення реальності, спрощено-каузальне тлумачення подій» [13: 135–136], потужна трансляторна здатність, відносна інформаційна стабільність, поверхнева будова за принципом «антецедент — консеквент» (якщо, ... то) при відсутності смислової глибини й логіки, здатність до руйнування й усунення зі свідомості шляхом бездоказового заперечення за принципом «це є нісенітниця, абсурд, безглуздя». Ергонімічна номінація нерідко ґрунтується на відповідних міфологемах, що пов'язують реалію з успіхом, удачею, щастям, добробутом: *Підкова* — кафе-бар (пов'язане з міфом про підкову, яка приносить щастя), *777* — кафе-бар (пов'язане з магічним числом сім).



За третім параметром класифікації — культурної значущості мотиватора для певної етнічної спільноти — виокремлюємо прецедентну мотивацію, що характеризується вибором мотиваторів зі сфери прецедентних феноменів — складників концептуальної системи, позначення та зміст яких добре відомі представникам певної етнокультурної спільноти, вагомі й використовувані в когнітивному й комунікативному плані. Прецедентні феномени належать до культурно-мовної компетенції — здатності носіїв певної етнічної культури й мови впізнавати в мовних одиницях і мовленнєвих продуктах культурно значимі настанови й норми, ціннісні орієнтири, культурні коди й можливість їхньої переінтерпретації, а також організувати свою комунікативну поведінку й текстопородження згідно з цими культурними знаннями. Серед ергонімів м. Черкаси чимало мотивованих прецедентними національно-культурними знаками (*Січ, Чумак* — ресторани; *У Богдана, Калина, Солоха* — кафе; *Кобзар* — магазин; *Либідь* — готель; *Берегиня* — фірма, ліцей).

Прецедентна мотивація ергонімів здебільшого має метафоричну природу за умови асоціативного смислового зв'язку з певним компонентом пропозиції (наприклад, *Тарас Бульба* — ресторан української кухні за іменем героя-українця повісті М. Гоголя, *Пенні* — магазин дитячого одягу від імені дитини — героїні повісті А. Ліндгрена; *Адам* — магазин чоловічого одягу, *Єва* — косметологічний салон, *Діоніс* — бар, *Пана Карло* — магазин столярних виробів). Належність прецедентного мотиватора до асоціативно-термінальної частини структури знань про позначене спостерігається у назві фітнесцентру *Перун* й унаочнює прагнення номінаторів підкреслити силу, могутність, яких набуває відвідувач цієї установи (Перун у східнослов'янській міфології головне божество, що уособлювало могутність, силу та владу; бог грому та блискавки, покровитель Київської Русі, який карав за беззаконня). Назва кафе «*Солоха*» ґрунтується на метафоричному уподібненні гарної господині, смачних і поживних страв сценарію, пов'язаному з персонажем повісті М. Гоголя (Солоха була гарною й гостинною господинею).

Прецедентний феномен нерідко належить до сфери модусу структури знань про позначене, тобто найменування прецедентних феноменів застосовуються у вторинній ергонімічній функції з огляду на їхню позитивну оцінку етносом або милозвучність, однак здебільшого такі назви не виконують інформаційної функції (наприклад, *Ассоль* —

магазин одягу; *Ельф* — бар, *Амур* — магазин продуктів). Натомість, назва піцерії *Фелічита*, утворена від назви популярної італійської пісні «Щастя в коханні», інформує про італійський продукт, пов'язуючи модусний компонент із пропозиційним.

Оптимальність вибору ергонімів потрібно перевіряти шляхом анкетування мешканців міста, що було здійснено у виконаній під нашим керівництвом магістерській роботі студентки Фещенко Ю. В., яка підраховала реакції респондентів на використання різних ергонімів м. Черкаси. Нею виявлено, що найбільш позитивно мешканці міста оцінили прозорі, але метафоричні назви, відомі всім носіям мови, при цьому певну перевагу в цьому мали респонденти-жінки [12]. В ергоніміконі міста переважають українські назви, хоч наявні транслітеровані або транскрибовані англійські чи французькі найменування, російські ергоніми.

Завдання мовознавців полягає в оптимізації ергонімікону, приведенні його у відповідність до позначених реалій, культурних стереотипів українського народу з урахуванням прецедентних феноменів етносвідомості, у спрямуванні ергонімів на успішність у виробництві, торгівлі, сервісі тощо, усуненні чинників негативного сугестивного впливу на споживачів.

### Література

1. Арутюнова Н. Д. Метафора и дискурс // Теория метафоры. — М.: Прогресс, 1990. — С. 5–32.
2. Бахтияров О. Г. Деконцентрация. — К.: Ника-Центр, 2004. — 126 с.
3. Емельянова А. М. Эргонимы в лингвистическом ландшафте полиэтнического города (на примере г. Уфы): Автореф. дис. ... канд. филол. наук. — Уфа, 2007. — 22 с.
4. Красных В. В. Этнопсихоллингвистика и лингвокультурология. — М.: ИТДГК «Гнозис», 2002. — 284 с.
5. Ономастика. — М.: Наука, 1969. — 261 с.
6. Родина О. В. Прагматические пресуппозиции как фактор воздействия рекламного текста // Вестник Московского ун-та. Сер. 19. Лингвистика и межкультурная коммуникация. — 2004. — № 4. — С. 108–118.
7. Романова Т. П. Проблемы современной эргонимии // <http://www.ssu.samara.ru/vestnik/gum/1998>.
8. Селиванова Е. А. Когнитивная ономасиология. — К.: Фитосоцицентр, 2000. — 248 с.

9. Селіванова О. О. Нариси з української фразеології (психологічний та етнокультурний аспекти). — К. — Черкаси: Брама, 2004. — 276 с.
10. Селіванова О. О. Сучасна лінгвістика: термінологічна енциклопедія. — Полтава: Довкілля-К, 2008. — 716 с.
11. Селіванова О. О. Сучасна лінгвістика: напрями та проблеми. — Полтава: Довкілля-К, 2008. — 712 с.
12. Фещенко Ю. В. Мотивация и способы словообразования русских эргонимов г. Черкасы: Магистерская работа. — Черкасы, 2008. — 75 с.
13. Шейгал Е. И. Семиотика политического дискурса. — М.: ИТДГК «Гнозис», 2004. — 326 с.
14. Шестакова С. О. Лексико-семантические инновации в системе слов-эргонимов // Вісник Харківського національного ун-ту. — 1999. — С. 197–204.

***Селиванова Е. А.***

#### ***ЕРГОНИМИКОН ГОРОДА ЧЕРКАССЫ: КОГНИТИВНЫЙ АСПЕКТ***

*Статья посвящена когнитивно-ономастиологическому анализу эргонимикона города Черкасы. Тут рассматриваются типы мотивации в соответствии с параметрами статуса мотиваторов в структуре знаний об означаемом, рациональности / иррациональности знаний в мотивационной базе и уровне прецедентности мотиватора.*

***Ключевые слова:*** эргоним, ментально-психонетический комплекс, мотивационная база, мотиватор.

***Selivanova E. A.***

#### ***ERGONYMIC SPACE OF CHERCASY: COGNITIVE ASPECT***

*The article focuses on a cognitive onomasiological analysis of ergonymic names of Cherkasy. The parameters of classification of motivation are the type of motivators in cognitive structure, rationality / irrationality of cognitive base, and level of precedent of motivator.*

***Key words:*** ergonym, mental-psychonetic complex, cognitive base, motivator.

УДК 81'373.21

О. М. Скляренко

**СЕМАНТЕМА КІНЬ В ОНОМАСТИЧНІЙ СФЕРІ**

*У статті розглядаються різні види власних назв, які утворені за допомогою онімної актуалізації гіполексем (гіпоонімів) в ономастичній сфері тюркомовних народів, а також України, Німеччини, Великої Британії та США. Природа власних назв незмінна, тому типологічний аналіз виявляє значний топонімний ізоморфізм. Відмінності обумовлені не лише специфічним характером та шляхами розвитку розглянутих мов, не лише різними географічними та історичними умовами їх існування, але й особливостями ономастичного менталітету та традицій народів, які творили ці назви.*

**Ключові слова:** *типологія, топоніми, номінація, фаунолексеми, гіполексема, гіпоонім, онімізація, гідронім.*

Апелятивні фаунолексеми — загальні імена звірів, риб, птахів, комах роблять неабиякий внесок в ономастичну скарбницю кожної мови внаслідок їх топонімного переосмислення. Шляхи входження фаунолексем в ономастику різноманітні. Результати цього входження значні. Наукові проблеми, пов'язані з інтерпретацією віданімальних назв, різноманітні. Ономасти стверджують, що назви тварин в чистому вигляді (без морфологічного оформлення) не можуть ономастично переосмислюватися, не можуть використовуватися в ролі твірних топонімних основ. В. А. Никонов застерігав ще в 1966 році: «Якраз найнебезпечніші ті назви, котрі більшості здаються найзрозумілішими. Найнебезпечніше довіритися зовнішній схожості. Назва села **Крешений Баран** <...> не має жодного відношення до тваринництва, як і **Петухово** до птахівництва або **Жуковка** до комах» [18:6]. У наступні часи ономасти залишалися скептичними щодо ролі фаунімної лексики в утворенні топонімікону. «Структура назви *Вьюнка* засвідчує, що це не утворення на *-ка* від назви риби в'юн, — вважає Ю. О. Карпенко, — а жіночий рід прикметника в'юнкий — з *в'юнка річка*» [14: 88]. «Так само не є апелятивом назва *Утка* — ця притока Удаю має давніший варіант *Удка* і цілком слушно виводиться О. С. Стрижаком з назви Удай» [14: 88–89]. А. П. Ванагас, досліджуючи гідроніми, які утворені від апелятивів без формальних словотвірних ознак типу «*річ-*

ка: *білка*», дійшов висновку: «більшість із них є пізніми утвореннями, а їх збіг з апелятивами — вторинний. Тому є підстави піддавати сумніву і можливість існування (генетично) самої категорії типу «*рiчка: вовк*» [3: 271]. В. В. Лучик уже в наші дні стверджує, зокрема, що назви істот (тварин, птахів, риб тощо) топонімічно не переосмислюються, бо ці назви «не здатні позначати постійно актуальні для орієнтації у просторі мотиваційні ознаки» [15: 197].

У випадках, коли ономастика демонструє «чисті» топоніми, які корелюють з відповідними фаунолексемами, автори шукають невідмінну проміжну антропонімну ланку. Безперечно, антропоніми «конкурують» у цьому відношенні з топонімами. Проте не можна залишатися в полоні антропонімних концепцій, завжди і всюди шукати (і знаходити!) обов'язковий антропонімний еквівалент. Розкриємо монографію О. М. Трубачова [29], яка буквально насичена гідронімами, що походять від апелятивних позначень тварин. Наприклад, в гідронімі **Корова** «представлено абсолютне застосування іменника» [29: 68]; річкову назву **Галка** можна вважати «назвою птаха, використаною в чистому вигляді в ролі гідроніма» [29: 106], а також **Курица**, **Курочка**, **Гуска**, **Утка**, де спостерігаємо «тотожність із відповідними апелятивами» [29: 124, 129]. Не залишимо поза увагою гідроніми **Кобелячка**, **Кобылячка**, **Кобылячек**, **Кобиляк**, **Кобылячка** з «відомою назвою тварини» [29: 133], а також **Тетерев**, **Бобр** [29: 179]. «Цей останній спосіб гідронімічної номінації, — упевнений О. М. Трубачов, — має по праву посісти видатне місце при описі слов'янського гідронімічного словотворення» [29: 180]. І хоча «здатність апелятивів ставати гідронімами без словотворчої перебудови, що її припускає О. М. Трубачов, здається перебільшеною», а також можливі корективи в етимологізації окремих назв, таких як **Коноплянка**, **Свинарка**, **Голубка**, що уможливають різне тлумачення [14: 88–91], ігнорування висновків О. М. Трубачова не здається доцільним. Пор. ще назви річок: **Кабанець** (дикі кабани ще донедавна зустрічалися вздовж Дніпра); **Лебедишка** (вказівка на місцеву орнітофауну: лебеді зустрічаються на нижньому Дніпрі); **Свинка** (9 назв) [27: 56–60]. Пор. ойконіми у басейні Дону **Конь-Колодезь**, **Олень-Колодезь**, а також ороніми Північного Приазов'я **Ведмідь-могила**, **Бик-могила** [21: 35, 36].

Тополексика не цурається позначень свійських тварин. Проте не всіх. У різних мовах, у різних топонімних класах онімізуються апеля-

тивні позначення певних тварин. Деякі мови мають загальне позначення свійських тварин. Збірний термін *худоба* в українській пропріальній лексиці відсутній як в ойконімному класі, так і в гідронімному; англ. термін *cattle*, який має вужче значення «велика рогата худоба», також не топонімізується. Німецька онімна лексика дає приклади топонімізації збірного терміна *Vieh* (двн. *fihu, fēho*, дсакс. *fēhu*) «худоба»: 10 Jh. **Viohbach**, 10 Jh. **Vioweida**, 11 Jh. **Fihihusun** [37: 318]. Збірна зоолексема *Rindvieh* — ‘велика рогата худоба’ не топонімізується. Деякі топонімі приклади засвідчують, що топонімізація позначень свійських тварин сягає глибокої давнини. Назву історичного регіону Хорватії **Dalmatia** виводять із іє. кореневого слова *dhal* — ‘молода тварина’, мабуть із референцією на гірські пасовиська в цьому регіоні [45: 103]. Назва французького міста **Armentières** сягає галло-романського слова *armentum* — ‘велика рогата худоба для орання’ [39: 32].

Кінь завжди мав величезне значення в житті людей. Господарське, транспортне та військове значення коня для індоєвропейців засвідчено ще в індоєвропейських джерелах. Загальноіндоєвропейська назва коня зафіксована в усіх староіндоєвропейських діалектах. Найдавніше згадування коня в індоєвропейській мові сягає початку другого тисячоліття до нашої ери [7: 545]. У Київському літописі XII ст. трапляється цілий ряд цікавих метонімій, в яких виступає лексема *кінь*. Так, *поворотити коня* означало «поїхати», «від’їхати» або «повернутися». *Бути на коні, мати під собою коня* — «готовність виступити в похід». Велике поширення мав вираз *сѣсти на коня* у значенні «виступати в похід» [32: 25–26]. Інтерес до «кінської» лексики та семантики не згасає і понині [30; 36; 20; 1; 19; 2; 5; 11; 8: 544–562 та ін.]. Роль коня певною мірою віддзеркалюється і в ономастичній сфері. Давньоіранські та середньоіранські імена правителів мали основу *aspa-* — ‘кінь’: **Asparuk** (гр. Ἀσπαρούχις) в Грузії II — III ст.; арм. **Aspūrak**; тюрко-болг. **Asparuk** — ‘світлий кінь’ або ‘той, хто має світлих коней’ < від д.іран. \**aspa-* ‘кінь’ та \**rauk-* — ‘світ’, ‘світлий’; Ἀσπᾶχος, **Ілпакі**, скіфський князь; Βασιλεύς, цар сарматського племені язигів, д.іран. \**vanat-aspā-* — ‘победоконний’ < від *van-* — ‘перемагати’; \**Alta-aspā-* (Ἀστᾶσπής) — ‘той, хто має вісім коней’, \**Vista-aspā-* (д.перс. *Vištāspa-*) та ін. [7: 550]. Як самостійне слово *aspa, asva* в значенні «*кінь, кобила*», «окрім індоіранських мов, трапляється в балтійських мовах: лит. *alva*, д.прус. *aswinan dadan*. У балтійських

мовах це слово засвідчено в гідронімії: лит. **Альва, Альвіжа, Альвіни**, прус. **Asswayen, Eswiten, Aswene, Asswin**» [Gerullis G., Fraenkel E. цит. за 23: 73]. Зазначимо, що в IV тисячолітті, коли скотарство в Центральній Європі було в зародковому стані, в період існування загальноіндоевропейської мови існували слова на позначення свійських тварин, на зразок \**esco* — ‘кінь’ [9: 868]. У слов’янських мовах повністю зникає загальноіндоевропейське слово, яке означає «кінь». Воно замінюється новими лексичними утвореннями: д.слов. *konjo*, д.рус. *конь* ‘кінь’; *комонь* ‘боевий кінь’, д.слов. *kobyła* ‘кобила’, рос. *кобыла* (очевидно, міграційний термін, виражений в лат. — гал. *caballus* ‘кінь’, а також в ряді азійських мов: д.тюрк. *keväl, kevil* ‘скаковий кінь’, перс. *kaval* ‘швидкий кінь’); до числа пізніших, запозичених з азійських мов в окремі слов’янські належать, зокрема, рос. *лошадь*, діал. *лоша* ‘жеребенок’, з тюрк. (*a)laľa* ‘кінь’, ‘мерин’; д.рус. *меринь* (з 1500 р.) з монг. *morin* та ін. [8: 556]. Як зазначив О. М. Трубочов, жодна з корисних функцій коня не була основною причиною його одомашнення. Тяглове значення коня для стародавніх народів також було мінімальним. Бойовий кінь — це нововведення, яке поступово сприйнялося у індоевропейців лише з початку першого тисячоліття до н.е. В «Іліаді» не знайдено жодної чіткої згадки військового застосування коня [30: 13–14]. Головною причиною одомашнення коня була його ритуально-культова значимість. Образ коня у багатьох народів входить до тотемно-культових вірувань і пов’язаний з уявленнями про походження роду, виступає як своєрідний оберіг, охоронець, як предмет релігійного культу [46: 136].

Індоевропейські джерела старохетських уявлень, пов’язаних з культом коня, чітко виявляються при порівняльному вивченні старохетського божества **Pirua**, яке було зображене зверху на коні. Це древньохетське божество зіставляють із божествами, які мають етимологічно тотожні імена, пов’язані з культом коня в інших індоевропейських традиціях [8: 546, 556]. Кінь ближче за інших тварин наближається до божества в індійській, грецькій, римській, германській міфологіях. На «сімейних» портретах китайського божества домашнього вогнища Цзаошень (Цзаоцзюнь) зображався кінь, на якому він їздить до Небесного палацу [13: 23]. Надзвичайна швидконогість коней сприяла виникненню кінського культу, виникненню міфу про крилатого коня. Існували спеціальні кінські боги: іллірійське **Juppiter**

**Menzanas** [30: 13] і галльське **Epona** ‘mulīōnum dea’ — ‘кінська богиня’ [8: 544].

Особливого значення набуває культ коня в кочівників, таких як тюркські або монгольські народи. Кінь був завжди надзвичайно важливим у житті кочовиків, навіть сьогодні тюркська і монгольська література зображають коней як таких, що мають божественне, пророче походження. В якутському народному епосі коні представлені як благородні герої, які володіють надприродними властивостями. Вони розмовляють якутською мовою і дають мудрі поради вершникам, над якими вони мають значну інтелектуальну перевагу. В бурятських народних розповідях кінь сам інколи виступає як герой або ідентифікується із шаманом, що має надприродні здібності. Коні в народів безкрайніх степів Азії вважалися істотами, що володіють окультним даром і допомагають своїм хазяям отримати перемогу над усіма ворогами [46: 136]. В алтайському фольклорі герої відомі не лише за своїми особовими іменами, а за описом своїх коней, на зразок **Ag-oi attig Altin-Aira** «Алтин Айра на синьо-білому коні»; **Kara tor attig Kan Kartaga** «Кан Картага на коні темно-курявого кольору»; **Kara kıl attig Kan Tögös** «Кан Тьогос на чорному коні»; **Ai kar attig Altin Parkan** «Алтин Паркан на коні, білому як сніг» [40: 210]. Наприклад, асоціація між погодою та образом коня відома і на українському ґрунті, пор. «Святий Михайло на білому коні приїхав, осінь на двох конях іде, один день на чорному, один день на білому» [10: 48]. У турецьких народних оповіданнях кінь зображений найнадійнішим і найвірнішим другом вояка. Він веде вершника до перемоги і в багатьох випадках рятує його від небезпеки, будучи таким самим благородним і хоробрим, як сам вояк. У період заснування і боротьби за свою незалежність у турок в VII — VIII ст. коні були важливими, як і войовничі вершники, що сиділи на них. У турецькому мисленні слава за перемогу поділяється між вершниками та їх конями. В історичних турецьких документах тих часів часто згадуються імена конкретних коней. Турецькій історії відомі такі назви коней-героїв, як **Boz Tadik — çur**, **Beyaz İşbara Yamtar**, **Beyaz Bayriku**, **Ak Alp-Şalçı**, **Ak Öksüz**, **Ak Yağız**, **Ak Azman** [40: 206]. Любов до коней та кінський культ виявилися причиною особливого номінаційного принципу у тюркських народів. Навіть назви цілих племен, етнічних груп інколи мають гіпоонімне («відкінське») походження. Чимало тюркських особових імен людей сформовані за



допомогою двох елементів — позначення коня за його мастю і почесного титулу, що надавався коню після перемоги [40: 207]. Польський вчений А. Заячковський пише, що численні тюркські клани і племена отримували назви від імен коней, які позначали їх колір [49:33]. Етноніми **Tadik- Ćur**, **Bayirku**, **Salĉi**, **Az**, **Azman** походять від назв коней. Трібальна (від англ. *tribal* — ‘родовий, племінний’) тюркська назва **Erdem** походить від позначення коня зі світлою гривною; **Yula** — від позначення коня кольору кори; **Kŭl-bey** — від позначення строкатого (перістого) коня; етнонім **Bay** етимологічно сягає позначення темношкірого коня, а **Ćoban** — сірого коня в яблуках; трібальний етнонім **Ćur** походить від позначення коня з голубою гривною [40: 207]. Український лексико-семантичний архаїзм **Сурий** може зіставлятися чи з буковинським *сура* — ‘сивий кінь’, чи *сурій* — (к’ін’ь) ‘горошкової масті (цяткастий)’ [34: 380]. Можливо, що відетнонімний гідронім — назва річки **Баргузин** (добре відомий завдяки популярній колись російській пісні «Славное море, священный Байкал») та селище **Усть-Баргузин** походять від тюркського **Bayirku** в результаті слов’янських трансформацій вихідного слова.

Назвемо семантичний ряд позначень *кінь*, *жеребець*, *кобила* спеціальним терміном *гіполексема* (від грецьк. ζπλος — ‘кінь’). Власні назви, утворені за допомогою онімної актуалізації гіполексем, назвемо *гіпоонімами*. Проте ця тема ще далеко не вичерпана і заслуговує на подальшу розробку. Сприйняття коня як побратима, як надійного, вірного друга свідчить про ставлення до нього як до об’єкта культу. Відголосок тотемного образу коня як охоронця, оберега існує в народному мисленні і зараз. Уважається щасливою прикметою знайти на дорозі кінську підкову. Вірування в охоронну силу коня відбивається й у звичаї прибивати підкову до воріт або вішати її на двері. Поширення «кінських» назв в українській топонімії значною мірою мотивується саме міфологічно-культурними номінаційними причинами [46: 137]. Пор. українські гіпооиконіми: **Кінне** (Од, Хрк), **Кінські Роздори** (Зп) [33: 395]. Пор. «кінську» тематику в гідронімії: **Кінка** (3 назви), а також численні назви **Кінська** [26: 251], **Кінський** [4: 77; 26: 251]. Із апелятивом *жеребець* співвідносяться, можливо, такі назви поселень, як **Жеребецьке** (Чрг), **Жеребкове** (Од), **Жеребки** (Жт) [33: 387]. Із зоотерміном *кобила* співвідносяться, можливо, гіпооиконіми **Кобильне** (Зп), **Кобильня** (Вн), **Кобильянка** (Чрг), **Кобильяки** (Чрк) [33:

396]; нп. **Кобила**, гіпогідронім **Кобильський** < від апелятива *кобила* ‘самиця коня’ [4: 79; 26: 257]. О. С. Стрижак у своїх етимологічних студіях наводить цілу низку назв вод (і не лише їх), генетично пов’язаних із світом тварин, пор., наприклад, **Жеребець** — п. пр. **Кінської**, на ній однойменне село. Гідронім виник, очевидно, на базі бінарної опозиції (пор. **Селезень** — пр. **Утки**) у зв’язку з назвою основної річки краю (**Конка**, **Кінська** або **Кінські Води**). Пор. ще **Жереб’янки** — кут у с. Верхній Криниці (дозаселено з с. **Жеребець**); поблизу м. Василівки (там же є і **Нижні Жереб’янки**), а також **Жеребець** р. у бас. Дінця. По р. **Кінській** проходив кордон із Туреччиною, де вона звалася **Илкису**, що означає «**Кінська Вода**». Причиною того, що ця річка понад два тисячоліття носить назву, пов’язану з *кіньми*, є їх значне поширення в цьому басейні. Територіальне групування «*кінських*» гідронімів спостерігається і в інших районах [28: 83]. Так, наприклад, у бас. Сіверського Дінця є р. **Жеребець**, майже навпроти якої з правого боку впадає р. **Бахмут (ка)**; пор. у татар *бахмат*, а від них в українців Поділля, в поляків *bachmat* — ‘кінь’ та в румунів *bahmet* — ‘буджакський кінь’. В основі української назви **Саур-могила** лежить тюркський народний географічний термін, який означає особливий різновид географічних об’єктів — верховини зі згладженою верхівкою округлої форми. Його істинне (дотермінологічне) значення ‘круп коня’. В багатьох тюркських мовах подібні терміни виникали внаслідок метафоричного вжитку назв частин тіла тварин і людини («анатомічної лексики»). З часом переносне значення в них згасало і в мові виникала лексична пара: «загальний іменник + географічний термін», пор. **Хребет Саур** (Казахстан), гора **Саур** (Кабардино-Балкарія) [22: 423].

Назва української річки **Громоклей** п. Інгулулу Пд. Бугу; **Армамакля**, **Громокля**, **Hormokleja** і балки **Громоклей** здавна привертала увагу дослідників [17: 155–156; 16: 69; 26: 156]. Походження гідроніма пов’язується з тюркським апелятивом *argamak / argumak* ‘породистий кінь’, основа якого в процесі засвоєння слов’янами зазнала спрощення початкового *a-* й метатези приголосних (пор. ще укр. *громак* ‘баский кінь’). Гідронім є цілком тюркським утворенням з ад’єктивним формантом *-ly / -li* (одним з найпродуктивніших афіксів у топонімії тюркомовних народів і, відповідно, в топонімії слов’янських земель тюркського походження). «Отже, внутрішня форма назви **Громоклей** визначається як ‘місце біля річки, де водяться породисті дикі коні’,

<...> не випадковою є грецька назва Південного Бугу  $\zeta\pi\alpha\nu\iota\varsigma$  у Геродота, мотивація якої також пов'язується з дикими кіньми в степу (пор. ще гідроніми *Кінка*, *Кінська*, *Кобиляча*, *Кобилячий* та ін.) [16: 691]. Визначити конкретну тюркську мову — джерело розглянутого гідроніма — важко, оскільки співвідносний із ним апелятив властивий багатьом тюркським мовам, пор. тат., туркм. *аргамак*, каз., кирг., *аргымак*, к-калп. *аргымак*, узб. *аргумок*, уйг. *аргумак*, тур. *argumak* — 'породистий кінь' та ін. З тюркських мов це слово запозичено в російську апелятивну лексику: рос. *аргамак* — 'найкраща порода коней в Середній Азії', д.рос. *аргамакь* — 'благородний кінь' [48: 84]. Цікаво, що про диких білих коней у степах Надбужжя згадував ще два з половиною тисячоліття тому грецький історик Геродот. Як зазначає Б. О. Рибаків: «Третя ріка Гіпаніс — витікає також із великого озера, біля якого знаходять собі пасовище дикі білі коні» [25: 32]. Початком Гіпакіріса є ріка **Конка**, яка дійсно поділяє надвое степ між Дніпром та Північним Дінцем [25: 50]. **Конка-Гіпакіріс** дійсно тече з глибини пустельних шляхів скіфів-кочівників. У неї дійсно впадають численні протоки Дніпра в плавнях **Кінських Вод** [25: 48]. Пор. ще, наприклад, **Конские источники**, **Заливы Конских Водь**; с. **Кінські Роздори** і кол. х. **Кінські Води** [31: 154, 204]; нп. **Кінсьководівська** > **Григорівка** (Зп) [12: 119]. «І тому не дивно, що «кінський» цикл у топонімії, і насамперед із відомих причин у гідронімії, займає таке визначне місце» [28: 83].

Розглянемо семантему *кінь* в ракурсі когнітивної ономастики. Британці наділяють *коня* різними позитивними якостями. Кінь є однією із найулюбленіших тварин британців. У фразеології він включає в себе поняття благородства, виступає як символ крилатості, швидкості, як втілення працьовитості, вірності, постійності. Вираз *horse sense* використовується для вираження почуття здорового глузду. Компаратив *work like a horse* має відповідником в українській мові *працювати як віл*. Пор. ще вислів *a good horse cannot be of a bad colour* (букв. «добрий кінь не може бути погані масті») тобто «окремі недоліки людини не можуть применшувати її здобутки». Тут семантема *кінь* має виключно позитивне значення. Вираз *hold your horses!* має значення «не поспішай!», «одну хвилинку!». Таких фразеологізмів в апелятивній сфері англійської лексики велика кількість. Загалом, концепт *кінь* в англійській фразеології зустрічається майже на 50 % частіше, ніж відповідний фразеологічний еквівалент

в українській мові. Проте особливості світосприйняття британців, їх діяльність в сфері когнітивної ономастики призводить до неочікуваних наслідків: британці відмовляються використовувати нomenclature *кінь* з антропонімною метою: англійський антропонімikon не має прізвиськ прізвиськового походження типу **Horse** «Кінь», **Mare** «Кобила». У французькій антропонімії поширене прізвисько **Cheval** (*cheval* 'кінь') не тільки за метафоричних обставин (див. порівняння *fort comme un cheval* 'сильний як кінь'), а і за метонімічних мотивів (це прізвисько походить від позначення власника коня, від позначення людини, що доглядає за кіньми тощо) [42: 124]. Італійське прізвисько **Cavallo** < *cavallo* 'кінь' могло сягати метафоричного прізвиська на позначення особи, яка своїм обличчям чи ходом нагадувала коня, але частіше це були метонімічні утворення на первісне позначення власника коней, чи плідника коней різних порід; жокея чи кавалериста; конюха, або навіть позначення людини, яка жила біля готелю, де була вивіска із зображенням коня [41: 80]. Український антропонімічний менталітет не відмовляє функціонуванню метафоричних прізвиськ типу **Кінь**, **Жеребець** [24: 98]. Назва українського села **Конище** (Вл) мотивована антропонімом *Конище*. Від нього утворена також назва поселення **Конищів** (Вн) [35: 67]. В оронімі **Кінь** (ІФ) «назва пов'язана з апелятивом *кобила*, що вживався колись у фракційців як географічний термін із значенням «гірська», сходячи до іє. \**keubh-*, \**koubh-* «вершина». Тобто в лексемі *кінь*, як і *кобила*, сенс «гора» може бути давнішим за сенс «тварина»» [6: 174]; пор. **Кобила**, **Велика Кобила**, **Мала Кобила** [6: 180, 52, 226].

Гіпооніми трапляються також в німецькій мові. Німецький зоотермін **RoЯ** (двн. (*h*)*ros* (ss); дфриз. *hors, hars, hers*) 'кінь' зафіксований в топонімах **Hrosbach** (8 Jh.), **Harsheim** (11 Jh.), **Hersebruck** (11 Jh.), пор. сучасні мікротопоніми **RoЯboden**, **RoЯfeld**, **RoЯpoint** та інші [37: 318]. Давньоверхньонімецька лексема *hengist* — 'кінь' лежить в основі топонімів **Hengistdorf** (8 Jh.), **Hengistfelden** (9 Jh.). Зоотерміни *Pferd* — 'кінь', *Gaul* — 'кінь' трапляються в топонімах відносно пізнього походження: **Gdulskaderich**, **Gdulsweg** тощо. Лексема *Schelch* (двн. *scelaho, scelo*) 'дикий кінь' зафіксована в топонімах **Scelenhauc** (8 Jh.), **Scellinaha**, можливо, в топонімі **Schell(en)berg** двн. лексема *stuot* із значенням 'табун напівдиких коней' зафіксована в назвах **Stutgarte** (1200 p.), **Stutferrich** (11. Jh.) [37: 318].

У Великої Британії ойконім **Horsham** перекладається як «Кінське село», тобто «Село, де тримають коней» < від дангл. *hors* — ‘кінь’ та *hām* — ‘село’ [39: 219]. Ця назва перекочувала з Англії до США, Канади та Австралії. Так, у Сполучених Штатах лексема *horse* — ‘кінь’ дала дуже багато назв різним географічним об’єктам, більше на Заході країни, ніж на Сході, бо саме Захід США — кінний край. Такі топоніми, як **Horsepen** (VA) вказують місце, де колись були загони для коней (*pen*) [38: 375]. Топоніми **Horse Heaven** у кількох місцях Заходу, а також **Horse Heaven Creek** (AR) своєю дотопонімічною семантикою вказують найкращі місця для коней [47: 211]. Надзвичайно популярна гідронімна назва **Horse Creek** «Кінна річка», і кожен штат має щонайменше півдюжини таких назв, пор. ще топоніми **Horse Mountain** «Кінна гора», **Horse Pond** «Кінний став», **Horse Island** «Кінний острів», **Horse Lick** «Місце, де коні лижуть сіль» й інші різноманітні словосполучення [47: 211]. Н.п. **Wildhorse** (ID) «Дикий кінь» отримав цю назву від численних табунів диких коней, що паслися тут на початку колонізації країни [38: 91]. Термін *mare* — ‘кобила’ в топонімії США мало популярний, пор. лише **Mare Island** (CA) [47: 279]. Пор. також топонімічний ланцюжок: **Horse Creek**, **Mare Creek**, **Colt Creek** (NB) (*colt* — ‘жеребчик’) [45: 279]. Терміном *mustang* називали специфічного дикого або полудикого коня. У топонімії трапляються переважно в штаті Техас з гідротерміном *creek* [47: 314]. Село **Mustang** (TX) отримало назву від річки **Mustang Creek**, яка так була названа завдяки великому табуну поні-мустангів, що паслися вздовж річки [44: 224]. Термін *nag* — ‘невеличкий кінь для верхової їзди’ зафіксований у топонімі **Nags Head** (NC) [44: 225]. Термін *mule* — ‘мул’ рідко трапляються в топонімії, не викликаючи великого інтересу, пор. **Muleshoe**, **Muleshoe Ranch** (TX) [38: 348]. Шану й повагу у американців отримують ті, хто стійко переносить негаразди і перемагає. Ці риси ментальності знаходять своє відбиття в ономастичній сфері. Яскравий приклад тому — топонім **Hungry Horse** (MT) «Голодний кінь». Суворою зимою 1900 р. два коня — *Tex* та *Jerry* відбилися від табуна. Протягом місяця про них нічого не було чути, а потім їх знайшли, геть виснажених, але живих. Віддаючи шану стійкості цих коней, назву **Hungry Horse** отримали гора, озеро, річка, поблизу якої все це трапилося, дамба — а потім і місто. У віршах на їх честь пишеться: *They named a dam, a lake, a city / In memory of, but not for*

*pity / — That hungry horse lost months that winter./ The snow was deep, the cold was bitter...* [44: 166] — Дамбу, озеро, місто назвали в пам'ять, а не з жалю — того голодного коня, який був загублений протягом місяців. Сніг був глибоким, а мороз — тріскучим.... Певні американські ситуативні реалії відбивають назви типу **Horsethief Creek** «Річка конокрада», **Horsethief Canyon** «Каньйон конокрада», **Horsthiief Point** «Місце конокрада» і под. На Заході США такі топоніми — звичне явище (лише в Каліфорнії їх понад 20). Це місця, де конокради ховались або де їх повісили [43: 171], пор. ще **Horsethief Butte** (MI) «Гора конокрада» — місце, де було вбито кілька людей [47: 211–212]. Ситуативний принцип номінації в багатьох своїх проявах близький до випадкового (миттєво-асоціаційного) способу найменування. Топонімна назва **Horsehead** (CA) «Коняча голова» мотивована тим, що тут при дорозі багато років лежав череп коня [47: 211]. Назву **Horsehead Crossing** (TX) «Перехід конячої голови» має перехід у пустелі, де гинули коні і весь шлях був відзначений кінськими черепами [47: 211]. Місцевість **Horseheads** (NY) «Конячі голови» мала свою ситуативну мотивацію — тут зголоднілі солдати вбили кілька коней, а їх голови повісили на гілках дерев [47: 211].

Звичайно, без спеціального етимологічного аналізу, без залучення історичних даних, орієнтуючись лише на зовнішню форму назви, легко потрапити в пастку хибної інтерпретації онімних фактів. Проте не треба применшувати роль і самої топонімної системи, яка часто підказує правильне рішення. Зокрема, складені назви, які в певному сенсі є одними із мінімальних елементів онімної системи, своєю внутрішньою формою надають допомогу в прийнятті правильного рішення. І без додаткових досліджень можна стверджувати, що назва села **Крешений Баран**, цитована вище, пов'язана не з тваринництвом, а з антропонімною сферою, в той час як гідронім **Кінські Води**, безумовно, має фауністичне походження.

Таким чином, тваринний світ знаходить свій відбиток у різних топонімних категоріях. Топонімні назви фауністичного характеру є цілком природними. Можна стверджувати, що це одна із топонімних універсалій, один із загальнолюдських видів топонімної номінації. Мотиваційні чинники залучення фауністичних позначень до топонімної сфери характеризуються значною різноманітністю. Ономастичні переосмислення назв тварин, як і інші ономастичні переос-

смилення, відбуваються на основі певних онімних принципів. Вони різноманітні і властиві онімним системам різних мов, що уможливило проведення типологічних зіставлень.

### Література

1. Адаменко П. А. Лексико-семантическая группа слов, обозначающих сельскохозяйственных животных (на материале английского языка): Автореф. дис. на соискание науч. степени канд. филол. наук. — Ленинград, 1971.
2. Бардаев Э. Ч. Номадная лексика монгольских народов /названия домашних животных по полу, возрасту и масти : Автореф. дис. на соискание науч. степени канд. филол. наук. — М., 1976.
3. Ванагас А. П. Балтийские гидронимы апеллятивного происхождения // *Nomina appellativa et nomina propria: Summaries of the papers* — Cracow, 1978.
4. Вербич С. О. Гідронімія басейну Середнього Дністра. Етимологічний словник. — Луцьк, 2009.
5. Волкова О. И. Лексико-семантическая и словообразовательная характеристика наименований лошадей в русском языке: Автореф. дис. на соискание науч. степени канд. филол. наук. — К., 1982.
6. Габорак М. Назви гір і полонин Івано-Франківщини. Словник-довідник. Видання друге, доповнене, уточнене. — Івано-Франківськ, 2008.
7. Гамкрелідзе Т. В., Иванов В. В. Индоевропейский язык и индоевропейцы. Реконструкция и историко-типологический анализ праязыка и протокультуры. Часть 1. Структура общеиндоевропейского языка. — Благовещенск, 1998.
8. Гамкрелідзе Т. В., Иванов В. В. Индоевропейский язык и индоевропейцы. Реконструкция и историко-типологический анализ праязыка и протокультуры. Часть II. 1. Семантический словарь общеиндоевропейского языка и реконструкция индоевропейской протокультуры. Раздел 1. Семантический словарь общеиндоевропейского языка. — Благовещенск, 1998.
9. Гамкрелідзе Т. В., Иванов В. В. Индоевропейский язык и индоевропейцы. Реконструкция и историко-типологический анализ праязыка и протокультуры. Часть II. 2. Семантический словарь общеиндоевропейского языка и реконструкция индоевропейской протокультуры. Раздел 2. Хронология общеиндоевропейского языка. Проблема «Индоевропейской прародины» и пути миграций индоевропейских племен в исторические области расселения. — Благовещенск, 1998.
10. Єрмоленко С. С. Лінгвістичні аспекти взаємодії церковного та народно-го календарів і міфологічна концепція О. О. Потебні // *Мовознавство*. — 1995. — № 1.

11. Зайченко Н. Ф. Лексико-семантическая группа «наименования животных» и ее фразообразовательные возможности в современном русском языке. Автореф. дис. на соискание науч. степени канд. филол. наук. — К., 1983.
12. Історія міст і сіл Української РСР. — В 26 т. — Запорізька область. — К., 1970.
13. Календарные обычаи и обряды народов Восточной Азии. Новый год. — М., 1985.
14. Карпенко Ю. О. Рецензія на: О. Н. Трубачев. Названия рек Правобережной Украины: Словообразование, этимология, этническая интерпретация. — М.: Наука, 1968. — 289 с. // Мовознавство. — 1969. — № 3.
15. Лучик В. В. Позамовні чинники й категорії ойконімічної номінації // Студії з ономастики та етимології 2007. — К., 2007.
16. Лучик В. В. Тюркізми в гідронімії Середнього Дніпро-Бузького межиріччя. I // Мовознавство. — 1995. — № 1.
17. Масенко Л. Т. Назви річок Інгуло-Бузького басейну // В. О. Горпинич, В. В. Лобода, Л. Т. Масенко. Власні назви і відтопонімні утворення Інгуло-Бузького межиріччя. — К., 1977.
18. Никонов В. А. Краткий топонимический словарь. — М., 1966.
19. Новикова К. А. Иноязычные элементы в тунгусо-маньчжурских наименованиях животных // Проблема общности алтайских языков. — Л., 1972.
20. Одинцов Г. Ф. История русских названий лошадей (на материале памятников XI-XVII вв.): Автореф. дис. на соискание науч. степени канд. филол. наук. — М., 1970.
21. Отін Є. С. Оронімія Південно-Східної України // Мовознавство. — 1981. — № 3.
22. Отин Е. С. Саур-могила // Избранные работы. — Т.1. — Донецк, 1997.
23. Петров В. П. Скіфи. Мова і етнос. — К., 1968.
24. Редько Ю. К. Сучасні українські прізвища. — К., 1966.
25. Рыбаков Б. А. Геродотова Скифия: Историко-географический анализ. — М., 1979.
26. Словник гідронімів України / За ред. А. П. Непокупного, О. С. Стрижка. — К., 1979.
27. Стрижак О. С. Назви річок Запоріжжя і Херсонщини (Нижньонаддніпрянське Лівобережжя). — К., 1967.
28. Стрижак О. С. Кобиля?ки чи «Кобеля?ки»? // Мовознавство. — 1969. — № 3.
29. Трубачёв О. Н. Названия рек Правобережной Украины: Словообразование, этимология, этническая интерпретация. — М., 1968.
30. Трубачев О. Н. Происхождение названий домашних животных в славянских языках: (Этимологические исследования). — М., 1960.



31. Українська РСР: Адміністративно-територіальний поділ на 1 квітня 1967 року. З дод. Відомостей про зміни до 1 січня 1969. У 2 т. — К.: Політвидав України, 1969. — Т. 1.
32. Франчук И. Ю. Образна мова Київського літопису // Мовознавство. — 1982. — № 3.
33. Українська РСР: Адміністративно-територіальний устрій: на 1 січня 1987 року. — К., 1987.
34. Шульгач В. П. Лексичні архаїзми буковинських говірок // Студії з ономастики та етимології. 2007 — К., 2007.
35. Шульгач В. П. Ойконімія Волині: Етимологічний словник — довідник. — К., 2001.
36. Щербак А. М. Названия домашних и диких животных в тюркских языках // Историческое развитие лексики тюркских языков. — М., 1961.
37. Bach A. Deutsche Namenkunde. Band I, 1 und 2: Die deutschen Personennamen; Band II, 1 und 2: Die deutschen Ortsnamen. — Heidelberg, 1953.
38. Blevins D. The Unusual Origins of More Than 3,000 American Place Names. — Nashville, Tennessee, 2000.
39. Everett-Heath J. The Concise Dictionary of World Place-Names. — Oxford, 2005.
40. Caferoğlu Ahmet. Le culte du cheval dans l'onomastique turque // Quatrième Congrès international de sciences onomastiques. — Uppsala, 1952.
41. Cassar, Mario. The Surnames of Maltese Islands: An Etymological Dictionary. — Malta, 2003.
42. Dauzat A. Dictionnaire étymologique des noms de famille et prénoms de France. — Paris, 1951.
43. Gudde E. G. California Place Names. The Origin and Etymology of Current Geographical Names. — Berkley, Los Angeles, London, 1998.
44. Quimby M. J. American Place Names and their Derivation. — New York, 1970.
45. Room A. Place names of the world: Origins and Meanings of the Names for 6, 600 Countries, Cities, Territories, Natural Features and Historic Sites. Second Edition — Jefferson, NC, 2006.
46. Sklayrenko O. The Influence of the Turkic Equine Terminology on Onomastics (Comparative Approach) // «Філологія і освітній процес: 21 століття»: Матеріали міжнародної науково-практичної конференції. — Одеса, 2010.
47. Stewart G. R. American Place-Names. A Concise and Selective Dictionary for the Continental United States of America. — New York, 1970.
48. Vasmer Max. Russisches Etymologisches Wörterbuch. Heidelberg, 1950–1958 (see Russian translation: Фасмер М. Этимологический словарь русского языка. Перевод О. Н. Трубачева): в 4-х томах. — М., Т. 1.
49. Zajączkowski A. Związki językowe połowiecko-słowiańskie. Wrocław, 1949.

*Скляренко О. Н.*

### **СЕМАНТЕМА ЛОШАДЬ В ОНОМАСТИЧЕСКОЙ СФЕРЕ**

*Статья посвящена рассмотрению разных видов собственных имен, образованных с помощью онимной актуализации гипполексем (гиппоонимов) в ономастической сфере тюркских народов, а также Украины, Германии, Великобритании и США в сопоставительном аспекте. Природа названий географических объектов неизменна, поэтому типологический анализ обнаруживает значительный топонимический изоморфизм. Различия обусловлены не только спецификой языков, их топонимических систем и путей развития, не только географическими и историческими условиями их существования, но и особенностями ономастического менталитета и традиций народов, создающих свои названия.*

**Ключевые слова:** *типология, топонимы, номинация, фаунолексемы, гипполексема, гиппооним, онимизация, гидроним.*

*Sklyarenko O. N.*

### **SEMANTEME HORSE IN ONOMASTIC SPHERE**

*The article deals with the problem of onyms formed by actualizing hippolexemes (hippoonyms) in Turkic, Ukrainian, German, English and American proper names. The investigation reveals a great deal of typological isomorphism. The differences are caused not only by the specificity of the given languages and their toponymic systems, not only by differences in the geographical and historical conditions of their existence and ways of developments, but also by peculiarities of onomastic mentality and traditions of people who created these names.*

**Key words:** *typology, toponyms, nomination, faunolexemes, hippolexeme, hippoonyms, onymization, hydronym.*

УДК 811.111'373.22

Г. В. Ткаченко

## АСОЦІАТИВНИЙ СЛОВНИЧОК АНГЛІЙСЬКОЇ ХРЕМАТОНІМНОЇ ЛЕКСИКИ

*В статті розглядається вільний лінгвопсихологічний асоціативний ономастичний експеримент як один з методів вивчення онімів в когнітивній ономастиці. Дана методика дозволяє пізнати значення і засоби організації хремадонімів в ментальному лексиконі носіїв англійської мови.*

**Ключові слова:** когнітивна ономастика, хремадонім, вільний лінгвопсихологічний асоціативний ономастичний експеримент.

Когнітивна ономастика як одна з галузей когнітивної лінгвістики займається вивченням реконструкцій і будовання когнітивних механізмів, дослідження яких дозволяє пізнати значення і засоби організації власних назв в ментальному лексиконі носіїв мови [1]. Одним з найвідоміших і найцікавіших із психолінгвістичних методик дослідження мовленнєвої поведінки людини є вільний асоціативний експеримент (В. В. Левицький, О. О. Леонт'єв, О. О. Селіванова). Для потреб когнітивної ономастики вважаємо за необхідне ввести новий термін на позначення експериментальної методики в цій галузі — **вільний лінгвопсихологічний асоціативний ономастичний експеримент**, як базовий метод для вивчення значення і способів репрезентації власної назви в ментальному лексиконі індивіда, етносу.

Метою нашої статті є презентувати результати нашого асоціативного експерименту, за допомогою якого можливе подальше вивчення англомовної пропріальної лексики — хремадонімів. Дослідження власних назв унікальних предметів дозволяє визначати загальні аспекти мовної свідомості індивіда, окремі аспекти етнічної картини світу [2]. Вивчення англомовної хремадонімної лексики є вкрай актуальним для наукової ономастичної парадигми знань сьогодні.

За даними нашого вільного асоціативного експерименту ми уклали асоціативний хремадонімний словничок, який в повному обсязі пропонуємо вашій увазі. В експерименті приймали участь 100 англомовних реципієнтів, яким було надано 100 хремадонімних стимулів.

У кожній статті після заголовного слова-стимулу подаються п'ять цифр. Перша вказує на загальну кількість різних реакцій, друга — на кількість усіх реакцій разом, третя — на кількість різних власних назв, що стали реакціями або увійшли до складу реакцій, четверта — на загальну кількість власних назв, використаних у реакціях, п'ята — на кількість відмов. Далі йде власне стаття — перелік усіх реакцій, розташованих за їх частотністю. Частотність вказується після асоціації або після групи асоціацій з однаковою частотністю.

**Alexandria Blue Boy Stamp** 50/97/10/24/3 — *Egypt* 8; *Cairo* 5; library, nominal, post, post-office, rare, the rarest stamp 4; blue, collection, *T. Gheinsborough*, painting, unique, *Washington* 3; city, mail, letter, stamp, treasure, 1-st stamp 2; *Africa*; blue paper; boy; colour; couldn't be together; couple that should not have been together; cousins; delivery; for humanity; *Greece*; grey; history; love letter; masterpiece; *Nile*; noble; odd-pretty; past; picture; post love story; *Presbyterian and Episcopalian*; sentimental story; some examples; stamp from *Egypt*; stamp on blue paper; stamp that carried a love letter; sky; the survived one; were not meant to be together; wisdom;

**Alfred Jewel Ring** — 48/101/9/17/0 — gold ring, jewelry 6; king, man, ring 5; antique, history, massive, round 4; *Alfred the Great*, finger, nominal, present, museum, *Victoria* 3; *England*, hand, famous, *King Alfred*, name, *Oxford*, *Templer* 2; ancient; *Anglo-Saxon* thing; art; *Ashmolean Museum*; diamond; dynasty; endless; exhibit; gift; gold; grand; historical; I like it!; it could have been a part of anything; *King of England Ruby*; large; masterpiece; myth; noble; royal; ornament; power; rock crystal; ruby; unusual; unwearable;

**Axe Snaga** — 51/103/8/14/0 — weapon 9; battle 5; armor, *Druss*, fiction, warrior 4; axe, brave, cut, death, *D. Gammel*, hatchet, iron, power, war 3; *Druss the Legend*, furious, legend, name, one, reward, sole, strong, struggle 2; black; book; butterfly axe; chop; courage; cursed axe; cut; *David Gemmel*; defend; *Drenai History*; *Drenai Series*; *Druss the Hero*; empire; great; honour; immensely strong main hero; inquisition; intense; intention; oval grips; picture; primitive; steel handle; strength of character; *the Sender*; wooden; wound;

**Big Ben** 27/100/10/56/0 — *London* 27; clock 18; *England* 10; time 9; *London Clock* 5; *Tower*, *Westminster Abbey* 4; *Houses of Parliament*, pointer, sightseeing, symbol 2; *Clock tower*; four-faced clock; four-faced chiming clock; *Great Bell*; historical; history; nickname of the bell; meant to be

called *Victoria*; minutes; one of the tallest clock tower in the world; past; seconds; tick-tock; up; up the *Tower*;

**Boston Stone** 44/103/17/32/2 — *America* 7; *USA* 6; city stone, grey, simple, stone 5; history, *Plymouth rock*, symbol 4; beginning, big, *Boston*, common, *London*, *Marshal street* 3; boundary, city sight, exotic stone, hard, *Harvard*, life, marble, ordinary, struggle, university, usual stone 2; beer; border; crab; *England*; famous; *Flint arrows*; imported from *England*; lobster; *Mill-stone*; *New England*; *On Marshal Street*; one of the quality; *Philadelphia*; starting point; *Union Oyster House*; *US* city; used as a starting point for surveyors; *Victory*;

**Coronation Chair** 37/105/13/19/0 — throne 28; ceremony 11; king, queen 6; tradition 5; pillow, *Queen Elizabeth II* 4; *King Edward*, monarchy, red 3; attribute authority, castle, chair, unique, *Westminster Abbey* 2; *America*; ball; carried out on occasion; crown; crowning; comfort; contains the *Coronation Stone*; discussion; *England*; for coronation of kings; *King Henry VIII*; not for purpose of use; palace; *Parliament*; *Roland*; *St. Edward's Chair*; stone captured from the *Scots*; the chair on which the monarch sits for the coronation; the most comfortable; the only one; throne in *Westminster Abbey*; *Westminster Cathedral*;

**Deep Blue Computer** — 33/103/6/39/4 — *IBM* 27; chess 13; *Kasparov* 8; duel 6; apple 4; future, play, technology, winner 3; chess match, clever, connection, operation, game, screen, sea, struggle, machine 2; ancient computer; *Big Blue*; chess-playing computer; complicated; defeated *Gary Kasparov*; function; important; *Kasparov* demanded a rematch; machine; scorn; smart, superiority; used in chess match; won a six-game match against *G. Kasparov*; world champion;

**Diamond Skull** 46/104/2/5/3/ — diamonds, expensive, face, jewelry, masterpiece 5; beauty, boat, exhibit, *Indiana Jones*, knowledge, rowing, work of art 4; artwork, skeleton, thing 3; ball, culture, glass, history, man, not original, part, prototype, refinement, shine, spots 2; archeology; beyond belief; bone; cup; death; finding; for the love of *God*; grass sphere; includes pink diamond; modern; oar; owning; paper; pink diamond in the forehead; pirate; rainbow boat racer; sculpture; skull; skull and crossbones; ugly;

**George III Fringe Tiara** 43/103/7/14/0 — king 8; *England*, kingdom 7; age, man 6; crown 5; laws, royal, tiara 4; not sold, reputation, royalty 3; crown for *King George*, expensive, famous, dynasty, head, jewel, gift, gold, on head, reward, rich 2; beautiful; *Christianity*; diadem; *Fergie*; history;

honor; gay; *Great Britain*; cruel; *London*; noble; nominal; present; priest; queen; rank; *Rome*; round; skimpy; thing; traditions;

**Great Paul** 28/100/13/33/0 — bell 11; pope 10; cathedral 7; *Paul Mynyan* 6; it bells, prayer, priest 5; aim, great, *London*, *St. Paul* 4; church, *France*, *Great Britain*, saint, the largest bell in *Great Britain* 3; *Catholic*, *Ch. Wren*, grand, history, red, *St. Paul's Cathedral* 2; big; brave deed; *England*; *McCartney*; person; *Simon*; *St. Paul's Bell*; university;

**Great Tom** 36/99/11/27/1 — bell 16; *Oxford* 10; college 8; *Tom Jones*, 9.05 pm 5; cat, pope, 101 student 4; cathedral, church, priest, tradition 3; custom, huge, *Jones*, *London*, sense, *Tower*, 101 times 2; bells every day; *Christ Church*; *England*; *Great Britain*; *Great Tom Bell*; large bell in the clock; male; male cat; man; officer; postage bell stamp; prayer; thick; thumb; *Tommy*; *Tom Tower*; uncle;

**Hogwarts Express** 48/112/19/50/0 — *Harry Potter* 12; film 8; interesting film, *J. K. Rowling* 6; fantasy, *Harry* 5; express, *from London King's Cross Station to Hogsmeade Station*, mystery, struggle between *Good and Evil* 4; book, flying boy, *Hogwarts School of Witchcraft and Wizardry*, magical device, *Platform 9s* 3; fairy-tail, *Hermione Granger*, *Hogwarts Castle*, large red steam engine, mysterious train, *Ron Weasley* 2; bewitchment; carriage; charms; *Draco*; *Draco Malfoy* — one of the heroes; enjoy treats from a trolley; famous heroes; *Griffindor*; *Hogsmeade*; invisible; *King's Cross Station*; locomotive; long journey; luggage rack; magic creatures; muggles; name of the train that makes a run between *London* and *Hogsmeade Station*; *Pumpkin Pasties* and *Chocolate Frogs*; school of magic for witches and wizards; *Slytherin*; the name of a locomotive; *the Sorting Hat*; through oceans and woods; transfiguration; wizards; wizards and witched; *September*, 1 at 11 o'clock in the morning;

**Inverted Jenny** 32/101/7/16/1 — post 15; plane 13; mistake 8; collection 6; famous 5; *Jenny*, *Kurtise Jenny*, old, upside-down 4; auction, invert, *Kurtis*, woman, wonderful 3; donkey, inverted plane, *Philadelphia*, postage stamp, rare stamp 2; *American*; *Curtiss* airplane; envelope; excursion; girl; letter; low; name; none; post-office; the oldest stamp; upside; 24 c. *US* air-mail;

**Liberty Bell** 37/99/16/56/1 — *Philadelphia* 24; freedom 9; bell, *France* 5; *Cold War*, *Hall of Independence*, *Paris* 4; independence, revolution, *Symbol of Independence*, war, *4th of July* 3; declaration, icon of liberty and justice, liberty, national symbol, ship, state of liberty, *United States of America*,

1776 2; air; *American Independence*; *Bell of Freedom*; brought from *London*; cracked; iconic symbol of *American Independence*; justice; melody; letters; located in *Liberty Bell Center*; patriotic; *Pennsylvania*; *Pennsylvania State House*; slaves; symbol; symbol of freedom; used as a symbol of freedom during *the Cold War*; widely famous;

**Lutine Bell** 36/106/15/37/0 — ships 13; *France 11*; bells one time, sea 7; crew, *French*, symbol 6; last, *London*, *French* frigate 5; ship's bell, 1799 3; disappearance, noise, ringing, vessel 2; at *Lloyd's*; flue flour; doll ship; hung in the insurance office of *Lloyd's of London*; important announcements; kept in *the Lloyd's* building; kept in *the Old Library of the Lloyd's* building; *London* sightseeing; rings for ceremonial purposes; rings to announce important news; rings to commemorate disasters; ships of *HMS Latina*; the bell from the wrecked *British* warship *Lutine*; the *French* frigate; the name of the bell from the ship *Lutine*; *the Old Library*; the practice of ringing news; tinkle; *Underwriting Room at Lloyd's*; vodka; way;

**Mildenhall Treasure** 49/105/12/14/0 — gold 10; pirates, silver 7; to seek, wealth 6; finding, map 5; dish 4; excavations, money, *the Caribbean* 3; inheritance, in *the British Museum*, joy, knife, *Mildenhall*, *the Great dish*, town, to hide, treasure 2; box; contains silver platters, plates, bowls and dishes; contains *the Oceanus Dish*; corsair; fine-quality *Roman* silver; *Great Britain*; ground; highly decorated silver treasure; high-quality; hoard; I've seen it; island; objects from *the Roman Britain*; *Roman* silver tableware; *Roman* times; seen in the museum; silver; silver objects of the 4<sup>th</sup> century; silver tableware; tableware; *the Great Plate of Bacchus*; the 4<sup>th</sup> century *British* treasure; tomb; trade; treasure removed from the ground; uncertain discovery; wartime;

**Novelty Egg Doll** 43/100/12/28/2 — *Matryoshka* 7; *Faberge*, oval 6; childhood, *Easter* 5; breaks, doll in box, museum, nesting doll, *Russia*, toy, white 4; chicken, custom 3; *England*, girl, *Humpty-Dumpty*, modern, *Russian* toy, tourist purchase, *Ukraine*, wooding 2; birth gift; collection; children; clips; doll in the form of a *Caucasian* baby; doll's body in the egg shape; exhibition in museum; festival; gift; glass fronted box; *Kinder Surprise*; *Museum of Childhood in England*; *Museum of Childhood in Victoria and Albert Museum*; new; painted egg; *Pisanka*; produced in *France*; *Russian* doll; souvenir; success; wooden display box;

**One Penny Stamp** 41/102/10/25/0 — *England* 12; post 6; black, coin, cheap, letter 5; *Edward*, equal, postage 4; art, cost, image, money, one, past, stamp 3; cost, expensive, first stamp, *London*, queen 2; absolute; extent; *Ja-*

*cob Perkins*; lack; my stamp envelope; never again; on display; *Penny Black*; *Perkins'* press; post in *England*; postage *England* stamp from 1841; postwar card; printed on *Jacob Perkins'* press, rare; stamp red in color; to nowhere; the name of the black stamp; unused example; *World War*; world's first adhesive postage stamp;

**Oscar** 28/105/7/23/0 — ceremony, statuette 9; award, *Hollywood* 8; nomination 7; *Academy Award*, film industry, successful, to honor outstanding film achievements 5; *Academy*, film season, movie-stars, stage performance 4; applause, brilliance, prominent award, the oldest award ceremony in the media 3; *Academy Award of Merit*, bright life, elegant ladies and gentlemen, *Grammy Awards*, popular movie-stars 2; actors and actresses awards; conceived by *Metro-Goldwyn-Mayer studio*; bright film history; *Oscar* goes to; shows the best films; talented artistic people get it;

**Patiala Necklace** 37/100/5/10/1 — expensive jewelry, jewelry 8; neck 7; gift, reward, woman 6; long, part, red 5; ceremony, lost 4; decorated with diamond, *India*, *the De Beers* 3; *Cartier*, cop, flowers, girl, rare jewelry 2; ball; brilliant; carm; chain; famous brand; *Maharaja of Patiala*; huge crystal; light yellow octahedral crystal; manufactured by *Cartier*; museum; old; present; promise; rare; stones and chain; the most spectacular pieces of jewelry ever created; world famous necklace; world's most expensive jewellery; yellow crystal;

**Porter-Rhodes Diamond** 45/104/4/12/0 — lucky, wealth 6; *South Africa* 5; hard, honor, huge, named after the owner, rich, respect, stone, work 4; charity, *Greece*, incomparable, *Kimberley Mine*, large stone, mint, order, present 3; ground, only, richness, sparkle, two 2; absolutely colorless diamond; beauty; closed; company; decoration; double; exceptional find; foundation; genuine diamond; great discovery; got its name from the *American* diamond prospector; history; inheritance; museum; perfect stone; platinum ring; pureless; rock; rough diamond; was part of great *Indian* collection of jewelry and diamonds; white;

**Princess Daisy Doll** 40/96/7/14/4 — toy 8; blood, girl, small 5; *Barbie*, colour, curly, doll in *Victoria and Albert Museum*, violet 4; art, beautiful, earning, form, greatness, paint, unusual 3; *Christening* gift, collection, gift, little girl, plant, satisfaction, temptation, white 2; admiration; a wax doll from *London*; a wonderful gift to a museum by *Princess Mary*; baby; brilliant; doll; flower girl; hot; includes hundreds of clothes and accessories;



inspiring doll; long; in *the Museum of Childhood*; in *the Victoria and Albert Museum's* collection; play; private; yellow;

**Queen Mary's Girls of GB and Ireland Tiara** 55/105/6/10/0 — mother 6; tiara 5; *Big Ben*, common, nation, power 4; adult, daughters, defenders, mentality, present 3; age, beauty, crown, dependence, girls, great, independence, intelligence, *Ireland*, part, princess, relationship, renaissance, royal, queen, time, union, young 2; *Britain*; canvas; children; clover; coronation; cross; dance ensemble; diamond tiara; *England*; freedom; grace; *Great Britain*; head; large pearls in it; painting; princess tiara; relic; rich; reputation; showgirls; skirt; various; was given to a granddaughter — future queen of the *United Kingdom*; wedding; wedding present;

**Regent Diamond** 41/103/5/13/0 — bloody, hard, *India*, pleasure, pride 6; crown, beautiful, expensive, power, relict, symbol of power, the most famous 4; admiration, eye, made for someone, size 3; government, *Indian* diamond, jewel, king, lord, *Louvre*, *Pitt diamond*, sense 2; big; empire; father; inviolability; in *Elizabeth's* crown; money; necklace; prince; regal; ring; ruler; ruler's ring; side; sparkle; symbol; well-known; wig;

**Reitz Diamond** 30/101/7/22/2 — collection 9; *Jubilee* 8; rich 7; expensive, exhibit, side, the largest diamond 6; air 5; *F. Reitz*, insanity, owner, *R. Mouaward*, private 4; found in *South Africa*, large, light 3; exhibition, family, land, ring, table 2; chest; factory; just a stone; money; named after *Francis Reitz*, the *President of Orange Free State*; naive; *Pitt*; white;

**Round Table** 32/100/10/54/0 — *Arthur* 27; *King Arthur* 14; king 6; knights 5; meeting 4; discursive, *England*, knights of *King Arthur* times 3; battle, discussion, *King Arthur Camelot*, knighting, knights meeting, laws, meeting place, oath, oval, wine 2; aspiration; betrayal; brave; cards; importance; knife; knights of *the Round Table*; *Lancelot*; *M. Python*; *Mythology of England*; mystery; old dining-room table; poker; romance; *Sir Lancelot*;

**Saint Edward's Crown** 35/102/8/14/0 — coronation 12; church, dynasty 8; wisdom 7; fear, kingdom, mantle 6; museum 5; crown, exhibition 4; admiration, *Queen Victoria* 3; beauty, *British Crown Jewel*, *Coronation Crown*, famous jewels, king, well-known in *England* 2; bad; *Christianity*; *Edward*; *English Crown Jewels*; gold; head; *Holy Grail*; imperia; indicates the authority of the reigning sovereign; official coronation crown; one of the senior *British Crown Jewels*; pillow; priest; red; royal; stones; vacation; yellow;

**Saint Grail** 55/103/15/50/0 — *Christ* 11; *Jesus* 9; *Dan Brown*, church 5; *Jesus* plate 4; *God*, dish, holy 3; artifact, religious, search 2; ancient legend;

blood; *Celtic* myth; *Christian* object; code; charm; christen; *Christianity*; *Christy*; cup; *D. Brown*; described in books; dish; gem; fantastic tails; has miraculous powers; hope; identified with the cup; immorality; invocation; gathering *Christ's* blood; knowledge; legend; manuscript; miracle; murder; mystical artifact; myth; *Knights Templar*; plate; pope; popular sacred thing; power of life; sacred object; symbol of holy power; *Templar*; *the Grail* legend; *the Last Supper*; theology; the object to seek; thing for search; treasure of the nation; hidden in *Oak Island by the Templers*;

**Skull Max** 44/100/3/7/1 — bone 8; illness 6; *Maya* 5; alive, crystal, glass, human, human being 4; archeologist, big, man, organ, part, pirate, structure 3; ancient, blue, brain, dead, example, expensive, figure, ideal, original, pirate flag, power 2; age; *Barbarian*; *Black Jack*; body; child; component; crystal skull; emptily; investigation; old times; on foot; origin; oval; racing; person; sand; teeth; unusual;

**Sedgeford Torc** 30/100/5/10/6 — coin 9; finding, museum 8; money 7; *Africa*, odd, treasure 6; collection, excavations, old 5; ancient, necklace 4; bone, form, jewelry 3; brooch, decoration, exhibit 2; age; *British Museum*; *Celtic* necklace; discovery; display; *Egypt*; exhibition; glass; *South Africa*; thing; unknown; wrench;

**Sex Machine Suit** 45/115/13/15/0 — brown 17; guitar, red 8; love, passion, trousers 6; aggressive, music, show 5; famous, mechanism 3; dance, adornment, colour, *James Scene*, latex, nudity, robot, *Woody Allen* 2; *African* popular music; arrested for domestic violence; bananas; band leader; bright; brilliant; fame; *Games Joseph Brown Jr.*; go-go music; his body is kept in mausoleum; *King of Soul*; message; mini me guy; *Monty Python*; *Mr. Dynamite*; odd; one of the representatives of the *Golden Age of Hip-Hop*; orgasm; people; «*Please, Please, Please*»; pop-music *American singer*; *Sex Machine*; smash hits; *Soul Brother Number One*; *Survivor*; *the Godfather of Soul*; was a participant of a road band;

**Ship Victory** 23/100/10/50/0 — *Nelson* 18; ship 13; *Trafalgar Battle* 9; *Portsmouth* 7; naval battle 6; museum, *Royal Navy* 5; naval, struggle 4; admiral, *Lord Nelson*, museum ship, *National Museum of the Royal Navy*, sits in dry dock 3; *Battle of Trafalgar, England*, museum ship in *England*, type of a ship 2; battles; cargo ship; fleet; *National Museum*; still in commission; the oldest naval ship;

**St. George's Cross** 31/107/11/19/0 — red cross 9; color, religion 7; cross, flag 6; army, reward 5; banner, *England*, war, white 4; red and white,

*St. George*, order 3; blue, church, *Great Britain*, military, part of the *Union Jack*, priest, red, red cross on a white background, *Viking*, white flag with red cross 2; *Black Sea*; *Britain*; *Christianity*; *Crusades*; dragon; flag for many countries; flying on *Leeds Town Hall*; municipal flag for numerous cities; red cross on white; royal flag; royal wary rank flag; *Saint George*; saint patron; stripes; symbolic reference; tall; white flag;

**St. Patrick's Cross** 32/100/17/45/0 — patron 13; *Ireland*, saint 11; *St. Patrick* 9; flag 8; *National flag of Ireland* 5; *British Order, England*, red stripes, religion 4; church, national, red 3; knights 2; associated with *Ireland*; blue; color; considered as a symbol of *Ireland*; flag for the island of *Ireland*; *Gaelic* cross; interesting; *Irish* symbol; *Northern Ireland*; part of the *Union Jack*; patron saint of *Ireland*; priest; red cross; *Saint Patrick*; shamrock; *the Kingdom of Great Britain*; *the Kingdom of Ireland*; *the Order of Saint Patrick*; used in the regalia of *the Order of Saint Patrick*;

**Stamp Z Grill** 43/104/14/32/2 — *United States of America* 9; envelope 8; information 7; letter, *ABC*, message 6; interesting, old, philatelist, the most expensive 4; *American* stamp, expensive, postage, *US* postage stamp 3; alphabet, expensive stamp, *Franklin*, news, patron 2; bar; *Benjamin Franklin Z Grill*; *Benjamin Franklin* depicted in it; *Benjamin Miller Collection*; collection; displayed in *National Postal Museum*; extremely rare; *Hamburger*; has a «Z» variety of a grill pressed into the stamp; letter from *the ABC*; limited number; owed by *the New York Public Library*; post; sandwich; square; stamp; tiny indentations; *United States*; *US President Franklin*; words; world famous; worth 3 million; Z; 1-cent postage stamp;

**Stars and Bars** 25/105/12/68/0 — *United States of America* 30; flag 14; *USA* flag 11; *American* flag 9; confederate flag, *Declaration of Independence* 5; *America*, confederation 4; *Yankee* 3; horizontal stripes, military, nation, states 2; *Battle Flag*; *Battle Flag* or *Southern Cross*; *Confederate Battle Flag*; *Confederate Capitol*; design; naval ensign; flag of confederate state of *US*; medal; stars and stripes; the first official flag of *the Confederacy US Army*; the 13-star design; 7 stars;

**Stone of Destine** 34/104/9/24/0 — life 10; faith 7; diamond, fortune, future, game, *Scotland Stone*, time 6; amulet, *God* 5; changes 4; *Coronation Stone*, stone, *the Stone of Scone*, *Westminster Abbey* 3; conquest, history, hope, inevitability, karma, prediction 2; ancient; destiny; emerald; *Greek*; fate; fatum; inescapable; lies beneath *the Coronation Chair*; line; *Scotland*; stars; ward; *Westminster Stone*;

**Sword Excalibur** 39/111/12/68/0 — *Arthur* 37; *King Arthur* 16; power 5; weapon, wisdom 4; *English* mythology 3; *Camelot*, cruel times, iron, *King Arthur's* sword, myth, *Sir Lancelot*, stone, struggle, victory 2; armory; *Arthurian* legend; associated with the right to reign; battle; casino; cut; hard; king; legend; legendary sword of *King Arthur* magic sword; *Merlin*; *Middle Age*; movie; novel; past; proof; sovereignty of *Great Britain*; sword; sword attributed with magical powers; *the Sword in the Stone*; the name of the legendary sword; the right to reign; tournament; wise;

**Sword of Gratitude and Memory to the People of England** 30/105/6/14/0 — freedom 19; respect 9; war 8; thankful 7; gratitude 6; memory, reward 5; national, *Russia* 4; advantage, battle, grateful, gratitude, help, *London*, sword 3; against *Germans*, anti *Nazis*, *World War II* 2; art; *British Imperial Museum of War*; exposition; jewelry; knife; memento; monument; ornamentation of knives; patriot; patriotic feelings; there are three famous known swords;

**Sword of Mercy** 23/110/9/58/0 — coronation of the *British* monarch 14; coronation 12; *Edward the Confessor's* Sword 10; Queen's regalia 9; *Edward the Confessor* 8; *London*, *Crown Jewels*, symbol of *England* 7; mercy 6; angel 5; mythological sword, *Oliver Cromwell* 4; one of the swords used during the coronation, prevent killing 3; broken sword 2; mercy of the sovereign; mythology; mythological history; part of the *Crown Jewels of the United Kingdom*; sacred; square; symbolically broken sword; tip broken off by an angel; wrongful killing;

**Talisman of the Throne Ruby** 29/103/9/12/0 — red 14; throne 12; fantasy, green, king, relict, poison 6; amulet, destine, needle, power 5; tour 4; *London Tower*, stone 3; crown, *India* 2; *Baghdad*; carried to *Baghdad*; dazzling display; display; goes on display at *London's* *British Museum*; *Great Mughal*; in collection; *Iraqi* invasion; *Indian* jewelry; luck; *Mughal*; shown to public; superstitious;

**Thames Sword** 30/101/13/47/2 — *London* 27; river 19; bravery 9; dead knight, *England* 6; river in *England* 4; gladius, museum 3; founded in river, truth 2; alphabet; *British Museum*; contains *Old English* runic alphabet; discovered in the river *Thames*; *English* artifact; *Excalibur*; fight; great sword; has two names; inscribed with runes; *King Arthur*; knights; *Monty Python*; *Old English* runic alphabets; runic; runic alphabet; silver wire; *Thames Scamasax*; was found in the river *Thames*; weapon;

**The Black Penny Stamp** 31/100/6/19/0 — *England* 11; black 9; post, post-office 8; thief 7; cost, envelope, message 6; one, 1<sup>st</sup> stamp in the world,

1<sup>st</sup> *British* stamp 4; postage, postage stamp, 1847 3; queen 2; collector's item; dark; extant; horse; *Ireland*; it was used for a little over a year; mail; *Perkins* invented press for this stamp; proposal of *R. Hill*; rare; rare stamp; rebellion; *Rowland Hill*; stamp; stamp used in postal system; used in postal delivery system;

**The Black Queen of Canada Stamp** 26/103/10/33/0 — *Canada* 15; post 13; queen, witch 10; black 9; *Queen Elizabeth II* 8; image of a queen, penny, postage 6; image, *Victoria*, *Victoria Jubilee* 2; dead; *England*; long royal mantle; mail; merciless; mysticism; never seen it; *North*; *Ottawa*; rare stamp; painting of a gift from *Victoria* to her mother; printed for the *Canadian Colonies*; small size; studied by the *Royal Philatelic Society of London*;

**The Black Ruby Spinel** 22/102/5/8/0 — jewelry 13; red, unusual 12; wealth 11; colour 10; long, spinel 9; expensive 7; *Jewels of England* 4; black 3; bead-shaped spinel; chicken egg size; dog; *Edward of Woodstock* is the *Black Prince*; in the *State Crown*; necklace; medical; merciless; one of the oldest of the *Crown Jewels of the United Kingdom*; sword; vinous; white;

**The Blue Hope Necklace** 37/104/8/24/0 — blue 10; many owners 9; *Swarovski* 8; bloody, history 7; hope, dream 6; museum 5; *Smithson Institute* 4; *Evelin*, *Indian* birthplace, rare colour, sea 3; diamonds, cruel, famous, *Henry Ph. Hope*, *Hope* diamond, woman 2; beautiful; big; death; death to those who owned it; *Egypt*; expensive; historical; jewels; lovely; marine secret; money; long and interesting history; *Olympics*; relict; richness; sea voyage; secret; splendid;

**The Canning Jewel** 31/99/11/37/1 — jewel 14; brooch 13; *Victoria and Albert Museum* 10; expensive 9; *Indian* birthplace 7; *India* 6; *British* dignity, material value 5; a man depicted in it 4; pearl, *Renaissance* 3; dream 2; artistic masterpiece; baroque pearl; bloody; contains sword and shield; cooking; crown; *England*; exhibited in *London* museum; *German* gem; *Great Britain*; *London*; *London* museum; pendant in the form of a merman; prince; sea figure; sea mollusks; torso of a sea figure; unique gem; unknown artist;

**The Centenary Diamond** 24/105/5/18/1 — eternity 13; heart-shaped 12; century, top diamond 11; *Premier* 9; part of the *British Crown Jewelry* 7; ideal, *Tower*, the 4<sup>th</sup> largest diamond 6; duration, expensive, not sold 4; 100 years 2; celebration; displayed in the *Tower of London*; *Gabi Tolowsky*; large; millennium; necklace; one of the most famous colorless diamonds; sparkle; unknown; unknown current owner; valuable diamond;

**The De Beers Diamond** 32/104/6/13/2 — company 12; forever 11; expensive 10; *South Africa* 7; rare, richness, world's diamond supply 6; honour, owner, unique 5; money 4; clouds, diamond is forever 3; *France*, shop 2; *Amsterdam*; big; bloody diamond; centerpiece for a ceremonial necklace; clothing; *De Beers Mine*; diamond; due to; exhibited in *Israel*; *Gorgeous*; in honor of; light yellow crystal; mines; partially cut; top diamond; seventh largest faced diamond in the world; trademark;

**The Eaton Diamond Shirt** 31/100/4/4/0 — money 25; shirt 14; expensive 12; cloth, unique 7; creative, one, shop, the most expensive, to wear 5; clothing, world 2; diamonds; encrusted by coloured diamonds; encrusted by diamonds; exhibit; extra; euro; *Hathaway*; made of the finest *Egyptian* cotton yarn; man; school; soccer; stones; tails; the most bright; the most expensive shirt; *the World's Most Expensive Shirt*; touring the world; will be auctioned; 80<sup>th</sup> *Birthday of Eaton Shirts*;

**The Excelsior Diamond** 25/103/5/27/1 — saved in *London* bank, strong 11; expensive 10; *Africa* 9; bank 8; euro, exhibit, high 7; dollars 6; *England* 5; the most bright 4; jewelry 3; colourness, finding, money 2; blue-white tint; crystal stone block; cut into 10 stones; found by a loading a truck worker; history; hotel; *King Arthur*; *Las Vegas*; mine;

**The English Dresden Diamond** 28/101/8/27/0 — *Germany* 18; merchant 13; exhibit, expensive 9; brown, flower 8; fog, success 6; *Dresden*, unique 3; colour 2; *Bombay*; finding; faultless; has many similarities with *the Star of the South* diamond; I've got a great desire to possess this great stone; merchant from *Bombay*; more jewelry; museum; notable stone; purchased by a gem collector; *Rio de Janeiro*; sparkle; stone jewel; takes its name from *Mr. Dresden*; the most remarkable gem; was found in *Brazil*;

**The Harmony Ring** 41/100/6/23/0 — inauguration ceremony 14; *B. Obama* 9; elections 8; *Universe* 6; belief, *US President* 5; support ring, love 4; faith, help, peace, support 3; concord, gratitude, jewelry, planet, ring 2; accord; beautiful; black gold; changer; crafty; danger; dollars; encrusted with diamonds; friends; gold; illusion; made by the one of the top *Italian* designers; *Michelle*; nowadays *President*; present for *Obama's* wife to thank her for help; ring for engagement; rhodium ring; suffering; symbol of marriage; thankful; union; wedding; wedding ring;

**The Hastings Diamond** 25/102/10/35/2 — *King Harold*, expensive 13; nominal 12; battle, *England* 9; queen 8; political, royal gift 6; brothers 4; *Black Prince Ruby*, incrostrated, *Mountebank*, official, *Queen Elizabeth II*,

*Session of Parliament 2; Antique Jewelry University; bribe from Hastings; gift to King George III; Hastings; impressive stone; liar; passing gift from one person to another; planet; present to the British monarch; scandal;*

**The Imperial State Crown** 30/104/14/45/0 — king, queen 10; royal 9; Britain 8; British Crown, Parliament 6; great, Mother-of-Pearl, Russia 5; Elizabeth II, emperor, England 4; imperia, monarchy, power 3; coronation, regalia, tradition 2; Buckingham Palace; crown used at the end of a ceremony; cry; Edward the Confessor; found on display at Jewel House in London; Great Britain; H. Potter gem; it includes some precious gems; London; symbol; Tower of London; velvet cap inside it; worn during the coronation;

**The Incomparable Diamond** 35/108/7/18/0 — incomparable 12; Congo, unique 11; the best 8; auction, money 7; lot 6; jewelry 5; carats, expensive, millions, past 4; big, Hope Diamond, huge 2; African diamond; attractive gemstone; comparable; eBay; emperor; engagement; found by a young girl; gladness; Harry Potter; internally flawless; large; my; natural diamond; one of the largest in the world; part of a collection of brown diamonds in the Smithsonian; property; Republic of the Congo; stone; wedding;

**The Golden Apple of Discord** 20/101/8/31/0 — apple 14; fruit, Greek mythology 9; Aphrodite 8; euphemism, Trojan War 7; lead to the Trojan War 6; core, spark, wedding 5; Athena, kernel, vanity-fueled dispute 4; crux of an argument, Goddess Eris 3; Hera, at the wedding of Peleus and Thetis, not for eating 2; fuel situation; small matter that could lead to a bigger dispute;

**The Golden Jubilee Brilliant** 30/104/12/32/0 — brown, Jubilee 9; sun, yellow 7; brown stone, Unnamed Brown, yellow stone 6; Annapolis Academy 5; big, golden 4; arrangement, brilliant, gold, South Africa 3; large stone, millennium, money, richness, Queen Elizabeth II 2; admiration; discovered in Premier mine; diamond; faceted diamond; Gabi; holiday; King of Thailand; many; queen; past; presented to a King of Thailand; Roger's Collection; rough stone; royal event; state; Tolksowsky; 50<sup>th</sup> Anniversary of Coronation; 50 years; 100 years;

**The Grafton Ornament** 26/97/5/15/3 — shipwreck 16; art 13; ship 10; collection, Grafton 8; exhibit 7; prosaic 4; mosaic, part, Roger's Collection, sea 3; Christmas, floral, flowers, gold nature 2; culture; disaster; joy; Museum of New Zealand; remnants after the wreck are found in a museum; schooner; sea voyage; there is a portion of the keel of the Grafton in a museum; symbolism; table; wrecked on a reef;

**The Great Dish** 38/103/11/25/0 — *Jesus* 10; church, religion 9; vigil 7; finding, plate 6; the best 5; food, meat, *Oceanic Dish* 4; part of the *Mildenhall Treasure*, treasure 3; dish, feast, loan, *Mildenhall Treasure*, sea, silver, silver dish 2; *Arizona*; *Australian Satellite Dish*; belongs to mother; eating; famous thing; jewel; *Hercules* depicted on it; kept in the *British Museum*; large; not to eat from it; pizza; *Roman*; satellite; *Satellite Dish*; tea service; television receiver; the most famous object in the *Mildenhall Treasure*; TV; TV satellite;

**The Great Mogul Diamond** 30/105/5/7/0 — powerful 13; wanderer, expensive 12; auction 11; brings money 10; lot 9; trading 8; trophy 4; *India*, war 3; dramatic denouement; eventful story; feast; *Ghingus Khan*; hetman; historical; huge; independent sovereign; jade; *Khan*; *Mongols*; piece of antiquity; rebellion; remarkable; seal; sparkle; stone discovery; stormy birth; *Tavernier*; treasure;

**The Great Sancy Diamond** 34/99/7/19/1 — emblem 14; 13 colonies 11; museum 10; *American Eagle* 8; steeling 6; symbol of war 5; lie, *National Emblem*, profit 4; great, *Indiana Jones* 3; bird of freedom, eagle, film, national bird, jewel 2; court room; eagle and stars; fiery stone; *French* ambassador; *French* kings owed it; intrigue; large; legend; long history; murder; not so great; peach; purchased by *Queen Elizabeth I*; stone of *Indian* origin; stone passed through many royal families; trading; was stolen;

**The Great Seal of the USA** 30/100/8/13/0 — liberty 21; freedom 12; eagle 9; independence, seal 6; policy 5; president, *White House* 4; advantage, constitution 3; *America*, *Mexico*, *Official seal of the US government*, people, symbol of power, *USA* 2; bear; circular shield; colourful; delight; hope; important; jewel; movie seal; oval office carpet; power; symbol of democracy; theft; *Uncle Sam's* ring; *US President*; *Washington DC*;

**The Great Star of Africa Brilliant** 28/102/9/32/0 — yellow 14; *Frederick Wells* 11; *Africa*, purity 8; pleasure 7; blue, *Cullinan*, rough 5; many, red, sands 4; camel, sadness 3; *British Crown*, desert, *Horn of Africa*, hot, placer, royal regalia 2; black; current owner is the *British Crown*; *Cullinan* diamond; *Cullinan* stone; diamond mine; lonely; one of the gem-quality stones; part of the *Cullinan* diamond; unique;

**The Great Table Diamond** 20/82/1/16/18 — *Scotland* 11; symbol 9; battle 8; advice 7; big, faith 6; jewelry 5; expensive, victory 4; brown, cards, great, play, winner 3; huge 2; box; chains; food; heart; liberty;



**The Heart Diamond** 19/102/3/8/0 — love 22; box 15; heart 12; gift 8; red 7; *Hope Diamond* 6; shape 5; blood, sky 4; inner, strategy 3; body, faith, jewelry, life, wedding 2; *Jackie Onassis*; *New York*; talisman;

**The Heart of Ahriman Talisman** 30/100/10/24/0 — legend 14; book, *Conan* 9; fantasy, protection 8; *R. Howard*, steeling 6; symbol, talisman 4; blood, desert, heart, *Viking* 3; agent, feeling, jewelry 2; about *Conan*; bloody story; *Conan* had to retrieve the stone; *Conan the Conqueror*; *Golden Orb*; interesting storyline; interesting book for reading; *Robert Howard*; stone; story; striking plot; to defeat the wizard; wizard from the story; the main *Conan's* enemy is *Xaltotun*;

**The Heart of the Ocean Necklace** 29/108/5/19/0 — blue 18; hope; iceberg 7; *Titanic*, tragedy 6; death, heart, love, ocean, voyage 5; *Kate Winslet*, *Leo* 4; richness, *Rose*, underwater 3; blue sea, *Di Caprio*, jewelry, movie, true story, underwater world, wealthy people 2; equator; jewel; native; ornament; pearl; ruby colour; shell; ship;

**The Jewelled Sword of Offering** 31/106/13/51/0 — coronation 15; *England* 12; *Queen Elisabeth II*, sword 9; monarchy 8; *United Kingdom* 7; *King George IV*, *London* 5; *Crown Jewels*, royal sward 4; *Archbishop of Canterbury*, blade 3; heavy, royal power, sovereign 2; *Crown Jewels of the United Kingdom*; encrusted with gemstones; encrusted with jewels; *Great Sword of the State*; includes diamonds, not an ordinary sword; rubies and sapphires; monarch; one of the *Crown Jewels of the United Kingdom*; part of the royal collection; presented to *the Sovereign during the Coronation*; *Prince Albert*; replaces the *Great Sword of State*; shows the royal power; the most valuable sword in the world; the sword signifies the royal power;

**The King IV State Diadem** 19/99/5/19/1 — kingdom 21; crown 16; royal family 13; king, *Speaker* 8; power 6; *Louvre* 4; countess, *England*, *Great Britain*, royal 3; brilliance, diamond, stars 2; *House of Commons*; King and Queen; monarchy; part of a large; royal stone;

**The Mace** 26/101/9/50/0 — *Great Britain* 28; power 23; *Cossacks* 8; *Ukraine* 6; weapon 5; parliament 4; symbol 3; ceremonial mace, coronation, *God*, *Queen Elisabeth II*, symbol of authority 2; ceremony; *Crown Jewel of Elisabeth II*; force; gown; I; king; knight; medieval contest; old days; police; *Queen Victoria*; spray; *the United Kingdom of Great Britain and Northern Ireland*; *United Kingdom*;

**The Maria Alexandrovna Sapphire Brooch** 35/99/7/26/5 — *Russia* 7; brooch, countess, proud 5; blue, emperor, jewelry, *London*, pleasant, power,

rare treasure, sapphire 4; extraordinary cut, gift, history, in the *Great London Exhibition*, *London* exhibition, painting, silver 3; exhibit, nominal, magnificent piece, *Moscow*, present, thing, unique size, wonderful present 2; gown; interesting story; king; man; presented to Emperor's wife *Empress Maria Alexandrovna*; purchased by *Russian Emperor Alexander II*; *Russian Diamond Fund*; woman;

**The Millennium Star Diamond** 31/100/11/29/0 — *De Beers* 9; *London* exhibition 8; the world's rarest diamond 7; blue diamonds 6; the largest, white 5; clarity, diamond collection, eternity, *London*, priceless 4; blue, *Congo*, presented at the ceremony, star, the most ideal, *the United States of America*, *Millennium Diamonds Collection*, pear-shape 3; clear, impressive ceremony, *Millennium Star*, *Sophie Marceau* 2; centerpiece of the company; costs a lot; cut to perfect proportions; *De Beers* life; *Millennium Collection* consists of 11 highly unusual diamonds; sky; the main; worn by *Sophie Marceau*;

**The Mitchell-Hedges Crystal Skull** 18/83/2/13/17 — finding 18; excavations, rock crystal 9; archeology, *Mitchell-Hedges* 7; famous, three skulls 6; death, glass, skull, three crystal skulls in the world 3; crystal, no mercy 2; decoration; head; row; *South Africa*; stone;

**The Mogul Emerald** 28/98/11/32/2 — emerald 10; green 8; *Mogul* 6; engraved with ornaments, *India*, stone, tablet, unusual stone 5; conquistadors, freedom, pray, story 4; auctioned at *London*, bought by anonymous buyer, flower ornaments, *Islamic* prayers, *Mogul* dynasty, one of the largest emeralds 3; auctioned at *Christie's*, blood, *Colombian* birthplace, discovered in *Colombia*, *Great Mogul* ruler, *Mammoth Mogul* 2; about 10 cm high; discovered by conquistadors; discovered by the *Spanish* conquistadors; engraved with opulent flower ornaments; one side is inscribed with *Islamic* prayers;

**The Nobel Prize** 27/106/6/15/0 — money 11; brains, gold medal 8; invention, science 7; helps people, *Nobel Foundation*, reward 6; diploma, modern technology 5; *Alfred Nobel*, prize 4; hard and laborious, honour, laureate or recipient, one million, scientific life, winner 3; *A. Nobel*, invention of dynamite 2; annual international award; each *Nobel Prize* is regarded as the most prestigious award in its field; *Nobel* is inventor of dynamite, regard and respect; sum of money; *Swedish* chemist; the first prize was for the growing peace movement;

**The Nizam Diamond** 26/99/5/13/1 — secret 10; cage 9; *Indian* revolt 7; expensive, jewelry, mystery 6; duke, emperor 5; bomb, broken into pieces, rare, rare gem, revolt 4; prince, sea 3; *Alaska*, almond shape, care, histori-

cal event, precious stone, *Prince Nizam*, stone 2; armory; *India*; *Nizam*; secrecy; the most famous;

**The North Star Ruby** 30/100/6/23/0 — *New-York* 14; cold 11; peace, space 6; magnificent, north, red, shining star 5; beautiful stone, *Polaris*, polar lights, ship, stars, unblemished clarity, unknown location, *World War II* 3; beauty, big dipper, clock, gift, irregular shape 2; *Alaska*; beautiful; blue; *Peace Ruby*; perfect red colour; polar; *Scandinavia*; snow; white;

**The Old Glory** 28/100/5/20/0 — veteran 14; *USA* flag 11; victory 9; flag 7; military, nickname 6; *American* flag 5; brave, states 4; dignity, fame, military glory, national 3; first *American* flag, glory, lordliness, relic, symbol, war 2; darling; *Dolly Madison*; I am; miniature figures; odd man; old flag of the *United States of America*; old lady; peace; ship; tree;

**The Old Pretender Doll** 35/102/8/22/0 — king's doll, *Victoria and Albert Museum* 9; gift 8; *James Stuart* 7; gift to a king, maid, pretender, toy 6; museum 5; doll, page 4; lady, matryoshka, scarecrow 3; antique, craftsman, face 2; belonged to the court of *King James II*; dressed in stylish dress of that period; *George Bush*; given to a servant; girl; *James II*; king; past; play; *Queen of England*; rare; servant; *Stuart*; located in *Victoria and Albert Museum of Childhood*; wooden doll; wooden fashion doll; woman;

**The Patricia Emerald** 34/105/6/19/0 — green 14; museum 9; *St. Patrick* 7; name 5; *American* museum, gift, given to a women, named after daughter, natural, *Pat*, pressure 4; elegance, honourable, local, present, priceless, uncut 3; precious, rare emerald crystal 2; *Aztec*; beautiful; *Columbian* origin; daughter; dihexagonal emerald; exceedingly rare; green precious stone; located in *American Museum of Natural History*; name of a patron; one of the world's greatest emeralds; *Patrizius*; quite hard; twelve-sided stone; unusual emerald;

**The Pelican Flag** 29/105/7/40/1 — flag of *Louisiana* 11; *Louisiana* 10; pink 9; *Philadelphia* 8; bird, star 6; *South Africa*, *the United States of America* 5; justice, sheriff, trust 4; flag, mint, north, pelican, polar 3; eating fish, ice, money, pirate, sky 2; bird's flag; cold; *CIA*; expensive; pelican brief; pink flag; truth; *United States* state flag;

**The Polar Star Diamond** 32/102/8/19/2 — shine 9; snow 8; rare purity, star 7; diamond 6; luster, *North Pole*, *Premier*, white 5; cold 4; coldness, large, mint, north, *North Star*, polar, purchase 3; expensive, money, name, *Norway*, sky 2; flower; plant; princess; *Princess Yusupoff*; rose; *Russia*; *Scandinavia*; silver; woman; *Yusupoff*;

**The Premier Rose Diamond** 39/102/7/13/0 — red 14; rose 10; expensive, finding, pink, triangle shape, the finest colour 4; aroma, collection, exciting, mine, name, part of a collection, *Premier*, princess, *R. Mouaward*, unusual diamond 3; mint, peach, *Premier Mine*, *Premier Rose*, spikes, 10 milliard 2; blue; carat; cleavage of the finest colour; *Cullinan Diamond*; diamond birth; flower; liner; part; polished gem; *Prince of Monaco*; remarkable diamond; *South Africa*; unusually exciting diamond; wedding present; woman; yellow;

**The Reward of Faith Sapphire** 25/94/4/16/6 — faith 11; deep red, reward 10; finding 6; *Australia*, blue, *Sotheby's* 5; famous, for sale, reward gem field 4; *Christie's*, colour change, found in *Australia*, gift, purple, win 3; battle, dress, gem field 2; auction; changing colour; color change sapphire; cut; deep colour; large;

**The Royal Scepter with the Cross** 48/109/12/25/0 — *Pope* 11; coronation 8; priest 7; baroque 6; religion 5; justice, symbol 4; *Christ*, cross, face, power, unique, unusual 3; *Christianity*, expensive, flag, hope, *Jesus Christ*, lines, museum, royal history, the only one, the royal scepter, throne 2; big star of *Africa*; bishop; coronation attribute; crusade; *Excalibur*; *France*; gold stick; governing; *Great Star of Africa*; monarch holds it in his right hand during the coronation; one of *the Crown Jewels of England*; powerful; procedure; *Queen Elizabeth*; represents the sovereign's temporal power; staff; scepter; symbol of kingly power and justice; symbol of power; symbol of justice and power; symbol of *the Coronation Ceremony*; temptation; *Tower*; virgin;

**The Sea of Glory Diamond** 26/98/3/9/5 — large diamond 10; stone, worldwide 9; museum 8; *Tavernier* 7; beautiful, thick stone 6; great purity 5; ocean, trip, yellow 4; harmony, pure stone, red, voyage 3; celebrity, fame, veteran 2; *Africa*; blue; excellent stone; glory; *Indian* standards of measurement; sailor; sea; zoo;

**The Spear of Destiny** 28/102/13/65/0 — lance that pierced *Jesus* 16; *Jesus Christ* 8; church, *Jerusalem* 7; *Longinus* 6; *Holy Spear* 5; *Bible*, miracle, relic, soldier, *Spear of Longinus*, *St. Grail* 4; divinity, major holy relic, *Rome*, suffering 3; bleeding spear, *Holy Lance*, lance that pierced *Jesus's* side as he hung on the cross, passion, *Spear of Christ* 2; holy places of *Jerusalem*; lance of *Longinus*; name given to the lance; parts of the major relicts; phenomenon of blood and water; true humanity; one is in *Vienna*;

**The Stewart Diamond** 32/108/9/32/0 — regalia 9; kingdom 8; *Tower* 7; monarchy, royal 6; river stone, *Scotland* 5; *Britain*, cushion cut, dynasty,

*Great Britain*, queen, rough weight, *the Imperial State Crown*, unusual tail 4; *England*, many, state, wealth 3; *Elizabeth Taylor*, intrigue, king, *Oscar*, unknown location 2; accidental discovery; illusion; necklace; of a light yellow tinge; perfectly crystallized; precious stone; small; the largest diamond found in *South Africa*;

**The Taylor-Burton Diamond** 44/101/10/30/0 — *Cartier* 8; husband 7; wife 6; auction, glory, *Richard Barton*, *Premier* 4; actor and actress, big, discovered in the *Premier Mine*, *Elizabeth Taylor*, private collection, wealth, world fame 3; *Burton's* present, big stone, clarity, gift, gift from *Burton* to *Taylor*, movie, movie star's gift, possession, precise, present, *Taylor's* ring, 69 carat stone 2; beautiful; cut in the shape of a pear; decoration; divorced; *Elizabeth*; famous people; found in huge stone; known as world's first million-dollar diamond; luxury; movie star; rare stone; perfume; pear-shaped stone; purchase; purchased by famous actor *Richard Burton* for his wife *Richness*; received worldwide publicity; valuable; white perfume; woman;

**The Tazza Malachite** 23/99/5/24/1 — green 18; *Lind Hall* 12; library 11; pink 9; *Kansas City* 8; disposition 6; green stone 5; interesting, malachite block 4; sweet dishes 3; block, gift, green ornamentation, *Missouri*, wine 2; *Czar's* gift; frog; gem; in display at the *Lind Hall Library*; one of the largest malachite blocks; stands in the center of the room; stone; *Tanzanite*; used for decorative purposes;

**The Three Tables Diamond** 28/99/3/7/1 — game, decoration 9; three 8; beautiful, very big 6; rose-cut, *Russian Table*, pear, table-shaped 5; colar 4; aqua, bet, original cut, table style 3; cards, effective style, interior, gem, modern, poker, *Tavernier*, treasure, to win, winner, three chains 2; *Great Table*; restaurant; there were three of them;

**The Tiffany Yellow Diamond** 29/101/8/29/0 — *Audrey Hepburn*, elegant 9; glamour, sun 7; *Bird on the Rock*, brooch, lack of information, *New-York* 5; royal, set, yellow 4; expensive, brilliant, mother, *Paris*, unusual 3; boom, exhibited in *Tiffany* shop window, jewelry, *Mason*, new fad, original cut, set of gems, successful, *Tiffany* 2; a piece of jewelry constructed by the *Tiffany* company; famous; in construction; well-known;

**The Timur Ruby Spinel** 23/94/9/49/6 — *Great Britain* 12; *London* 11; in private collection 10; collection, *Timur* 8; *England*, *Queen Elisabeth II*, well-known 5; *Queen*, *Russian Crown*, stone, the rarest 3; crown, famous, *Imperial Russian Crown*, inheritance, private, private *Queen's Collection*, red 2; conqueror; *Mason*; my dog; total conqueror;

**The Tree of Knowledge** 31/105/11/35/0 — apple 12; *Eve*, fall of man, *Jesus* 7; *Adam*, forbidden fruit 6; *Garden of Eden*, tree 5; disobedience, faith in the atonement, immortality, snake 4; become wise, paradise, serpent, sin 3; ancestral sin, *Jesus Christ*, knowledge, prohibition, python; *Tree of Life*, *Tree of the Knowledge of Good and Evil* 2; a tree in the middle of the *Garden of Eden*; after eating the fruit from the forbidden tree *Adam* and *Eve* became aware of their nakedness; *God* banished the couple from the garden; *God* forbade eating the fruit of this tree; leaves; salvation; unusual plant; wisdom;

**The Union Jack** 25/100/13/64/0 — *Britain* 17; flag 14; *England* 10; *British* flag, *Commonwealth* 7; *Union Flag* 6; *British*, *Flag of England*, symbol, *English* flag, flag of the *United Kingdom*, official, patriot, union 3; banner, government, kingdom, *United States of America* 2; army; *Civil War* in the *US*; royalty; state; state flag; *United Kingdom*; *US* flag;

**Titanic** 40/100/4/6/0 — ship 19; iceberg 8; hopelessness 5; film, one of the most luxurious ships 4; death, marvelous ship, mass accident, *Oscar*, sank, SOS 3; breached, cold water, death in the ocean, destruction, disproportionate number of men on board, great shock, mostly women and children are saved, olympic-class, opulence, the ship struck an iceberg, true story, vain attempts, wreck 2; constructed in *Ireland*; departed one and the only time; departed from *Southampton, England, to New York City*; designed by the most experienced engineers; extensive safety features; four days into the crossing; *Kate and Leo*; one of the deadliest peacetime maritime disasters in world history; sunk ship; the largest passenger steamship; the most advanced technologies; victims; wealth; about 2,500 people on board; 50 % of boats on board; 1912 is the year of wreck;

**Tyburn Tree** 44/105/4/5/0 — death 12; execution 9; fear 8; hanged men 7; victim 6; convey 5; crowd 4; doctor, prisoner, punishment, tree 3; attracts, blood, dead bodies, *Dr. Story*, public, spectacles, symbol of law, triangle, wooden 2; association; casualty; convicts; dead people; derrick; desperate; *England*; forest; gallows; garden; *Great Britain*; justice; law; people; priest; riverside thief execution; scaffold; square; triangular construction; triangular construction for execution; truth; *Tyburn*; verdict; village;

**Two Pence Stamp** 36/101/8/19/0 — *Canada* 9; common 8; value 7; rare 6; blue ink, cheap, printing 5; post, printed stamp, postage 4; *British* early stamp, current, official, past, price 3; blue, *Britain*, coins, cost, ink, issue, philatelic usage, philatelist, two 2; absolute; a postage stamp in *England*;

card; *Edward; England*; extinct; *London*; nowhere to go; original; the third stamp of *England*; two cents;

**Wil.i.am Cane** 34/100/4/9/0 — singer 13; book 9; stick 7; cane, music 5; fans, pop-star, show, show business, *William Adams* 4; fame, group, songs, songs about girls, star, *the Black Eyed Peas* 3; book of kisses, knob, musical artist, notable, top music leader 2; *Able's* brother; alien; dances; expensive; graceful; internet; love story; *Michael Cane*; sugar; the art of kissing; veteran; writer; women.

### Література

1. Карпенко О. Ю. Когнітивна ономастика як напрямок пізнання власних назв. Дис. ... доктора філ. наук / О. Ю. Карпенко — Одеса, 2006. — 416 с.
2. Торчинський М. М. Структура онімного простору української мови: Монографія / М. М. Торчинський — Хмельницький: Авіст, 2008. — 548 с.

*Ткаченко А. В.*

#### **АССОЦИАТИВНЫЙ СЛОВАРЬ АНГЛИЙСКОЙ ХРЕМАТОНИМНОЙ ЛЕКСИКИ**

*В статье рассматривается свободный лингвопсихологический ассоциативный ономастический эксперимент как один из методов изучения онимов в когнитивной ономастике. Данная методика позволяет познать значение и способы организации хремотонимов в ментальном лексиконе носителей английского языка.*

**Ключевые слова:** когнитивная ономастика, хремотоним, свободный лингвопсихологический ассоциативный ономастический эксперимент.

*Tkachenko A. V.*

#### **ASSOCIATIVE THESAURUS OF ENGLISH PROPER CHREMATONYMIC LEXICS**

*The article deals with the detailed analysis of free linguopsychological associative onomastic experiment as one of the research methods of proper name studying in cognitive onomastics. It reveals the meaning of a proper name and the ways of onym organization in mental lexicon of the English language speaker.*

**Key words:** cognitive onomastics, chrematonym, free linguopsychological associative onomastic experiment.

УДК 811.161.2'373.23

В. О. Яцій

## ПРО ПОХОДЖЕННЯ УКРАЇНСЬКОГО ПРИЗВИЩА КЛЕПАЛО

У статті здійснено етимологізацію українського прізвища *Клепало*. На ґрунті апелятивного та пропріального слов'янського матеріалу встановлено праслов'янські витоки досліджуваної особової назви.

**Ключові слова:** онім, антропонім, особова назва, апелятив, пропріалізація.

Об'єктом наших ономастичних студій стало сучасне українське прізвище *Клепало* (зафіксоване у Львівській обл.) [10 : 133]. Найімовірніше, досліджуваний онім з погляду походження сягає ще праслов'янських часів. Варто зазначити, що існує й чимало спільнокореневих слов'янських особових назв пор., зокрема, безафіксне *Клен* — сучасне прізвище у США [13 : 201], (з іншим формантом) *Клепач* [4 : 691; 5 : 40], (похідне) ст. — рос. *Клепаловъ*, 1698 р. [11 : 628], пол. *Klepadło*, 1698 р., *Klepal*, 1731 р. [14 : 408] тощо. Стосовно схожої структури й семантики пор., наприклад, *Гибало*, *Жигало*, *Стукало*, *Сувало* і под. — українські прізвища.

Проаналізувавши структуру антропоніма *Клепало*, бачимо, що онім співвідносний із відповідним слов'янським апелятивом *клепало*. Як показує нижче проведене дослідження, останній містить віддієслівну семантику й становить собою *nomina instrumenti*.

Засвідчений апелятив *клепало* (< псл. \**klepadlo*), який, власне, у результаті пізнішої пропріалізації перейшов у сферу онімної лексики [див. наведені вище споріднені особові назви, в основі яких — корінь *Клен-*], має численні лексичні й семантичні аналоги не тільки в українській мові та її територіальних діалектах: (укр. *кленáло* 'молот або молоток для клепання', 'шматок заліза (часто забитий у колоду), на якому клепають що-небудь', 'дерев'яний прилад, яким стукає нічний вартовий або який прив'язують на шию тваринам', (заст.) 'било' [8 : 180], *кленáйло* 'хто клепле' [1 : 458], діал. (карп.) *кленáло* 'жерстяний дзвіночок, який вішають на шию тваринам (вівцям, коровам)' [3 :



150], бойк. *клéпало* ‘бабка’, ‘дзвоник з бляхи’ [6 : 356], гуц. *клéпало* ‘калатало’ [2 : 73] і под.), а й в інших слов’янських мовах, пор., наприклад, д. — рус. *клепало* ‘дошка, у яку вдаряли для скликання на молитву, било’ [9 : 1217], рос. (старе) *клепáло* ‘брехун, наклепник’, блр. *кляпáла* ‘клепало’, пол. *klepadło* ‘киянка’, схв. *клéпало* ‘базіка’, болг. діал. *кленáло* ‘т. с.’ [12 : 7] тощо.

Стає очевидним, що для апелятива *клепало* переважає семантика ‘дошка або якийсь інший предмет, у який вдаряють із певною метою; дзвіночок для тварин’.

Фактичний матеріал (як апелятивний, так і ономастичний) дозволяє стверджувати про віддієслівне походження досліджуваного слова, тобто про його генетичний зв’язок із дієсловом *клепати*. Пор. укр. *кленáти* ‘кувати’, ‘відпускати косу’, ‘бити, дзвонити в стукало’, ‘наговорювати’, ‘говорити нісенітниці’ [7 : 250], яке продовжує насамперед псл. \**klepati* [докладніше про це див.: 12 : 7–9].

### Література

1. Етимологічний словник української мови: В 7 т. / За ред. О. С. Мельничука. — К., 1985. — Т. 2.
2. Жегуц І., Піпаш Ю. Словник гуцульського говору в Закарпатті. — Мюнхен, 2001.
3. Карпатский диалектологический атлас / Сост.: С. Б. Бернштейн, В. М. Иллич-Свитыч, Г. П. Клепикова, Т. В. Попова, В. В. Усачева. — М., 1967.
4. Книга памяти Украины: Кировоградская область / Глав. редколлегия: И. А. Герасимов (Рук.), А. В. Коваль, Р. И. Вишневецкий, Ю. Д. Бедзык, М. Н. Влад и др. — Кировоград, 1995. — Т. 1.
5. Книга скорботи України: Рівненська область: У 6 т. / Гол. ред. І. О. Герасимов. — Рівне, 2003. — Т. 2.
6. Онишкевич М. Й. Словник бойківських говірок: У 2 ч. — К., 1984. — Ч. 1.
7. Словарь української мови / Упоряд. з дод. влас. матеріалу Б. Грінченко. — К., 1908. — Т. 2.
8. Словник української мови: В 11 т. / Гол. ред. І. К. Білодід. — К., 1973. — Т. IV.
9. Срезневский И. И. Материалы для словаря древнерусского языка. — СПб., 1893. — Т. I.
10. Трипачук В. М. Село Дністрик біля витоків Дністра: Нарис історії села. — Львів, 2003.

11. Тупиков Н. М. Словарь древнерусских личных собственных имен. — СПб., 1903.
12. Этимологический словарь славянских языков: Праславянский лексический фонд / Под ред. О. Н. Трубачева. — М., 1983. — Вып. 10.
13. Holutiak-Hallick Stephen P. Jr. Dictionary of Ukrainian Surnames in the United States. — Georgia, 1994.
14. Rymut K. Nazwiska polakow: Słownik historyczno-etymologiczny. — Krakow, 1999. — Т. I.

*Яцйй В. А.*

#### **О ПРОИСХОЖДЕНИИ УКРАИНСКОЙ ФАМИЛИИ КЛЕПАЛО**

*В статье проведено этимологизацию украинской фамилии **Клепало**. На почве апеллятивного и проприального славянского материала установлено праславянские истоки исследуемого личного названия.*

***Ключевые слова:** оним, антропоним, личное имя, апеллятив, проприализация.*

*Yatsiy V. A.*

#### **ABOUT ORIGIN OF THE UKRAINIAN LAST NAME KLEPALO**

*In the article etymologization of the Ukrainian last name **Klepalo** is carried out. On the base of appellative and proper name of Slavic material the ancient Slavic sources of the investigated personal name are set.*

***Key words:** onym, anthroponym, personal name, appellative, proprialization.*

## НАШІ АВТОРИ

**БЕРБЕР НАТАЛЯ МИКОЛАЇВНА** — аспірант кафедри української філології Південноукраїнського національного педагогічного університету імені К. Д. Ушинського

**БОЄВА ЕВЕЛІНА ВОЛОДИМИРІВНА** — кандидат філологічних наук, доцент кафедри української філології Південноукраїнського національного педагогічного університету імені К. Д. Ушинського

**ГОГУЛЕНКО ОЛЕНА ПЕТРІВНА** — старший викладач кафедри українознавства Одеського національного морського університету

**ГУКОВА ЛІНА МИКОЛАЇВНА** — кандидат філологічних наук, доцент кафедри російської мови Одеського національного університету імені І. І. Мечникова

**ДОЛБІНА КАРІНА ДАVIDІВНА** — викладач кафедри іноземних мов природничих факультетів Одеського національного університету імені І. І. Мечникова

**ДОМБРОВАН ТЕТЯНА ІВАНІВНА** — кандидат філологічних наук, доцент кафедри граматики англійської мови Одеського національного університету імені І. І. Мечникова

**КАЛІНКІН ВАЛЕРІЙ МИХАЙЛОВИЧ** — доктор філологічних наук, професор кафедри загального мовознавства й історії мови Донецького національного університету

**КАРАВАЄВА ТЕТЯНА ЛЕОНІДІВНА** — кандидат філологічних наук, доцент кафедри іноземних мов гуманітарних факультетів Одеського національного університету імені І. І. Мечникова

**КАРПЕНКО ОЛЕНА ЮРІЇВНА** — доктор філологічних наук, завідувач кафедри граматики англійської мови Одеського національного університету імені І. І. Мечникова

**КОВАЛЬОВ ГЕННАДІЙ ПИЛИПОВИЧ** — доктор філологічних наук, професор, завідувач кафедри слов'янської філології Воронізького державного університету

**КОВАЛЬОВА ЛЮБОВ ГЕННАДІЇВНА** — аспірант кафедри романської філології Воронізького державного університету

**КРУПЕНЬОВА ТЕТЯНА ІВАНІВНА** — кандидат філологічних наук, доцент кафедри української філології Південноукраїнського національного педагогічного університету імені К. Д. Ушинського

**ЛУЧИК ВАСИЛЬ ВІКТОРОВИЧ** — доктор філологічних наук, професор, завідувач кафедри загального і слов'янського мовознавства Національного університету «Києво-Могилянська академія»

**МЕЛЬНИК ГАЛИНА ІВАНІВНА** — кандидат філологічних наук, доцент кафедри української мови Одеського національного університету імені І. І. Мечникова

**НЕКЛЕСОВА ВАЛЕРІЯ ЮРІЇВНА** — кандидат філологічних наук, викладач кафедри іноземних мов гуманітарних факультетів Одеського національного університету імені І. І. Мечникова

**НЕМИРОВСЬКА ОЛЕКСАНДРА ФЕДОРІВНА** — кандидат філологічних наук, доцент кафедри української філології Південноукраїнського національного педагогічного університету імені К. Д. Ушинського

**РОМАНЧЕНКО АЛЛА ПЕТРІВНА** — кандидат філологічних наук, доцент кафедри української мови Одеського національного університету імені І. І. Мечникова

**СЕЛІВАНОВА ОЛЕНА ОЛЕКСАНДРІВНА** — доктор філологічних наук, професор, завідувач кафедри теорії та практики перекладу Черкаського національного університету імені Б. Хмельницького, заслужений працівник освіти України

**СКЛЯРЕНКО ОЛЬГА МИКОЛАЇВНА** — кандидат філологічних наук, доцент кафедри іноземних мов гуманітарних факультетів Одеського національного університету імені І. І. Мечникова

**ТКАЧЕНКО ГАННА ВОЛОДИМИРІВНА** — викладач кафедри іноземних мов природничих факультетів Одеського національного університету імені І. І. Мечникова

**ФОМІНА ЛЮДМИЛА ФЕДОРІВНА** — кандидат філологічних наук, доцент кафедри прикладної лінгвістики Одеського національного університету імені І. І. Мечникова

**ЯЦІЙ ВАСИЛЬ ОЛЕКСАНДРОВИЧ** — кандидат філологічних наук, молодший науковий співробітник відділу ономастики Інституту української мови НАН України

## КОНТАКТНА ІНФОРМАЦІЯ

Карпенко Олена Юріївна

*Телефон:* 067 98 158 96

*Електронна пошта:* elena\_karpenko@ukr.net

*Адреса:* Одеса 65058 Французький бульвар 24/26 каб.131, 132,  
кафедра граматики англійської мови  
Одеського національного університету імені І. І. Мечникова

Збірник розміщується на сайті електронних видань  
бібліотеки імені В. І. Вернадського:

[http://www.nbu.gov.ua/portal/soc\\_gum/zzo\\_](http://www.nbu.gov.ua/portal/soc_gum/zzo_)

## ЗМІСТ

***Ковалев Г. Ф.***

Юрий Александрович Карпенко — выдающийся ономаст  
и славист (1929—2009) . . . . . 5

***Бербер Н. М.***

Дві Марії: до проблеми ономастичного зіставлення  
(на матеріалі малої прози Марії Матіос) . . . . . 7

***Босва Е. В.***

«Сонячна машина» В. Винниченка: ономастичні пошуки  
та знахідки . . . . . 18

***Гогуленко О. П.***

Відтворення українського іменника в антропономінаціях  
Панаса Мирного . . . . . 30

***Гукова Л. Н., Фомина Л. Ф.***

Номинативная парадигма концепта *Петербург* в дискурсе  
А. С. Пушкина . . . . . 41

***Долбіна К. Д.***

Ономагенні класи тварин . . . . . 52

***Dombrován T. I.***

The semantics of modern English personal names of Celtic origin . . . . . 57

***Калинкин В. М.***

С точки зрения Ю. А. Карпенко: I. НАЧАЛО (1961—1981 гг.) . . . . . 71

***Karavaeva T. L.***

Structural and semantic types of eponyms . . . . . 80

***Karpenko O. Yu.***

De-onymization process . . . . . 90

***Ковалев Г. Ф.***

Автобиографизм ономастики Н. В. Гоголя . . . . . 97

**Ковалева Л. Г.**

Тенденції вибору імен собствених в произведенні  
(на матеріалі роману А. Труайя «Семья Эглетьер») . . . . . 112

**Крупеньова Т. І.**

Специфіка антропонімів у творах Оксани Забужко . . . . . 119

**Лучик В. В.**

Актуальні напрями української ономастики . . . . . 126

**Мельник Г. І.**

Топонім *Україна* в поезії Є. Маланюка американського  
періоду . . . . . 131

**Неклесова В. Ю.**

Реалізація віртуального скрипту у хрононімії (на матеріалі  
роману «Кінець Вічності» А. Азімова) . . . . . 139

**Немировська О. Ф.**

Топонімічна парадигма і художній простір (на матеріалі  
історичної повісті О. Назарука «Роксоляна») . . . . . 150

**Романченко А. П.**

Ономастичний простір літературної казки  
Всеволода Нестайка . . . . . 161

**Селіванова О. О.**

Ергонімікон міста Черкаси: когнітивний аспект . . . . . 171

**Склярченко О. М.**

Семантема *кінь* в ономастичній сфері . . . . . 180

**Ткаченко Г. В.**

Асоціативний словничок англійської хремотонімної лексики . . . 195

**Яцій В. О.**

Про походження українського прізвища *Клепало* . . . . . 216

*Наші автори* . . . . . 219

*Контактна інформація* . . . . . 221

**Записки** з ономастики = Opera in onomastica : збірник  
3-324 наукових праць / ред. кол. : Ю. О. Карпенко (відп. ред.) [та  
ін.]. — Одеса : Астропринт, 2010. — Вип. 14 = Fascicullum 14. —  
224 с.

**ББК 81.031.4я5**  
**УДК 801.311/.313(066)**

*Наукове видання*

## **Записки з ономастики**

Випуск 14

Збірник наукових праць

•

## **Opera in onomastica**

Fascicullum XIV

*Українською, російською, болгарською,  
англійською, польською, чеською мовами*

Завідувачка редакції *Т. М. Забанова*  
Технічний редактор *М. М. Бушин*  
Дизайнер обкладинки *В. І. Костецький*

---

Здано у виробництво 17.03.2011. Підписано до друку 19.03.2011.  
Формат 60x84/16. Папір офсетний. Гарнітура «Newton». Друк офсетний.  
Ум. друк. арк. 13,02. Тираж 300 прим. Зам. № 170.

Видавництво і друкарня «Астропринт»  
65091, м. Одеса, вул. Разумовська, 21  
Тел.: (0482) 37-07-95, 37-24-26, 33-07-17, 37-14-25  
**[www.astroprint.odessa.ua](http://www.astroprint.odessa.ua); [www.fotoalbom-odessa.com](http://www.fotoalbom-odessa.com)**  
Свідоцтво суб'єкта видавничої справи ДК № 1373 від 28.05.2003 р.